

**GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KADIN İMGESİNE
YÖNELİK A/R/TOGRAFİK BAKIŞI**

Doktora Tezi

Güneş DEMİR

Eskişehir 2023

**GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KADIN İMGESİNE
YÖNELİK A/R/TOGRAFIK BAKIŞI**

Güneş DEMİR

DOKTORA TEZİ

Resim-iş Eğitimi Doktora Programı

Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Ayşe Dilek KIRATLI

Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Haziran 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Güneş Demir'in "Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Kadın İmgesine Yönelik A/r/tografik Bakışı" başlıklı tezi 14/06/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Ayşe Dilek KIRATLI	.....
Üye	: Prof. Dr. Burçin TÜRKCAN	.....
Üye	: Prof. Necla COŞKUN	.....
Üye	: Doç. Dr. Ebru GÜLER	.....
Üye	: Doç.Dr. Elif AVCI KOŞU	.....

.....
Prof. Dr. Işıl KABAĞÇI YURDAKUL

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KADIN İMGESİNE YÖNELİK A/R/TOGRAFIK BAKIŞI

Güneş DEMİR

Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Programı
Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Haziran 2023

Danışman: Prof. Ayşe Dilek KIRATLI

Bu araştırmayla beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet ve kültür bağlamında; görsel sanatlar öğretmeni adaylarının kadın imgesine bakışı, anlamlandırma çabaları ve ifade biçimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma; sanat temelli araştırma yöntemi olan a/r/tografi ile desenlenmiştir. Araştırmacı Seçmeli Sanat Atölyesi V dersinde 10'u kız, 8'i erkek 18 öğrenciden oluşan bir grup ile çalışmıştır. COVID 19 salgını sebebiyle dersler uzaktan eğitim ortamında yapılmıştır. Araştırmanın uygulamalı süreci 2020-2021 Güz ve Bahar Dönemlerinde, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim-İş Öğretmenliği Programında son sınıfta okuyan 18 öğrenciden toplanan verilerden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri; ders kayıtları, görüşme, yansıtıcı günlükler, öz değerlendirme formları, uygulamalı etkinliklerden oluşan farklı ve çeşitli veri araçları ile toplanmıştır. Betimsel bir analiz yaklaşımı ile çözümlenen veriler araştırmanın alt amaçlarında yer alan sorular bağlamında yorumlanmıştır. Elde edilen verilerden eril ve dişil söylemlerden oluşan "Bakış", "Anlam", "Biçim" şeklinde üç temaya ulaşılmıştır. Araştırmayla öğrencilerin toplumsal yaşam dinamiklerinde, kültür ve sosyal çevrelerindeki yaşam, anı ve hikâyeler çerçevesinde kadın imgesine yönelik algılarını, kimlik ve kişiliklerini sorgulamışlardır. Toplumsal cinsiyet rollerinde kadının rolü üzerine sorgulamalar yaparak farkındalık kazanmışlardır ve bunları uygulamalı süreçlerde yazılı, sözlü ve görsel olarak ifade ediş biçimleriyle keşfetmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: A/r/tografi, Görsel sanatlar öğretmeni, Kadın imgesi.

ABSTRACT

A/R/TOGRAPHIC VIEW OF VISUAL ARTS PRESERVICE TEACHER'S ON THE WOMAN IMAGE

Güneş DEMİR

Department of Fine Arts Education, Arts and Crafts Education Program
Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, June 2023

Supervisor: Prof. Ayşe Dilek KIRATLI

This study aims to examine the perspectives of visual arts preservice teachers on the female image, their efforts to make sense of it, and their modes of expression within the context of body sociology, gender, and culture. Art-based research method called a/r/tography was used for research method. The researcher worked with a group consisting of 18 students, 10 females, and 8 males, in the elective Workshop V course. Due to the COVID-19 pandemic, the lessons were conducted in a remote learning environment. The applied process of the research consists of data collected from 18 students who are in their final year in the Department of Fine Arts Education, Faculty of Education, Erzincan Binali Yıldırım University, during the Fall and Spring Semesters of 2020-2021. The data of the research was collected using various data collection tools including course records, interviews, reflective journals, self-evaluation forms, and practical activities. The data, analyzed through a descriptive analysis approach, were interpreted in the context of the sub-questions of the research. Three themes, namely “Gaze”, “Meaning” and “Form” consisting of masculine and feminine discourses, were derived from the obtained data. Through this research, students questioned their perceptions of the female image, their identities, and personalities within the framework of their life experiences, memories, and stories in social life dynamics, culture, and social environments. They gained awareness by questioning the role of women in gender roles and explored them through written, oral, and visual expressions in practical processes.

Keywords: A/r/tography, Visual arts teacher, Woman image.

ÖNSÖZ

Sanat eğitiminde anlama odaklanan sorgulayıcı bir yöntem olan A/r/tografi yöntemiyle, uygulamalı çalışmalarda eril ve dişil anlamlar düzleminde öğrenci çalışmalarını incelemeye başlayarak oluşturduğum bu çalışmada görsel sanatlar öğretmeni olacak adayların toplumsal cinsiyet üzerinden kadın imgesine nasıl baktıkları, anlamlandırdıkları ve somutlaştırdıkları incelenmiştir.

Tez çalışmamda konu ve yöntem seçimi sürecinde bana motivasyon sağlayan, yaşam deneyimlerimde karşılaştığım sorunları sevgi ile dinleyen, süreç içerisinde karşılaştığım problem ve aksaklıklar konusunda bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen nazik ve sevgi dolu danışmanım Prof. Ayşe Dilek KIRATLI'ya desteğinden dolayı çok teşekkür ederim.

Tez izleme komitelerinde tezimin süreçlerine akademik bilgi ve destekleriyle katkıda bulunan, yeni yollar ve fikirler sunan sevgili hocalarım; Prof. Necla COŞKUN ve Prof. Dr. Burçin TÜRKCAN'a, tez savunmasında yoluma ışık tutan ve önerilerde bulunan Doç. Dr. Elif Avcı KOŞU'ya destekleri için ayrıca teşekkür etmek isterim.

Akademik hayatımda desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Orhan TAŞKESEN'e, tez verilerinin analiz sürecinde destek olan Doç. Dr. Selma TAŞKESEN'e, çalışmalarımdaya umutsuzluğa düştüğümde beni cesaretlendiren sevgili Doç. Dr. Ebru GÜLER'e teşekkürleri bir borç bilirim.

Hep beni motive eden canım dostum Dr. Öğretim Üyesi Saadet KÖSRELİ KARADAĞ'a ve doktora ders döneminde Eskişehir'de bana ikinci bir yuva olan KÖSRELİ ailesine, doktora ders döneminde yanımda olan manevi kızım Fidan DEMİR'e, bu yolda uygulama sürecinde bana eşlik eden tüm öğrencilerime teşekkürlerimi sunarım.

Bilinçaltımda yıllardır kadının değeri, öneminin ve gücünün varlığını hissetmemi sağlayan, belki de çalışmada kadın imgesi ve kadın olgusunu seçmeme sebep olan sevgili annem Melek TOPAL'a, canım kardeşim Can TOPAL'a, hayatımın her noktasında destek ve emeğini benden esirgemeyen sabırlı ve anlayışlı eşim Eyyüp DEMİR'e, hayata karşı bakışımı değıştiren ilham kaynağım sevgili kızım Güney'e ayrıca teşekkür etmek isterim.

Erzincan, 2023

Güneş Demir

14/06/2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

Güneş DEMİR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.5. Tanımlar.....	6
2. ALANYAZIN.....	8
2.1. Beden Sosyolojisi.....	8
2.2. Toplumsal Cinsiyet.....	11
2.2.1. Feminist yaklaşımlarda kadın	15
2.2.2. Kadın imgesi.....	25
2.3. Kültür.....	27
2.4. İlgili Araştırmalar	34
2.4.1. Yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezleri.....	34
2.4.2. Makaleler	47
3. YÖNTEM.....	53

3.1. Araştırma Deseni.....	53
3.1.1.A/r/tografi.....	54
3.1.1. Araştırmacının Rolü	63
3.2. Araştırma Süreci	65
3.3. Çalışma Grubu.....	66
3.4. Veri Toplama Araçları	67
3.4.1. Görüşme.....	68
3.4.2. Doküman incelemesi	69
3.4.3. Sesli, görsel ve basılı materyaller.....	70
3.5. Verilerin Analizi	71
4. BULGULAR VE YORUMLAR	74
4.1. Araştırmanın Uygulama Öncesi Süreci	74
4.2. Araştırmanın Ortamı.....	75
4.3. Araştırmanın Uygulama Süreci	76
4.3.1. Birinci hafta.....	77
4.3.2. İkinci hafta.....	79
4.3.3. Üçüncü hafta	80
4.3.4. Dördüncü hafta	81
4.3.5. Beşinci hafta	82
4.3.6. Altıncı hafta	83
4.3.7. Yedinci hafta	84
4.3.8. Sekizinci hafta	85
4.3.9. Dokuzuncu hafta	86
4.3.10. Onuncu hafta.....	87
4.3.11. On birinci hafta	88
4.3.12. On ikinci hafta.....	89
4.3.13. On üçüncü hafta.....	90

4.3.14. On dördüncü hafta.....	91
4.4. Araştırmanın uygulama sürecine ilişkin bulguları	92
4.5. Görsel sanatlar öğretmeni Adaylarının Kadın İmgesine Bakış Açıklarına İlişkin Bulgular	95
4.5.1. Bakış.....	98
4.5.1.1. Eril bakış.....	100
4.5.1.2. Dişil bakış.....	113
4.6. Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Kadın İmgesini Nasıl Anlamlandırdıklarına İlişkin Bulgular.....	130
4.6.1. Anlam	134
4.6.1.1. Eril anlam	135
4.6.1.2. Dişil anlam	144
4.7. Görsel sanatalar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini ürüne nasıl dönüştürdüklerine ilişkin bulgular	169
4.7.1. Biçim	170
4.7.1.1. Eril biçim	172
4.7.1.2. Dişil biçim	180
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	192
5.1. Sonuç.....	192
5.1.1. Araştırmanın birinci alt amacına ilişkin sonuçlar	192
5.1.2. Araştırmanın ikinci alt amacına ilişkin sonuçlar	194
5.1.3. Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin sonuçlar	195
5.2. Tartışma	196
5.3. Öneriler.....	208
KAYNAKÇA	211
EKLER	225

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 4.1. Birinci hafta.....	78
Tablo 4.2. İkinci hafta	80
Tablo 4.3. Üçüncü hafta	81
Tablo 4.4. Dördüncü hafta.....	82
Tablo 4.5. Beşinci hafta.....	83
Tablo 4.6. Altıncı hafta.....	84
Tablo 4.7. Yedinci hafta.....	85
Tablo 4.8. Sekizinci hafta.....	86
Tablo 4.9. Dokuzuncu hafta	87
Tablo 4.10. Onuncu hafta	88
Tablo 4.11. On birinci hafta.....	89
Tablo 4.12. On ikinci hafta.....	90
Tablo 4.13. On üçüncü hafta	91
Tablo 4.14. On dördüncü hafta.....	92

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1. Hofstede (2001) Kültürün farklı katmanları.....	28
Şekil 3.1. A/r/tografik araştırma uygulama basamakları (Erişti,2021).....	65
Şekil 3.2. Çalışma grubu.....	67
Şekil 3.3. Betimsel analize uygun analiz sürecinin ikonografik görüntüsü.....	71
Şekil 4.1. Bakış-Anlam-Biçim temaları	94
Şekil 4.2. Araştırmanın alt amaçları ve temaları	95
Şekil 4.3. “Bakış” temasına ilişkin kategori ve kodlar	98
Şekil 4.4. “Eril Bakış” kategorisine ilişkin kodlar.....	101
Şekil 4.5. “Dişil Bakış” kategorisine ilişkin kodlar	114
Şekil 4.6. “Anlam” temasına ilişkin kategori ve kodlar	134
Şekil 4.7. “Eril Anlam” kategorisine ilişkin kodlar	135
Şekil 4.8. “Dişil Anlam” kategorisine ilişkin kodlar	145
Şekil 4.9. “Biçim” temasına ilişkin kategoriler ve kodlar	171
Şekil 4.10. “Eril Biçim” kategorisine ilişkin kodlar	173
Şekil 4.11. “Dişil Biçim” kategorisine ilişkin kodlar	180

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 3.1. Örnek bir öğrenci günlüğü.....	69
Görsel 4.1. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Kampüs giriş sayfası.....	76
Görsel 4.2. Cemal'in tasarımı	102
Görsel 4.3. Funda'nın incelediği kitap görseli	103
Görsel 4.4. Gül'ün incelemiş olduğu kitap görseli	104
Görsel 4.5. Serkan'ın seçtiği dizi afişi	105
Görsel 4.6. Filiz'in seçtiği dizi afişi	106
Görsel 4.7. Nur'un çalışması	108
Görsel 4.8. Funda'nın posta sanatı çalışması	109
Görsel 4.9. Gül'ün posta sanatı çalışması	110
Görsel 4.10. Keriman'ın posta sanatı çalışması	111
Görsel 4.11. Keriman'ın tasarımı	111
Görsel 4.12. Serkan'ın tasarımı.....	113
Görsel 4.13. Gül'ün tasarım	116
Görsel 4.14. Gül'ün çalışması	117
Görsel 4.15. Keriman'ın fotoğraf çalışması.....	118
Görsel 4.16. Naciye'nin çalışması	119
Görsel 4.17. Gül'ün çalışması.....	119
Görsel 4.18. İlknur'un çalışması	120
Görsel 4.19. Sunay'ın fotoğraf çalışması.....	121
Görsel 4.20. Naciye'nin çalışması	122
Görsel 4.21. Filiz'in fotoğraf çalışması.....	123
Görsel 4.22. İlknur'un fotoğraf çalışması	124
Görsel 4.23. Serkan'ın çalışması.....	125
Görsel 4.24. Naciye'nin el işi çalışması.....	126
Görsel 4.25. Gül'ü el emeğine ilişkin video çalışmasından görsel	127
Görsel 4.26. Emrah'ın fotoğraf çalışması	129
Görsel 4.27. İlknur'un çalışması	130
Görsel 4.28. Tevfik'in fotoğraf çalışması.....	136
Görsel 4.29. Nur'un incelediği kitap kapağı	138
Görsel 4.30. Sunay'ın fotoğraf çalışması.....	139

Görsel 4.31. Keriman'ın çalışması.....	140
Görsel 4.32. İlknur'un çalışması.....	142
Görsel 4.33. Eda'nın çalışması.....	143
Görsel 4.34. Vehbi'nin çalışması.....	144
Görsel 4.35. Funda'nın görselleri yer değiştirdiği çalışması	147
Görsel 4.36. İlknur'un posta sanatı çalışmaları	148
Görsel 4.37. Serkan'ın grafik çalışması	149
Görsel 4.38. Nur'un fotoğraf çalışması.....	150
Görsel 4.39. Nur'un kolaj çalışması.....	151
Görsel 4.40. İlknur'un kolaj çalışması	152
Görsel 4.41. İlknur'un çalışması	152
Görsel 4.42. Masum'un fotoğraf çalışması	153
Görsel 4.43. Duru'nun çalışması.....	154
Görsel 4.44. Vehbi'nin çalışması.....	155
Görsel 4.45. Emrah'ın çalışması	156
Görsel 4.46. Devran'ın çalışması	157
Görsel 4.47. Gül'ün fotoğraf çalışması	158
Görsel 4.48. İlknur'un çalışması	159
Görsel 4.49. Gül'ün soyut çalışması	160
Görsel 4.50. Keriman'ın soyut çalışması	161
Görsel 4.51. Serkan'ın soyut çalışması	162
Görsel 4.52. Naciye'nin soyut çalışması.....	163
Görsel 4.53. Keriman'ın seçtiği reklam filmi	164
Görsel 4.54. Keriman'ın çalışması	165
Görsel 4.55. İlknur'un çalışması	167
Görsel 4.56. Emrah'ın çalışması	167
Görsel 4.57. Naciye'nin ip çalışması	168
Görsel 4.58. Şakir'in çalışması	169
Görsel 4.59. Filiz'in çalışması	174
Görsel 4.60. Naciye'nin çalışması	175
Görsel 4.61. Eda'nın çalışması.....	176
Görsel 4.62. Sunay'ın çalışmaları	177
Görsel 4.63. Emrah'ın çalışması	178

Görsel 4.64. Tevfik'in çalışmaları.....	179
Görsel 4.65. İlknur'un çalışması	181
Görsel 4.66. Serkan'ın çalışması.....	183
Görsel 4.67. Keriman'ın fotoğraf çalışması	184
Görsel 4.68. Keriman'ın çalışması	185
Görsel 4.69. Gül'ün çalışması.....	186
Görsel 4.70. Nur'un çalışması.....	187
Görsel 4.71. Nur'un kolaj çalışması.....	188
Görsel 4.72. Funda'nın çalışması.....	190
Görsel 4.73. Masum'un çalışması.....	191

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ÖDF	: Öz Değerlendirme Formu
ÖYG	: Öğrenci Yansıtıcı Günlük
AG	: Araştırmacı Günlüğü
G	: Görüşme
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
AIDS	: Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu
yy	: Yüz yıl
Bkz.	: Bakınız
Akt.	: Aktaran

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın giriş bölümünde çalışma konusunun problem durumu, amacı, alana katkısı yönüyle önemi, çalışma ortamı ve katılımcılar yönüyle sınırlılıkları, tez içerisinde kullanılan tanımlar ve alan yazın yer almaktadır. Problem durumu başlığında araştırmanın yapılmasına olanak sunan bazı etmenlere, problemlere ve alana katkı sağlayacağı düşünülen bazı konulara değinilmiştir. Amaç başlığı altında araştırmanın ana amacının yanı sıra araştırma bulgularına yön veren alt amaçlara yer verilmiştir. Önem bölümünde ise araştırmanın eğitim, sanat, sanat eğitimi, tasarım ve tasarım eğitimi açısından alana sağlayacağı katkı ve öneme değinilmiştir. Sınırlılıklar başlığı altında araştırmanın yapıldığı ortam, zaman, çalışma grubunu oluşturan katılımcılar, veri kaynakları ile ilgili sınırlılıkları ifade edilmiştir. Alan yazın bölümü ise araştırmanın konusu olan kadın imgesi, imgeye bakış, beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet ve kültür alt başlıklarından oluşmaktadır. İlgili araştırmalar başlığında ise araştırma konusu bağlamında incelenen ilgili; doktora tezleri, yüksek lisans tezleri ve makalelere yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Gözün baktığı herhangi bir şeyde, estetik unsurda veya bir sanat eserinde; hiçbir noktada gözün yönlendirilmeden dolaşabileceği bir düzlem ya da ana hat yoktur. Bakarken bir yönlendirmeye ihtiyaç duyan göz görür. Sanat eserlerine bakmak ve görmek önemli iki kavramdır. Görmek için ayrıca uyarılar ve bilgiler gerekir. Sanat eserinde kadın imgesine bakmak ve onu nasıl gördüğümüz ya da anlamlandırdığımız tarih boyunca önemli bir konu olarak varlığını sürdürmüştür. Sanatçıların estetik ve özel semboller olarak kadın imgesini kullanmaları ve kullanmış olmaları dikkate değer bir husustur.

Bir görsel kültür algısı içerisinde kadın yüzyıllardır kullanılmıştır. Sanatta nesnenin veya kullanılan bedenlerin duygusu ve durumu, sanat üzerine felsefi söylemleri ve anlamları düzenler. Sanat, sanata tarihi, antropoloji, sosyoloji, felsefi, eğitim, psikoloji ve görsel kültür alanlarının tümünde söz konusu olmuş kadını ve hatta kadın imgesini çeşitli şekillerde yapılandırılmış bir konuyu çözmek gibi ele alınabilir.

Kadın imgesi sanat yapıtında verildiği zamanlar insanların ona bakışı kadını genelleleyen ve sınırlayan katı çerçevelere karşın hayatın gerçekliğinden ve bu

varsayımlardan yola çıkarak bulunabilir ve okunabilir. Güvenç (2013) kadınların sorunlarının çözümünü toplumların varlık ve tarih bilincinde aradığı ve sorunların kaynaklarını yanlışlamaya açık bilgi ve verilerle sunduğu kitabında konu ve sorunları üç ana bölümde ele almıştır;

1) Söz ve söylemde: Aile, arkadaş- dost, bekâr- bakire, doğurgan, estetik-kozmetik, genetik, güzel, şair, yazar.

2) Günlük hayatta: Dertli-dermansız, eşitlikçi-feminist, güçsüz, güvensiz ve kararsız, konuşan-konuşulan, mutlu-mutsuz, Prima Donna, seven-sevilen, tüketen-tüklenen, yaşayan-yaşlanan.

3) Din, bilim ve sanatta: Dinlerde, eğitimde, felsefede, mitolojide, mizahta, sanatta, sağlıkta, seks ve aşk ilişkilerinde, tarihte.

Bu bağlamda, kadın imgesine bakış hayatın tüm yapılarında görülebilecek çalışma alanlarında konu olabiliyorsa; sanat eğitimdeki a/r/tografik süreçlerde nasıl anlamlandırıldığı, görsel sanatlar öğretmeni adaylarının a/r/tografik üretim süreçlerinde nasıl somutlaştırıldığı çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır.

Sanat, toplumun değerlerini ve inançlarını yansıtan bir aynadır. Kadın imgesi, sosyolojik, antropolojik ve tarihsel süreçlerde yaşamın ve sanatın evrimi boyunca önemli bir rol oynamış ve toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri hakkında bilgi sunmuştur. Cinsiyetsizleştirilmiş sosyal yapı dinamikleri içerisinde yaşayan, bir sanat eğitimcisi olma yönünde temel bilgi ve becerileri kazanmayı hedefleyen; görsel sanatlar öğretilerinin serbest bir ilişkilendirme süreci içerisinde kadın imgesine nasıl baktıklarını ortaya çıkarmaya çalışmak çalışmanın ana problemi. Kadın imgesinin toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl şekillendiği ve öğretmen adaylarının sanatsal yaşam deneyimlerine yansımalarının neler olduğunu ortaya koymak, sanat temelli deneysel süreçlere (a/r/tografik süreçlere) nasıl yansıdığını ifade etmek çalışmanın amacı doğrultusunda problemi açıklamaya yön veren temel prensip olmuştur. Bu bağlamda, sanat uygulamalarında görsel sanatlar öğretmeni adaylarının kadın bedeni, cinsiyet normları, güç dinamikleri ve feminizm gibi konuları nasıl keşfettiği ve anlamlandırıldığı ele alınarak, kadın imgesinin sosyal görüngülerde nasıl temsil edildiği ve hangi dönüşümleri yaşadığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

A/r/tografi; rizomatik uygulamalarla yaratıcı bir pratiktir ve yaşayan bir performans pedagojisi içerisinde bir araştırma metodolojisi sunar. Eleştiriye açık olma, geçmiş tecrübe ve bilgi birikimi, zihinde yaratıcı bir haritalama süreci, ilişkisel ve

rizomatik, ancak tekil olarak deneyimlenen olaylar sürecini kapsayan bir çalışma disiplini. Bir sanat eğitimi uygulamasının ne anlama geldiğini sormaktan başka, bu soruları harekete geçiren, sanat eğitimi pratiğinde neler olabilir bunu sorgulayan bir dögüdür (Irwin, 2015). Yaşam boyu öğrenme paradigması içinde; sanat hayatı zenginleştirici yönünü, ritüelleri ve araştırmayla uygulamalarının yerini bulmak, belki de değiştirmek ve tamamen bu döngüye ve katılmak; a/r/tografik üretim süreci ile iç içedir. A/r/tografi, yorum araştırmalarında, sanat temelli ve eylem araştırmadaki gibi köklere sahiptir. Sanat yapma sürecinde sanatçının/araştırmacının/öğretmenin rolünün iç içe geçmiş olduğu sanatsal bir yaşamı sorgulama biçimidir (Bickel, 2011).

Bu çalışma, a/r/tografik süreçte kadın imgesini; beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, kültür ve a/r/tografik deneyim bağlamında inceleme girişimi niteliğindedir. Geniş bir alanda bir imgenin de ötesine baktığımız ve okuduğumuz kadın imgesine bakışın, canlı bir sorgulama süreci olan a/r/tografi ile incelenmesi ve rizomatik ilişkiler bağlamında incelenmesi çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Sanat tarihinde kadın imgesi, toplumsal cinsiyet bağlamında oldukça çeşitlilik gösterir. Tarihsel olarak, kadınlar genellikle erkek egemen toplumlarda sınırlı rollerle tasvir edilmişlerdir. Bu roller genellikle annelik, ev işleri ve erkeklerin arzularını tatmin etmek gibi geleneksel cinsiyet normlarına uymakla ilişkilendirilmiştir.

Özellikle Rönesans döneminde, kadın imgesi genellikle idealize edilmiş, mitolojik ve dini figürler üzerinden temsil edilmiştir. Kadınlar, melekler, melekler gibi ruhani figürler veya tanrıça gibi güçlü semboller olarak görülebilirlerken, aynı zamanda erkek sanatçılar tarafından ideal kadın güzellik standartlarına uygun olarak betimlenmişlerdir.

Ancak sanat tarihinde, kadın imgesi sadece pasif ve idealize edilmiş bir şekilde temsil edilmemiştir. Bazı kadın sanatçılar, kendi deneyimlerini ve kimliklerini yansıtan eserler üretmişlerdir. Özellikle 20. yüzyılda, feminist hareketin etkisiyle, kadınlar sanatta daha görünür hale gelmiş ve toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyan çalışmalar yapmışlardır. Kadın bedeni, cinsellik, kadının günlük yaşamdaki deneyimleri gibi konular, kadın sanatçılar tarafından ele alınmış ve sorgulanmıştır.

Son yıllarda, kadın imgesi ve toplumsal cinsiyet temaları sanatta daha fazla önem kazanmıştır. Kadınların deneyimlerini, güçlü ve bağımsız varlıklar olarak temsil etmeye yönelik çabalar artmıştır.

A/r/tografi sanatsal ve yazınsal ifadeler ile birlikte sanatsal ve yazınsal anlamlandırma ve deneyimler yoluyla da anlam bulup somutlaştırarak var olan ve

yaşayan, canlı ve dinamik, sorgulama süreçlerini içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Springgay ve diğerleri, 2008'den aktaran Irwin, Barney ve Golparian, 2017). Bu bağlamda araştırmada kadın imgesi ve toplumsal cinsiyet temaları; kadına ilişkin sorgulamalar süreklilik içerisinde uygulamalı çalışmalar ile incelenmiş ve öğrencilerin bu sürekli döngü içerisindeki bakış açıları a/r/tografik uygulamalar ile derinlemesine incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın ana amacı; beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, kültür ve a/r/tografik deneyim bağlamında; kadın imgesine bakışı, erkek ve kadın görsel sanatlar öğretmeni adaylarının bakış açılarından ifade edilmiş biçimleriyle incelemektir.

Araştırmanın ana amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

- 1) Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik süreçlerde kadın imgesine bakış açılarını nasıl keşfetmiş ve açıklamışlardır?
- 2) Görsel sanatlar öğretmen adayları kadın imgesine bakış açılarını nasıl deneyimlemiş ve derinlemesine sorgulamışlardır?
- 3) Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Sanatın, özellikleri nedeniyle disiplinler arası bir yapıda olduğu söylenebilir. Literatürde kadın ve kadın imgesine yönelik felsefi, sosyolojik, psikolojik, tarihi, vb. pek çok bilgi yer almaktadır. Sanat eğitimi veren kurumlar arasında; özellikle güzel sanatlar alanlarında yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerinde kadın ve beden olgusu oldukça incelenmiştir. Ancak sanat eğitimi veren Resim İş Eğitimi Ana Bilim Dalında kadın olgusunun sanat eğitimine yansımalarını ortaya koyan teori ve uygulamaların azlığı bilinmektedir. Bu konudaki açıklık; öncelikle kuramsal bir anlayışla irdelenerek ve pek çok disiplinde yer alan bu olgunun, öğretim sürecinde nasıl yer aldığı ve nasıl algılandığının incelenmesi yapılmıştır. Bu yönüyle a/r/tografik bir süreç içerisinde olan çalışma; örnek bir durumla uygulama anlamında ortaya konularak incelenmeye çalışılmıştır. Bu varsayımlarla çalışma; yaşayan ve sorgulayan bir öğretim süreci olan a/r/tografik üretim süreci ile kadın imgesine yönelik bakış açılarının görsel sanatlar öğretmeni adaylarının gözüyle ifade etmek ve onların yaşam deneyimlerindeki

bağlantıları aracılığıyla ortaya koymak açısından önemli görülebilir. Çalışmada algı ve deneyimlere dayanan a/r/tografik yapının etkin ve canlı yapısına vurgu yapılmak istenmiştir.

Lisans düzeyinde verilen Resim-İş Eğitimi ders programlarında yer alan sanat öğretimine yönelik bir atölye dersinin a/r/tografik süreç ile yürütülerek uygulama örneklerinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma; desen olarak sanat temelli araştırma yöntemi olan a/r/tografiden yararlandığından döngüsel (eylemsel) süreç içerisinde açıklık, yaşayan sorgulama, çağrışım ve anlam üretmelere odaklanabilmek, öğretmen adaylarının bakış açılarını sorgulamaları ve uygulama örnekleri ile bu bakış açılarını ürün olarak ortaya koyabilmeleri açısından önemli görülmektedir. Kadına ve kadın bedenine yönelik yansıtıcı bakış açılarının deneyimleyenler ve sorgulamalar esas alınarak derinlemesine incelenmesinin ve yeni bir anlam arayışı olarak açıklanmasının sanat eğitimi sürecine yönelik bundan sonraki çalışmalara temel oluşturması açısından önem taşıdığı söylenebilir. Öğretmen adaylarına atölye derslerinde geleneksel olarak verilen sanat eğitiminin yerine düşünme, anlamlandırma ve sorgulama temelli, öğrencilerin kendi yaşam tecrübelerine odaklanabileceği ve ayrıca yansıtıcı yazma etkinliklerini yapmasını gerekli kılan, üst düzey düşünsel becerilerin geliştirilmesini sağlayan a/r/tografi uygulamalarının etkili olacağı düşünülmektedir.

Eril ve dişil bakış açıları, sanat ortamlarında farklı anlatım biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Sanat tarihinde de yer aldığı üzere eril çehrenin ve yöntemlerinin sorgulanması ve eleştirilmesi ile sanat anlayışları cinsiyetçi yaklaşımlara önemli anekdotlar eklemiştir. Feminist olgu ve eleştiri bağlamında; birbirine zıt duruş sergileyen bu anlatım biçimleri sanat ortamlarını beslemiştir. Kadın-erkek arasındaki toplumsal ayrıştırma süreçleri bağlamında, bu karşıtlığın getirdiği ve kadın-erkek ilişkilerinde de bu zıtlığın yarattığı gerilimler sanat alanlarında araştırma konuları olmuştur. Sanat alanında da bu zıtlıklar gerek eşitlik vurgusu yapmak gerekse eril ve dişil bakış ifadelerinin anlamlandırılması için açık ortamlar olmuşlardır. Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının bir atölye dersinde kadın imgesine yönelik bakışı ve bu olgunun iyi olmadan kötü olgusunun anlaşılamayacağı gibi, kadın bakış açısıyla oluşan ifade biçimleri olmadan da erkeklerinki anlaşılamayacağı teması ile temellendirilebilir ve bu yönüyle önem taşıyabilir. Kadın olmak, Judith Butler (2008)'in de yazdığı üzere bir "bela" olabilesinden öte araştırılacak ve sanat eğitimi sürecinde deneyimlenecek bir

olgu olarak yer bulması açısından önemli görülebilir. “Anlamı” bulmaya çalışan sanat temelli araştırma yöntemlerinden olan a/r/tografi ile deneyimlerin karşıt cinsler yönüyle nasıl anlamlar bulabileceğinin araştırılabilmesi yönüyle önemli görülebilir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma çalışmanın katılımcıları, çalışma orta, yöntem ve zaman gibi konularda;

- Araştırmanın literatür taramasını içeren bölümü, elde edilen kaynaklarla,
- Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, 4. Sınıf öğrencilerinin bir grubundan (18 kişi) elde edilen verilerle,
- 2020-2021 eğitim-öğretim yılının güz yarıll yılında 14 haftalık dönemde gerçekleştirilen etkinliklerle,
- 2020-2021 eğitim-öğretim yılının bahar yarıyll sonunda öğrencilerden elde edilen süreç sonu tasarımlarla,
- Yöntem açısından araştırma sürecinde elde edilen nitel verilerin analiziyle,
- COVID-19 salgın hastalığı sebebiyle oluşan olağanüstü duruma bağlı gelişen uzaktan eğitim ortamıyla

sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Görsel Sanatlar Öğretimi: Görsel Sanatlar Öğretimi, genellikle kazanılan bilgilerin içselleştirilmesine ve sanat eserlerinin daha anlamlı değerlendirilebilmesine katkı sağlar. Sanat eserinin meydana gelmesinde yaratıcı sürecin araştırılması, analizi ve keşfi, sanat elemanları ve tasarım ilkeleri doğrultusunda geleneksel ve çağdaş sanat materyallerinin kullanılarak tasarım yapılması, görsel sanat dilinin geliştirilmesi, sanatın anlamının ve değerinin araştırılması gibi konulara odaklanarak görsel sanat çalışması oluşturulurken farklı tekniklerin bir arada kullanılması üzerine yöntem geliştirilmesine yardımcı olur (MEB, 2017).

Resim-İş Eğitimi Lisans Programı: Bu program öğrencilerin; estetik, görsel kültür ve eleştirel bağlamlarda sanatsal bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine ortamlar sunan, disiplinler arası yaklaşımlar ve çağdaş sanat eğitimi yöntemleri ile bilgilerini geliştirmelerini sağlayan, yaratıcı ve nitelikli resim öğretmenleri yetiştirmeyi

amaçlamaktadır. Ayrıca etkili ve nitelikli ürünler verebilme yeterliğini kazanmış ve bu yeterlik ve bilgilerini topluma yansıtabilen öğretmenler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Görsel Sanatlar Öğretmen Adayları: Türkiye genelindeki eğitim fakültelerinin Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerindeki programlar incelendiğinde; Resim İş Öğretmenliği programlarında öğretmen adayları yetiştirildiği görülmektedir. Resim İş Öğretmenliği bölümünden mezun olan öğretmen adayları atanma hakkı kazanınca Görsel Sanatlar Öğretmeni olarak atanmakta ve göreve başlamaktadır.

Etkinlik: Programlarda ders yürütücülerinin izlencelerini oluşturduğu eğitim faaliyetleri.

Kadın İmgesi: Kadın bedeninin ve kadın olgusunun sanat tarihi ve sanatsal kavramlar içerisinde yer aldığı haliyle simgesel tanımıdır. Kadının görüntüsünü, kimliğini, bir figür olarak algılanışını, bir simgesel ifade biçimi olarak anlamlandırılan imgenin, araştırmacı tarafından kullanılması tercih edilen ve sanat disiplinlerinde de yer alan terimdir.

A/r/tografi: A/r/tografi sanatsal ve yazınsal ifadeler yanında sanatsal ve yazınsal anlamlandırma ve deneyimler aracılığıyla da anlam bulup somutlaştırarak var olan ve yaşayan bir sorgulama süreci içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Springgay ve diğerleri, 2008'den aktaran Irwin, Barney ve Golparian, 2017).

Bakış: Literatürde “gaze” olarak da geçen, gözün bakışı aracılığıyla gerçekleşen izleme ve kişinin dikkat odağı ile ilişkili bir kavramdır. Dünyevi bakışla sanatın görülebilir ve analiz edilebilir yönüne bakış açısı geliştirmek için kullanılan bir terimdir. İmgelerin izleyicisiyle belli bir mesafe ve görme tarzı ile ilişkiye geçme şeklidir (Ümer, 2018).

2. ALANYAZIN

Araştırmanın bu bölümünde sosyal ve kültürel bir olgu olarak insan bedeninin varoluşu beden sosyolojisi başlığında açıklanmaya çalışılmıştır. Kadın bedeni ve feminist yaklaşımlara yer verilerek bir imge olarak toplumsal cinsiyet bağlamında oldukça çeşitlilik gösteren kadın imgesine yer vermeye çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet başlığında bazı çözümlenmeler yapılmaya çalışılmıştır. Sosyal yapılarda toplumsal cinsiyetin inşasına, bir sosyal bilimler ve sosyolojik alt yapı ile toplumsal cinsiyetin, bedenin cinsiyet temelinde tarihsel ve kültürel bir mekanizma oluşuna vurgu yapılmıştır. Kültür başlığında ise çalışmanın kavramsal düzeninde bir algı meselesi oluşu yönüyle kültüre yer verilmiştir. Toplumsal cinsiyet ve beden olgusu üzerine yapılan incelemelerde bedenin kültür için önemli bir olgu oluşuna değinilmiştir. İlgili araştırmalarda ise araştırma konusunun disiplinler arası bir konu olması sebebiyle kadın imgesine alanında yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Konu alanı araştırmanın bağlamı gereği; sanat, tasarım, göstergebilim ve sanat eğitimi ile sınırlandırılmıştır.

2.1. Beden Sosyolojisi

Çalışmanın ana konusu olan kadın bedeni üzerine yoğunlaşırken bu kavramı beden sosyolojisi üzerinden okumak gerekebilir.

"İnsanlığın varlığının en belirgin kanıtı olan beden; canlılar dünyasında yer aldığımızın ve duyular yoluyla dünyayı algılamamızda en birincil etkidir" (Hapşen, 2010).

Bedenin incelenmesi sosyolojide önemli bir çalışma alanını kapsamaktadır. Çünkü modern toplumlarda insan bedeniyle ilgili bir dizi sorun ve konu ortaya çıktıkça beden de bu noktada araştırmaya açık ve göz ardı edilemez bir alan olmuştur. Siyasi ve kültürel ortamlarda sosyal hareketler sonucu bedene yönelik pek çok araştırma yapılmaktadır.

Beden sosyolojisi; bireyi toplumsal zeminde temsil etmesi bağlamında ortaya çıkabilecek tüm sosyolojik problemleri içine alır. Böylece kadın erkek ikiliğinde bedene ilişkin ötekilik kavramı ortadan kaldırılmaya çalışılırken, sosyal teoriye yeni bir perspektif sunma olanağı doğar. Saçla, giyimle, bedensel jest ve mimiklerle vs. bireyin toplumsal hayattaki sembolü olan beden, gündelik hayatta toplumla etkileşim noktasında taşıdığı önemin dikkate alınmasıyla ötekilikten kurtarılabilir. Bireyin

gündelik hayatının devamlılığı ve varlığının temel aracı olan beden; toplumsal ve sosyal hayatın birçok değişkeninin temelinde mevcuttur (Öztürk, 2012).

Sosyoloji, sosyal eylem ve etkileşimin incelenmesini içeriyorsa, o zaman bedenin tanımını ve anlamını önem arz eder. Sosyolojide beden toplumsal hareketler ve yapıların basitçe cisimleşmesidir.

Beden algısı kavramında, bireylerin kendi bedenleri ile ilgili his ve duyuları, tutum ve davranışları, yaşam deneyimleri gibi pek çok faktör devreye girmektedir. Bu farklı faktörler ve değişkenlerin yanı sıra bireylerin kendi bedenleri ve diğer kişilerin bedenleri arasında ilişki kurma veya yorumlamalarında kültürün de önemli bir etkisi vardır. Bireyin kendi bedenini ve beden parçalarını algılayarak onlara belli anlamlar vermesi; kendine karşı duyduğu öz güven, saygı, algı, kimlik ve kişilik kavramları ile oldukça ilişkilidir (Güneş, 2009).

Bedenin tüm disiplinlerde; felsefe, sosyoloji, din, tarih, güzel sanatlar vb. alanlarında kendine yer bulması bir kavram olarak önemini ortaya koymaktadır. “Sosyal bilimler tarafından uzun süre ihmal edilmiş olan beden, 1980’li yıllardan başlayarak önemli bir sosyolojik tartışma konusuna dönüşmüştür” (User, 2016, s.148). Bir kültürde güzellik kavramı olgusu, cinsiyetleri belirleyen bir kavram olarak ve hatta bir organizma, ruhun kapsayıcısı olarak tüm alternatif yorumlara da açıktır. Beden yaşayan bir organizma olarak düşünülürse öncelikle biyolojik varlığına değinmek gerekir ki bu da doğum ile başlar. “Doğum ve üreme doğayı işleten temel mekanizmalar olarak düşünüldüklerinde beden de doğal ve biyolojik bir varlık halini almaktadır” (Bingöl, 2017, s.87).

İnsan ruhu ve bedeni ile var olur. Fiziksel ve biyolojik durumu hayattaki tüm eylemleri ile etkileşim içerisinde. Düşünsel, ruhsal, duygusal yaşamı bedeni ile var olur. İnsan tüm bu oluşuyla kimliğini, kendini ortaya koyar. Bir insan kendini veya başkasını tanıır veya tanıtırken bedensel özelliklerini, bedensel imgesini ilk olarak tanımlar. Konuşurken, iletişim halindeyken beden her zaman ön plandadır. İnsanın yaşlı, genç, mutlu, mutsuz, sağlıklı, hasta, uzun, kısa, zarif, kilolu, erkek, kadın tüm özellikleri bedene ilişkin kavramlardır. User (2016)’ in de belirttiği üzere; “Gerek fiziksel gerekse psikolojik anlamda davranışlar bedenin olanakları çerçevesinde geliştiği için bir devrim ya da eylemi tanımlamak ve imgelemek gerektiğinde önce beden göz önüne getirilir” (s.148).

Sosyal bir varlık olarak cinsiyetini, dilini, dinini veya ırkını seçme şansı olmadan doğan insan kimliğini birey olarak sosyal bir alana dâhil olmasıyla bulur, inceler veya irdeler. Aile ile oluşan bu sosyal ilk ortam sonrasında kültür gibi kavramlar ile birimler, anlamlar ve sosyal algılar ile bir inşa sürecine girer. Nesiller kültür ile maddi birikimlerini ve deneyimlerini oluştururken, her inşa edilen sosyal alan deneyimleri kartopu gibi birikimleri meydana getirir. Böylelikle “toplumsal cinsiyete atfedilen bütün anlamlar ve simgeler, geçmişin ve şimdinin ruhundan geçerek gelecekteki toplumsal cinsiyet imgesine aktarılır” (Bayhan, 2013, s.148).

Toplum bedenlerin yapısında başrolü alırken; bedenler bu noktada biyolojik, psikolojik, felsefi boyutuyla yerini alır ve bir bütünü oluşturur. Beden sosyolojisinde toplum normları belirleyicilik üstlenir. Sosyalleşme, toplumsal cinsiyet ve bedenlerin olanaklarını çevreler ve meydana getirir. Toplum içinde kadın erkek farklarına göre koyulan standartlar ve normlar beden üzerinden toplumun kontrolüne sunulur ve bu noktada ilk göz dikilen şey beden olur.

Bayhan (2013) beden sosyolojisinin bağlamını incelediği çalışmasında; beden sosyolojisinin, sosyolojinin en yeni alt disiplinlerinden biri olduğunu belirtmiştir.

Bedenlerin “toplum içinde üretilmeleri onların toplum için üretildikleri sonucunu geliştirir. Bu, bedenlerin toplumsallaştırdıklarını göstermektedir. Bedenler, toplum tarafından işlenir, eğitilir, yetiştirilir ve değiştirilir. Böylece bedenler, toplumsal ilişkileri, kurumları ve toplumsal yapıyı meydana getiren esas öğelerden birini temsil eden gövdelere, toplumsal bedenlere dönüştürülmektedir” (Bingöl, 2017, s.88).

“Beden, benlik algısının, kişiliğin ve kimliğin çok önemli bir parçasıdır. İnsanlar, kimliklerini tanımlarken belirledikleri ilk birkaç özellik arasında cinsiyet yer alır” (Bayhan, 2013, s.148).

Bu noktada toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden toplum normlarının da beden üzerindeki belirleyiciliğini görebiliriz. Bayhan (2013) bu noktada sosyologların beden ile ilgilenmesini feminizmin gelişmesine bağlar. Çünkü belirttiği üzere feministler bedeni toplumsal açıdan yapılandıran bir nesne biçiminde görmektedirler.

“Beden hem fiziksel hem de fenomenolojik bakımdan bireysel bir yaratım hem de toplumsal ve kültürel bir üretimdir. Beden kişisel olduğu kadar kamusalıdır” (Bayhan, 2013, s.149)

Yaşayan a/r/tografik süreçte görsel sanatlar öğretmeni adaylarının kendi beden ve kimlik çıkarımlarıyla; kişisel deneyimleri sonucu, toplumsal ve kültürel olgulara

ulaşmaları çalışmayı anlamlı kılacaktır. Kişisel yaratım serüvenleri süreçteki deneyimleri, toplum, kültür, geçmiş ve bugüne ait algıları odağında incelenebilir. Kişisel algı ve deneyimleri ile kamusal olanın arasındaki bağlantılar da rizomatik ilişkiler bağlamında incelenebilir.

“Fiziksel bedenlerin toplumsal bedenlere dönüşmesinde en önemli faktörlerden biri toplumsal cinsiyettir” (User, 2016, s.156).

Toplumsal cinsiyet ve beden sosyolojisinden öte feminist teori ışığında konuyu incelemek toplumsal cinsiyet eşitliklerine ve öteki kavramlarına odaklanmak noktasında önemlidir.

“Sosyal bilimler önemli kuramsal, metodolojik ve epistemolojik tartışmalara neden olan feminist çalışmalar, bu alanı o kadar besleyip büyötmüştür ki bugün toplumsal cinsiyeti kapsamında yapılan çalışmalar feminist çalışmalardan ayrı düşünmemizi neredeyse imkânsızlaştırır” (Ecevit, 2011, s.3).

2.2. Toplumsal Cinsiyet

Erkeklerin ve kadınların toplumsal konumlarını anlamaya çalışan herkes er ya da geç nedensellik sorunuyla yüzleşmek zorundadır. Görünüşte kadınlık/erkeklik fay hattına kazanmış gibi görünen etkileyici farklılıklar raporu, doğa ananın kadınları eşitsiz kılmak için altta yatan bir komplo olduğunu düşündürür, ancak sosyal bilimin kadrosu karmaşık sosyal sistemlerdir ve cinsiyet konusunda basit olan hiçbir şey yoktur. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ikili terimleri, biri bedensel yasaklamayı işaret ederken, diğeri kültür, ekonomi ve geleneğin ağır ağırlığını yalnızca belirli olasılık türlerine izin vererek tartışıyordu (Oakley,2005).

Toplumsal inşalar beden in doğallığını ve toplumsal yargıların kesişimi noktasında netleştirilebilir. Bir sosyal bilimler ve sosyolojik alt yapı ile toplumsal cinsiyeti ele aldığımızda; bedenin cinsiyet temelinde tarihsel ve kültürel sosyal bir mekanizma olduğunu söyleyebiliriz. Bu mekanizma içerisinde kadınların anne rolü ile tarihsel ve gündelik süreçteki değişkenliklerde, üretimde oynadıkları rol oldukça büyüktür.

“Toplumsal cinsiyet olgusunun işleniş şekillerine bakıldığında karşımıza çıkan en temel ve değişmez kavramın biyoloji olduğu görölmektedir” (Hepşen, 2010).

Öğütle (2013) sosyal bilimlerde ve sosyolojide toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde dururken aile ile ilgili yapılan araştırmaların iki temel geleneğe dayandığını vurgular. Bunlardan ilki; aileyi geniş bir sosyal alana yerleştirme amacı güden daha

nesnel bir kurum kavrayışıdır. İkinci gelenek ise; hukuk, din ve kültürlerin koyduğu kurallar olarak adlandırılan normatif üzerinden bir normatif kuram kavrayışıdır. Her iki gelenekte de aile sosyal alanda toplumu yansıtan, toplumdaki dış ve iç etkenlerden etkileyen ve etkilenen olarak sosyal dinamik bir rol oynar.

Aile, evlilik, eğitim, çalışma, flört, şiddet gibi konular sosyolojinin konularıken kadını bu başlıklar altında ele almak mümkündür ki bu da toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet sosyolojisine değinmemizi olanaklı kılar.

Postmodern anlayış içerisinde nerede toplum varsa orada toplumsal cinsiyet vardır (Demir, 2014, s.116). Yeniden yapılanma ve çözümleme ile postmodern söylemlerde kadınlar karşılıklı etkileşimde buldukları tüm alanlarda kadınların toplumsal kimlik kazanmalarına etki eden unsurlar bulabiliriz. Toplumsal cinsiyet evrensel bir kavram olarak varken aslında bu evrensellik içinde kültür ve özellikler yönüyle çeşitliliğin olması cinsler arası eşitliğin sağlanması temelini oynatabilmektedir. Postmodern feminizm için kadın olarak doğmaz kadın olunur. Kadın ve erkek arasındaki deneyimlerin karmaşık oluşu deneyimlerin toplumsal cinsiyet kavramına da indirgenmesini zorlaştırmaktadır.

Erkeğin öteki ile ilk karşılaşması annedir. İki öznel farklılığın arasında diyalektik sürece Irigaray'ın (2014) yorumu şu şekildedir: eril öznellik ilk olarak öteki olan anne ile farklılaştırılmayan bağlantıdan doğmaya çalışır. Karşılıklı öznellik öz duygulanıma etki ederek iki cinsiyet üzerinde farklılıkları belirgin kılar. Bu durum da erkeğin varlığını ilan etmek için anneden ayrılma noktasında kendi dünyasını inşa etmeye yol açmış bu da erkeğin kendine dönmesini zorlaştıran deneyimlere dönüşmüştür. Yazarın kitabı adında da belirtildiği üzere başlangıçta kadının olduğu ve duygular ile karşı cins erkeğin anneden ayrılma çabası ve içe dönüşü ile birbirine bağlı ilişkileri dönen bir çembere benzetirsek bu çember içinde cinsiyet rollerini oluşu varlığı, kadın erkekten öte ben ve öteki kavramlarını inceleyebilmemiz daha olanaklı görülmektedir.

“Simgeselin imgeselle, benin ötekiyle bulunduğu otonom bir izin ifadesiyle tekrar dolaşıma olanak veren yapı-söküm; bir yandan felsefe öte yandan edebiyatta hem benin tekilliğini hem de ötekinin çoğulluğunu sorgularken, beni çoğul, ötekini de tekille bütünleştirmenin yollarını keşfeder ve kimlik bir katı ve edilgen mevcudiyet hâlinde koparılarak akışkan ve etken bir yapıya bürünür” (Aydınalp, 2019, s.32). Öteki kavramı felsefi, edebi ve sanatsal söylemlerde yerini alırken kimlik ve kültür konularına da

vurgu yaparak öz kimliği görünür kılabilmekte ve bu haliyle postmodern bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Sosyal bilimler önemli kuramsal, metodolojik ve epistemolojik tartışmalara neden olan feminist çalışmalar, bu alanı o kadar besleyip büyütmiştir ki bugün toplumsal cinsiyeti kapsamında yapılan çalışmalar feminist çalışmalardan ayrı düşünmemizi neredeyse imkânsızlaştırır” (Ecevit, 2011, s.3).

Cinsiyetlerin belirlendiği terminoloji düzleminde kadın ve erkek olarak iki temel cinsiyet varlığı söz konusudur. İki cinsiyetin toplumsal, coğrafi, etnik kökenler bağlamında pek çok tanımı mevcuttur. Örneğin üstünlük ve güç erkek cinsiyetine bağlanırken, doğurganlık ya da öteki oluş kadın cinsiyetine bağlanabilmektedir. Yaşam pratikleri, bedensel ve kimlik özellikleri çerçevesinde tüm tanımlar toplumsal cinsiyete dayanmaktadır (Karacan, 2016).

Cinsiyetçi bakış açıları ve ayrımlar, kimliğin sadece beden ve fiziksel özellikler ile ilgili olduğunu düşünerek akli bir kenara bırakmakta ve bu da postmodern, feminist ya da toplumsal cinsiyet tartışmalarına konu olmaktadır.

Sosyal yaşam biçimleri, kadın ve erkeklerin rollerinin belirlenmesinde önemli bir etkidir. Bu cinsiyet rollerine ilişkin kalıplaşma, kadın ve erkeğin yaşamlarında belirli kalıplara göre davranmalarına sebep olmaktadır. Çocukluk döneminde gelişen bu kalıplar, toplum düzeni ve aile yaşamı ile şekillenerek yetişkinlik döneminde belirgin hale gelir. Kadınların annelik ve ev ilişkilerine ilişkin sorumlulukları veya erkeklerin geçim için gerekli kaynakları sağlamaları gibi roller, kadın ve erkeğin sorumluluk ve yaşam şeklini hatta kimliğini şekillendirir. Bu kalıpların oluşmasına sebep olan sosyal yaşam düzeni dışında biyolojik varoluştan da kaynaklanabilmektedir. Güldü ve Kart'ın (2009) da belirttiği üzere; biyolojik kuramda kadın ve erkeğin biyolojik farkları bağlamında üstlendikleri etken ve edilgen roller bulunmaktadır. Erkeğin yaşamsal koşulları sağlaması ve kadınların doğurganlıkları ile ev bakımından sorumlu olması gibi... Bu koşullar biyolojik olduğu kadar sosyalleşme süreciyle de edinilmektedir.

Bu bağlamda, biyolojik cinsiyet farkları fiziksel yetileri işaret ederken toplumsal cinsiyetin cinsler arasındaki özelliklere odaklanması söz konusudur. Bu noktada, toplumların genel geçer görüşleri dışında kültürlerin farklılığı da cinsiyetlere biçilen öngörülerini etkilemektedir. Bu durum da toplumsal cinsiyeti yorumlarını toplumlar içinde farklı yorumlar yapmaya yönlendirmektedir ki toplumsal cinsiyetin araştırma konusudur. Bora'nın (2018) da belirttiği üzere; her ne kadar kadınlık ve erkeklik

biyolojik farklar ile örölü bir olgu olsa da cinsiyet sadece bu olgudan ibaret değildir ve toplumsal bağlamlara göre değişen bir örüntü mevcuttur. Bu da toplumsal cinsiyeti işaret eder.

Toplumsal cinsiyet tanımı yapılırken toplumun ürettiği bir olgu olarak vurgulanan toplumsal cinsiyetin tek bir tanımlama yapamaması oldukça açıktır. Çünkü toplumsal cinsiyet sosyal yapının farklı biçimlerine göre şekillenir, filizlenir ve kendisini farklı ortam ve formlara göre şekillendirerek yeniden üretir. Eşitsizliklerin var oluşu ataerkil düzenin hâkimiyeti ve ayrılıkları açıkça ifade etmesi toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıkması ve varlığını devam ettirebilmesinde son derece önemli rol oynamaktadır. Zamanla kendini üreten bu tanımlar erkek ya da kadına belirli roller biçer ki bu da zaten gündelik yaşam pratikleri içerisinde toplum tarafından belirlenir ve bireylerde izler bırakır. Toplumsal cinsiyet uygulamaları bu yüzden değişik izler gösterse de sürekli varlığını korumaktadır (Kıran, 2017).

Hogan (1997) cinsiyetin inşasından bahsederken; kasıtlı olarak cinsiyet için “inşa” kelimesini kullanmıştır. Çünkü cinsiyete sosyal olarak anlam yüklenen fiziksel bir beden olarak tanımlanan bir kavram olarak ele almıştır. Cinsiyeti bir yapı olarak değerlendirme; politik veya ekonomik söylemlerden öte, deneyim ve bilinçle olan ilişkiye yönelik baskın söylemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetin, sosyal ortam, kültür, coğrafya, din, gelenek gibi etkenler ile şekillendiği söylenebilir. Bir yapı olarak şekillenen cinsiyetin eşitsizliğe uğraması da söz konusudur.

Cinsiyet eşitsizliği, toplumun her üyesini değişen derecelerde de olsa doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Cinsiyet eşitsizliği fırsat eşitsizliğine neden olmakta ve her iki cinsiyetin hayatını etkilerken istatistiksel olarak en dezavantajlı olanlar ise kadınlardır. Saran (2021) yaptığı araştırmada, bu istatistikleri şu şekilde açıklamaktadır: birçok ülkede sosyal normlar kızların bakıcılık ve ev işlerinin yükünü taşımasını zorunlu kılmaktadır. Sosyal normlar ve toplumsal cinsiyet klişeleri; birçok çocuk evliliğine, istenmeyen gebeliklere sebebiyet vermektedir. Dünya çapında 15-19 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklar ile karşılaştırıldığında; kızlar ne istihdam edilmektedir ne de eğitim-öğretimden faydalanmaktadır. UNICEF’e göre dünya genelinde 132 milyon kız çocuğu okula gidememektedir. Kızların güçlendirilmesi için, eğitim, yaşam becerileri ve istihdam fırsatları ile kız çocuklarına yatırım yapmak ve onları güçlendirecek, değerini artırmayı hedefleyecek kanıta dayalı programlara erişim gerekmektedir. Cinsiyete duyarlı müfredat ve pedagojik programlar ile kız ve erkek

çocukların okula devam etmemesini azaltmak için gereklidir. Bazı istatistikler okul ve toplum odaklı programların çoğunun okul terklerini azaltmada etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin; birçok toplumda erkeklik şiddet, tahakküm ve saldırganlıkla ilişkilendirilmektedir. Gençlik çetesi katılımı üzerine bir inceleme, sanat, spor, dans ve drama gibi gençlere alternatif katılım yolları sağlayan programların gençler tarafından çok daha fazla kabul edildiğini ve çete üyeliğiyle ilişkili sosyal dışlanma ile mücadeleye yardımcı olduğunu göstermektedir.

2.2.1. Feminist yaklaşımlarda kadın

Tarihsel süreç içerisinde kadının anlamına ve önemine vurgu yapan, anlamların oynaklığında kadın imgesinin yerini açıklamaya çalışan bir kuram olarak feminizm bağlamında kadını incelemek yerinde olacaktır. Feminizm bir çözümleme biçimidir. Feminizm aracılığıyla bilmeye çalıştığımız dünyayı günlük yaşam eylemlerimizle değiştirir ve onlar tarafından değiştiriliriz. Feminizm bir duruştur ve birbirinden farklı araştırma yöntemleri kullanır. Her ne kadar liberal feminizm, muhafazakâr feminizm, çok kültürlü feminizm, sosyalist feminizm, Marksist feminizm, psikanalist feminizm, postmodern feminizm ve queer feminizm olsa da maddesel yaşam deneyimlerine odaklanan feminist duruş kuramı kadınların ezilme deneyimleri onların kendi durumlarını daha açık görmelerini sağlar (Ergün vd. 2020).

“Feminizm, farklı teori ve pragmatik anlayışlar ile farklı uluslararası bağlamlara ve farklı dinamik gelişmelere dayanır. Feminist araştırma yaklaşımları; kadınların farklı durumlardaki sorunları ve bu durumları çevreleyen kurumları konu alır” (Olesen, 2011’den aktaran Creswel, 2013).

Feminist hareketlerin yükselişi, kadın imgesinin önemli bir dönüşüm yaşamasına neden olmuştur. Sanat, kadınların kendi deneyimlerini ifade etmeleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele etmeleri için bir araç haline gelmiştir. Bu bağlamda temel feminist kuramları incelemek yerinde olacaktır.

Liberal feminizm: Liberal feminizm, liberal siyasal düşünceden erkek ve kadınların aynı olduğu anlayışını miras alır. Liberalizmin temel ilkelerinden yola çıkan liberal feminizm; kadının da erkek gibi insan olmasından kaynaklanan eşit haklara sahip olma anlayışından yola çıkar. Egemen bireylerin iktidarını sonlandırmak bakış açısıyla egemenliğin erkek tekeline alınıp kadınların üzerindeki iktidarını sonlandırması amaçlanmaktadır. Liberal feminizm; aydınlanma felsefesinin etkisiyle ortaya çıkmış ve

rasyonalist, evrensel vurguları eleştirmiştir. İlk olarak gösterilen liberal feminizm hareketi kadınların oy kullanma hakkına sahip olması ile olmuştur. Temelinde; fırsatta, statüde kadın erkek eşitliği arayışı bulunur. Öncüsü Mary Wollstonecraft kabul edilir. Ona göre anahtar konu eğitimidir. Kadınlar eğitim sayesinde kendi konumlarını ve çıkarlarını koruyabilen ve köle olmaktan kurtulan bireyler olurlar. Fiziksel ve entelektüel olarak var olma yeteneği kazanırlar (Altınbaş, 2006).

Marksist feminizm: Üretim ilişkileri ile toplumsal ilişkilerden yola çıkar. Kadınların ezilmişliği ve emek sömürsünden yola çıkan bu anlayışta; toplumsal cinsiyet yorumları ve sınıf sömürsünün olmadığı bir toplum fikri vardır. Bu yüzden Marksist feminizm sınıfsal ilişkileri ve ataerkinin olmadığı bir ortamı kavramaktan yola çıkmıştır. Bu durum da hem Feminizmi hem de Marksizm'i aynı potaya koyar. Marksizm'in tarihinde toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik siyaset; "kürtaj yasağına karşı mücadele, kadınların ücretli istihdam mücadelesi, eşit işe eşit ücret talebi ve daha iyi bir aile hayatı talepleri, kadını ev hayatının daraltıcı kapalılığından kurtarma çabası ile kadın ruhunu aşk tuzağından özgürleştirebilme üzerinden şekillenmiştir" (Haug, 2018).

Radikal feminizm: Toplumun ataerkil temellere dayandığı ve bu nedenle kadınların marjinalize edildiği ve ayrımcılığa uğradığı yaklaşımı üzerine kurulu feminist teori türlerinden biridir. Bu teori bir çatışma teorisi olarak da tanımlanabilir. Erkeğin kadın üzerindeki tahakkümüne dayanır, aynı zamanda en önemli çatışma teorisini temsil eden Marksizm'in ilkeleri üzerine kurulmuştur, "kuramdan" değil, "eylemden" doğmuş bir yaklaşımdır. 1960'ların sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nde medeni hakları savunan ve savaşa karşı olup, politik etkinliklere katılan kadınlar atmışlardır (Vukočić, 2013).

Cinsiyet çatışmasından ve tarihin ilk dönemlerindeki ezen-ezilen ilişkisinden doğan radikal feminizm I. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ortaya çıkmış, toplumda ataerkilliğin üzerine inşa edilmiştir. Simone de Beauvoir radikal feminizmin öncüsü olmuştur. Emek ile daha az ilgilenmiş emek piyasasını dolaylı analiz etmişlerdir. Radikal feministler kadına yapılan baskının temel baskı olduğunu belirtmiş, ataerkillik kelimesini erkeğin kadın üstündeki tarihi baskıyı ifade etmek için kullanmışlardır. Radikal feminizm kadının öteki kategorisinde olmasını ele almıştır. Radikal feministlere göre kadının ezilmesindeki temel sebepler; çocuk doğurma ve çocuk yetiştirme, erkeğe

duyulan sevgidir. Aile kurumu ise kadının özgürlüğünü en çok kısıtlayan kurum olarak değerlendirilmiştir (Atan,2015).

Psikanalitik feminist kuram: Kadın sorunlarını Freud'un psikanaliz yaklaşımı düzleminde açıklamaya çalışan kuram psikanalitik feminizmdir. Temel niteliği kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet özelliklerini verilmesinde bu farklılaşmanın biyolojik değil psikolojik biçimde oluşturulmasının gelişimini anlamaktır (Heywood, 2007' den aktaran, Şenkal, 2016). Nancy Chodorow, Carol Gilligan ve Sara Ruddick önde gelen isimlerdir. Ayrıca Fransız psikanalist Jacques Lacan'ın yaklaşımlarını benimseyerek psikanalitik feminizmi geliştirmeye çalışanlar da vardır. Psikanalitik feminizme yönelik nesne ilişkileri ve kişilerarası yaklaşımlar ile Lacan'cı yaklaşım arasında bir ayrım yapılır. Psikanaliz içinde farklılık kavramının, kadınsılığın ve anneliğin yeniden değerlendirmesini yapmış olan Fransız feministleri; Luce Irigaray, Helene Cixous ve Juliet Kristeva'yı örnek verebiliriz (Ecevit, 2011).

Sosyalist feminizm: Düşüncesi feminist düşüncenin, Marksist, radikal ve psikanalitik akımlarının kesiştiği bir noktada oluşmuştur. Marksist feministler kapitalizm ile birlikte iş yerinin/fabrikanın evden nasıl ayrıldığı ve evde yapılan faaliyetlerin nasıl önemsizleştirildiğini açıklayabilmişlerdi ama kapitalizmin neden kamusal alan erkeklerle evi-özel alanı da kadınlarla ilişkilendirdiğinin yeterli bir açıklamasını yapmamışlardı. Sosyalist feministler, kapitalist toplumlar için açıklayıcı olan Marksist kuramı tamamlayacak, sadece sınıf değil, ataerkil ilişkileri de açıklayacak bir kuram arayışı içindeydiler (Ecevit, 2011).

Kültürel feminizm: Siyasal değişim ve dönüşümden çok kültürel dönüşümü aramışlardır ve hayatın us dışı, sezgisel ve genellikle tek bir çatı altında toplanabilir ortaklaşa yaşama yönü üzerinde durmuşlardır. Teorinin temelinde anaerkil bakış açısı yer almaktadır. Temelde dişil etki ve değerler aracılığıyla yönlendirilen kadın ve bu toplum görüşünü savunur. Barışseverlik, iş birliği, farklılıkların şiddetsiz birlikteliği ve kamusal hayatın uyumlu bir şekilde düzenlenmesi bunlara dâhildir (Çak, 2010).

Postmodern feminizm: 1980'li yıllarda dönemin politik hareketlerinin genel olarak üzerinde durdukları konular, etnik, öznel konular, ırk ve cinsiyet temalı postmodern politikaydı. Bu politika hem kimlik politikası hem de farklılık politikası bayrakları altında teorileştirilmişti. Ancak feminizm ile postmodernizm teori arasındaki ilişki hiçbir pürüz barındırmayan durumda değildi. Farklılığı, ötekiliği ve heterojenliği değerli kılan iki teoride birbirine bu yönüyle yaklaşmıştır. Foucault, Derrida,

Lyotard'ın eril tahakkümü yapıbozuma uğratmaları postmodern feminizmde adlarını sıkça duyurur. Her ne kadar postmodernizm, ataerkilliğin tanımlanması ve çözümlemesi ile uyuşmadığı için onunla mücadele eden feministler tarafından eleştirilmiş olsa da temel olarak bir kimlik ve farklılık politikası üretme doğrultusundaki postmodern feminizm yeni perspektiflerin yaratılmasına olanak sağlamıştır (Best ve Kellner, 2016).

Queer kuramı; Judith Butler tarafından geliştirilen kuramın kamusal ifadesi, eşcinselliğin dışlanmasına karşı koyma ve meşrutiyet olarak yeniden anlamlandırmak amacıyla, performatifliği atıfsallık olarak icra eder. “Böylesi bir strateji, AIDS ile hayatta kalmanın daha kolay hale geldiği, queer hayatların daha açık, kıymetli, desteklenmeye değer olduğu, tutkunun, hasarın, hüznün, özlemin yaşamsızlık ve katı bir dışlanmanın kavramsal düzenine sabitlenmeden tanındığı, bir cemaat yaratmak adına önemlidir, hayatidir” (Butler, 2014).

"Feminist araştırma yaklaşımlarının amaçları; iş birliğine dayalı sömürücü olmayan ilişkileri tesis etmek, nesnelleştirmekten kaçınmak için araştırmacıyı çalışmaya dâhil etmek ve dönüştürücü araştırma yürütmektir. Feminist araştırmacılar cinsiyeti, kendilerinin hayat şartlarını şekillendiren temel bir düzenleyici ilke olarak görürler" (Creswel, 2013).

Kadınları toplumsal cinsiyet ve diğer tüm sosyolojik ve kültürel alanlarda değerlendirebilmek için çalışmanın ana konusu gereği feminist kuramlara ve söylemlere yer verilmiştir. Çünkü feminizmde kadın bedeni, pek çok farklı alanda bir öge olarak ele alınır. Kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki toplumsal, politik ve ekonomik baskıları sorgulamak ve kadınların özerkliklerini savunan feminizm ile genel olarak cinsiyet eşitliği ortamı yaratılır. Kadınların toplumda eşit bir şekilde temsil edilmesini ve fırsatlara erişmesini sağlamayı hedefleyen feminizm kadın deneyimlerini ve perspektiflerini merkeze alır. Bu nedenle, sosyal bilimlerde feminizm önemli bir araştırma konusudur.

“Araştırmacıların sosyal bilimlerde araştırılmamış, dışarıda kalmış konuları ele almaları gerektiğini ve kimlik, cinsiyetin rolü, aile içi şiddet, kürtaj, karşılaştırılabilir değer ve pozitif ayrımcılığın yanı sıra, yine kadınların mücadele ettikleri sosyal değersizleştirme ve aile içi güçsüzlük gibi konuları araştırmaları gerektiğini belirtmiştir” (Stewart, 1994'ten aktaran Creswel, 2013).

İnsan toplumunun gelişim tarihini gösteren kadın ilk çağlarda; işçiden bir nokta ileride köleleşen ilk insandır. Dinlerde ise Yahudilikte; seçme hakkı olmayan kocasının

baba tarafından belirlendiği evliliği sadakat ile yerine getirmekle görevli kişidir. Yahudilikte dinin temelinde olan doğurgan olun ve çoğalın buyruğu sadakatle yerine getirilmeliydi. Hristiyanlık dininin yaygınlaşmasında önemli role sahip kadınlar her ne kadar önemli bir konuma getirilse de aşağılanmaktan sıyrılmadı. Yine erkeğin sadık hizmetçisi konumundaydı. Yahudilikte on emir yalnızca erkeğe yönelikken Hristiyanlıkta kadın yeryüzüne günahı getiren ve erkeği baştan çıkarandır. Orta çağda bir şehvet duygusuyla anılan kadın; fantezileri ve geniş romantiklikleri ile erkek tarafından saygı gören olarak gösterildi. 18. yy.da kadın ancak kendine daha özgür bir alan yaratabildi. Yeni toplum kadını ise toplumsal ve ekonomik bakımdan bağımsızdır. Erkeğin karşısında eşit, yeteneklerinin efendisidir. Erkekler ile eşit koşullarda faaliyet gösterebilir. Kadının bugünkü konumunda engeller, çelişkiler ve doğaya aykırılıklar gittikçe daha geniş çevrelerin bilincine erdiği konular oluyor ve sosyal ifadelerde yerini buluyor (Barbel, 2013).

Tarihsel bağlamda kısaca kadına bakışa yönelik bilgiler baktığımızda; her zaman ötekileştirilen ve ikinci planda olan kadından bahsedildiğini görmekteyiz. Ancak feminist hareketler sonrası ve kadının kendi özgürlüğünü ilan ettiği zamanlarda bu durumun değiştiğini görebiliriz.

Modern dünyada ve bu modern kadın projesi içinde modernlik kendi içinde ve kadın tasarısında birçok açmazları içinde barındırmasına kadınların tarih ötesi ezilmişliğini paylaşmak durumunda kalmıştır. Eşit yurttaşlık hakkı, eğitim ve meslek edinme hakkı, doğum ve kürtaj kontrolünün yaygınlaşması, cinsel özgürlük gibi kazanımlar modernitenin kadına özgürleşme olanakları yarattığı söylenebilir (Kaylı, 2010).

1960'lı yılların beraberinde, kadınların batı toplumlarında temel bazı hakları elde etmeleri, Moderniteninin getirdiği sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümler kadın hareketini daha çok cinsiyet, dil, söylem ve kavramlar üzerinden dönüştürmeye başlamıştır. Felsefi söylemlerde kadına yönelik yorumlar modernite ve postmodernite ile farklı bir yön almıştır. Postmodern yazarlardan; Lacan, Derida ve Irigaray özellikle feminist söylemlerde ve yabancılaşma kavramlarında kadın kavramı üzerinde durmaları ile dikkat çeker.

Lacan “kadın yoktur” dediğinde, kadının simgesel düzlemde, erkek özne için, bir ifade edilmeyen olarak, eksiklik olarak üretilmiş olduğunu ve imgesel düzenden çok ne olduğu asla bilinmeyen “gerçek”in düzenine ait olduğunu kastetmiştir. Kısacası erkek

özne ya da erkek çocuk açısından kadın, doğulduğu andan itibaren ebediyen yitirilen anne ile bütünlük arzusunun adıdır. Deridda'nın "kadın nedir?" sorusuyla bağlantılı sorgulaması da bu bağlamda konumlanır. Aslında ne kadının ne de kadının kendi gerçeği diye bir şey vardır ne de erkeğin kendinde gerçeği. Deridda'ya göre kadın ile erkek arasındaki karşıtlık veya zıtlık Batı metafiziğinin örneksellik statüsüne sahip bir yaratımıdır. Kadın metafizik bir ilavedir ve erkeğin olmayan eksikliğini tamamlar. Bu metafizik yapıyı sürekli ayakta ve dengede tutandır. Irigaray'ın yapıtları ise bu metafizik dengede karşıtlıklar sisteminin en radikal eleştirisi olarak konumlanır. Karşıtlıklar dengesinin bozulmasını arzulayan Irigaray aslında gerçek anlamda farklı öznellikler ve ben-öteki arasındaki bir ilişkinin de hiç olmamış olduğunu düşünür. Ne felsefi özne ne de kültürel, politik özne hakiki bir ötekiyle ilişkiye girebilmiştir. Bu ayrıca erkeğinkinden başka bir öznellik olasılığını da yok edilmesi anlamına gelmektedir (İnceoğlu ve Kar, 2016).

"Günümüzde beden yalnızca üreten ve sanat ürettiği için bize genel olarak üretimin paradigmasını, yaşamın gücünü gösteren bir özne değil: beden artık içine sanatın ve üretimin kaydedildiği bir makine. İşte biz postmodernlerin bildiği şey bu" (Negri, 2013, s.87).

İnsanın sanat ve üretimin kaydedildiği bir makine olarak düşünülmesi; beden algısını, cinsiyeti farklı kavramlar olarak ele almayı da mümkün kılmaktadır. Çalışmanın ana teması olan kadın bedeni ve kadın sorunsalı üzerinde duran bazı akademik çalışmalara bakılarak yurt içinde de konunun nasıl ele alındığına değinilmiş ve konu bağlamında ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Kaylı (2009) çalışmasında; kadın bedeninden yola çıkarak, kadının özgürleşme sorununa odaklanmıştır. Batılı düşünce tarihinde ve özellikle modernist söylemde, kadın erkek karşıtlığı, kadın bedeninin, erkek aklı ve rasyonel olarak kurulan kamusal, sosyal erkek dünyasına karşı, Doğa'ya ait irrasyonel özelliklerle kurgulanması ve özel alanın bir "kadınsı alt dünya" olarak tasarımı sorunsalını incelemiştir. Modernite içinde, ötekileştirilerek diğeri konumuna indirgenen kadınların, kendi kendisinin bilincinde olan bir protesto hareketi olarak, tarihe kazandırdığı feminizm de modernist bir hareket olarak ele alınışını incelemiştir. Kadın cinselliğini penisten yoksunluk üzerine kuran ve bu nedenle feministlerin eleştirilerini çeken Freud'u, simgesel düzeyde yeniden tartışan, penisi, fallus olarak ifade ederek "baba yasasını" dilde tartışan Lacan'ın feminist eleştirisine yer vermiştir. Anlam-beden ilişkisini başka bir deyişle "konuşan beden"

fikrini sosyal bilimlerin konularından biri haline getirme çabasına giren ve öteki olarak kurgulanan kadının konumunu, bedenden hareket ederek dönüştürmeye çalışan, Irigaray, Cixous ve Kristeva'nın düşünceleri incelemiştir.

Aydoğan (2006) çalışmasında; sanat kavramlarında sıklıkla kullanılan kadın bedeni kavramının, temsiliyet kavramından ayrı düşünülmediğini belirtmiştir. Bu nedenle çeşitli kuramlarda beden, kadın, dişil özne gibi kavramları inceleyerek bu bakış açılarına günümüz feminist kuramcılarının eleştirel ve yorumlayıcı yaklaşımları çerçevesinde ele almıştır. Freud ve Lacan'ın psikanalitik söylemlerinde kadınlık kurguları, Irigaray ve Kristeva'nın yorumları, Foucault'ın beden ve iktidar, Deleuze ve Guattari'nin ise, organsız bedenler, kadın oluşu, yersiz yurtsuzlaşma gibi kavramlarını incelemiştir. Sanatlarında bedenlerini kullanan çeşitli kadın sanatçıları, feminist tezde kuram ve kavramlar yardımıyla incelenmiştir.

Türk (2017); sanat çalışmalarının analizlerini yapmış, kadın sanatçıların resim, performans, enstalasyon, video, fotoğraf gibi çalışmalarını açıklayıcı bir üslup ile anlatmıştır. Kendi çalışmalarında oluşturduğu imaj algısı ile çalışmasının temelini boyutlandırmıştır. Kadın sanatçıların bir arada olduğu güncel işlerle kadın bedeninin kullanımını geniş bir yelpazede ele almıştır. Bunu yaparken bedenin tabulara karşı koyması, kadınlığın ve kadınsılığın kendi içinde verdiği savaşa değinmiştir. Standart beden olgusunun dışına çıkarak özellikle performans ve fotoğraf alanlarında eser vermiş sanatçılar ve onların eserlerine yönelik manifestolarının temelinde yatan bedeni bir ifade biçimi olarak kullanma temasına odaklanmıştır. Özellikle kendi bedenini ifade aracı olarak kullanan kadın sanatçıların eleştirilere karşı koydukları tutumlar eserleri ile açıklamıştır. Toplumsal bakışa değinerek kadın sanatının var olma mücadelesinde güçlü ve istikrarlı duruşuna değinmiştir. Kültürel, sosyal, toplumsal dinamiklerin kadın bedeni imgesi ve yaratımında farklı etkiler ve bu etkilerin sanat çalışmalarında nasıl görüldüğünü açıklamıştır. Çalışması sürecinde, kadın sanatçılarla yapılan röportajlar konuya dâhil edilmiş, anlatmak istenen tema paylaşmıştır.

Yaprak (2016); çalışmasının ana temasını, feminist sanat örnekleri ile kadın kavramı ve kadına dair sanatsal çalışmaların eleştirel değerlendirmesi olarak ele almıştır. Erkek egemen duruşa karşı çıkmaya çalışan ve oluşturdukları biçim ve içerikler ile feminist sanat temelinde yer alan sanatçıların anlam çeşitliliğine vurgu yapmıştır. Kendi bedenleri, anıları, hatta kötü deneyimlerine odaklanan çeşitli sanatçıların eserleri üzerinden kadın sanatı ve kadın hakları savunuculuğu yönüyle ele

almıştır. Bu sayede alanda yapılan çalışmalarda kendi bedeni üzerinde hâkimiyet kuran kadın sanatçılar örnekleri ile eril hâkimiyete bir karşı duruş ve eril güç altına ezilmekten kurtulma çabasını irdelemiştir. Kadın bedeninin bir araç olarak kullanılıp tüketim toplumuna sunulması sorunsalına yer vermiştir. Sanat ortamlarında kadın erkek eşitliğine vurgu yapmıştır.

Altıntaş (2016) tezinde; çağdaş sanat eserleri üzerinden kadının doğurganlık ve kutsanması yönüyle ele alınışına değinmiştir. Kadın imgesinin çağdaş sanat okumalarındaki bu yönüne vurgu yaparak alana katkı sağlamaya çalışmıştır. 1960 sonrası çağdaş sanat eserlerini arkeolojik ve mitolojik boyutlarıyla incelemiş; kadın, doğa ve doğurganlık arasındaki mistik ilişkinin sanat eserleri üzerindeki etkilerini seçilmiş eser örnekleri ile anlatmaya çalışmıştır. Böylece ataerkil ve anaerkil kavramlarına odaklanmış, kadının tarih öncesi çağlardan buyana ana ve doğurgan oluşuna vurgu yapmıştır. Sanat tarihi düzleminde bereket, doğurgan, üretken, hayranlık duyulan, cinsellikte haz duyulan nesne konumu incelemiştir. Dişil semboller ile yansıtılan kadın imgesini neolitik düzlemden çağdaş sanat formlarına kadarki değişim, dönüşüm ve anlamlandırma çabalarına yer vermiştir. Kadın ve toprağı yüzyıllardır doğuran, besleyen, temizleyen, kısaca yaşamın devamlılığını sağlayan en etkili iki kavram olarak yorumlamıştır. Hem imgesel hem de kavramsal boyutuyla; kutsallaştırılan kadın ve toprak imgesinin sanat tarihsel incelemesi yapmıştır.

Kadın imgesinin belirli simgeler veya imgeler aracılığıyla ifade edilişi karşıtlık ve zıtlıkların tartışılmasına da olanak sağlamıştır. Sanat alanındaki ortamlarda üretim süreçlerini beslemiştir. İmgesel ve simgesel ifadeler anaerkil ve ataerkil düzlemlerde ele alınabilmektedir. Bu da sanat düzleminde olduğu gibi toplumsal söylemlerde de değişim ve dönüşüme açık ortamlar oluşturabilmektedir.

Öz (2014) çalışmasında, toplumsal cinsiyet kavramını ataerkil kavramı ile birlikte incelemiştir. 1960 sonrası Türkiye sanat alanını içerisinde ataerkil düzlemde erkeğin geri planında kalan kadın sanatçıları incelemiştir. Özellikle güncel sanat anlayışlarında kadın sanatçıların video ve performans gibi çalışmalar ile sanat aracılığıyla toplumsal ve kültürel değişimlere yön vermesine odaklanmıştır. Böylece Türk kadınının toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın sanatçıların söz konusu rollerden nasıl etkilendiklerini irdelemiştir. Kadın erkek eşitsizliği bağlamında kadın sanatçıların ortak bir dil oluşturma çabası ve güncel sanata nasıl yön verildiğine değinmiştir. Kimlik, namus ve iktidar söylemleri temelinde oluşturulan çalışmada ataerkil düzleme eleştiri niteliğinde,

feminist söylemler ışığında üretilmiş çalışmalar ile eleştiriler getirmiştir. Kadının ve kadın sanatçıların varlık, biçim ve içerik seçimlerinde erkeğin ötekisi konumu reddedişlerine yer vermiştir. Kadın ve erkek ikilemi, zıtlığı veya karşıtlığı feminist söylemler eşliğinde açıklanmış kadın ve erkeğin ifade ve anlayış biçimlerinin birbirini etkilediği üzerinde durmuştur. Kadın kimliğinin kurallar ve ataerkil bakış ile yönlendirilmesine karşı çıkmıştır.

Berktaş (2019) kitabında; toplumsal cinsiyet ile ilişkili kadın ve erkek kimlik ve rolleri konusunda, günümüzde kadınların mücadele etmek zorunda kaldığı pek çok sorunun toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabuller, normlar ve kalıplaşmış yargılarla olduğunu belirtmiştir. Ona göre toplum ve kültürün belirlediği bu kadınlık ve erkeklik kalıpları ve hatta imgeleri insanın varoluşu açısından büyük önem taşır. İmgeler; dinlerin ve kültürlerin uzun zamanlarca oluşturduğu geleneklerin birer ürünüdür. İnsanların tümü bu imgeleri bir şekilde benimser ve imgeler aracılığıyla düşünerek kendilerini kurarlar. Özellikle tek tanrılı dinlerde bu imgeler oluşturulurken kalıplar mutlak rol oynar. Kadın ve erkek olan insanı fiziksel ve biyolojik olarak ayıran dinsel anlayışlar; Tanrı ve doğanın getirdiği kesin düzenin simgesel ifadesi olarak vuku bulur. Dindar olan veya olmayan herkes dinsel dünya görüşlerine ve toplumda egemen kültür akışına dâhil olur ve gündelik yaşamlarını biçimlendirirler. Dinsel kültürün yaydığı değerler ve imgeler; o kültürde yaşayan toplumu, toplumsal cinsiyet ilişkilerini, aileyi, rolleri ve statüleri kapsayan bir kültürün geleneklerini meydana getirir.

Mojab (2018), kitabında feminist teoriyi Marksist düşünce temelleri dâhilinde incelerken; kapitalizmin reddi konusunda kesin bir kararlılığa sahip olmayan feminist teoriyi; toplumsal cinsiyet ilişkilerini bir sistem olarak görmeyen bir teori olarak değerlendirmiştir. Ayrıca feminizmin kapitalizmle toplumsal cinsiyet ilişkileri arasındaki bağlantıları tamamen koparması ve toplumsal cinsiyet meselesini tamamen kültür meselelerine indirgeyen bir teori olarak değerlendirir. Bu bağlamda sınıf ve toplumsal cinsiyet üzerinden iki ana tarihsel kol olarak yürüyen mücadelelerin siyasi etkinlik derecelerinin, bizzat anti-feminizm ve anti-komünizmin ortaya çıkışından ve yaygınlığından da çıkarılabilir yargısına ulaşır. Ayrıca feminizmin toplumsal cinsiyet ilişkilerini kültürleştirmesinin ve kadının özgürleşmesi projesini terk etmesinin, dünya çapında kadınlara karşı giderek artan kapitalist saldırınlıkla tezat olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

Sadevi (2019) kitabında Doğu'daki feminizmlerin kültürel ve tarihsel bağlamını sergileyen bir kaynak olarak kitabında kendi kültürüne yönelik bir eleştiri sunar. Yazar, Arap kadınlarının sömürülmesi ve cinsellik vurgusunu yapılırken aynı zamanda kendi coğrafyası ve dininde çok parçalı feminizmleri anlamının kilit noktalarına değinmiştir. Çocuk tacizi, çocuk istismarı, kadın sünneti, namus cinayetleri, tecavüz, evlilik ve boşanma tabularıyla yüzleme gösteren yazar toplumu, dini ve sistematik düzeni sorgular.

Ahmed (2017) feminist bir yaşam sürmenin tarifini yaptığı kitabında; nasıl feminist bir yaşam sürüleceği sorusunu yaşamsal bir soru olmanın yanı sıra bir soru olarak da canlı tutar. Feminizmi pek çok açıdan bir hareket olarak gören yazar, haksızlık hissini irdelemiş, deneyimleri ile ataerkil muhakemeyi de sorgulamıştır. Feminizmi hem nerede bulduğumuz hem de kimin sayesinde bulduğumuz konusuna odaklanan yazar, feminizmin cinsiyetçilik, cinsel sömürü ve cinsel zulüm gibi sona ermeyen şeylerden olayı gerekliliğini vurgulamıştır.

Bora (2018), kitabında ev işi ve kadın özneliği arasındaki bağı araştırırken Türk toplumunda cinsiyet ve sınıf ilişkilerinde evin ve ev içi düzenin merkeziliğini göstermiştir. Kitabında kendisiyle görüşen ve hikâyelerini anlatan 27 kadının hikâyeleri üzerinden okuyucuları yönlendirdiği tanıklıkların her biri okuyucudan sınıf ve kültüre ilişkin fikirlerimizi ve haneye ilişkin işlerin ve hijyenin toplumsal anlamlarını gözden geçirmemizi olanaklı kılmaktadır.

Alp (2015) çalışmasında; feminist sanat pratiklerini yabancılaşma stratejileri kapsamında incelemiştir. Feminist sanat pratikleri; feminist kuramlar, toplumsal dinamikler, teknoloji, kültür kuramı, sanat nesnesinin ve estetik değerlerin büyük ölçüde dönüşümüne koşut bir temsil anlayışı geliştirdiğine değinmiştir. Bu temsilin, feminist sanat pratiklerinde en çok cinsiyet ve beden üzerinden gelişme gösterdiği üzerinde durmuştur.

Adams (2019) ataerkil kültürün hayvanların yenmesini nasıl onayladığını açıklayarak örtük çağrışımları ifşa etmek ve böylece feminizm ile vejetaryenliğin yollarının kesiştiği noktaları tespit etmeyi amaçladığı kitabında, ataerkil et metinlerini tanımlamıştır. Cinsiyet rollerinin etin dağıtımının belirleyicisi oluşunu görmüş, eti tartışırken tüketim hakkındaki ataerkil dilin ve imgelerin meselelerine dikkatini yoğunlaştırmış, vejetaryenliğin hem özgür kadın varoluşunda simge işlevi gördüğünü hem de erkek egemenliğinin ve şiddetinin reddine işaret olduğunu savunmuş, eti

görülmeven ama daima orada olanın (hayvanlar üzerindeki ataerkil tahakkümün) sembolü olarak nitelendirmiştir.

Fidan (2007) çalışmasında; kadın, kendisine dil aracılığıyla atıfta bulunulduğu gibi aynı zamanda dili kullanarak onu üreten bir varlık olduğunu belirtmiştir. Taç Mahal ve Osman Hamdi'nin tabloları gibi örnekler eşliğinde, Türk-İslâm sanatında kadın, din ve sanatın nasıl diyaloga girdiği böylece kadın varlığının ne düzeyde dile geldiği incelenmektedir.

Şenyuvallı (2010); araştırmasını daha çok kadın sanatçıların “kadın bedeni”ne ve bunun paralelinde yer alan, kendi bedenine dair sanatsal tavır ve tutumları çerçevesinde temellendirmiştir. Günümüz sanatında “beden” sürekli gündemde tutulan bir olgu olduğunu, pek çok sanatçı tarafından farklı şekillerde ele alınarak, çalışmalara malzeme olmasından bahsetmiştir. Sadece kadın sanatçılarla sınırlandırdığı konu alanında, kadın sanatçıların bedeni ele alış şekilleri ve nedenleri üzerinden incelenmeye çalışmıştır. Bazı kadın sanatçılar, normların parametrelerini ortadan kaldırmak ve kimliğin geleneksel kabullerini kırmak adına kendi bedenlerini ve deneyimlerini marjinal bir şekilde kullandıkları ve ayrıca, “kadınsı” olarak nitelendirilen bazı malzemelerin sanat olarak değerlendirilmesi sonucuna varmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve bu eşitsizliğin tarihsel sürecine değinen Hamzaoğlu (2019), erkeğin kadına yönelik kurduğu egemenliğin ve onun bedenini cinsel olarak denetlemesinin en acımasız sonuçları olarak töre ve namus kavramlarını gördüğünü belirttiği kitabında, tipik namus cinayetleri örnekleri üzerinden tarihsel sürecin dinamizmini incelemiştir. Erkeğin kadının bedenini kontrol altında tutması ve denetlemesi; namus kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Kitabın amacı; kültürel veya dini değerlere bağlanarak görece meşruluk sağlanan ve aile, toplum ve devlet tarafından da belirli bir kabulle karşılanan cinayetlerin, tarihsel gelişimi içinde hep göz ardı edilen gerçek nedenlerinin ortaya çıkarılması ve sosyokültürel sorunlara etkili çözüm geliştirilmesidir.

2.2.2. Kadın imgesi

Kadın imgesi, bir toplumda veya kültürde kadınlara ilişkin belirli stereotipleri, beklentileri ve algıları ifade eden kavramdır. Bu imge, toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel normlar ve tarihsel etkileşimler tarafından şekillenir.

Kadın imgesi, her toplumda farklılık gösterebilir ve zamanla değişebilir. Örneğin, bazı toplumlarda kadınlar genellikle annelik, ev işleri ve bakım görevleriyle ilişkilendirilirken, diğer toplumlarda kadınlar daha çok profesyonel rollerde yer alabilir veya aktif sosyal katılımı teşvik eden bir imaj sergileyebilir.

Beden imajı genellikle, vücudun başkalarına görüldüğü şekliyle zihinsel bir imaj olarak anlaşılır. Böylece kadınların sosyokültürel bağlarının vücut imajlarını nasıl etkilediğini keşfetmek mümkündür. Kadın bedeni imgesinin bir statik yapı olmasının yanında, birden çok ögeye sahip, dinamik ve değişken anlamlar içermesi söz konusudur. Beden imajı kadınların deneyimlerine gömülü olabilir. Bu gibi deneyimlere ilişkin algılar, kadınlara göre değişir. Bu yüzden tarih içerisinde bu deneyimler anlamlar ve imgeler aracılığıyla yorumlanmış pek çok forma sokulmuştur. Bu açıdan bakıldığında Antmen'in (2013) de belirttiği üzere kadın imgeleriyle dolu sanat tarihimizde bu deneyimlerin gerçekte kimin deneyimlerinden oluştuğu sorgulamaya değer bir konu olur. Özne de nesne de bellidir ancak sanat tarihinin imgeleştirdiği kadın kendi deneyimlerinin öznesi olmaktan çıkabilmektedir.

Bu imge; medya, reklamlar, edebiyat, sanat ve popüler kültür gibi birçok faktörden etkilenebilir. Örneğin, bazı medya ürünleri ve reklamlar, kadınları genellikle fiziksel olarak idealize edilmiş, çekici ve cinselleştirilmiş bir şekilde gösterebilir. Bunun yanı sıra, kadınları güçlü ve bağımsız karakterler olarak temsil eden çalışmalar da mevcuttur.

Ancak kadın imgesi sadece bir stereotip veya genelleme olmayıp, kadınların çeşitliliğini ve karmaşıklığını yansıtamaz. Her kadın farklı yeteneklere, ilgi alanlarına, deneyimlere ve kimliklere sahiptir. Kadın imgesinin sadece tek bir kalıp veya beklentiyle sınırlı olmaması önemlidir. Toplumda kadınları daha gerçekçi ve kapsayıcı bir şekilde temsil etmek için çaba sarf edilmelidir.

Kadın bedeninin estetik, güzel olarak algılanması özellikle görsel sanatlarda kadın bedeni temsillerini oldukça görünür kılmaktadır. Sosyolojik bağlamda ele alındığında bir imge olarak kadın bedeni pek çok anlam ifade etmektedir.

“Öncelikle klasik dönemde idealize edilmiş güzellik anlayışının bir parçası olan kadın imgesi kutsal kimlikten, seyredilen bir kimliğe ve daha sonra da günümüzde tüketim kültürünün bir kimliği olarak plastik sanatların her alanında olduğu gibi resim sanatında da yerini almıştır” (Topçuoğlu,2018, s. 136).

Kadın bedeni; dönem, koşullar, roller, kültür bağlamında değişim ve dönüşüm yaşayabilen vazgeçilmez bir imge konumundadır. “Kadın gösterilen bir nesne olarak bedeni üzerinden değerlendirilmekte ve sadece seyredilen bir şey, bir öteki olarak varoluşunu sergilemektedir. Göstergebilimsel açıdan sergilenen bu beden üzerinden erkeğin ve toplumun kadın üzerindeki ahlaki bakış açılarını okuyabilmek mümkündür” (Bircan,2019, s.114)

Kadın bedeninin bir imge olarak kullanılmasının sebepleri arasında bakılan, görülen, incelenen oluşu üzerinde durulabilir. “Kadın bakandan daha çok bakılındır. Çünkü bakmak aynı zamanda, düşünmek ele geçirmek, kavramak, tasarlamak gibi bir dizi eylemin de hareket noktasıdır. Bakış ise yüzyıllar boyunca eril hâkimiyetin denetimi altındadır” (Altuncu, 2020, s.104).

2.3. Kültür

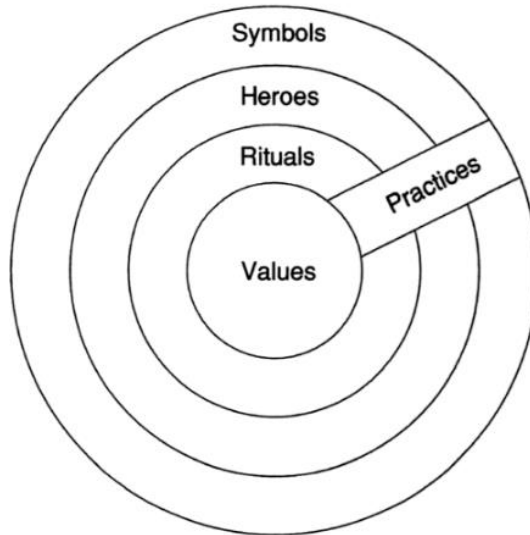
Antropolojik olarak kültür, belirli bir grubun yaşam biçimine özgü her şeyi kapsar. Kültürümüz bir şeyleri ne yaptığımız, nasıl yaptığımız ve onlar hakkında nasıl düşündüğümüzdür. Sanat; şiir, müzik, drama dans vb. kavramların son derece öznel ve yüksek değerler olarak ele alınması geniş bir anlamda yüksek kültürü ortaya koyabilir. Bundan daha fazlası vardır. Dil, din, folklor, mitler, inançlar, değerler, ritüeller ve ayinler, aile ve akrabalık yapıları, tarih, siyasi yapılar ve gelenekler, kişiler arası davranış, görgü kuralları, cinsel normlar ve uygulamalar ve bunlara yönelik tutumlar, yeme-içme, kıyafet, ekonomi, sosyal aktiviteler, boş zamanın nasıl değerlendirildiği gibi pek çok alan kültürü ortaya koyar.

Kültürü oluşturan sadece bu alışkanlıklar, gruplar veya sayılar meselesi değildir, bir algı meselesidir. Örneğin kadınlar tüm Avrupa ülkelerinde çoğunluktadır. Ancak statüleri hiçbir yerde eşitliğe ulaşmaz. Kültürler büyük ölçüde farklılık gösterse de kadınlara hep azınlıktaymış gibi davranılmıştır. Güçsüz azınlıklar psikolojik olarak marjinalleşme eğilimindedir. Afrika’daki İngilizler ve Fransızlar her zaman küçük bir azınlıktı ancak psikolojik olarak asla azınlık gibi davranmamışlardır. Sayı ne olursa olsun veya herhangi bir kültür veya grup için geçerlidir ki; tüm bunların güç ile ilişkisi vardır (Grant, 1997, s.17).

Spencer ve Franklin’e (2012) göre kültür, tanımlanması zor bir terimdir. Genel olarak; bir grup insan tarafından paylaşılan değerler, yönelimler, inançlar, politikalar,

davranış kuralları olarak da tanımlanmıştır. Bu tanımlı yaparken, ayrıca kültürün bazı temel özelliklerini şu şekilde ortaya koymuşlardır:

- Kültür farklı katmanlarda kendini gösterir. Kültür bu noktada analiz edilirken üç ayırt edici temel unsur kullanılır. Bunlar; gözlemler, değerler ve temel uygulamalardır.
- Kültür, davranışı ve davranışın yorumlanmasını etkiler.
- Kültür, hem bireysel kişilikten hem de evrensel insan doğasından ayırt edilebilir.
- Kültür, biyolojik süreçleri etkiler, sosyal gruplarla ilişkilidir.
- Hem bireysel hem de sosyal bir yapıdır,
- Kültür her zaman bir grup içinde hem sosyal hem de psikolojik olarak yer almıştır ve bu nedenle bir kültürün tasviri her zaman belirsizliğini korumaktadır. Bulanık bir kavram olmasının sebebi, grupların aynı kümeleri paylaşmamasının pek olası olmamasındandır. Mutlak özellikler dizisi bulmak zordur.
- Hem evrensel hem de ayırt edici unsurları vardır.
- Kültür öğrenilebilir,
- Kültürler entegre bütünlüktedir. Kültürlerin her bir parçası birbirleriyle ilişkili sistemlerdir.
- Değerlendirici değil tanımlayıcı bir kavramdır. (Spencer ve Franklin, 2012).

Şekil 2.1. Hofstede (2001) Kültürün farklı katmanları

Hofstede (2001) şekil 2.1’de görüldüğü üzere kültürün farklı katmanlardaki yorumunu değerler, ritüeller, kahramanlıklar, semboller ve tüm bileşenler için pratikler

olarak sunmuştur. Kültürün tüm yaşam mekanizmaları içerisinde anlamlandırma ve deneyimler ile ilişkili olduğu açıktır.

Anlamlandırma veya bir kültür işaretinin seçilmesi parçanın bütünü temsil edişini açıkça ortaya koyar. Örnek olarak Norveç (Kuzey yolu), Hollanda (Aşağı ülke) tanımlaması ya da Araplar, Çekler gibi tanımlamaların yapılması verilebilir. Bunun yanı sıra dil anlamlandırması yönüyle bakıldığında birçok insan kendilerini "konuşanlar" ya da "anlatım yapanlar" adını verirler. Diller "kelime" veya "konuşma" olarak kullanılır. Örneğin Slova (kelime), Arnavutça ve Euskeron (net konuşma), Nahuatl (Aztek) ise "hoş ses" anlamına gelir. Ayrıca grupların kültürlerini dini sembollerle yansıtmak istemesi görünüş ile de ilgili olabilir. Örneğin Müslümanların türban takması kimliklerinin etkili bir sembolü halinde görülüp farklı zamanlarda ve ülkelerde farklı yorumlanabilmektedir. Bazı otoriteler kurallarını ve yasaklarını bireysellikle karıştırabilmektedir. Bu durum da kültürel tartışmaların kültürel olmasından öte ırksal olması durumunu da ortaya çıkarmaktadır (Grant, 1997, s.18).

20. yüzyılın ikinci yarısında kapitalist sistemler düzeninde öz kişilik oluşumları kültürün etkisini ortaya çıkarmaktadır. Reklam kültüründe her yerde bulunan bir gösterge olarak beden statüsü ve eğlenceye yönelik üretimin çoğalması kapitalist sistemler ile ilişkilidir. Daha sonraki dönemlerde bedenin bir gösterge olarak kullanılması sosyo-politik bir duruş sergilemesi söz konusudur. Sosyal ve politik ortam bedeni bir araç olarak kullanmıştır. Daha sonra 1960'larda ikinci dalga feminizm ile beden tekrar ilgi odağı olmuştur. Bu dönemde feminist yazılar, bedenin kadınlara karşı ayrımcılık yapmak için nasıl bir araç olarak kullanıldığını anlatmıştır. Ancak erkek sınıfının geçmişi nedeniyle her ne kadar feminist görüş savunulursa savunulsun başlangıçta bedeni sosyal düşüncenin merkezine yerleştirmeye de çalışmamışlardır. Örneğin; Irigaray ve Kristeva erkek kültüründe kadın cinselliğinin marjinalleştirilmesini veya silinmesini irdelenmiştir. Böylece feministler yeniden keşfetme, yeniden inceleme projesini gündeme almışlardır. Kadın bedenselliği kavramlarını ve bedeni yazarak cinselliği sorgulamışlardır. Ayakta kalan epistemolojik temeller üzerine etik ve akışkanlık olarak kadın bedeninin yaratıcı metafizik kavramlarını inşa etmişlerdir.

Bedenin öne çıkmasını arttıran başka bir endişe grubu ise yönetim biçimlerindeki değişikliklere karşı artan bir korkuyu içermektedir. Buradaki en önemli araç ise Foucault'un modernitenin insan yaratımına nasıl hükümet söylemlerinin hedefindeki bir kaymanın eşlik ettiğine dair analiziydi denilebilir. Görülüyor ki 18. yy. bireysel

bedenlerin cinsiyetini kavramsal popülasyonların yönetimine bağlayan ve cinsellik üzerine tartışmaların büyük artışa sahne olduğu bir dönemken, 20. yy. bedenlenmiş öznelerin hayatlarını belirli şekillerde yapılandırmaya teşvik edildiği bir teşvik biçimiyle karakterize edilen bir dönem olmuştur (Shilling, 2004).

Toplumsal cinsiyet ve beden olgusu üzerine yapılan incelemelerde görülmektedir ki beden, kültür için önemli bir olgudur. Beden olgusu kültürün bir parçası ise, etik ve estetiğin insan eylemlerinden ayrılamayacağı da açıktır. Kişinin bedene karşı tutumu ve gelişimi kültürün bir parçasıdır ve bu tutum kültür ortamında bir şekilde şekillenir. İnsan ve beden kültürlerden ayrılamaz bir bileşen olarak ortaya çıkıyorsa bu durumda sosyal ve ekonomik koşullarda kültür için bedenin öneminden bahsetmek gerekmektedir. Platon'un ruh ve beden uyumu ile başlamak gerekirse; Platon'a göre her ikisi de uyumlu bir kişilik geliştirmeye çalışır. Uyum burada adaletle ilişkilidir ve ana-ideal devlet ilkesi içinde yer alır.

Burada önemli olan beden sosyolojisini anlamak kültür ile mümkün olabilmektedir. Bedeni anlamak kültürümüzü geliştirmeye yardımcı olur. Ayrıca bedeni bir fenomen olarak incelenirse kültür tarihinde insanı es geçmek mümkün değildir. Bu yönüyle insana kültürel bir varlık olarak bakarken, beden ve ruh arasındaki etkileşime odaklanmak bizi Platon'un arayışına götürür. Bedeni ve ruhu geliştirmek gereklidir (Platon, 2002).

Sağlam kafa sağlam vücutta olur sözünü düşünelim. Bu düşüncelerin kültürle ilgili olduğu açıktır. Her biri ahlaki, etik, estetik değerlere uymayan faaliyetler değer ilkesi, kültürle bağlantısını kaybeder.

İnsan fiziksel olarak kültür nesnesidir. Hem dünyaya yönelik yaratıcı (kamu değerlerin beslenmesi), deneyimleriyle hem de kendine öz değerleriyle (kişilik eğitimi) bilginin sentezini yapan, en önemli insan yaratımı olarak bilince sahip, kültürel bir varlıktır (Tamosauskas, 2008).

Ortaya çıkan odak konularımızın kültür ve beden olgusu olduğunu düşünürsek, bu retrospektifin fenomenolojik olacağını kabul etmek gerekir. Bedenin fenomenolojisini, beden anlayışını birbirine bağlamak ve beden felsefesinin yorumlanması bizi beden hakkında fenomenolojik düşünceye götürmektedir.

“İnsan bedeni, basitçe anatomik, fizyolojik veya fiziksel bir nesne değildir. Beden; dünya içinde olmamızı sağlar, bizim için dünya ancak beden sayesinde vardır.

Bedenimiz ile eyler, ifade eder ve hissederiz. Geçmişimizin ve geleceğe doğru olan tüm projelerimizin taşıyıcısı bedendir” (Husserl, s.87).

Bedensel şema fikri ile Merleau-Ponty sadece bedenin birliğini yeni bir biçimde betimlemekle kalmaz aynı zamanda duyuların ve nesnenin birliğini de yeniden betimler. Bedenin ifade ve söz fenomeninin oturduğu yer, dahası onların gerçekliğidir. Beden, tüm nesnelerin içine dokunduğu kumaştır ve anlamının aracıdır. Beden, sadece doğal nesneye anlamını vermekle kalmaz aynı zamanda sözcük gibi kültürel nesnelere de anlamını verir. Sözcüklerin de bir çehresi vardır, çünkü onları benimser ve seçeriz. Belirli davranış formları onları tam hale getirir. Bu bağlamda bedensel şema, uzamsallıktan ayrı olarak düşünülemez (Merleau ve Ponty’ den aktaran Esenyel, 2016).

Herhangi bir kültürel yapı, orijinal olduğunu iddia eden bir gelenek olarak görünür. Normallik, kendisini nesilden nesile formüle eden geleneğin sonucudur. Genellik Husserl’ci felsefedeki anahtar kavramdır. Çünkü gelenek ve tarih kültürel özellikleri şekillendirir. Husserl'e göre bizi çevreleyen dünya; kişisel tutum ve saf doğa, kişisel tutumun yoksunluğundan kaynaklanır. Başlangıçta, dünya hiçbir zaman bizim deneyimlerimizden bağımsız değildir. Biz ve dünyevi öğeler ile karşılaşma sadece doğal şeyler değildir, her zaman anlamları içerir. Kişi olarak dünyada tüm öğeler ve diğer insanlarla yaşamak anlamlı bir deneyimdir. Bu durum sadece saf tabiatın dünyası değil, sosyokültürel çevresinde yaşayan kişisel özne ile ilgilenen bilimin, kültürün de dünyasıdır. Bu deneyimsel dünya evrenseldir. Bu özne ve dünya birbiriyle ilişkilidir. Husserl, deneyimsel dünyanın doğa bilimleri ve sosyo-kültürel bilimler için her şeyi kapsayan dünya olduğuna işaret eder. Dolayısıyla deneyimsel dünya, tüm bilimsel araştırmaların temelidir. Bu deneyimlere göre, doğal tutum içinde yaşayan insanlar olarak, dünyanın gerçekliğini ve bütünlüğünü ilgilendiren pek çok sarsılmaz inanç ile donatıldığımızı öne sürer. Ayrıca Husserl’e göre deneyimler, bilimsel kültür tarafından fazlasıyla kirlenmiştir ve orijinal deneyimlerde dünyaya bakmayı son derece zor bulabiliriz. Bu tür zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olan fenomenolojik indirgemenin kullanılması Husserl için şarttır. Çünkü dünyada yaşadığımız deneyimlere odaklanmak ancak böyle mümkün olabilir (Husserl ve Schutz, 2018).

Spor gibi karmaşık fiziksel aktiviteler kültürel kurallara tabi değildir. Yürümek, ayakta durmak, oturmak, uyumak, kavramak, kaldırmak, fırlatmak, yemek yemek, içmek, gülmek veya ağlamak tüm bunları bir kalıba sokmak mümkün olmayabilir. Vücudumuzla ne yaparsak yapalım, “tüm bunları nasıl yönetiyoruz ve nasıl başa

çıkıyoruz?” düşünmek gerekir. Bedenimizle ilgili hangi tutum, imaj veya ideallere sahip olduğumuz, ona nasıl değer verdiğimiz, hissettiğimiz ve tüm bunlar içinde yaşadığımız kültürün ve toplumun bir parçasıdır. Kısacası, insan bedeni, özünde kültürel bir olgudur. Bunu için, bedeni doğa ve kültür ilişkisi içerisinde, öncelikle felsefi-antropolojik bir bakış açısıyla ele almak gerekir. Kültürel bir varlık olarak beden tarihsel-sosyolojik bir bakış izler. Felsefi antropoloji, fiziksel varlıkların kültürel çokluğunun ifade ve davranış kalıpları, humana'nın merkezi bir parçasıdır. Tarihsel ve kültürel olarak belirli fiziksel görüntülerin, yaklaşımların ve yöntemlerin yaratılması, büyük ölçüde, insan olmaktan ibarettir. İnsan vücudunun biyolojisi, insanların vücutlarını nasıl kullanmaları gerektiğini belirtmez. Beden, bize ne anlayışa sahip olduğunu veya ona ne anlam vermek gerektiğini söylemez. Bunun yerine, insanların biyolojik doğası, kültüre ve topluma göre farklı şekillerde kullanılabilen bir davranış alanı oluşturur. İnsan vücudu bu nedenle hem bir doğanın bir parçası ve aynı zamanda kültürün bir parçasıdır. Felsefi antropolojide yer aldığı üzere tam da bu yüzden “insanların doğası gereği kültürel varlıklar olduğunu” tanımlanır. Buna göre kültür, insanın “ikinci doğasıdır”; insanın “birinci doğası”, biyolojik durumu, “ikinci doğası”, kavramsal ve maddi kültürel ürünlerin yaratılması ve sahiplenilmesi içinde inşa edilir. İnsanlar biyolojik olarak eksiktir ve kendileri ve kültürleri aktif olarak doğayı etkiler. Bu yüzden; insanın özü, biyolojik olarak doğayı kontrol etmeye zorlanmaktadır. Doğa terimi burada sadece bizi çevreleyen dış doğayı ifade etmez. Doğa üzerindeki denetim bu nedenle her şeyden önce insan doğası üzerindeki denetimdir ve karşılığında kişinin bireysel bedenselliğinin kontrolü söz konusudur. Burada fiziksel kontrol antropolojik bir gereklilik olarak görülebilir, çünkü bu durum kültürel olarak ve tarihsel olarak farklı şekillerde öğrenilmiştir. Böylece; kişinin kendi bedeni kültürel olarak uğraşılması gereken ilk nesne konumuna düşer (Gugutzer, 2008).

Bedenin uygarlığı kadar, kurumsal iktidar yapılarına göre bedenin disipline edilmesi de Modern Çağ'ın bir özelliğidir. Michel Foucault, kurum ve kuruluşların doğasının bir parçası olduğunu gösterir. Kurum ve kuruluşları içlerinde faaliyet gösteren konuları disipline etmeye çalışırlar. Foucault, cezanın insan vücudu üzerindeki etkilerini inceler. Beden kültürel bir fenomendir. Cezaevleri, ordu gibi toplumsal kurumlar içindeki güç mekanizmaları ve hastaneler, bu kurumsallaşmış iktidar mekanizmalarının bir sonucudur ve beden bu mekanizmalar içerisinde standartlaştırılmış bir “uyum nesnesi” haline gelir. Buna göre Foucault; iktidar ve disiplinin sadece olumsuzluklara

sahip olmadığını ortaya koyar ve baskıcı etkilerin yanı sıra bazen olumlu, üretken etkiler için gerekli olduğunu öne sürer. Örneğin okuldaki disiplinin öğrencinin bedeninin denetiminde sakin olmasını sağlar ama bu eğitim başarısını teşvik eder. İnsan bedeni aynı zamanda bir nesne olması anlamında bir kültür ürünüdür ve toplumsal söylemin etkisi altındadır. Örneğin, Foucault'nun söylem kuramına göre, insan bedeni, söylemin; bilgi, iktidar ve güç karışımını ifade eder. Söylemlerin somutlaşmasını temsil eden bu yapı ise dildir. Böylece; beden, söylem içinde ve söylem yoluyla inşa edilen bir bedene gönderme yapar. Tarihsel hale gelmiş ve özgül güç-bilgi bileşimlerine gömülmüş bir beden haline gelir. Fiziksel olguların söylemsel inşası gerçekleşir, belirli bilgi biçimleri, düşünce kalıpları ve yorumlayıcı modeller kültürel olarak kabul edilir hale gelir. Bu nedenle; bedenin algılanması ve değerlendirilmesi üzerinde bir hegemonya oluşur. Modern zamanlarda, beden hakkında spesifik bilgi üretilirken, Foucault bunun tarihsel olarak izini sürmüştür, ayrıca cinselliğin nasıl söylemsel bir inşa olduğunu izlenmiştir. Cinsellik 18. ve 19. yüzyıllarda tıbbi, psikiyatrik ve politik söylemler; cinselliğin kültürel ve toplumsal olgusunu üreten belirli bir bilgiler ürettiler (Foucault, 2018).

Beden, modern toplum içinde sosyo-kültürel bir biçimlenmeye tabi tutulmaktadır. Bu noktada Pierre Bourdieu; sınıf veya çevresel bağlılıkları nedeniyle toplumu işaret etmiştir. Bunu, 1970'lerde Fransız toplumunun sınıfsal yapılarına ilişkin analizinde ortaya koymuştur. Bourdieu'ya göre, belirli bir sosyal sınıfa mensubiyet, doğumdan itibaren beden algımız ve bedenle etkileşimimiz ile alakalıdır. Bu nasıl beslendiğimiz; sözlü ve sözsüz iletişim, aile içindeki ses ve ilişki modelleri, bilgi öğretimi, değerler ve standartlar, tüm bunlar birleşerek bir fenomen olarak bedeni sosyo-kültürel bir hale getirmiştir. Çünkü beden üzerindeki erken etkiler, insan fiziksel yetenekleri, becerileri ve tercihleri ile birlikte gelişir, bedeni ait olduğu sosyal sınıfın damgasını taşır. Beden, sınıf yapılarının bir nesnesidir.

Bedene söylemsel-kuramsal bir bakış, kişinin sosyal güç dengeleri ve dışlanma mekanizmaları hakkındaki görüşünü keskinleştirir. Bu da gösteriyor ki; beden hakkında her zaman neyin normal veya anormal, arzu edilir olduğunu tanımlayan şeyler; inançlar, yorumlayıcı modeller ve bilgi düzeyleridir. Judith Butler bunu cinsiyetle canlı bir şekilde tanımlamıştır. Butler, toplumsal cinsiyet bedenselliğine ilişkin hâkim söylemin rutin olarak heteroseksüellik normunu nasıl aktardığını örneklemiştir. Sadece erkeklerin ya da kadınların var olması ve cinsel arzunun heteroseksüel olması normaldir. Sadece

iki cinsiyetin olduğu ve sadece iki cinsiyetin olması gerektiğine dair bu normatif gereklilik veya zorlama ile çok iyi iletişim kurulur. Genellikle uymayan insanların sosyal ayrımcılığı ve dışlanması bu heteroseksüellik normuna (eşcinseller, transseksüeller) sorunlu bir şekilde ters düşer (Butler, 2014).

2.4. İlgili Araştırmalar

Kadın imgesi disiplinler arası bir çalışma alanı olduğundan yapılan araştırmaların; iletişim, işletme, radyo-televizyon, sosyoloji, din, dil, tarih, plastik sanatlar, sanat tarihi ve sanat eğitimi gibi birçok alanda gerçekleştiği görülmektedir. Kadın imgesinin disiplinler arası bir konu olması sebebiyle seçilen çalışmalar araştırmanın bağlamı gereği sanat, tasarım ve göstergebilim alanındaki çalışmalar (iletişim, radyo-televizyon) ve eğitim ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde Türkiye’de kadın imgesi ile ilgili yapılan; yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik tezleri ve makaleler ayrı başlıklar altında toplanarak derlenmiştir.

2.4.1. Yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezleri

Duman (2006) “Türk Kadın Dergilerinde Kadın İgesinin Söylemsel Oluşumu: Eleştirel Söylem Çözümlemesine Toplumsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım” adlı tezinde; 1936-1950 yılları arasında yayımlanan ve gerek Cumhuriyet ideolojisini gerek geleneksel değerleri yansıtan dergilerdeki kadın imgesine odaklanmıştır. 1990’lardan sonra yayınlanan kadın dergilerinde giderek artan küreselleşme sonucu toplumsal değişime ve değer emperyalizmine koşut olarak izlenen modern kadın imgesini karşılaştırmalı ve artsüremli bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu dergilerde yansıtıldığı biçimiyle kadına yüklenen toplumsal rollerin ve kimliklerin niteliğini, Türkiye'nin toplumsal ve kültürel değişim süreci bağlamında değişen ya da değişmeyen yanlarını dilsel yapılan çözümleyerek ortaya koymaya çalışmıştır. Yapılan çalışma ile öncelikle evine, çocuğuna ve eşine bağlı bir anne rolü ile başlayan kadın söyleminin daha sonra bireyselliğin ve özgürlüğün ön planda tutulması ile değişime uğradığından bahsedilmiştir. Dergilerdeki kadın kimliklerinin birbiriyle pek de uyumlu söylemler ortaya koymamasının yanı sıra genel olarak kadının anne, eş, sevgili, çalışan kadın gibi farklı temalarda sunumundan bahsedildiğine değinilmiştir.

Coşmuş (2008) “Feminist Söylem Açısından Televizyon Reklamlarında Sunulan Kadın İmgesi” adlı tezinde; Ocak 2007 - Nisan 2008 tarihleri arasında Kanal D ve ATV'de yayınlanan kadınların yer aldığı kırk reklam göstergebilim yöntemi ile analiz etmiş ve sonuç olarak elde edilen gösterge ve anlamlara yer vermiştir. Feminist söylem yaklaşımlarıyla yorumlanan bu kırk reklam filmi genel sunulan kadınların genel olarak, ruhsal gelişimi ötelenen kadının daha çok güzel duruşuyla erkeği cezbetmesi, erkeğin denetiminde ve saygı, ilgi görmeye muhtaç bırakılışı, kadın güzelliğinin erkek takdiri ile anlam kazanabileceği anlayışı, eş ve anne olarak fedakâr konuma düşürülen kadının cinsiyet rolleri içerisinde görevlerinin kutsal ve zorunlu addedilişi, çalışan kadının erkeğin zekâsına ihtiyaç duyar konumda resmedilişi, feminist akımlardan; liberal feminizm, Marksist feminizm ve radikal feminizme göre irdelenmiş ve eleştiriler açıklanmıştır. Bağımlı ve edilgen sunulan kadını ataerkil düzenin gönüllü hizmetkârı gibi sunulması çalışmada elde edilen sonuçlar ile yargılanmıştır.

Türker (2009) “Basın İlanlarında Kadın İmgesi ve Cinsellik” adlı tezinde; kadın imgesi ve cinsellik kavramlarını, etkili ve iktidar sahibi niteliğindeki görsel iletişim araçları yönüyle incelemiştir. Bunu yaparken eleştirel bir bakış açısı benimsemiş, örnek gazete, dergi ve reklam görseller ile çalışma desteklemiştir. Kadının erotik, pornografik ve estetik biçimlerinin basın ortamlarında sömürülmesine eleştiri niteliğinde bir amaç üstlenen çalışmada, kapitalist tüketim ortamlarında kadın cinselliğinin kullanımı “toplumsal cinsiyet” kavramı ile ilişkilendirilmiş, cinsiyet rollerinin, beden, güzellik ve cinselliğin reklamlara nasıl yansıdığı, güncel basın ilanı örnekleriyle irdelenmiş; reklamcılığın sömürmeye devam ettiği kadın imgesinin, modern yaşamın en büyük sorunlarından biri olan cinsiyetçilikten kurtulup kurtulamayacağını sorgulamıştır. Cinsiyetçi bakıştan kurtulmak, eşitlik içinde kadının kendi cinselliğini keşfetmesine yönelik çözümlenelerde bulunmuştur.

Sankır (2010) “Sembolik Etkileşimci Yaklaşım Çerçevesinde Plâstik Sanatlarda Kadın Sanatçı Kimliği” adlı tezinde; plâstik sanatlar alanında kadın sanatçı kimliğinin inşası süreci içinde (Social Gender) kavramına dair roller üzerinden kadın sanatçı kimlikleri incelemiştir. Kadınların kimliklerini var etme çabaları üzerinde durulmuş sembolik etkileşim yaklaşımı çerçevesinde çalışma yürütülmüştür. Zihin, benlik ve toplum çerçevesinde işlenen çalışmada; benliğin ve kimliğin bir bütün olarak algılanışı, bireyin kendi başınlığı yanında etkileşimler yoluyla kimliğini oluşturması ve bu bağlamlarda kadın sanatçıların kendi kimliklerini inşa etme süreçlerine sanat tarihi

içerisinden örnekler sunarak açıklamaya çalışmıştır. Kadın ve erkek sanatçılar ile gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda; erkek sanatçıların daha özgür bir biçimde kendini sanatçı olarak vurgulamaları söz konusu iken kadın sanatçıları annelik vurgusuna değindiği, sosyal yaşamın içinde sanatçı kimliğini var ederken kalıplaşmış egemen yargılardan rahatsızlığı belirtilmiştir.

Dilek (2012) “Tarih Öğretiminde Toplumsal Cinsiyet: 6. Sınıf Öğrencilerinin Perspektifinden Tarihsel Süreçte Kadın Hakları ve Kadın İmgesi” adlı tezinde; tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet kavramını 6. sınıf öğrencilerinin perspektifinden ele alarak incelemiştir. Eylem planında sosyal bilgiler dersi içerisinde yer alan kazanımlar doğrultusunda etkinlikler hazırlamıştır. Özellikle kadın hareketleri, eşitlik ve kadın haklarının gelişimi kazanımlarından yola çıkarak etkinlik kitapçıkları, kaynak taraması ve iş birliği ile uygulamalar yapılmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin; feminist bir perspektif ile yorumlanan çalışma yaprakları, etkinlik örnekleri, yazılı ve görsel tasarıları ile bulgular elde edilmiştir. Öğrencilerin çalışma sonunda toplumsal cinsiyet rollerinde kadına yönelik sorgulamalarında; kadın haklarına yönelik kronolojik incelemelerde buldukları görülmüştür. Öğrencilerin eylem süreçlerinde kadın haklarına yönelik eski ve yeni karşılaştırmaları, eleştirileri yer almaktadır. Öğrencilerin geçmişin kadın aktörleri ve gelişim hareketlerine odaklanmaları sonucunda, kadın bakış açısıyla sunulan öğretim yöntemleri aracılığıyla, öğrencilerin tarihi geçmişlerine yönelik algı ve deneyimlerinde anlamlı farklara ulaşılmıştır. Algı ve deneyimlerinde öğrencilerin; kadınların haklarını arama çabası, çağdaş ve modern kadın imgelerindeki laiklik vurgusu, başarılı ve güçlü kadın imgelerinin takdir gördüğü, çalışan, eğitimli modern kadının öğrenciler tarafından içselleştirildiği, o kadınlar imgesinin biz kadınlar olarak içselleştirildiği görülmüştür. Genel olarak çalışma sonuçlarında öğrencilerin kadın tarihine yönelik uygulamalarında toplumsal cinsiyete yönelik farkındalık geliştirdikleri söylenebilir.

Aşçı (2012) “Kadın İmgesinin Göstergebilimsel Analizi: Günümüz İstanbul’u Açık Hava Reklamlarında Bir Araştırma” adlı tezinde; kadının toplumsal cinsiyet rolünün açık hava reklamlarını, açık hava reklamlarındaki kadın imgesinin de toplumdaki kadın imgesi üzerinde etkili olmasından yola çıkmaktadır. Göstergebilimsel analizden yararlanmışır. Açık hava reklamlarında kadın imgesinin reklam ögesi olarak kullanılması, kadının gerçek tüketici olması ile ilişkilendirilmiştir. Kadının sosyal rolleri, gıda, mobilya ve giyim gibi birçok ürünün hedef kitlesi oluşu açısından ele

alınmıştır. Nazik anne ve iyi eş rolünden sorumlu bir birey olarak, kadın ev ve ailesi için alışveriş yapan ve güzel kadın rolünde kozmetik ve güzellik ürünlerini tercih eden rolüne değinilmiştir. Ancak tüm bunların sonucunda hedef olan kadının, reklamlardaki cinsiyet yansıması irdelenmiştir.

Aslan (2014), "Hayat (1960-1961) Ve Aktüel (2010-2011) Dergilerinin Reklamlarında Kullanılan Kadın İmgesi" adlı tezinde; kadın bedeninin reklamda meta aracı olarak kullanılması geniş bir kapsamda ele alınmakta ve kadın bedeninin reklamlarda nasıl konumlandırıldığı üzerinde durulmaktadır. Kadın, dergi reklamlarında nasıl bir imgeye sahiptir? Kadın imgesiyle, erkek hedef kitlelerin karşısında, görünenin altında nasıl iletiler aktarmayı amaçlamaktadır? Kadın ürünle ilgisi olsun ya da olmasın ürünün satışını etkiliyor mu? gibi sorulara yanıtlar aranmaktadır. Hayat ve Aktüel dergilerinde kadın imgesine yönelik reklamlar göstergebilimsel yöntemle incelenmiştir.

Ayyıldız (2015) "Kadın Dergilerinde Sunulan Kadın İmgesinin Feminist Yaklaşım Kavramlarıyla Değerlendirilmesi" adlı tezinde; 2011-2012 yıllarında ait Cosmopolitan, Instyle, Elle, Marie Claire, Elele dergilerinde yer alan kadın imgelerini feminist yaklaşımlar ve kavramlar ile incelemiştir. Eril düzlemde kadının ev içi düzende annelik vurgusunun yüceltilmesi, kadının aile içinde hem etkinleştiren hem de edilgenleştiren söylemler, özellikle tüketim kültürü içerisinde kadına biçilen ünlü ve güzel olma, seksi olmanın öz güven ile ilişkilendirilmesi, kadın ünlülerin ön planda tutularak rol model üstlenmeleri, kadında aranan mükemmel imaj, erkekler için bir meta haline getirilen kadın imajı dergilerdeki söylemler üzerinden sorgulanmıştır. Ayrıca tüketim toplumunda modanın kadına yönelik bir olgu olarak sunulduğu, ideal ve toplum normlarına uygun beden anlayışı, güzellik, sağlık ve bakım unsurları, kadının erotik, seksi görüntüsü ile seyirlik bir nesne olarak vurgulanışı ve böylece eril iktidarın bakışına sunulması, cinselliğin haz üretme çabası olarak kullanılışı, şiddete psikolojisinde kadının daha zayıf bir tarafta sunumu reklam öğeleri ve göstergeleri üzerinden incelenmiş, feminist söylemlerdeki anlam ve içerik açısından çağrışımlarına değinilmiştir.

May (2015) "1980 Sonrası Kadın İmgesinin, Yazılı Medyada Kullanım Yöntemlerinin Türk Plastik Sanatına Etkileri" adlı tezinde; Türkiye'deki siyasal ve kültürel ortamda, özellikle 80'ler ve sonrasında kadın imgesinin sanat temelinde ele alınış biçimlerini incelemiştir. Özellikle basın dünyasının yaygın kültürü iletişim araçları ile kolaylıkla sunması sebebiyle toplumsal yapıyı düzenlemiştir. Bu yönüyle 80'ler sonrası tüketim toplumlarının yeni ekonomik ve sosyal yaşam tarzını

düzenlemesi sonucu kadın imgelerine neden daha çok yer verdikleri reklam ve medya öğeleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Kadının bu dönemde bir arzu nesnesi olarak sunumuna vurgu yapılmıştır.

Molo (2015) “Yeşilçam Sinemasında Değişen Kadın İmgesi: Köylü Kadının Kentli Kadına Dönüşümü” adlı tezinde; biçimsel bir film analizi yöntemi Yeşilçam sinemasından beş film seçerek incelemede bulunmuştur. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeği kentli kadını ise köylü kategorisinde incelemiştir. Böylece köylü ve kentli karşılığı cinsiyet bağlamında irdelenmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinde kadının ötekileştirilen, kurtulmaya mahkûm görüntüsüne vurgu yapıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Kadın rollerinin aşağılanan, zorla evlendirilen konumuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca kentlileşen ve modernleşen dünyada kadının bu ötekileştirme aşağılanma, sevgiye ve korunmaya muhtaç yönünün rollerin yaşadığı çatışma sonucunda bir intikam duygusuyla ters yüz edilmesi konusuna odaklanılmıştır. Böylece modernleşen dünyada kadının kendini olumlaması, kendini baştan yaratması, güzelliğini kullanması, gücünü gösterme çabası ataerkil düşünce yapısında şekillenirken, modern masal niteliğindeki filmlerde modern kadın arayışına yer verilmiştir.

Kardeş (2017) “Türk-Alman Filmlerinde Kadın İmgesi. Sinema Göstergebilimsel Analiz” adlı tezinde seçilmiş bazı Türk-Alman filmlerindeki kadın tasvirlerini göstergebilimsel bir analiz yöntemiyle incelenmiştir. Tevfik Başer’in 40 metrekare Almanya, Hark Bohm’un Yasemin, Buket Alakuş’un Anam-Meine Mutter, Feo Aladağ’ın Die Fremde ve Fatih Akın’ın Duvara Karşı adlı filmleri kullanılmıştır. Bunun sebebi, bu filmlerde kadın rolüne büyük bir önemin verilmesidir. Göstergebilimsel bir yaklaşımla sanatçıların filmlerindeki kadın imajları bir yapı sökümü uğratılmış ve incelenmiştir. Özellikle film göstergebilimci ve film kuramcı olan Christian Metz, Umberto Eco, Paolo Pier Pasolini ve Jan-Marie Lambert Peters’in kuramsal yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Filmin bir iletişim aracı olduğundan ve göstergebilim aracılığıyla kendi dilini oluşturduğundan bahsedilmiştir. Böylelikle seçilen filmler aracılığıyla, kadın tasviri, Türk-Alman bağlamında ele alınmış, filmler ve karakterler aracılığıyla toplumdaki onur ve ahlak anlayışına, gelenek ve göreneklere, anne ve eş oluşa, namus ve namus cinayetlerine, kadının özgürlük ve mutluluk arayışına vurgu yapılmıştır. Sonuç bölümünde filmlerin karşılıklı analizleri yapılarak; kadının jest ve mimiklerinin vurgusuna, kültürel ve geleneksel alışkanlıkların kadın üzerindeki etkisine,

giyim kuşamın sembolik işaretler üstlendiğine, kültürün benimsenmesi veya reddine, ön yargılara, şekillenmeye, inançların etkisine, siyasi hâkim kültüre vurgu yapılmıştır.

Zamanla kadın imajının, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimleri ve yeni gelişmeler nedeniyle kadına biçilen roller incelenmiştir. Böylece çalışmada kadınların eğitim, kültür, sanat ve iş hayatındaki başarılarının artması ve kadının ekonomik özgürlüğü gibi rollere değinilmiştir. Özellikle küçük yaşta evlenmek gibi toplumun onlara biçtiği rollerden uzaklaşan, basit ev hanımı rolünden sıyrılmaya çalışan kadınları reklam imajları ötesinde irdeleyen çalışma, mükemmelleştirilmeye çalışılan ve kontrol edilen reklam imajlarında kullanılan kadının nesne olmaktan öte, toplumsal değişimler ve kültürlerin kadın imajı üzerinde yarattığı değişimler bağlamında kadın imajına yansıyan göstergeleri incelemeye çalışmıştır.

Ergün (2018) “1950'den Günümüze Basın Reklamlarında Kadın İmgesinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi” adlı tezinde; özellikle 1950’ler sonrası reklam sektöründe bir gösterge olarak kullanılan kadın imajının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelemesini sunmuştur. Toplumsal ve siyasi değişimler ile kadının değişen rollerine bakılmıştır. Kadının hem anne hem çalışan hem de güzel ve bakımlı olmasına vurgu yapan reklamlardan, iş ve çalışma hayatındaki aktif kadın çehresine, emek ve iş gücünde ön plana çıkmaya çalışan kadınların temsiline, rolleri cinsiyetsizleştirme çabalarına, eğitimde eşitlik vurgularına kadar pek çok konu reklam öğelerinde görseller bağlamında tarihsel bir kronoloji ile incelenmiştir. Sonuç olarak yapılan uygulamalı çalışmalar ile de özellikle kolaj ve dijital çalışmalar ile göstergeler bir araya getirilmiştir. Böylece kadının ön plana çıktığı, iş emek, güç, doğurganlık, dünya sistemindeki önemi, güzellik, estetik göstergeler ve anlamlar yapıbozum pratikleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle dergilerdeki reklam öğeleri kullanılarak yapılan çalışmalarda toplumsal dinamiklerde kadına atfedilen roller sorgulanmıştır.

Boyacı (2018) “Sanatta Kadının Temsiliyeti ve Göstergeler Üzerinden Yeni İfade Olanaklarının Araştırılması” adlı tezinde; toplumsal cinsiyet rollerin, beden sosyolojisine ve göstergelere dayana araştırması sonucunda feminist ilkelerin eril iktidar söylemlere karşı duruşuna kadar incelemelerde bulunmuştur. Kadına yönelik göstergeler ve anlamların yapıbozum pratikleri ile okunması yapılmış, kadına yönelik yeni ifade biçimleri uygulamalı çalışmalar ile alınmıştır. Kadının güzelliğine, nesnel olarak ifade edildiği konulara, şiddete ve eril söylemlere maruz kalışına, üretken ve bereket sembollerine, erotik temsillerden çok kadınların bedenlerinin kendi kontrollerinde

oluşuna vurgu yapılmıştır. Toplumsal değerlere göre şekillenmiş olan kadın bedeni, estetiği ve rolleri sorgulanmıştır.

Garcia (2018) “Türk Çağdaş Resim Sanatı ve Özgün Baskı Eserlerinde Kadın İmgesi” adlı tezinde; Türk çağdaş resim sanatı içerisinde ve özgün baskı eserlerinde kadın imgesi konusunu incelemiştir. Bu sanat eserleri ile kadın figürlerinin kullanım durumlarının analizi yapılmıştır. Kadının iç dünyasına odaklanan, ötekileştirme, kimliğin aşındırılması, kimlik erozyonu, kadının ötekileştirilmesi, kadınların kendi öz hikâyeleri ile yeni bir dilin yaratılması, arayış ve değişimin korkusuzca ifadesi, bedenlerden öte cinsiyet ayrımı ve karşıtlıkların ötesinde ruhun ve anlamın önemsenmesi, kadın ve erkek arasındaki cinsellik sorununun sorgulanması, erotizminin anlamı ve anlam boyutlarındaki oynaklığı baskı eserleri üzerinden incelenmiştir. Özellikle baskı sanatlarında sanatçıların kadın figürüne yer veriş biçimleri sorgulanmıştır.

Yıldız (2019) “Güncelden Geleneğe Kadın İmgesine Bakmak: Türkiye Sanatından Seçilmiş Örneklerle Bir Değerlendirme” adlı tezinde; 19. yy ve 20. yy.da Batıda erkeğin hâkim olduğu sanat anlayışı içerisinde kadın sanatçıların dişil anlayış ile var olma mücadelesini kadın sanatçılar ve eserleri ile incelemiştir. Genellikle izlenen, sanat dünyasında eleştirilen ve ötekileştirilen kadınların sanat camialarında bireysel bir dil oluşturma çabalarına değinilmiştir. Sanattaki eril söylemin kadının hassas, kırılğan, seyirlik nesne, baştan çıkarıcı, anne, toplumsal hayattaki gibi atıflarının eril iktidar ile nasıl şekillendiğine vurgu yapılmıştır. Erkek himayesinden sıyrılmaya çalışan kadın sanatçıların eserleriyle ortaya koymaya çalıştıkları üslup ve dil erkek sanatçılar ile kıyaslanarak ifade edilmiştir. Daha sonra modernleşme sürecinde ve Cumhuriyetin kurulmasıyla da değişen ve hızlı bir dönüşüm yaşanan sanat ortamında Türk kadın sanatçıların önceleri toplumsal dinamiklerde erkek egemen söylemlerden nasıl sıyrılmaya çalıştıkları kadın sanatçılardan örnekler vererek anlatılmıştır. Son olarak Türk kadın sanatçılarından Şükran Moral, Canan ve Özlem Şimşek’in kendi bedenleri ve kendi üslupları ile oluşturdukları eserler üzerinden okumalar yapılmıştır. Eserlerinde eserin hem öznesi hem de nesnesi olarak kendini konumlandıran sanatçıların bir hesaplaşma niteliğindeki eserleri ile süregelen ve yıkılmak istenen tabulara vurgu yapılmıştır. Böylelikle Türkiye’de sanatın modernleşmesi sürecinde ve günümüze kadar olan tüm toplumsal ve sanatsal değişim ve dönüşüm döngüsünde kadın imgesinin

işlenişine yer verilmiştir. Çalışmada kadın imgesini anlamaya çalışma ve yaratılan imgeler hakkında düşünme açısından bir alan yaratılmıştır.

Seçkin (2019) “20. Yüzyıl Fotoğraf Sanatında Feminizm Bağlamında Kadın İmgesi” adlı tezinde; feminizmin temelleri doğrultusunda irdelemiş, kadın sanatçıların fotoğraf sanatı örnekleri ile kadın imgesinin 20.yy. sanatı içerisindeki konum ve anlamına odaklanmıştır. Öncelikle insanlık tarihinde tek tanrılı dinlerden tüm kutsal dinlere kadar uzanan toplumsal süreç içerisinde din, kültür, siyaset içerisinde kadının neden ve nasıl ikinci planda tutulduğuna değinilmiştir. Daha sonra Aydınlanma çağı, sanayi devrimi sonrası endüstriyel gelişmeler ile doğan fotoğraf temelinde feminizmin ilk adımları kanıtlanmaya çalışılmıştır. İkinci ve üçüncü dalga feminizm hareketleri bağlamında eserler incelenmiş, kadın sanatçıların performans ve fotoğraf sanatları ile eril iktidar ve gelişen medya kültürü içerisinde kadın imgesinin tüketim nesnesi haline getirilişi eleştirilmiştir. Toplumsal cinsiyetin insanlığın varoluşu evresinde belirli norm ve iktidar süreçleri içerisinde oluşu, iktidarlardaki ataerkil düzen, kadın ve erkeklere bu iktidarlar içerisinde biçilen roller, sosyal hak ve özgürlüklere vurgu yapılmış, tüm tarihsel süreçler sonunda feminizm hareketlerinin doğuşuna kadar bir sanatsal süreç incelenmiştir. Performans ve fotoğraf sanatları ile bir dönüşümsel eylem içerisine giren kadın fotoğraf sanatçılarının kadın imgesine yönelik oluşturmaya çalıştıkları biriciklik, kendi bedenini ve cinselliğini kontrol edebilme gibi özgürleşme çabalarına değinilmiştir. Feminizm kavramının ortaya çıkması ve kadın sorunlarını daha çok açık ve görünür hale getirilmesini sağlayan, sanatsal çalışmaları ile öncü olan, kadın sanatçıların eserleri ve teorisyenlerin fikirleri ile ele alınmış ve incelenmiştir. Böylece eril tahakkümden sıyrılan ve sıyrılmak için çaba gösteren sanatçılar ve eserleri ile feminist bağlamda sanat alanına katkı sağlanmıştır.

Bagherifam (2019) “Postfeminist Yaklaşımla Çağdaş Sanatta Kadın İmgesi” adlı tezinde; postmodernist süreçlerde yapıpözüm ile feminist sanat içeriklerinin araştırılmasını amaçlamıştır. Tarihsel süreçte kadın imgesinin ötekileştirilmiş kimliğinden feminist hareketler ve feminist kuramlar ile özgürleşmiş bir ortam bulmasına kadarki süreç tezde dört bölüme ayrılarak incelenmiştir. Öncelikle feminizmde öncü sanatçıların örnekleri ile kimlik, benlik, toplumsal ve siyasi ortamlarda bedene ilişkin yargılar ile kadın ve erkek ikilemi ele alınmıştır. Feminizmin ilk ortaya çıkışından süreç içinde gelişimi içerisinde bakış ve estetik kavramları ile kadının anlamına odaklanılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinde kadının ve kadın sanatçıların

çabası teorisyen ve kuramcılarının feminizme ilişkin yorumlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra birinci dalga feminist sanatçılardan örnek eserler sunularak sosyal mücadele çabasına, cinsiyet ayrımcılığına çekilen dikkat, duygusal bir varlık olarak ele alınan ve belirli roller üstlenen kadınlara vurgu yapan kadın sanatçılar ve eserleri üzerinden okumalar yapılmıştır. İkinci dalga feminizm ile 60'lardan 80'lere kadar daha radikal bir süreç geçiren feminizm ile sanatçıların eserleri ile örneklemeler yapılarak değişime sebep olan yazar, kuramcı ve düşünörlere yer verilmiştir. Feminist kadın sanatçıların eserlerinde estetik ve anlam düzleminde kadını yüceltmesi, geleneksel düşünce yapılarına karşı çıkma, kadının geleneksel rollerinin metaforik anlamlar ile sorgulanması, kadınların cinsel bir öge olarak kullanılmasının eleştirilmesi ile kadınsılığa odaklanma eserler ile açıklanmıştır. 60'lardan sonra kadının siyasi, toplumsal ve ekonomik çerçevede daha geniş alanlar bulması ve kadın sanatçıların bazı projeler ile seslerini daha çok duyurmaya başlayabildikleri eylemlere değinilmiş son olarak da post feminist süreçlerde kadının çağdaş sanattaki anlamına değinilmiştir. Post yapısalcılığın gerçek ve hakikatin oynaklığı üzerinden kadının tanımının yapılmasını mümkün görmemesi, ikinci dalga ve üçüncü dalga arasındaki farklılık ve benzerlikler gibi konular dönemin eleştirmen, kuram ve yazarları çerçevesinde açıklanarak irdelenmiştir. Böylece son bölümde post feminist yaklaşımlara dayana kendi uygulamalarına yer vermiştir. Kadının maruz kaldığı kısıtlama ve yasaklar, yüzleşme, içgüdüler, aile ilişkileri, erkek egemen anlayışı gönderme yapan, kadın erkek ayrımına karşı duran anlamlar içeren uygulamalı çalışmalar ile dışavurumcu bir üslup tercih edilmiştir.

Gürses (2019) "Tarih, Estetik ve Toplumsal Cinsiyet: Zeugma Mozaiklerinde Kadın İmgesi" adlı tezinde; Zeugma mozaiklerindeki kadın imgelerini göstergebilimsel bir yöntemle incelemiştir. Arkeolojik bir unsur olarak görölen mozaikleri sosyolojik açıdan incelemeyi hedefleyen çalışmada mozaiklerde yer alan kadın imgeleri döneme ait cinsiyet rolleri üzerinden okunmaya çalışılmıştır. İmgeler ve semboller bağlamında mozaiklerde kullanılan kadın imgelerinde yer alan etnografik anlamlar incelenmiştir. Böylece, çalışma sonucunda incelenen 14 mozaik üzerinde; imgesel ve sembolik anlamlar ile yer verilen duvak açma gibi evlilik mitlerine, kadının evlilikte sadakatte ana unsur oluşuna, aşk ve tutkunun erkek ile sembolize edilmesine, jest ve mimiklerde tanrı ve üstün olma, dolayısıyla cinslere herhangi bir mutluluk veya gülümseme gibi imajın bariz biçimde verilmeyişine ilişkin anlamlar açıklanmıştır. Ayrıca çıplaklık

mitlerinde mozaiklerin yapılışında dönemin giyinme biçimlerine odaklanılmış olmasına ve çıplaklığın ya da yarı çıplaklığın cinsellik ile ilişkilendirilmemiş olmasına, özellikle kadın bedeninin estetik unsur olarak kullanılmasına değinilmiştir. Güzellik mitlerinde genellikle ölçülü, orantılı genç ve dinamik figürlerin kullanımıyla güzelliğin estetik bir değer olarak görülmesine, kullanılan hayvan motifleri ile güç, sağlık, asilik gibi kavramları işaret edişine, suç ve ceza, taciz, sınıfsal ayrıma ilişkin okumalar yapılmıştır. Böylece mozaikler üzerinden okumalar ile mitolojilerde ve mozaiklerde tasvir edilen konuların toplumsal yaşam dinamiklerimizde yer almasına vurgu yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden mozaikler incelenerek günümüz yaşamındaki benzerlik ve farklılıklar açıklanmaya çalışılmıştır.

Shikhaliyeva (2019) "Plastik Sanatlarda Kadın İmgesi" adlı tezinde; özellikle kadınlar üzerinde var olan şiddet kavramını incelemiştir. Plastik sanatlarda kadın imgesi ile şiddet konusunun ilişkilendirilişini sanat tarihi ve sanatçı örnekleri ile açıklamaya çalışmıştır. Disiplinler arası statüye sahip olan şiddet sorununu yaşamda toplumsal bir fenomen olarak ele almıştır. Popüler kültür ve çağdaş sanat sorunları içerisinde en çok ele alınan konu olarak şiddet sorununu bazı sanatçıların eserleri üzerinden nasıl incelenebileceğini ortaya koymuştur. Kadının kendine dönük içsel yolculuğu, derin duygulara, nesnelere anlamı ile kadının üstünlüğünün ortaya koyulması, kadın ve cinsel rol tartışmaları, istismar, erkeklerin geleneksel statüsüne eleştiriler, nesnel semboller aracılığıyla ironik söylemler, kadının şiddet karşısındaki gücü, sömürülmesi gibi konuların sanata nasıl yansıdığı tarihsel süreç bağlamında tartışılmış uygulamalı çalışmalar ile şiddet sorununa vurgu yapmıştır.

Baki (2019) "Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Bağlamında "Femvertising": Kadın İmgesi Üzerine Bir Araştırma" adlı tezinde; tüketici gözüyle reklamlarda Femvertising kavramını incelemiştir. Üçüncü dalga feminizm ile ortaya çıkan kadın merkezli reklamlara yönelik internet video izleme aracı olan youtube reklamları üzerinden tüketicinin algısı değerlendirilmiştir. Kadının gücüne, kadınlara yönelik verilmek istenen mesajları daha ön planda tutan, toplumsal cinsiyet kalıplarına meydan okuyan, reklam üretimlerinde kadını ön planda tutan cinsiyete dayalı pazarlama yaklaşımlarını alt üst eden Femvertising ile reklamlar duygu analizi ile incelenmiştir. Verilerin pozitif, negatif ve nötr duygular barındırması yönüyle ele alınmış ardından, tüketicinin reklamlardaki kadın gücünü, doğallığını, önemini önde tutan durumlara karşı görüşü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bağrıaçık (2020) “Görsel Tasarımda Kadın İmgesinin Kullanımı ve Zaman İçindeki Değişimi” adlı tezinde kadın imgesinin kullanımı ve zaman içindeki değişimini incelemiş, kadının biyolojik ve toplumsal cinsiyetinin tasarım kültüründeki konumlandırılışına ve bu konudaki tavır değişimine odaklanmış, görsel tasarımdaki geleneksel ve değişen kadın imgeleri reklamlar üzerinden ele almaya çalışmıştır.

Boyacı (2020) “Aslı Tohumcu'nun Yapıtlarındaki Kadın İmgesinin 6. Sınıf Öğrencilerinin Kadına Yönelik Bakışına Olası Etkileri” adlı tezinde; Aslı Tohumcu'nun "Karadankaçanlar" ve "Dünyayı Döndüren Kız" isimli kitaplarındaki kadın imgelerini belirlemiş ve daha sonra 6. sınıfta öğrenim gören 62 öğrencinin ilgili yapıtları inceledikten sonra yapıtlarda yer alan kadın imgelerini belirleme süreci sonunda kadın imgesine yönelik kavramsal gelişimlerini ortaya çıkarmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin kadınların yapabilecekleri ve yapamayacakları üzerine koydukları görüşler betimlenmiştir. Özellikle kadın imgesine yönelik genel çerçevede annelik rolü, ev içi etkinlikler, özgürlüğe sahip olamamak ve şiddet ile ilgili konular dikkat çekmektedir. Kadının bir imge olarak geri planda tutulması özgürlüğün kısıtlanması olarak ortaya çıkmış, kadının bir ev işçisi olarak görülmesi sonuçlarına ulaşılmıştır. Şiddet normalleştirilmiş bir durum olarak göze çarpmıştır. Ancak Aslı Tohumcu'nun yapıtları incelendikten sonra kadın imgesinde olumlu yönde bir değişimin söz konusu olduğu fark edilmiştir. Cesur olma, korkusuz olma, güçlü olma, erkeğe muhtaç olmama, şiddete karşı durma, çalışma alanlarında aktif olma, çocuklarına iyi davranma hayali, eşit bir aile vurgusu şeklinde pozitif yönde değişimler tespit edilmiştir.

Kızıldağ (2020) “Çağdaş Sanatta Kültürel Bir Olgu Olarak Medyanın Kadın İmgesine Etkisi” adlı tezinde; kültürün farklı boyutlardaki kuram ve tanımlarına yer vermiştir. Kültür endüstrisi içerisinde tüketim toplumuna sunulan metalaşma ve popülerleşme kavramlarında medyanın etkisine odaklanmıştır. Medya üzerinde kadının temsil edilişi, kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri, feminist kuramlar çerçevesinde incelenmiştir. Bu kavramlardan kadının medya üzerindeki imgesi, tez çalışmasının temel referans noktasını oluşturmaktadır. Tez çalışmasında, medya toplumsal ve kültürel ilişkiler içinde üretilen ve bu ilişkileri yeniden üreten bir yapı olarak ele alınmaktadır. Medya üzerinde kullanılan kodların kendi içlerinde bağlantılı olduğunu gösterge bilimsel yöntemle çözümlenerek, medya üzerinde egemen toplumsal cinsiyet algısı belirgin hale getirilmiştir. Belirgin hale getirilen algıyı tahribe uğratarak

kadın imgesine, öteki olarak temsil edilmelerine karşı gösterge kullanım biçimleri uygulamalarla desteklenerek değerlendirilmiştir.

Gücer (2020) “Dişil İmge Olarak Kadın” adlı tezinde; Feminist düşünceyi ve tarihini incelemiştir. Daha sonra modern sanat tarihi açısından feminist sanatçıların kadınlık ve kadın imgelerini kullanım şekilleri ve yorumlamaları ele alınıp, incelenmiştir. Son olarak kişisele, öz benliğe inilerek öz yaşam öyküsü yazılmış, yapılan eserleri toplumsal ve sanatsal bağlamda kadın imgesi açısından incelenmiş ve açıklanmıştır. Tümünden başlayıp öze inme yolu izleyen bu tez çalışmasında, feminist sanat bağlamında var olan sanatçıların eserlerinde kullanılan kadın imgesi araştırılmış, “ben”e dönülerek kullanılan kadın imgesi; sosyolojik, psikolojik, sanatsal bağlamda incelenmiştir. Öz benliğin dışı vurumu, var olma savaşının devam ettiğini belirtmekte olup, öz benliğin ait olduğu toplum ve bu topluma benzer toplumlara ait kültürel, dinsel ve kadını ötekileştiren her konu için veriler sunulmuştur.

Dadou (2021) “Reklamda Kadın İmgesinin Kullanımı” adlı tezinde reklamlarda kullanılan kadın tasvirleri üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmanın amacı, kitle iletişim araçları ile önde olan medya ortamında, kadın rolünün reklamlarda nasıl kullanıldığı ve medyanın reklamdaki kadın imgesi ve kadın anlatımına ilişkin insanların algılarını nasıl yönlendirdiği üzerine odaklanmıştır. Araştırma amaçları arasında; günümüz reklamlarının kadını nasıl tasvir ettiğini ortaya koymak ve kavramsal olarak reklam kültüründe kadının zaman içindeki rolünü anlamak, tüketicinin de bu reklamlara yönelik algısını betimlemek yer almaktadır. Bu amaçla, 360 kişiyle görüşülmüş ve kadınların reklamlarda temsil edilme biçimlerine dair görüşleri değerlendirilmiştir. Sonuçlar reklamlar aracılığıyla ürünleri kolaylıkla pazarlarken kadının daha çok seksi, çekici, modayı takip eden, izlenen rolüne vurgu yapıldığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, satın alma kararlarını önemli ölçüde etkileyen reklamlarda tüketim kültürüne sunulan kadın imajında bu tür tercihlerin haklı olduğu sonucuna da varılmıştır. Ancak kadını cinsel bir meta olarak kullanmanın bazı eleştirel ortamlara sebep olduğu da belirtilmiştir. Kadının rollerinin artık sınırlı olmayışı, reklamlarda kadın tasvirlerine ilişkin olumlu değişimlerin de söz konusu olduğu belirtilmiştir. Özellikle kadınların pornografik olarak kullanılmasının saldırgan bir imaj yarattığı ve bunun da özellikle tüketicinin ilgisini çekmek için yapıldığı görülmüştür. Daha duyarlı ve kadının rollerinin kısıtlanmadığı reklam fotoğraflarının kullanılması gerektiği görüşüne de yer verilmiştir.

Arslanoğlu (2021) “Kavramsal Sanatta Kadın İmgesinin Nesnelleşmesi” adlı, tezinde; kavramsal sanatın düşünsel yapısını görsel ifadeye dönüşümündeki malzemelerin kapsamında, kadınsal imgelerin kullanımına yer veren bu çalışma ile konuya dikkat çekilmiştir. Kavramsal sanatın eser üretimi sürecindeki malzeme kullanımına ve ilgili sanatçıların nesnel aracı kullanımlarına eserleri üzerinden değerlendirilmiştir. Kadın imgelerinin kavramsal sanat ortamında nesnel kullanımına değinen 16 adet örnek uygulama gerçekleştirilmiştir. Kadın imgelerinin görsel ifadeye dönüşümündeki sürecin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yıldızeli (2021) “Yaratılış Öyküsünün Görsel Kurgusu Üzerinden Kadın İmgesinin Günümüze İkonografik Evrimi” adlı tezinde; kadınının yaratılış öyküsü içerisindeki ikonografik görüntülerinden günümüze kadının toplumdaki yerini sorgulamayı amaçlamıştır. Sümerlerden, İslam coğrafyası minyatürlerine; Orta Çağ'dan, günümüze kadar gelen süreçteki sanatçıların eserleri incelenmiştir. Tarihsel, dini, kültürel ve felsefi bağlamlarda kadını bu yaratılış öyküsünün merkezinde tutarak yürütülen çalışmada eril tanrı düzleminden, kadının cezalandırılan kimliğine, kötülüğün simgesi oluşuna, doğurganlığına önem verilmesi ancak bazen de elinden alınmasına kadar pek çok tarihi çözümleme yapılmıştır. Özellikle dini imgeler üzerindeki söylemler aracılığıyla kadının 19. yy'a kadarki insanlık tarihinde bir imge olarak erkek tekelinde var oluşuna vurgu yapılmıştır. Ancak 20. yy ile post feminist popüler kültür ile cinselliğin kontrolünü ele alan kadının yine de erkekler tarafından bir imaja dönüştürülmesi eleştirilmiştir. 21. yy ile eril enerji ve algıdan uzaklaşıldığı ve dişil yapının ortaya konulmasında önemli gelişmeler olduğuna da değinilmiştir.

Gülmez (2021) “Cumhuriyet Dönemi Türk Heykel Sanatında Kadın İmgesinin Kültürel Yansımaları” adlı tezinde; Türk heykel sanatında kadın imgesinin kültürel yansımalarını araştırırken, güzel sanatların üç boyutluluğu içerisinde kadın formunun nasıl ele alındığına odaklanmıştır. Bunu yaparken, heykel sanatının tarihimizdeki anlamlandırmalarına değinmiş; insan ve hayatı nasıl biçimle görselleştirdiğine vurgu yapmıştır. Özellikle araştırma konusu olan kadının heykel sanatındaki biçimsel ve anlamsal duruşunu incelerken bu eserlere yönelik siyasi, toplumsal, ahlaki ve dini yaklaşımlarda ortaya çıkan bazı olumsuz tavırlar anlatılmaya çalışılmıştır. Sanat eserleri, eserlere yönelik tepkiler örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Kültürel, sosyolojik ve politik ortamımızdaki değişim ve dönüşüm ile önce baş tacı edilen ve

değer verilen kadın imgesinin daha sonra tepkilere, sömürüye açık hale gelmesi eserlere yönelik yapılan tepkiler ile açıklanmıştır.

Beyazıt (2021) “Çağdaş Sanat Sürecinde Eril İktidarın Sanat Yaratımında Kadın İmgesi” adlı tezinde; 1960 sonrası süreç içerisinde sanatsal yaratımın oluşmasında söz sahibi olarak var olan ve sanatçı, galeri, müzayede sorumluları, müze yöneticileri gibi kimlikleri taşıyan eril iktidarın, kadın üzerinden ortaya koydukları eser, çalışma ve sunumları eleştirel bir bakış açısıyla irdelemeyi amaçlamıştır.

Eril iktidar gözüyle yaratılan kadın imgesinin haz duyulan nesne oluşu, geçmişten günümüze tarihi ve sosyolojik değişimler ile hep merkezde olması konusu irdelenmiştir. Feminist sanat ile yaratılan imgelem eril çehreyi eleştirmiş, sanatta kanının varlığıyla görünür olmasını özgür kılan etmelerden bahsedilmiştir. Cinsiyet politikası, küreselleşme, sanatla tüketim gibi meseleleri irdeleyen çağdaş sanatta yaratımlarda kadın bedeninin popülerliğini koruma gerekçeleri sanat eseri örnekleriyle açıklanmıştır. Ayrıca sanat tarihi ve insanlık tarihinin ilk gününden bugününe sunulan kadın imgelerinin temsillerinden örnekler gösterilerek eril tahakkümün vazgeçilmez yapısı eleştirilmiştir.

Şendal (2021) “Reklamlarda Kadın İmgesi: Son On Yılda Basın İlanlarında Kadınlara Yönelik Reklamın Göstergibilimsel Analizi” adlı tezinde; çalışmasında özellikle grafik tasarım boyutuyla kadın imgesinin reklam öğelerindeki işlenişini üzerinde durmuştur. Kadının reklamlarda cinsel bir obje olarak kullanılıp kullanılmadığına, metalaştırılma ve toplumu etkileme durumuna özellikle reklamlarda bir meta olarak kadın imgesinin neler hatırlattığına odaklanılmıştır. Böylece çalışmada kapitalizmin sürekliliğini sağlaması temelinde, ırk, sınıf, cinsiyet kavramalarını kullanarak erkek egemen toplum düzleminde reklamlar ve tasarımlar oluşturduğunu öne sürmüştür. Beden üzerinden geliştirilen kültürel toplum olgusunda özellikle haz ve cinsellik vurgularını kadın bedeni kullanılarak yapılması eleştirilmiş, arzu nesnesi haline getirilen kadının reklam incelemelerindeki göstergelerine dikkat çekilmiştir.

2.4.2. Makaleler

Ersen (2010) “Feminist Sanatın Kadın Sanatçılara Etkisi: Miriam Schapiro, Tracey Emin ve Andrea Dezsö Örnekleri Üzerinden Kadın Zanaatı-Sanatı” adlı çalışmasında; Miriam Schapiro, Tracey Emin ve Andrea Dezsö gibi feminist sanatta öncü olan sanatçıların çalışmalarındaki zanaat ve sanat ilişkisini incelemiştir. Kadın

kimliğini semboller ve anlamlar üreterek anlatmaya çalışan bu sanatçıların işleri feminist sanatçı kimlikleriyle ilişkilendirilerek incelemiştir. El işi gibi kadınların ev içinde hanım kimliğine ve el işçiliğine odaklanan, geleneksel evcimenliğe vurgu yapan nesnelerin kullanımından, el işlerindeki ustalığın maskülen kimliğin dışında tutulmasına karşı geliştirilen eleştirilere kadar pek çok sembolik incelemeye yer verilmiştir. Kadının kutsal annelik görevini reddedişi, susturulma ve baskıya başkaldırı, geleneksel anne tavrına eleştirel görüşler, evlilik, gelenek ve göreneklerin kadını getirdiği konum eleştirilirken sanatçıların kültürel belleği yansıtmaya şekillerine de değinilmiştir.

Selvi (2014) “Feminist Teori ve Sanat Üzerinde Derrida Sankietkisi: Yapıbozum” adlı araştırmasında; Derrida’nın karşıtlık ve farklılığı yapıbozumuna uğratma düşüncesi temelinde, eşitlik-farklılık ikileminin aşılması konusunda teori ve sanatta feministler için ilham verici olduğu varsayımından yola çıkmıştır. Buradan hareketle yapıbozumunun feminist kuram ve metodolojiyi beslediği düşünülen ipuçları bir araya getirilmiştir. Bu ipuçları değerlendirilerek, Derrida’nın kadının “özne” olmasıyla ilgili neler söylediği, feministlerle uzlaştığı her durumda kadınların özgürleşme hareketine nasıl bir katkı sağladığı sorularına cevaplar aranmıştır. Ortaya çıkan bulgularla çalışmada bir sınırlılık olarak birinci ve ikinci kuşak feminist sanatçıların deneysel/sanatsal çalışmaları yapıbozumcu kuramın düşünsel izleği üzerinden okunarak, kadının üretim sürecinde eşitlik-farklılık ikilemini nasıl aştığı açıklanmıştır.

Işıkören (2015) “Kadın imgesi ve tarih boyu değişimi” adlı çalışmasında; ideal kadın imgesinin toplumun tarihi, dini, kültürel, siyasi ve dini yaşamları çerçevesinde nasıl şekillendiğini incelemiştir. Mitolojilerdeki doğurgan kadın tanrıçalardan ikonografik kadın temsillerine uzanan bir araştırma sürecine değinmiştir. Daha sonra modern sanat formlarında kadının ele alınış şekillerine ve çağdaş sanatta kadın imgesinin sanayi devrimleri ile geçirdiği değişim ve dönüşümlere değinilmiştir. Böylece çalışanın ana konusu olan kadın imgesinin toplumsal değişimlere göre üstlendiği biçim, anlam ve formlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Erol (2016) “Şiddet Temalı Kadın İmgesinin Çağdaş Sanata Yansımaları” adlı çalışmasında, şiddetin çeşitli türlerine doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalmış ya da maruz kalan kadınları gözlemlemiş kadın sanatçıların, şiddet ve simgesel şiddet gibi çıkış noktaları ile yaşam süreçleri boyunca oluşturdukları kadın imgesinin birleşiminin yansıdığı çağdaş sanat çalışmalarını incelemiştir. Bu bağlamda Orlan, Cindy Sherman, Marina Abramoviç, Georgia O’Keeffe, Carolee Schneemann, Tracy Emin, Ana

Mendieta gibi çağdaş sanat alanında çeşitli ifade olanaklarını araştırmış kadın sanatçıların şiddet temalı çalışmaları incelemiştir. Söz konusu araştırmada saldırıya, simgesel şiddete, eril baskıya maruz kalmış kadın sanatçıların bu psikoloji ile ortaya koydukları sanat eserleri incelenmiştir.

Özdemir (2016) “Feminist Eleştiri Bağlamında Kadın Sanatçıların Eserlerinde Beden İmgesi” adlı çalışmasında; feminist sanatı, feminist eleştiri çerçevesinde ele almıştır. Bu kapsamda kadın sanatçıların disiplinler arası çalışmaları incelemiş, kadın sanatçıların bedenlerini sanat eserlerinde kullanmaları, sanat eserlerinin hem öznesi hem de nesnesi olma halleri eleştirilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalardan da faydalanılarak “feminizmde beden imgesi” feminist tavra sahip bazı kadın sanatçıların eserleri üzerinden tartışılmıştır. Kadın sanatçıların feminist söylemler içinde eserlerinde bastırılma, ötekileştirme, cinselliğin kullanımı konularını kendi bedenleri ile sunmaları eleştiriye açık alanlar oluşturmaları yönüyle ele alınmıştır. Cinsiyet ayrımcılığı ve erkek egemen anlayışa karşı çıkan feminizm ile kadın bedeninin psikolojik ve duygu durumlarına bağlılığı, vazgeçilmez bir estetik değer oluşu, izleyicide bırakılan fetiş nesne olmanın ötesine geçme çabalarına değinilmiştir.

Akfirat (2017) “Okulöncesi Eğitimde Çocuğu Olan Kadınların Kadın İmgelerinin Sanat Terapi ve Yaratıcı Drama Teknikleri ile İncelenmesi” adlı çalışmasında; okulöncesi dönemde eğitim alan çocuklara sahip 13 kadının 10 saatlik sanat terapisi ve yaratıcı drama etkinlikleri sonucunda kadın imgelerini nasıl değerlendirdikleri üzerine odaklanmıştır. Çalışmada günlük, görüşme ve yansıtıcı çalışmalar sonucunda kadın imgesine yönelik farkındalık geliştiren kadınların bulgularında rastlanan sonuçlarda genele olarak imgelerin duygu dünyasında ikiye bölünmesi söz konusudur. Kendilerine yönelik farkındalık geliştiren çalışma grubundaki kadınların genel olarak; toplumsal rolleri sürdürmedeki zorunlu hisleri, çalışan veya çalışmayan kadınların ikinci planda tutulması ve ezilmesi, kadın dayanışmasının gerekliliği, ayrımın ve ayrıştırmanın eleştirilmesi, yaşantısal eğitimler ile cinsiyet rollerini sorgulayan kadınların arttırılması gerekliliği konularına değindiklerinden bahsedilmiştir.

Uzunoğlu (2018) “Batı Resminde Doğu İmgesinin Oluşmasına Aracılık Eden Kadın Temsilleri” adlı çalışmasında; oryantalizmin tanımını yapmış, tarihsel süreçte Doğu-Batı ilişkisinin kültür ürünlerindeki yansımalarına değinmiştir. Batının doğu kültürlerindeki egzotizm ve gizeme duyduğu hayranlık sonucu öteki kavramının karşıt ilişkiler içindeki yerine değinilmiştir. Çoğunlukla gözlemlere dayalı imgesel

çalışmalarda, fantezilerin yansımalarına yer verilif yonüyle sanat eserleri incelenmiştir. Böylece erkek öznenin kurduğu düşlerin sanat aracılığıyla nasıl meşrulaştırıldığına yer verilmiştir. Farklı kültürlerin motif ve bezemelerde biçimsel etkileşimlere yol açması, karşıtlıkların birbiri içinde erimesi sanatçı eserleri ile örneklendirilmiştir. Oryantalist resimlerdeki ideolojik bağlam üzerinde durulmuş, kadın temsilleri aracılığı ile oryantalist imgesinin nasıl şekillendiği incelenmiştir.

Topcuoğlu (2018) “Kavramsal Sanatın Öncüsü Marcel Duchamp’ın Çalışmalarında Kadın İmgesi” adlı araştırmasında; Marcel Duchamp’ın farklı dönemlerindeki çalışmalarından hareketle yapıtlarındaki kadın imgesini metaforik bağlamda karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Duchamp’ın, sanat yaşamının farklı dönemlerinde kadın imgesini diğer imgelerle birlikte retinal algının dışına çıkarması, imgenin metaforik anlamına odaklanarak kadının kendine yabancılaşan bir imge haline dönüştürmesine odaklanılmıştır. İronik bir dille düşünceyi ön plana çıkartarak çağdaş sanatta çok önemli bir farkındalık yaratmış olması bağlamında sanatçının eserlerinde yer alan; duygusal varlıklarıyla bir imgeye dönüşen kadını, zamansal ve mekânsal düzlemde parçalanmış kadın figürlerinin bütünsel anlamını, tüketim nesnesine dönüşümünü, doğrudan kadın imgesine bakışımızın yönünün değerştirme çabasını inceleyerek sanatçının kadın imgesini başkalaşım içerisinde ve düşünsel boyutta ele alış biçimine odaklanılmıştır.

Aydın ve Karakelle (2019) “Modern Sanat Sürecinde Kadın İmgesinin Resimsel ve Toplumsal Açıldan İncelenmesi” adlı çalışmalarında, modern sanat sürecinde bazı kilit sanatçıların eserlerini seçerek kadın imgesinin resimsel ve toplumsal açıdan incelenmesini yapmışlardır. Bu bağlamda elde edilen mevcut kaynaklar taranarak özellikle kadın imgesinin değerışiminin önemli ölçüde dikkat çektiği modern sanat sürecine odaklanılmıştır. Kadın imgesi konusunda yoğun çalışmalar sergileyen sanatçıların başlıca eserleri ışığında dönemin sanat anlayışı ve gerçekleşen toplumsal gelişmelerin etkisi irdelenmeye çalışılmıştır. Özellikle tüketim toplumunun geliştiği dönemlerde kadın imgesinin modern çağda çıplaklık ve teşhir nesnesi olmaktan öte sanatta bir üslup arayışı olarak kullanılmasına ilişkin çabalara değerinilmiş, sanatın öznesi konumuna gelen kadın çeşitli toplumsal, kültürel ve imgesel dinamikler bağlamında incelenmiştir.

Altuner (2020) “Sürreal Resimde Kadın İmgesi” adlı çalışmasında; sürrealist bazı sanatçıları, Freud’un araştırmalarından büyük ölçüde yararlanmış olması yönüyle

incelemiştir. Sanatçıların sürrealist akım içerisinde ürettikleri resimlerde bilinçdışı imgeler ile kadının temsili, cinsellik odaklı özgürleşme girişimleri, bilinçaltındaki anlamların göstergeler yoluyla iletilmesi, çocukluk anıları temelinde, anne, eş ve baba tasvirlerine yer verilmiştir. İncelenen sanatçıların kendine has üslupları içinde kendi iç dünyalarını seyirciye sunması ve kadın imgesine sıklıkla başvurmuş olmaları incelenmiştir. Sürrealist resimde kadın, dişi, doğurgan, anne, sevgili anlamlarının yanı sıra savundukları özgür cinsel yaşamın simgesi olarak da tasvir edilişi, var olan görüşlerin de ötesinde bir başkaldırı ve aykırı ifade tarzını görünür kılmak araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Yayan ve Çay (2020) “Performans Sanatı Üzerinden Kadın Figürünün Toplumdaki Konumuna Bir Bakış” adlı çalışmalarında; sanat nesnesinden bağımsız olarak sanatçının performatif etkinliklerine dayanan performans sanatı ile kadın figürünün toplumdaki konumuna, psikolojik ve sosyal boyutuyla ortaya çıkarılmasına değinmiştir. Bu kapsamda çalışma, performans sanatı ile ilgilenen Türk sanatçısı Elçin Acun’un, sanatında kadın bedenini kullanarak kadının toplumdaki yerini vurguladığı eserleri ile sınırlı tutulmuştur. Kadın bedeninin cinsellikten arındırılarak manipüle edilişi, kadın bedeninin bir varlık unsuru olarak kullanılışı, kadının tek tipleştirilmesi, kimliksizleştirilmesi gibi çabalara dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Kamusal alandaki kadının ve günümüz kadınının sorunlarına farkındalık yaratma çabası içinde olan sanatçının eserleri aracılığıyla performans sanatı ve enstalasyon sanatlarının vurguları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

İlden ve Kadakçı (2022) “Çağdaş Sanat Süreci Sanat Yaratımında Kadın İmgesi” adlı çalışmalarında eril iktidar gözüyle yaratılan kadın imgesinin, geçmişten günümüze hangi sebeplerle ve ne tür düşüncelerle sanatın vazgeçilmezi olduğu konusunu irdelenmişlerdir. Feminist sanat söylemleriyle kadının kutsal dinlerde yer alan hâkim duruşunun ötesinde, kutsallık, doğurgan, ana, ezilen, cinselliği kullanılan, nesne haline dönüştürülen görüntüsü dışında ele alınması gerçeği sanatın tarihsel süreci içerisindeki mücadeleci yönüyle ele alınmış ve örnekler ile açıklanmıştır. Cinsiyetçi yaklaşımlara karşı duran ve eleştiriler getiren bakış açıları ile eserlerin temelindeki kadın imgelerinin izleyicide uyandırmaya çalıştığı anlamlar sorgulanmıştır.

Çekinmez (2022) “Käthe Kollwitz Baskı resimlerinde Kadın İmgesi Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasında; Kadınlığı ve anneliğini ön planda tutan, hayatının ve kendi döneminin zor koşullarına rağmen feminist bir tavırla etrafındaki insanlarla ve algılarla

sürekli mücadele eden Kollwitz'in, baskı resim çalışmalarında toplumsal, politik, baskı, şiddet ve eşitsizlik konularını kadın imgesi üzerinden eserlerin teknik ve düşünsel boyutlarıyla incelenmesini amaçlamıştır. Eserlerinde yoksulluğa, acıya ve ölüme göğüs gereken kadın imajlarına yer veren sanatçının duyguları dışavurumu ile bastırılmış kadın duygularını önemli görme ve gözler önüne serme çabasına değinilmiştir. Sanatçının toplumsal içerikli çalışmalarıyla sanatçının, annelik, koruma, ölüme karşı savaş, yoksulluğa direnme, birlik ve beraberliğin gücünü dramatik bir anlatımla yansıtması erkek egemen sanat ortamında kendinden ve doğal bir sanat mücadelesi olarak nasıl var olduğunu açıklar niteliktedir.

3. YÖNTEM

Araştırma, nitel araştırma yöntemleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma genel varsayımlar ve yorumlayıcı çatı altında girift bir kumaşı dokumaya benzer. Bu bağlamda nitel araştırmacılar potansiyel etik sorunları tahmin etmeli ve ona göre bir çalışma planı yapmalıdır. Nitel araştırmaların en çok vurgu yapılan özelliklerinden biri de felsefi varsayımlardan yorumlayıcı çerçeveye ve sosyal insan sorunları çalışmalarını içeren işlemlere doğru akan araştırma sürecine vurgu yapmasıdır. Doğal ortamlarda yapılan bir araştırma olması yönüyle araştırmacılar yüz yüze etkileşim ile yaşayan bir süreç içerisinde yer alabilirler. Tek bir veri kaynağından çok çoklu yöntemlere (mülakatlar, gözlemler, dokümanlar vs.) başvurmayı gerektirir. (Creswel ve Poth, 2013). A/r/tografi temelli sanat araştırmalarının da çoklu veri kaynaklarından beslendiği düşünülürse süreci yönüyle de nitel çalışma yöntemine uygun olduğu düşünülmektedir. “Nitel araştırma yapmayı öğrenmek, resim yapmayı öğrenmek gibidir. Ustaları inceleyin, yöntem-teknipleri öğrenin, onları doğru biçimde uygulayın, ardından sizi etkileyen işlerini ve yeni olanaklar yaratan kendi uyarlamalarınızı oluşturan yolları tanımlamaya yetecek kadar öğrendiğinizde kendi amaçlarınızı yeniden gözden geçirin ve uyarlayın” (Glesne, 2015).

3.1. Araştırma Deseni

Kadına yönelik bakış açılarının incelenmesini pedagojik yaklaşımla irdelemeyi amaçlayan araştırmada sanat temelli araştırma disiplini olan a/r/tografi kullanılmıştır. Öğretmenlik mesleğini icra edecek görsel sanatlar öğretmeni adaylarının yaşam deneyimlerine sanatsal bir konu olarak yer vermeleri ve bunlar üzerine düşünüp sorgularken kendi deneyimleri ve algılarıyla eğitim süreçlerine yansıtılmalarına imkân vermesi yönüyle toplumsal cinsiyet sınırlarını aşmak için a/r/tografinin esnek bakış açısından faydalanılmıştır.

Erişti'nin (2021, s. 15) de belirttiği üzere “beklenmeyen, yenilikçi, kavramsal, sanatsal ve pedagojik bir uygulama süreci sunan a/r/tografi” deseni ile desenlenen araştırmada deneyimlerin anlamlandırılmasına odaklanılmıştır. Uygulamalı süreçlerde sorgulanan deneyim, görülebilir ve anlaşılabilir yansımalar yaşayan sorgulama temelli süreçlere dayandırılmıştır. Alternatif bir bakış açısıyla araştırma ile ilintili problem durumunu tekrar tekrar sorgulamayı olanaklı hale getiren a/r/tografi ile sanat ürünleri oluştururken sorgulama, sorgulamalar sonucunda elde edilen sonuçları deneyime dönüştürme,

edinilen deneyimlerle yeni bir sorgulama sürecine girme, etkileşim ve bağlantılara odaklanmak temelinde yapılandırılan bu a/r/tografik araştırmada katılımcıların kadın imgesine yönelik yansıtıcı ve eleştirel düşünme becerisi gerektiren sorgulayıcı ve keşfedici betimlemelerine yer verilmiştir.

3.1.1.A/r/tografi

A/r/tografi algıların incelenmesine olanak veren bir yaklaşım olarak da bilinir. Sanatçılar bir imgenin, bir sesin, bir performansın ve bir kelimenin gücünü anlar ve farklı anlamlar yaratmak için ayrı ayrı ya da birlikte ele alarak bağlantılar kurabilirler (Irwin, Barney ve Golparian, 2017 s.194). Bağlantıların kurulması ve ilişkilerin yansıtılması bağlamında rizomatik ilişkiler meydana çıkmaktadır.

Sanatı; izleyicinin alanına atılan, izleyiciyi hareket etmeye ve tepki vermeye iten güç olarak düşünürsek a/r/tografik süreçte rizomatik ilişkileri açıklamamız da mümkün olur. Rizomlar, kimlikler ile aradaki kimliklerin dönüşümlere açık olan; insanlar, konumlar ve nesnelere her zaman yaratılış sürecinde olduğu düşünce ve önemlilik arasındaki geçiş boşluklarıdır” (Meskimmon, 2003’ten aktaran Irwin vd. 2006).

Deleuze ve Guattari’nin düşüncesi içinde bir ya da daha fazla deneysellik çizgisi izlenmektedir; ancak, bu çizgileri bir diğerrinin üzerine katlamayı, ayrı perspektiflerden bir diğerrini anlayarak ve değıştirerek çizgilerin birbirlerini etkilemesini ve güçlendirmesini sağlamayı başaramaz. Yinelenme olmadan sadece farkı vurgulayarak rizoma tutarlılık vermeyi beceremez. Bu bir mizah başarısızlığıdır. Kişii, metinlerin anlamım harfiyen anlayabilir ama onlardan soyut ve fark edilmez bir anlam üretmeyi başaramaz. Deleuze ve Guattari’nin söylediklerinden en önemlisi, kişinin kendi düşüncelerinin dışında gerçekten yaptıklarıdır (Goodchild, 2005, s.12).

“A/r/tografi sanatçıların (müzisyen, şair, dansçı vb.) eğitimcilerin (öğretmen, öğrencii) araştırmacıların (soruşturmacı) uygulamalarını içeren uygulama temelli bir araştırma yaklaşımıdır” (Sinner ve diğerrleri, 2006’dan aktaran Irwin, Barney ve Golparian, 2017 s.192).

A/r/tografi; rizomatik uygulamalarla yaratıcı bir pratiktir ve yaşayan bir performans pedagojisi içerisinde bir araştırma metodolojisi sunar. Eleştiriye açık olma, geçmiş tecrübe ve bilgi birikimi, zihinde yaratıcı bir haritalama süreci, ilişkiisel ve rizomatik, ancak tekil olarak deneyimlenen olaylar sürecini kapsayan bir çalışma disipliniidir. Bir sanat eğitimi uygulamasının ne anlama geldiğini sormaktan başka, bu

soruları harekete geçiren, sanat eğitimi pratiğinde neler olabilir bunu sorgulayan bir dögüdür (Irwin, 2015). Yaşam boyu öğrenme paradigması içinde; sanat hayatı zenginleştirici yönünü, ritüelleri ve araştırmayla uygulamalarının yerini bulmak, belki de değiştirmek ve tamamen bu dögüye ve katılmak; a/r/tografik üretim süreci ile iç içedir. A/r/tografi, yorum araştırmalarında, sanat temelli ve eylem araştırmasındaki gibi köklere sahiptir. Sanat yapma sürecinde sanatçının/araştırmacının/öğretmenin rolünün iç içe geçmiş olduğu sanatsal bir yaşamı sorgulama biçimidir (Bickel, 2011).

A/r/tografi sanatsal ve yazınsal ifadeler yanında sanatsal ve yazınsal anlamlandırma ve deneyimler aracılığıyla da anlam bulup somutlaştırarak var olan ve yaşayan bir sorgulama süreci içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Springgay ve diğerleri, 2008'den aktaran Irwin, Barney ve Golparian, 2017). Bu bağlamda araştırmada kadına ilişkin sorgulamalar süreklilik içerisinde uygulamalı çalışmalar ile incelenerek ve öğrencilerin bu sürekli dögü içerisindeki algı ve deneyimlerine bakılmıştır.

“Hatırlama; insan zihninin bir yetisi olan bellekte yer alan hatıraların bilince gelmesi olarak tarif edilir” (İlhan, 2018, s.23). İlhan (2018) bellek, hatırlama ve kültür kavramlarını incelerken bireysel, toplumsal ve kültürel bellek kavramlarına değinmiştir. Geleneğin kültürel bellek ile özdeşleştiğini söyleyerek, insan varoluşunun toplumların ve kültürlerin varlığını mümkün kılan şeyin gelenek ile oluştuğunu savunmaktadır. Hatırlamayı açıklarken, insan varoluşunu sürdürebilmesine olanak sağlayan zihinsel eylemlere vurgu yapmıştır. Hatırlamayı insanın varoluşu için önemli bağlantılar içeren kavram olarak ele alınca; birey (zihin, ruh), toplum (topluluk, grup, halk, kolloktivite), kültür (maddi ve manevi birikimlerin toplamı), dil (söz-yazı), anlam, yorum ve son olarak hepsini kapsayan tarihi ele alır.

A/r/tografik süreçte tüm bu kavramların yer alması söz konusu olduğunda bireylerin varlıkları ve varoluşları ile ilgili yaşamsal tüm kayıtları zihinsel süreç süzgecinden geçerek sanatsal veya yazınsal hatta yazınsal ve sanatsal eylemlere aktarılabilir.

A/r/tografi aktif, sübjektif ve tamamen bizim işimizle ve içeriden başkalarının çalışmalarıyla meşgul olur. A/r/tografi, yeni anlamlar ve hayaller yaratmak ve açmak için imtiyaz olmadan görüntüleri ve metni birleştirir. Metafor, yan yana koyma, varlık ve yokluk, yankılar ve fazlalıklar, farklı metinlerde metinlerin birleşmesi ve farklı bilme yollarının kaynaşması, birden çok anlamı yaratır, yansıtır. A/r/tografiyle okuyucular, birlikte yaratmaya, neyin mümkün olduğunu hayal etmeye ve bağlantı için yeni alanlar

oluşturmaya davet edildiği gibi, a/r/tografik eserlerden geçen güçlü bir sosyal adalet akımı da yer alır. Disiplinlerin veya toplumların çevresinde ilişkiler kurmakta zorlananlar için farklılıkların birleştirilmesi söz konusudur (Leavy, 2012).

Öğrencilere seçtikleri bir konuda resim geliştirme görevi verildiğinde, öğrenciler genellikle şekil/zemin ilişkilerinden habersiz soyut bir şekil veya form çizim veya boyama ile başlarlar. A/r/tografik duruş, öğrencilerin ilk yapıtlarının bir sayfada yüzen yerleştirilmiş öğeler olarak nasıl işlev görebileceğini hesaba katar (Hannigan, 2012).

A/r/tografi yapmak sanatsal süreç yoluyla olayları ortaya çıkarır. Değişen benliği, sanatsal uygulamanın değişen nitelikleri ve özellikle de yer bilinci yoluyla araştırmak, incelenen olguların veya kimliklerin çözülmesi, katlanması olarak anlaşılabilir (Hannigan, 2012).

Araştırmada kullanılan a/r/tografi temelli araştırma sürecini açıklayabilmek açısından çalışma örneklerine yer vermek süreci somutlaştırmaya olanak sağlayabilir;

Örneğin olgun bir sanat eserinde görsel formun bileşimsel yapısını içeren elemanların şekil/zemin ilişkilerine dönüşümünü inceleyen Hannigan (2012); a/r/tografik gelişimin bir örneğini, elbise giyen bir kadının kabataslak çizimini sunan bir öğrencinin çalışmasında incelemiştir. Öğrenci öncelikle çiçeklerle süslemeyi planladığı bir elbise tasarımı olduğunu bildirmiştir. Konsepti bir dizi yönlendirmeye geliştirilmiş ancak yazarın a/r/tografik anlayışı, şekil/zemin metaforları olan sanat eserleri yaratmaya doğru yönlendirmeleri öğrencinin gelişimini kolaylaştırmıştır. Bunu yaparken kendi sanat eğitiminden, sanatçı olarak profesyonel pratiğinden ve öğretim ve sanat terapisi deneyiminden teknikler kullanmıştır. Daha sonra, öğrenciden:

- Bir belleğin çizimini oluşturmasını istemiştir. Bu teknik, öğrenciyi bir projenin gerçek bir yorumundan uzaklaştırarak odaklarını daha geniş bir kendini ifade etme ve görsel dil bilgisine yönlendirir.
- Öğrenciden çizimin dikkatini çeken bir kısmını (bir işaret, bir çizgi, bir şekil) tanımlamasını istemiş ve daha sonra çizimin bu bölümünde ne hissettirdiğini hayal etmesini sağlayarak bunu çizmesini istemiştir.
- Öğrenciden araştırmacının seçtiği çizimin bir parçası olması istenmiştir. Bu noktada öğrencinin anlamlarını daha geniş veya daha derin bir şekilde ortaya çıkarabildiğini düşünen araştırmacı, öğrencinin bir sanat eseri olarak keşfetmesi için önemli olan bilinçaltı görüntüleri de ortaya çıkarabileceğini düşünmüştür.

- Öğrenciyle stillerinin olduğu bir durumda bu görüntüleri daha fazla keşfetmek için hangi ortamların en yararlı olduğu hakkında bir tartışma yapmıştır.
- Daha sonra öğrenci; fikir, teknik, süreç ve stiller konusunda yardımcı olduğu düşünülen sanatçıların seçilmiş eserlerini incelemeye yönlendirilmiştir. Sanatçıların figür/zemin ilişkilerini nasıl kullandıklarına bakıp ondan kendi eserlerindeki mecazi “figür” veya “zemin” öğelerini tanımlaması istemiştir.
- Öğrenciye bu fikirleri ve görüntüleri daha da geliştirmek için kullanabileceği çeşitli beceriler göstermiştir. Öğrenci denizle, Maori mirasıyla ve elbisenin benliğinin bir sembolü olarak ortaya çıkan kavramsal görüntüleri araştıran karışık medya kolajları kullanmaya karar vermiştir.

Araştırmacının deneyimleri doğrultusunda öğrenci çiçeklerle süslenmiş bir elbisenin ilk çizimini geliştirmeye devam etseydi, ilk çizimi keşfetmenin çok duyuşal yollarını ve farklı fikirleri kaçırmış olacaktı. Ancak a/r/tografik süreç ile hayal gücünü ve hafızayı kullanıp farklı düşünme yollarından ortaya çıkan yeni görüntüleri keşfetmesi sağlanmıştır. Öğrencinin kendi imzasını, tarzını, benlik ve mekân görüntülerini, mecazi görüntüleri ve sanatçı rol modellerini, tasarım öğeleri ve ilkeleri, ilgili ortamlar ve malzemeler hakkında bilgi edinerek onu daha fazla keşfetmesi sağlanmıştır.

A/r/tografi yöntemini kullanan bazı sanat eğitimi temelli araştırma ve uygulamaların incelenmesi ile yöntemin ilişkili olduğu diğer araştırmalara ve bağlantılara ulaşmak ve yöntemin kullanılmasını açıklamak açısından a/r/tografi temelinde yapılandırılmış bazı çalışmalara yer verilmiştir.

A/r/tografiye ilişkin son yıllarda yurt dışında yapılan sanat eğitimi çalışmalarını inceleyecek olursak;

Fast (2020) tezinde; anne, sanatçı, araştırmacı, öğretmen ve öğrenci olarak var olmanın birçok yolunun kesiştiği noktada bilmenin yollarını ele almıştır. Çalışma; 2020 gibi muazzam yaşam zorluklarıyla dolu bir yıl boyunca, yapım eylemleri ve sanat eğitimi, hayatları dönüştürme ve insanları bir sevgi toplumu hayal etme iradesine uyandırma kapasitesine sahip bir dönemde yaşayan süreci temel almaktadır. Bir kadının hayatının doğum sonrası, bir çocuğun doğumunu ve dünyada bir anne olarak benliğin doğumunu izleyen zamanın kaydı olan çalışmada; kimliklerin müzakeresini ve kişinin hayatta ele aldığı çeşitli çağruların diğerlerini nasıl bilgilendirme ve zenginleştirme gücüne sahip olduğu belgelenmeye çalışılmıştır. Resim, okuma ve yazmanın yanı sıra

düşüncenin gelişmesine de olanak tanıyan a/r/tografi ile sonuçları bilinmeyen süreçler ele alınmış, daha önce hiç bulunmadığı bir yere gitmenin ve çok tanıdık, ancak bütünlükleri içinde anlaşılması zor süreçlerde anlam ve anlayış arayışının huzursuz edici belirsizliği sanatsal üretim ile ifade edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda araştırmacı tarafından ortaya koyulan üretimler; dünyada merak duygusunu teşvik etmek ve kendini sürekli öğrenen ve büyüyen, dünyada ortaya çıkan şeyin farkına varmasını sağlamıştır.

Blaikie (2020) a/r/tografik görsel deneme olarak ele aldığı çalışmasında; yöntem olarak dünyalaşma üzerine çizim yapmak, olağan deneyimler ve duygulanımlar yoluyla varoluşa, oluşa ve aidiyete uyumu incelemiştir. Güney Ontario, Kanada'daki 3 okuldaki 11. sınıf sanat öğrencisi gençlerin görsel kimlik bağları ve karışık aidiyet duyguları üzerine düşünmeleri ile çalışmaya başlanmıştır. Katılımcıların, sanal alanlar, ev, lise alt kültürleri, arkadaşlar, müzik, malzeme ve popüler kültür kavramları çerçevesinde, zor bir kişi olma, biri olma ve başkalarına ait olma kavramlarına nasıl odaklandıkları incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan ilk odak grup oturumunda, katılımcıların sanat yapmaya başlamadan önce, günlük yaşamlarının olağandışı ve sıradan yönlerini tartışılmıştır. Ardından; somutlaşmış dışlanma duyguları, beklentiler, okul deneyimleri, sosyal medya alt kültürleri, kaybedilen veya bulunan fırsatlar, kıyafetlerinin ayrıntı düzeyi, müzik dâhil olmak üzere, maddi, popüler ve görsel aidiyet kültürleri aracılığıyla ifade edilen tüm konular üzerine durulmuştur. Odak grup görüşmeleri neticesinde, bire bir sohbetler ve sanat yapımından yararlanılmıştır. Odak grup görüşmeleri ve katılımcı-gözlemci verilerinin 3 haftalık veri toplama süreci sonunda grup içerisinde çalışma bağlamında seçilen bir öğrenci üzerine odaklanılmıştır. Gençlik alt kültürleri, görsel kimlikler, materyaller, vücut yönetimi, giyim, popüler kültür ve sosyal medya tarafından bağlamsallaştırılan Danny ile sohbetler, sanat eserleri ve şiirinin yanı sıra mekân, mekân ve zamanda benlik haline gelmenin dünyasal ifadeleri incelenmiştir. 11. sınıf öğrencisi Danny'nin yaşanmış, somutlaştırıcı, deneyimlerini takip eden araştırmacı; Danny'nin konuşmalar, sanat ve şiir aracılığıyla, var olma, ait olma yollarını canlandırışı ve ifade ediş biçimini incelemiştir. Sanat, pedagoji ve bilim üçlüsünde; yeniden değerlendirme sunan teoriler ve uygulamalarla çerçevelenmiş çok modlu hikâyeleri ele alan araştırmacı bu yaşayan sorgulama sürecince, sanat eğitimi alanındaki teorik bilgisi ve bunun ötesinde görsel kültür, yeni materyalizm, somutlaştırma, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve giydirilmiş bedenle ilgili sosyal teori ve sosyal dâhil okul alt kültürlerindeki görsellik

politikalarını yeniden değerlendirme fırsatı bulmuştur. Araştırmacı, Danny'nin sanat sürecinde; duygusal, sanatsal ve profesyonel onun hakkında yazmaya, sanat eserlerini ve şiirlerini belirli anlar ve duygulanım örnekleriyle paylaşmaya çalışmıştır.

Costes-Onishi, Baildon, Aghazadeh (2020) çalışmalarında, pedagojik yenilik ve okul gelişimi için sorgulamaya dayalı sınıf uygulamalarının etkili biçimleri hakkında bir teori oluşturmayı amaçlamışlardır. Singapur'daki çalışmaları ve uluslararası literatürü inceleyerek bir meta-sentez sunmaktadırlar. Beşerî bilimlerde 13, sanat alanında 10 kaynak analiz edilmiştir. Analiz sürecine üç araştırmacı katılmış; her biri kendi uzmanlık alanlarında bir dizi kaynağı kodlamış ve kodların, kategorilerin ve teorinin tartışılması ile veri üçgenlemesi sağlanmıştır. Meta-sentez ile ortaya koydukları kategorilerde; yaşayan sorgulama ile öğrencilerin anlam arayışı, problem çözme, sorgulama, paylaşma ve yansıtma denemelerinin iş birliği içinde yürütüldüğünde kavramsal anlayış ve üst düzey düşünme becerilerini ortaya koydukları sonucuna varmaktadırlar. Oluşturulan kategorilerin, beşerî bilimler ve sanata aşına olan geleneksel kategorilere kıyasla sorgulama yaklaşımlarındaki benzersiz farklılıklara dayanmasını sağladık. Sistemli bir şekilde sorgulamaya dayalı öğretimin; araştırma kültürü ve sosyal uygulamanın gelişmesine katkı sağladığı ve yenilikçi sorgulama yaklaşımlarının öğrenmedeki teorik katkısını ortaya koymuşlardır.

Bickel (2020) deneyime ve teoriye gömülü olan "Sanat, Ritüel ve Trans Sorgulama" adlı kitabında; yaratıcı sanat eserleriyle iç içe geçmiş sınır, mekân ve transa dayalı sorgulama süreçlerini tanıtmaya çalışmıştır. Sanat ve sorgulama temelli araştırma yöntemi ile iç görüler sağlayan kitapta; sanatın, ritüelin ve transa dayalı araştırmanın iç içe geçişini açıklarken, ruhu forma sokan öğrenme ve öğrenmeyi açığa çıkarabilecek alanlar ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Beş bölümden oluşan çalışmada; her bir bölüm kadın sanatçılardan örnekler sunulmaktadır. Sanatçılara, öğretmenlere ve araştırmacılara trans bağlamında bilinçli bir uygulama ve yaratma yöntemi sunan çalışma deneyimsel uygulamalarla sonuçlanmaktadır. Kitabın ikinci bölümünde yer alan a/r/tografik çalışmada; psikanalizi ve kültürel teoriyi kendi sınır bölgelerine kaydıran, cinsiyet çalışmaları yapan Bracha Ettinger'in matrissel sınır alanları teorisinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda; Mary Beth Edelson'un performans sanatında, ötekiyle iletişim kurmanın matrissel bir örneği sunulmuştur. Kadın bir sanatçının estetik ve etik iyileştirme uygulamalarını ortaya çıkarmaya çalışan bölümde yazar; kendiliğinden yaratma-

yaratmanın bir sanat pratiğine dönüşmesini, ritüel ve rüyalar eşliğinde a/r/tografiden faydalanarak ortaya koymaya çalışmıştır.

Bertling (2020) araştırmasında yüksek lisans öğrencilerinin stüdyo sanatı alanındaki çalışmalarına odaklanmıştır. Metaforik haritacılıkla sanatsal uygulamaların oluşturulması öğrencilerin çalışma bağlamını oluşturmuştur. Araştırmada; sanat temelli araştırma sürecinde katılımcı öğretmen adaylarının; yer duygusuna odaklanılmıştır. Üç aşamada katılımcıların yer ve mekân duygusunu keşfetmeleri sağlanmıştır. İlk aşama; zihinsel ve yaratıcı kavramları içeren fiziksel uzaydır. İkinci aşama coğrafya, üçüncü aşama ise deneysel uygulamaların ortaya koyulduğu, hayali mekân versiyonlarını ve yaşanan çevrenin temsilini oluşturmaktadır. Üç aşamada öğretmen adayları tarafından üretilen çalışmalar kamuya açık bir alanda sergilenmiştir. Bu sayede öğretmen adayları ve sergi izleyicileri arasında sosyal bilimlerdeki standart bir araştırma raporundan çok daha çağrıştırmacı ve duygu yüklü bir etkileşim kurulması sağlanmıştır. Öğretmen adayları, bulgularını metaforik a/r/tografi yoluyla temsil etmiş, izleyiciyi eserleriyle estetik ve empati kurmaya yönlendirme fırsatı bulmuş ve buna bağlı olarak eserler aracılığıyla ele alınan konularda izleyici ile diyalog kurmaya yönelmişlerdir. Sanat dışı disiplinlerdeki öğretmen adaylarının sanatın duyuşal, öznel, somutlaşmış yönelimine girmeleri sağlanmış, katılımcıların araştırma deneyimlerini genişletmişlerine olanak sağlanmıştır.

Osler (2019) araştırmasında; yaşayan sorgulama yoluyla kendini konu olarak gören dört sanat eğitimcisinin deneyimlerini incelemiştir. Sanata dayalı yaklaşımlarla bağlantılı, benliği birbirinden farklı dört eğitimcinin öyküleme, bireysel bakış, sosyokültürel ve tarihsel bağlamlardan türeyen yazınsal anlatılarını a/r/ tografik yöntemle sunmaktadır. Araştırmada dört anlatının kesişme noktasında pedagojik süreçte ilişkilerin önemine değinilmektedir. Benliği açığa çıkarmak için araç olarak içe bakış ve dış gözlem sayesinde görsel ya da edimsel ilişkinin nasıl etkileşime girdiğini gösteren bu araştırma teori ve pratikle ilişkili sanatçı/ araştırmacı/öğretmen arasında eğitimsel söylemi a/r/ tografi ile ortaya koymaya çalışmaktadır.

Marin Viadel, Arias Camison, Varea (2019), Ağustos 2017'de, Honduras, Tegucigalpa'nın gecekondü mahallelerinde bulunan iki ilk ve ortaokulda, biri metinsel diğeri görsel olmak üzere birbiriyle ilişkili iki anlatı çalışmasından oluşan bir proje uygulamışlardır. Gecekondü mahallelerinde bulunan bu okullarda, sanat eğitiminde müfredat geliştirme amacıyla ortak bir eylem olarak başlattıkları projelerinde;

a/r/tografinin üç boyutunu (sanatsal yaratım, eğitim ve araştırma) birleştirmeye çalışmışlardır. Katılımcı eylemci olan öğrenciler, Sol Lewitt'in duvar çizimlerinden ilham alan bir duvar resmi ve Uta Barth'ın bir taş baskısından esinlenen vücut ve doğa temalı fotoğraflar üretmişlerdir. Daha sonra çizimlerin ve görsel metaforların oluşturulması için görsel bir provokasyon olarak, öğrenciler tarafından oluşturulan çizimler ve fotoğraflar, Tate Liverpool'daki Exchange galerisinde düzenlenen bir etkinlikte sunulmuştur. Bu sayede dördüncü bir işbirlikçi olarak izleyicinin yaklaşımı çalışma ile birleştirilmeye çalışılmıştır. Görsel diyalog kavramıyla, görsel içerik üzerinden diğer insanlarla görsel diyalog kurmanın amaçlandığı projede; sanat, okul ve sosyal bağlamların bütünleştiği bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Bu sayede okullarda çağdaş sanat eğitiminde sıklıkla kullanılan imgeleri, anlamı ve işleve dönüşen bir biçimde ele almışlardır.

Baker (vd. 2019)'nin öğretmen adayı dört lisans öğrencisi ile yaptıkları araştırmada çok kültürlü sınıflarda sosyal adalet incelenmiştir. Araştırmaya, çok kültürlü sınıflarda, öğretmen adaylarının; genellikle ırk, cinsiyet, yönelim, sosyoekonomik seviyeler, din, yetenek ve vatandaşlık konularını anlamakta zorlandıkları savı ile başlanmıştır. Bu yüzden, bir eğitim profesörü ve dört öğretmen adayının sınıftaki keşimselliği tanıtmak için sanatçı/araştırmacı/öğretmen rolleri a/r/tografi yöntemiyle ele alınmıştır. Sonuç olarak ise; öğretmen eğitiminde bir yöntem olarak a/r/tografiyi tartışmak ve okul sisteminde keşimselliğin nasıl öğretilebileceğine dair sanata dayalı örnekler sunulmaktadır.

Wiley (2018) araştırmasında; ilkokulda bir sanat eğiticisi olarak a/r/tografi kaynaklı çoklu hayal gücünü incelemiştir. Sanat temelli çizim, fotoğraf ve video uygulamalarını kullanarak, kişisel ve kamusal tarihe dayanan sanatçı/araştırmacı/öğretmen, rolleriyle yeni bir müfredat geliştirme çalışmasını a/r/tografi ile oluşturmaya çalışmıştır. Öğretmenin ve öğrencilerin tuğlalardan yararlanarak oluşturduğu üretimlerinde tıpkı yaşanan dünyada inşa edilen her şey gibi o anda duyulan estetik algı ile sanat üretimi yapılmıştır. Araştırmada ayrıca oluşturulan dokuz video, üretimleri tamamlayıcı materyal olarak da araştırmaya dâhil edilmiştir.

Coleman (2017) a/r/tografi, eleştirel oto-etnografi ve etnografik pencereden sanatçı kimliğini sorguladığı tezinde; yaratıcı uygulamalar eşliğinde gelişimini rizomatik öğrenmenin oynadığı rol üzerinden anlamaya çalışmıştır. Sanat eğitiminde;

eleştirel, sosyal ve görsel kültür konusunda teorik bilgiye sahip olan bir eğitimci olarak hem süreç hem de ürünü kişiselleştirilmiş bir portföy aracılığıyla incelemeye çalışmıştır.

A/r/tografik sorgulama ile yürütülen çalışmada, sanat temelli eğitim araştırmalarında rizomatik öğrenmenin ne kadar önemli olduğunu ele alınmaktadır. Öğretmen bakış açısıyla kültürel düşüncenin, değerlerin, yaratıcılık ve problem çözmenin kişiselleştirilmiş bir öğrenme alanı olarak tasarladığı çalışma dijital ortamda sanat yapma, araştırma ve portfolyo hazırlamaya odaklanmıştır.

İlişkisel yaklaşımın benimsendiği araştırmada; sanatçı-araştırmacı-öğretmen olarak, dijital pedagoji, eleştirel oto-etnografi ve sanat temelli eğitim araştırmaları bağlamında rizomatik ve yansıtıcı kişiselleştirilmiş bir anlatım yolu benimsenmiştir. Sanatçı sesi ile dijital etnografik görüşmeleri çalışma tasarımına dâhil edilmiştir. Çalışma; dijital portfolyo aracılığıyla pedagojik hikâyede kişiselleştirilmiş bir müfredat, kendini keşfetme ve yaratıcılık deneyimi sunmaktadır (Coleman, 2017).

Gillard (2014) tez çalışmasına, yaşayan sorgulamaya dayalı olarak sanat pratiğiyle başlamıştır. Bir Japon göçmeni olarak, çok kültürlü topluluklarda yaşayan insanları, geçmiş deneyimleri, karşılıklı ilişkileri, çocukluk anıları ve hayatındaki engelleri sanat uygulamaları aracılığıyla bir sanatsal pratik haline dönüştürmüştür. Bu sanat temelli araştırma sürecinde, a/r/tografik yöntemden yararlanmıştır.

11 Mart'ta Tohoku'yu vuran Büyük Doğu Japonya Depreminin nasıl olduğunu analiz etmiş, otobiyografik anlatılarından, Tohoku ziyaretinden, Japon-Kanadalı film yapımcısı Linda Ohama'nın hikâyelerinden de faydalanarak kendi tsunamilerini yaşamının bir metaforu olarak merkeze almıştır. Geçmişte yaşadığı güvensizlik deneyiminin evrimini, kişisel değerleri yeniden incelediği kendi tsunamilerini, insanlığı, kendi ve ötekiler arasındaki farkları sanatsal uygulamaları ile yansıtmıştır. Dört sergiye ayırdığı çalışmasını; kavramsal, ruhsal ve teorik olarak a/r/tografi ile biçimlendirmiştir.

Rodriguez (2012) tez çalışmasında; Kanada' da yaşayan bir grup Latin Amerikalı göçmenin iki alan arasındaki aidiyetini incelemiştir. Çalışma grubundan elde bir dizi fotoğraf ve odak grup görüşmeleri sonucunda; Latin Amerikalı göçmenlerin, yabancı bir ülkede yerleşim süreci ve uyum sağlamaya ilişkin kültürü yansıtılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar Kanadalı olmanın ne anlama geldiğine dair kendi görüşlerini yansıtmış, farklı kültürlerin birleşimiyle nelerin mümkün olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tüm katılımcılardan elde edilen bulgular ışığında sanatçı/araştırmacı ve öğretmen rolü

üstlenen araştırmacı; kendi sorgulamalarını, fotoğraf ve resimler aracılığıyla yansıtmıştır.

Keser ve Narin (2017)'in; a/r/tografik metodolojinin nasıl bir metodoloji olduğunu, ne şekilde biçimlendiğini ve a/r/tografik bir araştırmanın hangi araştırma süreçlerine dayandığını anlamayı amaçlayan çalışmalarında önde gelen yayınlar incelenmiş, bu yeni metodolojinin sanatsal performans ve yazmaya dayalı olarak planlanmasının yanı sıra mevcut bilimsel metodolojileri de kullanmaya çalıştıkları için sanat temelli melez bir araştırma yöntemi olarak biçimlendirildiği anlaşılmıştır. Ancak, a/r/tografik soruştırmaların nihai amacının bir probleme çözüm ya da sorulara cevap vermek değil araştırma problemine ilişkin görseller, sanat eserleri biçimlendirmek olduğu anlaşılmıştır.

3.1.1. Araştırmacının Rolü

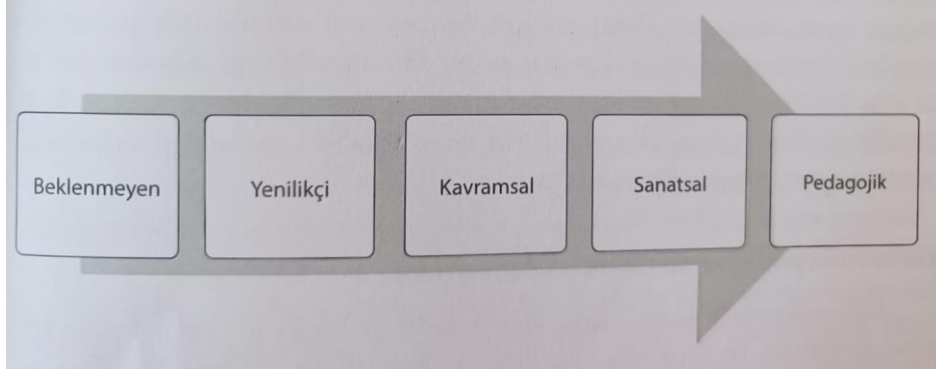
Nitel araştırmacılar, veri analizine farklı biçimlerde yaklaşırlar. Yaşanan deneyimleri ve ondan nelere çıkarabileceğinizi ve nasıl düzenleyebileceğinizi içerir. Yönteminiz uzun süreli etkileşimler ile insanlar ve algıları arasındaki bağımları yorumlama şeklinde olabilir. Özellikle araştırmaya varsayımlarla başlamak yerine keşfederek, etkileşimli yaklaşımla başlamak sorular sormanıza sebep olabilir. Araştırmada son sorular sorarak katılımcıların yorumunu keşfederek, örüntüler kurarak, tanımlayıcı bir yaklaşımla yaklaşmak yönteminizi nitel kılar (Glesne, 2015). Ön görümler, deneyimler, varsayımlar, merak, kendi öykünüzden ya da farklı algılardan anlamlandırmalar sizi bir keşfe sürükleyebilir. Araştırmada araştırmacının rolü bireysel ilgi, empatik anlama ile keşfedici bir yaklaşımla başlamış olup, katılımcıların süreçteki deneyimlerini tümevarımcı bir yaklaşımla anlama ve yorumlamaya odaklıdır. Yorumlayıcı bir yaklaşım izleyen araştırmacının süreçteki rolü doğal olarak gelişen örüntüler arasındaki bağlamı bulma yönündedir.

Doktora ders döneminde sanatsal uygulamalar yapılan bir ders alan araştırmacı bu ders sırasında; şimdiye kadar ele aldığı sanat eğitimi sürecinde üzerine düşündüğu ve en çok resmini yaptığı konuya odaklanmıştır. Bunun kadın imgesi olduğunu fark eden araştırmacı ödevi için bir manifesto yazması gerektiğinde bu konuyu neden hep düşündüğünü irdelemiş ve bilinçaltı, çocukluk anıları, günümüz kadın sorunlarının onu etkilediğini düşünmüştür. Buradan hareketle yine doktora ders döneminde tanımiş olduğu A/r/tografinin anlamı sorgulaması ve sanat temeli süreçleri içermesi yönüyle ve

genel olarak ele aldığı konuyu derinlemesine inceleyebilmek açısından uygun olarak görmüştür. Araştırma, inceleme ve uzman görüşmeleri sonucunda danışmanın da önerisi ile de bu konu üzerine odaklanmıştır. Çalışma grubunu oluştururken danışmanlığını yaptığı ve yakından tanıdığı öğrencilerin toplumsal, kültürel ve sosyal yaşam dinamikleri üzerine bilgi sahibi olduğundan çalışmayı yapmak için uygun bir ortam yakaladığını düşünmüştür. Böylece kadın imgesinin öğretmen adayları gözünde nasıl bir anlamlar bütünü içerisinde olduğunu merak etmiş ve tez konusunu belirlemiştir. Araştırmacının kendi hikâye, anı ve belleğinde önemli bir yere sahip olan kadın imgesinin uygulamalı ve sanat temelli bir süreç ile sorgulanarak öğretmen adayları bakışıyla nasıl yansıtılacağını merak etmesi onu araştırmaya iten sebeplerden biri olmuştur. Yorumlayıcı bir yaklaşımla öğrencilerin kadın imgesine yönelik sorgulamalarını izlemek ve örüntüler bularak bağlam oluşturma girişimi, araştırmacının çalışmadaki rolünü etkin, heyecanlı ve meraklı kılmıştır.

Araştırmacı a/r/tografik odaklı araştırma sürecini Erişti (2021, s. 15)'in de belirttiği üzere “yaşayan sorgulama, sanatsal yaratma, kişisel katılım ve bakış açısı geliştirme, uygulama odaklı kavram geliştirme” şeklinde dört temel bakış açısı üzerinden şekillendirmeye çalışmıştır. Kadın imgesi gibi toplumsal ve sosyal bir yapıyı disiplinler arası bir yaklaşımla yaşayan sorgulamada kurgulamaya çalışmış, bunun için bu bakışı ortaya çıkarabilecek uygulama etkinlikleri kurgulamıştır. Öğretmen adaylarının sanatsal anlamlar yaratabilmelerini sağlamak için bu etkinliklerden faydalanmış, öğretmen adaylarının keşif ve yansıtıcı özelliklerini ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Katılımcı öğretmen adayları ve araştırmacının bakış açılarının gelişmesi yaşayan sorgulama süreci ile sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece öğretmen adaylarının kişisel katılımları, öznel bakış açıları, farkındalık geliştirme gibi yönleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Son olarak uygulama odaklı etkinlik planları ile kavramların geliştirilmesi ve kadın imgesine yönelik somut ifadeler sunan çalışmaların ortaya çıkması ile a/r/tografik araştırma sürecinin temelini oluşturan uygulama ve deneyimlere odaklanılmaya çalışılmıştır.

Araştırmacı a/r/tografik araştırmasında uygulama sürecinde Erişti'nin (2021) belirttiği üzere Şekil 3.1'de verilen şu basamakları izlemiştir:

Şekil 3.1. *A/r/tografik araştırma uygulama basamakları (Erişti,2021).*

Araştırmacı topladığı verileri uygulama süreci sonrasında analiz etmiş, verileri sık sık gözden geçirmiş, taslak bir kodlama yapmıştır. Daha sonra tekrar tekrar bulguları gözden geçirmiştir. Ayrıca kodlamalar sırasında bir alan uzmanına danışarak görüş birliği ve teyit edilebilirlik sağlamaya çalışmıştır. Bulguların sunulması ve yorumlanmasında gereken hassasiyeti göstermek için nesnel olarak doğrudan alıntılara yer vermiştir.

3.2. Araştırma Süreci

Bu araştırmada; araştırmacı, öncelikle 2019-2020 Güz döneminde araştırma konusu ve problemini belirlenmiş, araştırma konusunun kavramsal çerçevede ve a/r/tografik süreçler bağlamında uygulama örnekleri oluşturmuştur. 2019-2020 Bahar döneminde tez izleme sürecinde planlanan ve uzman görüşlerine sunulan etkinlikleri öncelikle veri toplama yöntemlerini belirleyerek başlamış ve uygulamaların örnek (pilot) uygulama açısından değerlendirilmesi için 18 kişilik bir grupta deneme yapılmıştır. Daha sonra araştırmacı, pilot uygulamalar ardından, 2020-2021 Güz Döneminde bizzat yürüttüğü Seçmeli Sanat Atölyesi V dersinde 10'u kız, 8'i erkek 18 öğrenciden oluşan yeni bir grup ile çalışmıştır. Böylece atölye dersinde yeni anlamlar ve sorgulamalar üretmeye yönelik a/r/tografik uygulamalar ile ders yürütülmüştür. 14 haftalık ders sürecinde; toplumsal cinsiyet, beden sosyolojisi ve kültür bağlamında kadın imgesine bakış kavramının ne anlama geldiği, nasıl ifade edilebileceği ve tasarım süreçlerine nasıl aktarılabilirliği konusunda etkinlikler yürütülmüştür. Böylece sözel, yazınsal ve uygulamalı çalışmaların elde edilmesi ile veriler toplanmıştır. Güz dönemi ardından öğrencilerin süreç sonunda ürettikleri tasarımlara ilişkin verimliliği arttırmak için; 2020-2021 Bahar döneminde bir atölye dersinde araştırmacı ve 2 öğretim üyesi

eşliğinde araştırmaya dâhil olan 18 öğrenci ile yaşayan sorgulamaya ilişkin tasarımlar tekrar üretilmiştir. Tasarımların biçimsel ve anlamsal olarak son süreçte birer eser ile tekrar üretildiği sırada araştırmacı güz döneminde elde ettiği, öğrencilerin yazmaları ve görselleştirmeleri sırasında çalışmanın konusu bağlamındaki etkinlikler sonucunda ortaya koydukları; algıları, anlamlandırmaları, çağrışımları ve ilişkileri bir alan uzmanı ile analiz etmiştir. Sürecin açık ve net betimlenebilmesi açısından ayrıca araştırma süreci bulgular başlığında haftalık açıklamalar ve etkinlik çizelgeleri olarak da verilmiştir.

3.3. Çalışma Grubu

Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının a/r/tografik üretim süreçlerinde canlı bir sorgulama süreci içerisinde kadın olgusuna bakışları üretimsel süreçleri ile araştırılacağından araştırma kapsamında üzerinde durulacak temel olgu kadın imgesi olarak belirlenmiş. Bu olguyu birlikte deneyimleyen tüm katılımcıların görüşleri olguyu oluşturan çeşitli boyutların açıklanması, olgunun derinlemesine anlamlandırılmasında oldukça önemlidir. Nitel araştırmalarda çalışma grubu belirlenirken, bulunan sonuçları evrene genelleme kaygısı yoktur. Bu nedenle çalışma grubu, araştırmanın verilerini sağlayabilecek niteliklerde amaçlı bir biçimde belirlenmiştir

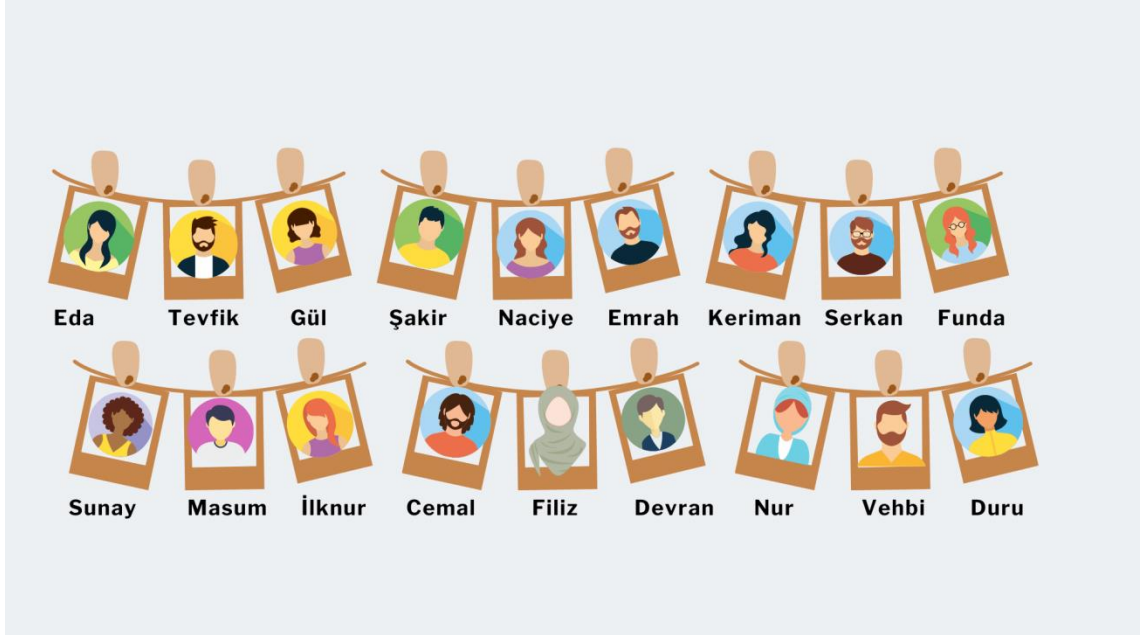
Üniversitelerin eğitim fakültelerinde resim-iş öğretmeni yetiştiren kurumlarının atölye uygulamaları ve ders içerikleri incelendiğinde, genellikle son sınıflarda öğrencilerin özgün çalışmalar üretmeleri gereken bir süreç içerisinde oldukları görülmektedir. Bu bakış açısıyla lisans düzeyinde a/r/tografik süreçte kadın ve bedeninin okunmasında ve anlamlandırmasında atölye dersini deneyimleyen lisans düzeyinde sanat eğitimi alan öğrencilerin deneyimleri, bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemi önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Sözü edilen ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının seçiminde, adayların görsel sanatlar öğretmenliğinde temel oluşturacak tüm kuramsal ve uygulamalı dersleri almış olan

Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı 4. sınıf öğrencisi olmaları temel ölçüt olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerin kimliklerini korumak amacıyla isimleri değiştirilerek sunulmuştur (Bkz. Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Çalışma grubu

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, çeşitliliğin sağlanması amacıyla üç farklı veri toplama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Temel veri kaynağı olan görüşmelere ek olarak a/r/tografik üretim sürecinde gözlem ve toplanan-yararlanılan tüm dokümanları incelemek için doküman inceleme yöntemleri kullanılmıştır.

A/r/tografik çalışmanın da uygun olduğu bu veri toplama süreci; a/r/tografi araştırmacıların verilerini oluşturma ve toplama süreci ile örtüşmektedir. Çünkü a/r/tografi araştırmacıları veri toplama ve analizi sürecinde bir takım sosyal bilimler formlarını (görüşme, odak gruplar, gözlemler vb.) kullanabilecekleri gibi kendi sanatsal ve eğitsel sorgulamalarını da veri olarak kullanırlar (Irwin, Barney ve Golparian, 2017).

Bu bağlamda araştırmada, araştırmanın amacına yönelik derinlemesine bilgiler elde edebilmek için aşağıdaki veri toplama yöntemleri kullanılmıştır:

- Görüşme; yarı yapılandırılmış görüşme (Bkz. Ek-1)

- Doküman incelemesi; öz değerlendirme yazıları (Bkz. Ek-2), öğrenci günlükleri, araştırmacı günlükleri, kişisel hikâyeler
- Sesli, görsel ve basılı materyaller; kitaplar, fotoğraflar, resimler, müzikler, filmler, telefon mesajları, eğitsel gelişim dosyası – portfolyo, öğrenci çalışmaları.

Araştırmada kullanılan veri toplama yöntemlerinden süreç içerisinde gerçekleştirilen gözlem, görüşmeler, fotoğraf ve ses kayıtları, telefon mesajları, eğitsel gelişim dosyaları, öz değerlendirme yazıları, öğrenci günlükleri, araştırmacı günlükleri ve kişisel hikâyeler; a/r/tografi uygulamalarının sürecini yapılandırmak amacıyla kullanılmıştır. Öğrenciler ile a/r/tografi uygulamaları sonunda görüşmeler, gözlemler ve ses kayıtları ise bu uygulamalara yönelik katılımcıların görüşlerinin incelenmesi amacıyla kullanılmıştır.

3.4.1. Görüşme

Bir etkileşim aracı olan görüşmede; araştırmacılar genelde kendileri için önemli olan amaçlar doğrultusunda sorular sorarken, katılımcılar eğilimleri doğrultusunda yanıtlar verirler. Soruların ortaya çıkardığı kelimelerden araştırmacılar bir anlam bütününe ve temalara ulaşırlar. Yorumlayıcı gelenekte görüşme, araştırmanın temel veri toplama tekniği olabilir ya da katılımcı gözlem ve doküman toplama gibi diğer tekniklerle birlikte kullanılabilir. Nitel araştırmalarda kullanılan görüşmelerin en güçlü özelliği görmediklerimiz hakkında bilgi edinme ve gördüklerimiz hakkında ise alternatif açıklamalar yapma fırsatı vermeleridir (Glesne, 2015).

Yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşme olmak üzere genellikle üç tür görüşme vardır. Yarı yapılandırılmış görüşme hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi içermektedir (Büyüköztürk vd.,2014). Bu bağlamda araştırmada öğrencilerle süreç sonunda algı ve deneyimleri derinlemesine inceleyebilmek adına yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Görüşülen kişiye kendini ifade etme kolaylığı tanıyan bu görüşme türünde; gerektiğinde derinlemesine bilgi alma ve analizlerin kolaylığı söz konusudur. Bu tür görüşmeler hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de olguya yönelik derinlemesine bilgi edinebilmeyi birleştirir. Bu nedenle, bu tür görüşme hem yapılandırılmış olmasıyla hazırlıklı ve amaçlı olmayı sağlar hem de yarı-yapılandırılmış olmasıyla farklı görüşlere açık olmayı getirir (Büyüköztürk vd., 2014).

3.4.3. Sesli, görsel ve basılı materyaller

Nitel veri toplama araçlarından olan sesli ve görsel materyaller; fotoğraflar, sanat nesnelere, videokasetleri, web sitelerinin ana sayfaları, e-postalar, telefon mesajları, sosyal medya yazıları, her türlü ses biçimi vb. kapsamaktadır (Creswell, 2013).

Araştırmada veri kaybı yaşanmaması adına görüşme esnasında ses kayıtları alınmıştır. Uygulamada öğrencilerin okudukları dergi, kitap vs. yazılı belgelerden veri toplama adına yararlanılmıştır. Ayrıca uygulama sürecinde yapılan resimler, taslak çizimler, çekilen fotoğraflar, incelenen resimler, izlenen filmler-videolar da birer veri olarak kullanılmıştır. Ders dışı iletişimde genellikle telefon mesajları kullanılacağından bu mesajlaşmalar araştırmada süreci açıklayıcı veriler olarak yer almıştır.

Gelsne (2015) araştırma esnasında oluşturulan görsel verileri; günümüzde araştırmacıların çektikleri fotoğraf ve videolar ve hatta başka biçimlerde veri kaynakları olarak değerlendirirken bu verilerin genellikle gözlemleri genişletmek için kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca filmler yoluyla toplanan verilerin veri yoğunluğunun gözlem ve ses kaydından da fazla olabileceğini ve bu tür kayıtların doğası gereği kalıcı ve tekrar dönüp incelemeye olanaklı olduğunu belirtmiştir. Zihin haritaları ve anahtar kelimelerden üretilen şemaların; düşünceleri harekete geçirmek, gruplamak ve sınıflandırmak için kullanabileceğimiz araçlar olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların oluşturduğu görsel verileri açıklarken; iletişim ve medya araştırmacılarının sık sık katılımcıların kullandığı görsel verilerin (film, televizyon programları, dergiler) içerik analizini yaptıklarını belirtmiş katılımcıların çalışma süreçlerinde tarihi ve kültürel bağlam oluşturmak için nitel bir türden çözümlemenin olanaklı olduğunu belirtmiştir. Bu verilerin görüşme sorularına da temel oluşturacak bazı konuları akla getirebileceğine de değinmiştir. Araştırmacının veya katılımcıların sağlayacağı fotoğraflar ile fotoğraf okumanın yarı yapılandırılmış görüşme esnasında yorumlar, hatıralar ve tartışmaları harekete geçirebileceği üzerinde durmuştur. Bu veri toplama yöntemi ile katılımcıların ne tür fotoğraflar çekebilecekleri ve hangilerini kullanacaklarını kendileri belirlediği zaman araştırma sürecinde katılımcıların söz sahibi olacağını belirterek bazen verilerin belli bazı problemleri ve zorlukları belirlemek ve irdelemek için işbirlikçi bir biçimde oluşturulup, incelenebileceği üzerinde durmuştur.

Bu bağlamda öğrencilerden toplanacak tüm veri toplama teknikleri araştırmanın süreci olan a/r/tografik uygulama sürecinin de zengin veri toplama imkânı

sağlamasından dolayı tüm deneyimleri ortaya koymak açısından veri toplama tekniklerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada; algı ve deneyimlerin incelenmesine olanak veren nitel araştırma desenlerinden biri olan ve “anlam” bulmaya çalışan sanat temelli eğitim araştırmaları içerisinde yer alan “a/r/tografi” yöntemi kullanılmıştır. A/r/tografik sürecin deneyimler üzerine odaklanması bağlamında olguyu ortaya çıkaracak temalara ulaşılması için betimsel analiz süreci gerçekleştirilmiştir.

Çalışma bağlamında veri setlerinden ortaya çıkan konular ve kavramlar temalara ve alt temalara ayrılmıştır ve betimsel analiz ile çözümlenmiştir.

Betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmanın kavramsal yapısının önceden sunumunu ve bir çerçeve gerektiren betimsel analizle veriler tema ve kodlar ile açık bir şekilde ifade edilir. Betimleyici kodlar yorum gerektirir. Ayrıca çok sayıda veri aracının dökümünü bir araya getirir ve bu sayede açıklayıcı-yorumlayıcı analize izin verir. Araştırmadaki katılımcıların verileri özetlenip yorumlanırken doğrudan alıntılarla ilişkiler sunulur (Miles ve Huberman, 1994).

Şekil 3.3. Betimsel analize uygun analiz sürecinin ikonografik görüntüsü

Araştırmacı veriler toplandıktan sonra tüm verilerin dökümünü gerçekleştirmiştir. Farklı zaman aralıklarıyla çalışmanın kuramsal bakışı çerçevesinde verileri tekrar parçalara ayırarak defalarca incelemiş ve okumuştur. Ayrılan veri parçalarını kodlamıştır (Bkz. Şekil 3.3). Araştırmacı verileri kodlarken araştırmanın kuramsal bakış açısından yararlanarak verilerin uyumlu olmasını göz önünde bulundurmıştır. Alan uzmanıyla birlikte kontrol kodlaması yapılmıştır.

Öncelikle araştırmanın amaçları doğrultusunda veriler birbirinden bağımsız zamanlarda kesintisiz bir şekilde iki kez okunmuş ve taslak temalara ulaşılmıştır. Taslak temalar ve alt temalar güvenilirlik sağlamaya yönelik bir başka kodlayıcıya sunulmuştur. Böylece veri setinde üçüncü okuma alan uzmanıyla aynı anda tekrar yapılmış ve anlamlı veri birimlerine ulaşıp ulaşılmadığı test edilmiştir. Kontrol kodlaması, aynı veri kümesini kodlayarak kodların ne anlama geldiğine, hangi veri bloklarının hangi koda en iyi uyduğuna ilişkin ortak bir fikir sunar. Kontrol kodlaması sadece tanımsal netliğe yardımcı olmaz, aynı zamanda da iyi bir güvenilirlik kontrolüne yardımcı olur (Huberman ve Miles, 2015).

İki kodlayıcının birbirinden bağımsız olarak kullandıkları kodların tutarlılığı Görüş Birliği ve Görüş Ayrılığı şeklinde işaretlemelerle belirlenmiştir. Kodlayıcıların kullandıkları birbirine benzer ifadeler görüş birliği, farklı ifadeler ise görüş ayrılığı olarak değerlendirilmiştir. Kodlama güvenilirliğini belirlemek için; “Görüş Birliği/(Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) X 100” formülü kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994, s.64).

Günlükler, tasarımlara ilişkin yansıtıcı yazılar ve öz değerlendirme formlarından elde edilen veriler sonucunda alan uzmanı ile uyuma düzeyi %84,63 bulunmuştur.

Günlükler, tasarımlara ilişkin yansıtıcı yazılar ve öz değerlendirme formları ve görüşmelerden elde edilen veriler sonucunda alan uzmanıyla yapılan kodlamalar bulgularda verilmiştir.

Çalışmada toplanan verilerin derinlemesine incelemesini yapmak amacıyla betimsel analize başvurulmuştur. A/r/tografik çalışmaları sanatsal ve eğitsel yönüyle ele alırsak; verilerin analizi sürecinde de araştırmanın yöntemine uygun düşeceği ve temaları sanatsal bağlamda incelemeyi olanaklı kıldığı düşünülmektedir.

Sanatsal ve eğitsel olarak anlam oluşturmaya yönelik kavramlar ya da kavramları ortaya çıkarma ya da bunları görselleştirmeye olanak veren a/r/tografi analiz sürecinde de araştırma sürecini geliştirebilir ve farklılaştırabilir. Çünkü bu yaşayan ve dönüştüren

uygulamalı süreç; fikirleri konuları ya da temaları sanatsal bağlamda incelemeyi ve bütünsel anlamlar çıkarmayı olanaklı hale getirmektedir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma verilerinin analizi sonucunda elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmiştir. Araştırmada uzaktan eğitim sistemi ile yürütülmüş 14 haftalık ders sürecinde; ders sonrasında yazılan ders günlükleri, araştırmacı günlükleri, haftalık tasarımlara ilişkin yansıtıcı yazılardan elde edilen veriler ve ortaya çıkan temalar bulguların ilk kısmını oluşturmaktadır.

Ders dönemi sonunda öğrencilere yöneltilen öz değerlendirme formu ve görüşme formunda elde edilen veriler ise bulguların ikinci basamağını oluşturmaktadır.

4.1. Araştırmanın Uygulama Öncesi Süreci

2019-2020 Güz Dönemi araştırmanın konusu ve problemi belirlenmiş, araştırma konusunun kavramsal çerçevede ele alınması esnasında uygulama örnekleri oluşturulmuştur. Araştırmacı, tez danışmanı ve tez izleme jüri üyelerini arasında yapılan bu görüşmeler sonucunda haftalık etkinlikler belirlenmiştir. Araştırma konusunun kavramsal çerçevede ele alınması esnasında uygulamaların nasıl yapılacağına karar verilmiştir. Uygulamanın sistematik ilerleyişini düzgün bir şekilde kontrol edebilmek adına tez verilerinin toplanacağı asıl uygulama öncesi bir pilot uygulama yapılmasına karar verilmiştir. Bu sayede katılımcı, gözlemci olan araştırmacı sanatçı/araştırmacı/öğretmen-öğrenen rollerinin oluşturulmasında deneyim sağlamış hem de öğrenciler ile keşfetme sürecine dâhil olmanın çıktılarını deneme imkânı bulmuştur.

2019-2020 Bahar Dönemi'nde uygulamaların verilerini toplamak ve planlanan etkinlikleri uygulamak için veri toplama yöntemleri belirlenmiş, uygulamalara başlamıştır. Bu uygulama araştırmanın örnek (pilot) uygulamasını oluşturmuştur.

14 haftada uygulanması ve denenmesi istenilen sürecin 11 haftalık verileri COVID-19 sebebiyle bizzat atölyede öğrenciler ile birebir işlenememiş sadece dersin ilk 3 haftası örgün olarak okuldan yürütülebilmiştir. 8 hafta boyunca uzaktan eğitim yoluyla öğrencilere verilen ödev dönütleri sonucunda haftalık elde edilen ve konulara göre ayrılan ders süreci başlıklar halinde verilmiştir.

Pilot uygulama sonucunda; ödevlerden toplanan verilerin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak bunda etkinliklerin ödev şeklinde öğrencilere verilmiş olmasının etkisi oldukça büyüktür. Pilot uygulamanın uzaktan eğitim ile yapılmış olması, örgün eğitim-öğretim sürecinde verilerin düzenli bir şekilde dosya halinde istenebilmesi için

ayrıca bir örnek de oluşturmuştur. Planlanan bazı etkinliklerin yüz yüze gerçekleştirilmesi gerektiğinden sadece uzaktan eğitime uygun yürütülebilecek olan ödevler ile etkinlikler gerçekleştirilmiştir.

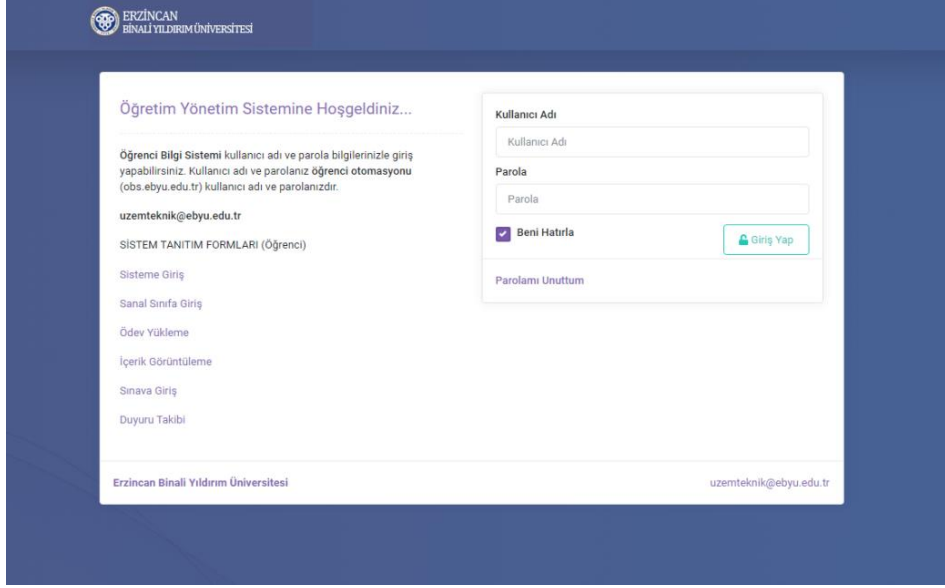
Ayrıca uzaktan eğitimin avantajlarını kullanan öğrenciler bir haftalık sürece yayarak etkinlikleri gerçekleştirmiştir. Bu yüzden veri yoğunluğu sağlanabilmiştir. Bu durumda öğrencilerin günlüklerini inceleme ve değerlendirme fırsatı, sürecin avantajlarından biri olmuştur.

Öğrenciler etkinlikleri gerçekleştirirken sadece özgün yorumlarda bulunmuş, sınıf ortamındaki tartışma ve paylaşım ortamlarından uzak kalmışlardır. Bu durumda öğrenciler kendi öz değerlendirmelerini ve yorumlarını yalnız ve odaklı olarak yapabilmiş ancak etkileşimlerden uzak kalmışlardır. Öğrencilerin tasarımlarının boyutları ve malzeme çeşitliliği de kısıtlı kalmıştır.

Tez İzleme Komitesi ve araştırmacı görüşleri sonucunda; pilot uygulamada uzaktan eğitim sürecinin imkânları, avantaj ve dezavantajları değerlendirilmiş, uygulama sürecine karar verilmiştir. Pilot uygulama ardından, yeni bir çalışma grubu belirlemiş ve araştırmacı tarafından Seçmeli Sanat Atölyesi V dersinde yeni anlamlar üretmeye ve sorgulamaya yönelik a/r/tografik uygulamalar yürütmek için ilgili etik kurul başvuruları yapılmış ve gerekli izinler alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra dersin yürütücüsü olan araştırmacı, süreci yönetebilmek için 2020-2021 Güz Dönemi'nde Seçmeli Sanat Atölyesi V dersine girmiştir.

4.2. Araştırmanın Ortamı

Araştırma, COVID-19 salgın hastalığı nedeniyle uzaktan öğretim kapsamında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nin kullanmış olduğu Kampüs sistemi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Seçmeli Sanat Atölyesi V dersi kapsamında uzaktan öğretim ile gerçekleştirilen ders ortamına her öğrencinin evinden katıldığı bir ortamda ders gerçekleştirilmiştir (Bkz. Görsel 4.1).

Görsel 4.1. *Erzinan Binali Yıldırım Üniversitesi, Kampüs giriş sayfası*

Ders süreci 14 haftada gerçekleştirilmiştir. Uzaktan eğitimle yapılan dersler haftalık içerik ve tarihleri açıklayacak şekilde araştırmanın uygulama sürecinde tablolar halinde sunulmuştur.

4.3. Araştırmanın Uygulama Süreci

2020-2021 Güz Dönemi'nde araştırmacı tarafından yürütülen, 14 haftalık ders sürecinde; toplumsal cinsiyet, beden sosyolojisi ve kültür bağlamında kadın imgesine bakış kavramının araştırmada yer alan öğrenciler için ne anlama geldiği, nasıl ifade edebileceği ve bunu tasarım sürecine nasıl aktarabileceği konusunda, a/r/tografik sorgulamalara gidilmiştir.

Yaşayan sorgulama sürecinde, öğrencilerin görsel ve yazınsal anlamlar ile yaşam deneyimleri yoluyla oluşturdukları somut birer karşılaşma olan; tasarım süreçleri, günlüklerindeki yazmalar ve tasarlanan görseller yaşayan sorgulama sürecindeki yansımaları oluşturmuştur.

2020-2021 Güz Dönemi'nde araştırmacı tarafından yürütülen uygulama süreci; yansıtıcı günlükler ve ödevlerden dönüt almak şeklinde tamamlanmıştır. Öğretmen adayları algı ve deneyimlerini yazınsal olarak ifade etmiş ancak tasarım aşamasında etkili tasarımlar sunamamışlardır. Bu yüzden Tez İzleme Komitesi ve araştırmacı görüşmeleri sonucunda; yansımaların tasarımda daha etkili aktarımını kolaylaştırmak adına öğretmen adaylarından 2020-2021 Güz Dönemi'nde deneyimledikleri süreç

sonunda Seçmeli Sanat Atölyesi V dersinde birer tasarım yapmalarının daha uygun olacağı düşünülmüştür.

2020-2021 Bahar Dönemi'nde; Güz Dönemi uygulamaları ardından öğrencilerin süreç sonunda ürettikleri tasarımlara ilişkin verimliliği arttırmak için; bir atölye dersinde araştırmacı ve 2 öğretim üyesi eşliğinde yaşayan sorgulamaya ilişkin tasarımlar tekrar üretilmiştir. Araştırmacı 2 öğretim üyesinin dersini takip etmiş ve tasarımların haftalık süreçler bağlamında izlemesini yapmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde araştırma verilerinin analizi sonucunda elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmiştir. Araştırmada uzaktan eğitim sistemi ile yürütülmüş 14 haftalık ders sürecinde toplanan; ders günlükleri, araştırmacı günlükleri, haftalık tasarımlara ilişkin yansıtıcı yazılardan elde edilen veriler bulguların ilk kısmını oluşturmaktadır.

Ders dönemi sonunda öğrencilere yöneltilen öz değerlendirme formu (Bkz. Ek-2), görüşme formu (Bkz. Ek-1) ve sonuçlandırılmış uygulamalı çalışmalardan elde edilen veriler ise bulguların ikinci basamağını oluşturmaktadır.

Araştırma verilerinin analizi sonucunda görsel sanatlar öğretmeni adaylarının a/r/tografik deneyimleri sonucu ifadelerinin geniş bir alanı kapsaması ve sınırlarının geniş olması nedeniyle veriler; araştırmanın alt amaçları doğrultusunda ortaya çıkan temalar ve kategoriler kapsamında sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda, “Bakış”, “Anlam”, “Biçim” temalarına ait veriler ile kadın imgesine bakış arasında ilişki kurulmuş ve bu ilişki bulgular bölümünde kategoriler ve kodlar ile ifade edilmiştir (Bkz. Şekil 4.1).

4.3.1. Birinci hafta

Araştırmanın ilk haftasında ders yürütücüsü olan araştırmacı ile tanışma ortamı sağlanmıştır. Dersin ilk haftasında sanal sınıfta öğrencilere genel olarak sanal sınıf disiplini ödevler, etkinlikler hakkında bilgiler verilmiştir. 14 hafta boyunca yapılması planlanan a/r/tografik etkinlikler süreci hakkında bilgilendirme toplantısı şeklinde geçmiştir. Ayrıca öğrencilerden öğrenci bilgi formlarının doldurulması istenmiş ve araştırmada gönüllü katılımın önemli olduğu belirtilmiştir. Gönüllü katılım formu uzaktan eğitim sistemine yüklenmiş öğrencilerden doldurmaları beklenmiştir. Ders hakkında Tablo 4.1'de yer alan başlıklarla ilgili kısa bir sunum yapmıştır.

Tablo 4.1. Birinci hafta

A/R/TOGRAFIYLE TANIŞMA DERS 1 1. hafta 13.10.2020
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none">
• Derse genel bakış
• A/r/tografi yöntemini tanıma
• Haftalık etkinlikleri tanıma
• Verilerin öğrencilerin çalışmalarından nasıl toplanacağını açıklama
• Gönüllü katılım formunu anlatma
• Uzaktan eğitimde dersin nasıl yürütüleceğini açıklama
• Ödevler, tasarımlar, günlükler hakkında bilgilendirme
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none">
• Haftalık bir metin ve bir resim oluşturma sürecinin başlangıcı ile yansıtıcı kişisel dosyalara, günlüklere geçiş sağlanır.
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none">
• John Berger'in Görme Biçimleri adlı kitabı (pdf olarak)
A/r/tografik deneysel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none">
• Kişisel deneyimleri ortaya koyan yansıtıcı günlüklerin oluşturulması
• Bakış geliştirme

Derse öğrencilere a/r/tografik bir çalışma yapılacağı söylenerek başlanmıştır. Sanat temelli bir araştırma yöntemi olan a/r/tografide sürecin nasıl yürütüleceği açıklanmıştır. Öğrencilere belirlenen kadın imgesine bakış teması üzerinden sürecin adım adım gerçekleşeceği anlatılmıştır. 14 haftalık eskiz ve tasarım çalışmaları, okumalar, yazmalar, görüşmeler, sunumlar, günlükler ile 14 hafta boyunca aktif katılımı uzaktan eğitim sürecinde dersin nasıl yürütüleceğine dair detaylar belirtilmiştir. Dersin uzaktan yürütülmesinin dezavantajını ortadan kaldırmak adına ilk derste öğrencilere ilişkilerin ve iletişimin önemli olduğundan bahsedilmiştir. A/r/tografik süreçte ilişkiler ve bağlamın önemi yaşantı ve deneyimlere odaklı olduğundan öğrenciler bu konunun öneminden bahsedilmiştir. Uygulama çalışmalarının bir önceki dönem pilot uygulama olarak yapılmış olması sonucu haftalık içeriklerin ortaya çıkması öğrencilere konuları anlatmak ve sunmakta kolaylık sağlamıştır. Daha sonra her hafta uzaktan eğitim sürecinde öğrenci dönütlerinin veri olarak toplanacağından düzenli bir şekilde ödev dosyalarının yüklenmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir. Araştırmanın gönüllülük esasına dayanmasından kaynaklı gönüllü katılım için hazırlanan formdan bahsedilmiş ve öğrencilere gönüllü katılım formu

açıklanmıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından sürecin odak konuları olan beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, kültür kavramları öğrencilere açıklanmıştır. Bu odak konular üzerinden kadın imgesine bakışa odaklanmak için araştırmacı tarafından deneyimler ve örnekler anlatılmıştır. Öğretmen adaylarından Serkan: “Peki hocam. Neden bu konu?” diye sormuştur. Araştırmacı şimdiye kadar yaptığı çalışmaların kadın bedeni üzerine odaklı olduğunu fark ettiğini ve bunu sorguladığı bir sürece girdiğini anlatmıştır. Bir kadın olan araştırmacının yaşam ve deneyimlerine odaklı olmasından kaynaklı tez konusunun nasıl şekillendiğinden bahsetmiştir. Araştırmacı; “Acaba öğrencilerim kadın imgesine bakışı, üretim ve sorgulamalarında nasıl deneyimler ve ortaya koyabilir? sorusu beni bu çalışmayı yapmaya yönlendirdi” şeklinde öğrencisine cevap vermiştir. Böylece tez konusu ve başlığı öğrenciler tarafından sorgulandığında, araştırmacı rolü açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından uygulama sürecindeki etkinlikleri bu konular çerçevesinde neden ve nasıl yürütüleceği hakkında bilgi verilmiştir. Pilot uygulama sürecinden kısaca örnekler anlatılarak 14 haftada izlenecek yol ve kısaca her haftanın içeriği açıklanmıştır. Böylece konu ve odak noktaları hakkında öğrenciler bilgilendirilmiştir. Ödev dosyalarının birer günlük ile her hafta deneyimlenen konular odaklı yükleneceğinden, Öğrencilerin ders işleyişinin genel hatları ile anlaşılması adına günlük yazma, tasarım yapma konularına ilişkin soruları yanıtlanmıştır.

4.3.2. İkinci hafta

Derse ilişkin ödev verilmeden önce canlı ders sırasında öğrencilere ilk hafta ardından a/r/tografiyi tanıtmak amacıyla sunum yapılmıştır. A/r/tografik süreç basamakları sunulmuştur. Sanatsal süreçteki üretimlerini a/r/tografi ile nasıl sorgulayıp anlamlandırabilecekleri açıklanmıştır. Verilerin öğrencilerin çalışmalarından nasıl toplanacağı açıklanmıştır. Sunumda çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, feminist kuramların kısaca tanımına yer verilmiştir. Daha sonra ilk hafta öğrencilerin okumaları için paylaşılan kitaba ait ödevleri ile ilgili açıklama yapılmıştır. Her hafta ders sonrası günlüklerin tutulması ve bu günlükleri nasıl yazacakları açıklanmıştır. İlk tasarım ödevi verilmiştir. Öğrencilerin kendilerini tanımlarını sağlayan, kimlik ve kişiliklerini açıklayan tasarımları nasıl yapacakları açıklanmış ve pilot uygulamada yapılan örnek bir çalışma gösterilmiştir.

Tablo 4.2. İkinci hafta

KENDİMİ TANIYORUM ETKİNLİĞİ	
DERS 2	
2. hafta	
20.10.2020	
Ders içeriği	
<ul style="list-style-type: none"> • Çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan; beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, feminist kuramlara ilişkin sunum • Öğrencilerin kendilerini tanımalarını sağlayan, kimlik ve kişiliklerini yansıtacakları tasarım ödevi • John Berger’in Görme Biçimleri adlı kitabı içerisinde görsel incelemesi	
Ders yürütücüsü beklentisi	
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrencilerden kimliklerini ve bedenlerini tanımlayan, kişisel özelliklerini anlatan resimler /hikâyeler oluşturmaları istenir. Bir metin bir resim oluşturma sürecin başlangıcı ile kişisel dosyalar, günlüklere geçiş sağlanır.	
Paylaşılan kaynak ve materyaller	
<ul style="list-style-type: none"> • Beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, feminist kuramlara ilişkin sunum • John Berger’in Görme Biçimleri adlı kitabı • Kendimi tanıyorum etkinliği için örnek bir çalışmanın sunulması	
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrencilerden kimliklerini ve bedenlerini tanımlayan, kişisel özelliklerini anlatan resimler /hikâyeler oluşturmaları • Sorgulama • Görseli anlamlandırma • Yorumlama	

4.3.3. Üçüncü hafta

3. hafta canlı ders için öğrencilerin 2. hafta ödevindeki tasarımları isimleri verilmeden sunulmuş, öğrencilerin katılımı ile paylaşım ve yorum, tartışma yapılmıştır. Öğrenciler birbirlerinin tasarımlarını ders sırasında değerlendirmiştir. Ardından öğrencilere ders sonrası bir günlük örneği oluşturması açısından ve şeffaflık adına araştırmacının kendi günlüğü öğrencilere gösterilmiştir. Daha sonra derse ilişkin sorular yanıtlanmış ve üçüncü haftaya ait ödevle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Tasarım süreçlerinde öğrencilerin eserlere farklı bakış açısı kazanmalar adına, okudukları John Berger’in kitabında yer alan herhangi bir eserde kadın/erkek imgelerini değiştirerek yorumlama yapmaları istenmiştir. Kullanılan eserin görseli ve değişen imge sonrası görüşlerini, esere bakış açılarını yazmaları istenmiştir.

Sosyal mesajlaşma uygulaması olan WhatsApp grubunda paylaşılmış olan Vehbi Bayhan’a ait “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet” adlı makale okuması ardından makalede yer alan sorulara kendi düşüncelerinden oluşan yorumlamalar yapmaları

istenmiştir. Beden sosyolojisi kavramına ilişkin makalede yer alan soru/sorular ile sorgulama ve yorumlarını yazmaları istenmiştir.

Tablo 4.3. Üçüncü hafta

KENDİMİ TANIYORUM ETKİNLİĞİ	
DERS 3	
3. hafta	
27.10.2020	
Ders içeriği	
<ul style="list-style-type: none"> • 2. Hafta ödevindeki tasarımları isimleri verilmeden sunulmuş, öğrencilerin katılımı ile paylaşım ve yorum, tartışma yapılmıştır. • “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet” adlı makale okuması ardından makalede yer alan sorulara ilişkin nasıl yorum yapılabileceği açıklanmıştır • John Berger’in “Görme Biçimleri” adlı kitabında bulunan kadın ve erkek görsellerini yer değiştirerek sorgulama yapabilecekleri açıklanmıştır.	
Ders yürütücüsü beklentisi	
<ul style="list-style-type: none"> • Tasarım ile ifade becerisi kazanma • Yorumlama ve sorgulama yapabilme • Akran iletişimi sağlama • Uzaktan eğitim avantajlarını kullanarak eğlenceli bir ders etkinliği oluşturma • Beden sosyolojisi kavramına seçilen soru/sorular ile sorgulama ve yorumlar yazabilme	
Paylaşılan kaynak ve materyaller	
<ul style="list-style-type: none"> • 2.Haftaya ilişkin öğrenci tasarımları • Vehbi Bayhan’a ait “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet” adlı makale	
Artografik deneyimsel yaklaşımlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Sorgulama, yaşam deneyimleri, zihinsel tasarım süreçleri geliştirebilme • Bakış geliştirme • Görseli anlamlandırma • Yorumlama	

4.3.4. Dördüncü hafta

4. hafta dersi sırasında; 2. haftaya ait kendimi tanıyorum etkinliğindeki tasarımların yorumlanmasına devam edilmiştir. Tasarımlara ilişkin öğrenciler tarafından yorumlar yapılmıştır. 3. haftada yer alan kitaptaki görsellerin yorumlanmasına ilişkin tasarımlar üzerine yorumlamalar yaparak ders sürdürülmüştür. Tasarımlarda erkek ve kadın görsellerindeki yer değişiminde çıkardıkları anlam üzerinde durulmuştur. Daha sonra öğrencilere okumaları için verilen makale ardından hangi soruların daha çok ilgilerini çektiği ve yanıt aramaya çalıştıkları üzerinde durulmuş, soru cevap ile konu üzerinden paylaşımlar sağlanmıştır.

Tablo 4.4. Dördüncü hafta

ESER ANALİZİ ETKİNLİĞİ	
DERS 4	
4. hafta	
03.10.2020	
Ders içeriği	
<ul style="list-style-type: none"> • 3. Hafta ödevlerinden olan John Berger'in "Görme Biçimleri" adlı kitabında bulunan kadın ve erkek görselleri ile rol değişimi konusundaki tasarımların incelenmesi • "Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet" adlı makale okuması ardından makalede yer alan sorulara ilişkin öğrencilerin yorumlarının paylaşılması ve tartışılması	
Ders yürütücüsü beklentisi	
<ul style="list-style-type: none"> • Eser analizi ve eserlere ilişkin farklı bakış açıları kazanabilme	
Paylaşılan kaynak ve materyaller	
<ul style="list-style-type: none"> • 2.Haftaya ilişkin öğrenci tasarımları • "Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet" adlı makaleye ilişkin öğrenci yorumları ve yansıtıcı yazılar	
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Sorgulama, yaşam deneyimleri, zihinsel tasarım süreçleri geliştirebilme • Bakış geliştirme	

4.3.5. Beşinci hafta

5. Haftada devam eden görsel metafor konusuna yönelik ders öncesinde araştırma ve incelemeler yapmaları için araştırmacı tarafından öğrencilere ders içeriğinde linkler sunulmuştur. Öğrencilerden ders sonrasında bu linklerde yer alan görsel metaforlara ait tasarım örneklerini incelemeleri istenmiştir. Öğrencilere ders sırasında bu incelemelere ait yorumlarını, varsa etkilenimlerini bir sonraki derste açıklamak üzere günlüklerine yazmaları önerilmiştir. Araştırmacı tarafından ders sırasında öncelikle 5. haftada incelenmesi beklenen linkte yer alan örnekler sunulmuş, sırasıyla yorumlanarak anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece, öğrencilerin görsel metaforlara dikkatleri çekilmeye çalışılmış, kendi uygulamalarında dikkat edecekleri ve önem verecekleri hususlar belirtmeye çalışılmıştır. Öğrencilerden araştırma ve incelemeleri yaptıktan sonra 5. hafta ders içeriklerine uygun olarak kullandıkları metaforları yazınsal ve görsel olarak tasarlamaları beklenmiştir.

Tablo 4.5. Beşinci hafta

GÖRSEL METAFOR ETKİNLİĞİ	
DERS 5	
5. hafta	
10.11.2020	
Ders içeriği	
<ul style="list-style-type: none"> • Görsel metafora ilişkin sunum • Görsel metafora ilişkin kaynak paylaşımı ile dersin işlenmesi • Rol değişimi etkinliğinin ders sırasında yapılması	
Ders yürütücüsü beklentisi	
<ul style="list-style-type: none"> • Sorgulama, araştırma, inceleme ve düşünsel beceriler sonrasında öğrenciler temalar veya görsel metaforlar oluşturabilir.	
Paylaşılan kaynak ve materyaller	
<ul style="list-style-type: none"> • (http-1)https://onedio.com/haber/gercegi-algilama-biciminizi-gorselmetaforlarla-vikan-15-surreal-fotograf-506501 (Erişim tarihi: 10.11.2020) • (http-2)https://biacaip.com/gorsel-paradoks-ve-metaforlar-kullanarakinsani-dusunmeve-iten-20-cizim/ (Erişim tarihi: 10.11.2020)	
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlandırma • Çağrışımlardan faydalanma • Araştırma • İnceleme • Sorgulama • Empati	

4.3.6. Altıncı hafta

5. hafta dersi sırasında öğrencilerin bir önceki haftada yaptıkları görsel metafora ilişkin uygulamalı çalışmaları araştırmacı tarafından öğrencilerin isimleri verilmeden bir slayta yerleştirilmiş ve sunulmuştur. Bu sayede merak ve ilgi uyandırılmaya çalışılmış, tasarımlara ilişkin aktif katılımı tartışma ve yorum ortamı sağlanmaya çalışılmıştır. Öğretmen adayları kullanılan anlam, içerik, çağrışım unsurlarını nerede ve nasıl kullandıklarını açıklamışlardır. Araştırmacının da yorum ve önerileriyle bazı tasarımların geliştirilebileceği belirtilmiştir. Bu sayede katılımcılarla birlikte konu bağlamında görsel metafora ilişkin bir beyin fırtınası yapılmıştır. Ardından daha önceden tamamlanmamış olan rol değişimine yönelik tasarımların tartışılmak üzere kalan çalışmalar öğretmen adaylarına sunum hakkı verilerek tamamlanmış; açıklama, yorumlama ve paylaşımlarla ders sonlandırılmıştır.

Tablo 4.6. Altıncı hafta

GÖRSEL METAFOR ETKİNLİĞİ	
DERS 6	
6. hafta	
17.11.2020	
Ders içeriği	
<ul style="list-style-type: none"> • Görsel metafora ilişkin öğrenci tasarımlarının incelenmesi • Rol değişimi etkinliğine ilişkin öğrenci tasarımlarının incelenmesi	
Ders yürütücüsü beklentisi	
<ul style="list-style-type: none"> • Sorgulama, araştırma, inceleme ve düşünsel beceriler sonrasında öğrenciler temalar veya görsel metaforlar oluşturabilir. • İkişer grupluk öğrenciler rol değişiminde birbirlerinin duygu ve hikâyelerini görselleştirerek ifade edebilir.	
Paylaşılan kaynak ve materyaller	
<ul style="list-style-type: none"> • Görsel metafora ilişkin öğrenci tasarımları • Rol değişimi etkinliğine ilişkin öğrenci tasarımları • Film önerisi	
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlandırma • Çağrışımlardan faydalanma • Araştırma • İnceleme • Sorgulama • Empati • Duyguların ifadesi	

4.3.7. Yedinci hafta

7. hafta dersi sırasında öğrencilere göstergebilim hakkında bir sunu hazırlanmış ve anlatılmıştır. İnternet ortamında bulunan Zeynep Varlı Gürer'e ait olan "Göstergebilim Ders Notu ve Göstergebilim Ders Notu Anlamlandırma" adlı ders sunuları ve "İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlemesi "Film Afişi Örneği"" adlı makaleden yararlanılarak içerik oluşturulmuştur. Sunuda yer alan örnekler ile açıklanmaya çalışılan göstergebilim temel kavramları üzerine odaklanılmıştır. Düz anlam ve yan anlam açıklanmış, reklam afişi, film afişi, fotoğraf örnekleri üzerinden açıklamalar sunulmuştur. Öğrencilerin; seçtikleri iletişim araçları hakkında yazmaları ve slogan ile kolaj tasarımları sırasında, çalışmanın konuları bağlamındaki algıları,

anlamlandırmaları, a/r/tografik süreçte yer alan mecazı kavramaları açısından faydalı görülmüştür.

Göstergebilim ve mecaz bağlamında; 7. hafta ödevinde öğrencilerin yaşam deneyimleri içinde karşılaştıkları iletişim araçlarını nasıl anlamlandırdıkları ve inceledikleri üzerine odaklanılmıştır.

Ayrıca öğrencilere 6. hafta dersi sonunda önerilen film izleme etkinliği ardından günlüklerine film hakkında yaptıkları görüşler üzerinden sorular sorulmuş. Filmden çıkarımları ve farkındalıkları üzerine soru cevap ile tartışma yapılmıştır.

Tablo 4.7. Yedinci hafta

GÖSTERGEBİLİM ETKİNLİĞİ VE FİLM ANALİZİ ETKİNLİĞİ	
DERS 7	
7. hafta	
24.11.2020	
Ders içeriği	
<ul style="list-style-type: none"> • 6. Haftada önerilen Persopolis filmi izlenmesi ardından yansıtıcı günlüklerde yer alan yorumların incelenmesi • Film analizine ilişkin tartışma ve yorumların yapılması • Göstergebilim konu anlatımı • Göstergebilim örnekleri ile yapılacak ödevle ilişkin açıklamaların yapılması	
Ders yürütücüsü beklentisi	
<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma ve inceleme yoluyla öğrenci yaparak-yaşayarak, deneyimleyerek öğrenir.	
Paylaşılan kaynak ve materyaller	
<ul style="list-style-type: none"> • Zeynep Varlı Gürer' ait Göstergebilim Ders Notu (http-3) (https://zeynepvarligurer.files.wordpress.com/2018/03/gc3b6stergebilim-ders-notu.pdf) (Erişim tarihi: 24.11.2020) • Birsen Çeken, Asuman Aypek Arslan' ait "İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlemesi "Film Afışı Örneği" adlı makale • Makbule Civelek Oruç'a ait "Türkiye Tanıtım Afişlerinin Göstergebilimsel Bir Analizi: Home Of Turkey Afişleri Örneği" adlı makale	
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlandırma • Çağrışım • Araştırma • İnceleme • Sorgulama	

4.3.8. Sekizinci hafta

8. haftada; rol değişimi bitirmek üzere son eşleşmeleri bitirerek derse başlanmıştır. Sesli katılım ile eşler anlatımlarını yapmış tasarımı yapacak olanlar notlar almışlardır. Daha sonra 7. hafta ödevinde yer alan slogan ve kolaj tasarımlarına açıklamalar

yazmayan öğrenciler canlı ders sırasında tasarımlarının manifestosunu paylaşmışlardır. Daha sonra öğrencilere Lacan'ın bakış (gaze) kavramı üzerine sunum yapılmış ve kavram açıklanmaya çalışılmıştır. Sunum sırasında açıklayıcı olması için "Lacancı Bakış Kavramı ve İmgenin Bakışı" adlı makaleden yararlanılmıştır. Sanatçıların eserlerinden yola çıkarak örnekler ile bakış (gaze) kavramı açıklanmıştır. Daha sonra yine örnek çalışmalar sunmak açısından öğrencilere "Benlik Algısının Sanatsal İfadeye Etkisi Üzerine A/r/tografik Bir Araştırma" adlı makale üzerinden anlatımlar yapılmıştır. Bu inceleme ile ödevleri öncesi benzer öğrenci çalışmalarıyla örneklendirme yapılmıştır.

Tablo 4.8. Sekizinci hafta

FOTOĞRAF ÇEKME ETKİNLİĞİ DERS 8 8. hafta 01.12.2020
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none"> • 7. Haftada verilen görsel medyada yer alan afiş, reklam örnekleri üzerinden öğrencilerin seçip yorumladığı örneklerin incelenmesi • Yansıtıcı günlüklerde yer alan yorumların incelenmesi • 8. Haftaya ilişkin verilecek ödevle ilişkin ön açıklamaların yapılması • Gaze (Bakış) konusunun incelenmesi
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma ve inceleme yoluyla öğrenci yaparak-yaşayarak, deneyimleyerek öğrenir. • Fotoğraf çekme etkinliği ile sanat temelli yaklaşımlarda bilginin yapılandırılmasında katılımcıların devreye girdiği yaratıcı yöntemlerden biri deneyimlenir.
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none"> • Engin Ümer'in "Lacancı Bakış Kavramı ve İmgenin Bakışı" adlı makalesi • Çiğdem Tanyel Başar & Öznur Işır & Metin İnce'nin "Benlik Algısının Sanatsal İfadeye Etkisi Üzerine A/r/tografik Bir Araştırma" adlı makaleleri
A/r/tografik deneysel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlandırma • Sorgulama • Çekilen fotoğraflar ile kendilerini, yaşamlarını ve problemlerini en iyi ifade eden fotoğrafı seçerler • Çekilen fotoğrafların öyküsü, neden çekildiği, fotoğrafta görülenlere ne anlamların neler olduğu açıklanır

4.3.9. Dokuzuncu hafta

8. hafta sonrası öğrencilerin çektikleri ve anlamlandırdıkları fotoğraflar ders sırasında sunulmuş ve incelenmiştir. Ardından yansıtıcı günlüklerine yazdıkları yazılar ile fotoğraflar hakkındaki yorumları tartışılmıştır. 8. hafta dersi sırasında; öğrencilerin

çekmiş olduğu fotoğraflar sunum ile paylaşılmış öğrenciler birbirlerinin fotoğraflarını yorumlama ve görme imkânı bulmuştur. Daha sonra yaptıkları ödevlerin kavramsal boyutunun açıklanması adına fotoses kavramı açıklanmıştır. “Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Öğrenci Olma Deneyimi: Bir Fotoses Çalışması” adlı makaleden yararlanarak yapılan ödevdeki gibi öğrenci çalışmalarından kesitler sunulmuştur. Makale içeriğinden faydalanarak fotoses kavramı ve aşamaları açıklanmıştır.

Tablo 4.9. Dokuzuncu hafta

FOTOĞRAF ÇEKME ETKİNLİĞİ DERS 9 9. hafta 08.12.2020
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none"> • 8. Haftaya ilişkin öğrencilere verilen fotoğraf çekme etkinliği ödevlerinin incelenmesi • Yansıtıcı günlüklerde yer alan yorumların incelenmesi • Fotoses konusunun incelenmesi
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma ve inceleme yoluyla öğrenci yaparak-yaşayarak, deneyimleyerek öğrenir. • Fotoğraf çekme etkinliği ile sanat temelli yaklaşımlarda bilginin yapılandırılmasında katılımcıların devreye girdiği yaratıcı yöntemlerden biri deneyimlenir.
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none"> • Sever, M. ve Özdemir, S.’ nin “Koronavirüs (Covid-19) sürecinde öğrenci olma deneyimi: Bir fotoses (photovoice) çalışması” adlı makale
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlandırma • Sorgulama • Çekilen fotoğraflar ile kendilerini, yaşamlarını ve problemlerini en iyi ifade eden fotoğrafı seçerler • Çekilen fotoğrafların öyküsü, neden çekildiği, fotoğrafta görülenlere ne anlamların neler olduğu açıklanır

4.3.10. Onuncu hafta

10. hafta dersi sırasında; dokuzuncu haftanın ödevleri değerlendirilerek başlanmıştır. Tasarımların değerlendirilmesi ardından ikinci derste post-truth kavramına geçilmiştir. Öncelikle öğrencilere kavramı bilip bilmedikleri sorulmuş, yorumlar yapılmıştır. Daha sonra ders için hazırlanan sunum ile kavram açıklanmaya çalışılmıştır. “Bir Yalan Olarak Sanat: Gerçeklik, Hakikat ve Yalan” adlı makaleden yararlanılarak kavramın sanatta nasıl yer aldığı ve ele alındığı açıklanmaya çalışılmıştır. Kavramsal sanata ilişkin örneklerin gösterilmesi ardından içerikle ilgili iki adet performans sanatı

videosu izletilmiştir. Ardından “Yalan sahnesinde sanat: Post-truth üzerine” adlı bir köşe yazısından faydalanarak kavramın sanatsal boyutu verilen örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci derste ise “Muhabbet Kralı” adlı programda yer verilen Post-truth konulu bir videoda alan uzmanı bir yazarın konuşmalarının yer aldığı programın izlenmesi sağlanmıştır.

Tablo 4.10. *Onuncu hafta*

POST-TRUTH ETKİNLİĞİ DERS 10 10. hafta 15.12.2020
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none"> • 8. haftaya ilişkin öğrencilere verilen fotoğraf çekme etkinliği ödevlerinin incelenmesine devam edilmesi • Yansıtıcı günlüklerde yer alan yorumların incelenmesi • Post-truth konusuna giriş için video sunumu
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma ve inceleme yoluyla öğrenci yaparak-yaşayarak, deneyimleyerek öğrenir. • Sanat ve hakikat ilişkisini sorgulayabilme • Konuya ilişkin tasarımlar üretebilme
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none"> • Post-truth konusuna giriş için (http-4) ; https://www.youtube.com/watch?v=6fJu-PJ7M2c (Erişim tarihi: 15.12.2020) Video Bağlantısı • Elif Başak Sarıoğlu’na ait “Yalan Haber, “Post-Truth” Kavramı ve Medya Üçlemesi: Geçmişten Günümüze Gündem Belirleyen Örnekler” adlı makale • Deniz C. Koşar ve Mehmet Yılmaz’ Ait “Bir Yalan Olarak Sanat: Gerçeklik, Hakikat ve Yalan” Adlı Makale
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlandırma • Sorgulama

4.3.11. On birinci hafta

11. haftada kavramsal sanata ilişkin üretimler yapmaları beklenmiş, sanat ve hakikati hangi tema veya nesnelere ile açıklayabileceklerine odaklanılmıştır.

Uygulamalarında öğrencilerin araştırarak öğrenme, içselleştirerek yorumlama ve tasarımlara ilişkin becerilerinin derinlemesine sorgulamasını sağlamak amacıyla sanattaki hakikat unsuruna değinilmiştir. Öğrencilerin fotoğraf, video, kolaj, resim gibi çeşitli çalışmalarla tamamlamış oldukları post-truth çalışmaları incelenmiştir. Akran değerlendirilmesinin sağlanması amacıyla, araştırmacı dışında öğrencilerin birbirleriyle

etkileşeme geçmeleri için sunum halinde verilen uygulamalı çalışmaların yorumlanması istenmiştir. Öğrencilerin çalışmalarına ilişkin manifestoları incelenerek tartışma ve yorum yapılmıştır. Öğrenci mekân nesne, mekân, form, biçim odaklı çalışmalarında sanattaki hakikati nasıl sorguladıkları ve aradıkları, kadın imgesinin bu hakikatteki konumuna ilişkin nasıl bir bakış açısı geliştirdikleri irdelenmiştir. Sorgulamalarla tasarımları anlam düzleminde dönüştürme ve irdeleme süreçlerine odaklanılmıştır.

Tablo 4.11. *On birinci hafta*

POST-TRUTH ETKİNLİĞİ DERS 11 11. hafta 22.12.2020
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none"> • 10. Haftada öğrencilere verilmiş olan Post-truth konusuna ilişkin yapılan ödev tasarımları ve manifestoların incelenmesi • Tartışma ve yorum
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma ve inceleme yoluyla öğrenci yaparak-yaşayarak, deneyimleyerek öğrenir. • Sanat ve hakikat ilişkisini sorgulayabilme • Konuya ilişkin tasarımlar üretebilme
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none"> • Elif Başak Sarıoğlu'na ait "Yalan Haber, "Post-Truth" Kavramı ve Medya Üçlemesi: Geçmişten Günümüze Gündem Belirleyen Örnekler" adlı makale • Deniz C. Koşar ve Mehmet Yılmaz' Ait "Bir Yalan Olarak Sanat: Gerçeklik, Hakikat ve Yalan" Adlı Makale
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlandırma • Sorgulama

4.3.12. On ikinci hafta

12. hafta; derse renk seçimi üzerine soru-cevap yaparak başlanmıştır. Öğrencilere bir tasarım yaparken ilk akıllarına gelen rengin hangisi olduğu ve neden seçildiği hakkında sorular sorulmuştur. Daha sonra "Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim" adlı makaleden faydalanarak rengin, psikolojik, sosyal yaşam, kültürel, pazarlama, sanat perspektifi ve din bağlamındaki rolü üzerinde durulmuştur. Ardından "Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler" adlı makale ile psikolojik etkileri olmak üzere, şartlanmış refleksler, kullanıcı kimliği, moda, dönem stilleri, yaş-cinsiyet, coğrafi bölge, toplumsal yargılar, gelenekler–inanç sistemi, renklerin sembolik ve fonksiyonel

anlamları, mekânın işlevine uygunluk, mekân boyutları gibi özellikler ve tasarımcının bunları ele alış şekli üzerinde durulmuştur. Böylece, rengin tasarımda sosyolojik anlamda nasıl yer bulduğunun öğrenciler tarafından sorgulanması sağlanmıştır. Görsel sanatlar öğretmeni adayları olarak tasarımdaki renk unsurunun anlam ve içeriği nasıl etkilediği yönünde keşifler yapmaları sağlanmıştır.

Tablo 4.12. *On ikinci hafta*

RENKLERİN ANLAMLARI ETKİNLİĞİ DERS 12 12. hafta 29.12.2020
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none"> • Tasarımda kullanılan renklerin anlamlarına ilişkin sunum ve inceleme • 12. haftada öğrencilere verilecek olan soyut tasarımlara ilişkin açıklama
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenciler özgün soyut tasarımlar üretir • Renklerin dışavurumundan faydalanarak renklere anlamlar yüklenir
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none"> • http-5; https://www.bilgiustam.com/fovizm-sanat-akimi-temsilcileri/ (Erişim tarihi: 29.12.2020) • Deniz Özer’ ait “Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim” adlı makale • Tülay Özdemir’e ait “Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler” adlı makale
A/r/tografik deneysel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Çağrışımlardan faydalanma • Duyguların ifadesi • Renkleri anlamlandırma • İlişkiler kurma • Anlamlandırma

4.3.13. On üçüncü hafta

Derse 12. haftada verilen renk seçimleri ve seçilen renkler ile yapılan soyut çalışmalar incelenerek başlanmıştır. Öğrenciler seçtikleri renklere anlamlar yükleyerek çalışmalarını açıklamış ve yorumlamalar yapılmıştır. Dışavurum ile seçtikleri renklerin onlar üzerindeki psikolojik etkisi ve çalışmalarına verdikleri renk, biçim ve formlar incelenmiştir.

Ardından son çalışmalarını olarak bir posta sanatı çalışması yapmaları istenmiştir. Bunun için posta sanatı örnekleri ve posta sanatı hakkında tarihçe ve açıklamaların yer aldığı bir bildiri incelenmiştir. Posta sanatı hakkındaki bilgilendirme ve örnekler ardından öğrencilerden ders sürecinde kadın imgesi temalı, edindikleri bilgi ve yaşam

deneyimleri ardından bir mektup yazmaları ve bu mektupları için bir tasarım yapmaları istenmiştir. Mektup içeriğini kendilerine, topluma veya sosyal çevresine hitaben yazmaları önerilmiştir. Yazdıkları mektubu ders süreci sonunda bir anı niteliğinde olması açısından hem online sisteme yüklemeleri hem de ders yürütücüsüne göndermeleri istenmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde sanal olarak gerçekleşen ders kanıtları dışında somut bir ders kanıtı ve anı olması açısından öğrenciler bunu memnuniyetle karşılamış ve tasarımları hakkında neler yapabilecekleri konuşulduktan sonra ders sonlandırılmıştır.

Tablo 4.13. *On üçüncü hafta*

POSTA SANATI ETKİNLİĞİ DERS 13 13. hafta 05.01.2021
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none"> • Posta sanatı örneklerinin sunumu • Posta sanatı hakkında bilgilendirme
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenciler konu bağlamında özgün posta sanatı tasarımları üretir ve mektuplar yazar • Konuya ilişkin ilişkiler kurularak duygularını posta sanatı ve mektuplar ile ifade eder
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none"> • Atalay, M. C. & Gürses, B. (2016). "Yükseköğretim Sanat Eğitiminde Posta Sanatı Uygulamaları", Cumhuriyetin Işığında Yükseköğretimde Sanat Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, 23-25 Kasım 2016, Bildiriler Kitabı, Ankara: Gazi Üniversitesi, 623-637. • Boyraz, B. (2019). Türkiye'de Kültürel Etkileşim Platformları Olarak Posta Sanatı Etkinlikleri. Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 170-189.
A/r/tografik deneysel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Duyguların ifadesi • İlişkiler kurma

4.3.14. On dördüncü hafta

Son ders haftasında öğrencilerin gönderdikleri posta sanatı çalışmalarından birkaçı ders yürütücüsü tarafından incelenmiş öğrenciler ile paylaşımlarda bulunmuştur. Tasarımlarıyla topluma, kendilerine, akranlarına birer mesaj verme amacı güttükleri görülen öğrencilerin izinleri ile mektuplarından bazı anekdotlar paylaşılmış ve posta sanatı tasarımları bu şekilde incelenmiştir. Posta yoluyla gönderilmesi bekleyen çalışmaların sayısının daha fazla olması sebebiyle birkaç çalışma incelenebilmiştir.

Ardından öğrencilerin kendilerini, dersi ve süreci değerlendirebilmeleri için öz değerlendirme formu paylaşılmış öğrencilerden doldurmaları istenerek ders ve süreç sonlandırılmıştır.

Tablo 4.14. *On dördüncü hafta*

POSTA SANATI ETKİNLİĞİ
DERS 14
14. hafta
12.01.2021
Ders içeriği
<ul style="list-style-type: none"> • Posta sanatı örneklerinin toplanması • Öğrencilere ait posta sanatı örneklerinin incelenmesi • Dönem sonu değerlendirmesi için öğrencilere öz değerlendirme formu hakkında bilgilendirme yapılması
Ders yürütücüsü beklentisi
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenciler konu bağlamında özgün posta sanatı tasarımları üretir ve mektuplar yazar • Konuya ilişkin ilişkiler kurularak duygularını posta sanatı ve mektuplar ile ifade eder
Paylaşılan kaynak ve materyaller
<ul style="list-style-type: none"> • Dönem sonu öz değerlendirme formu
A/r/tografik deneyimsel yaklaşımlar
<ul style="list-style-type: none"> • İlişkiler kurma • Öz değerlendirme yapma • Deneyimleri ifade etme

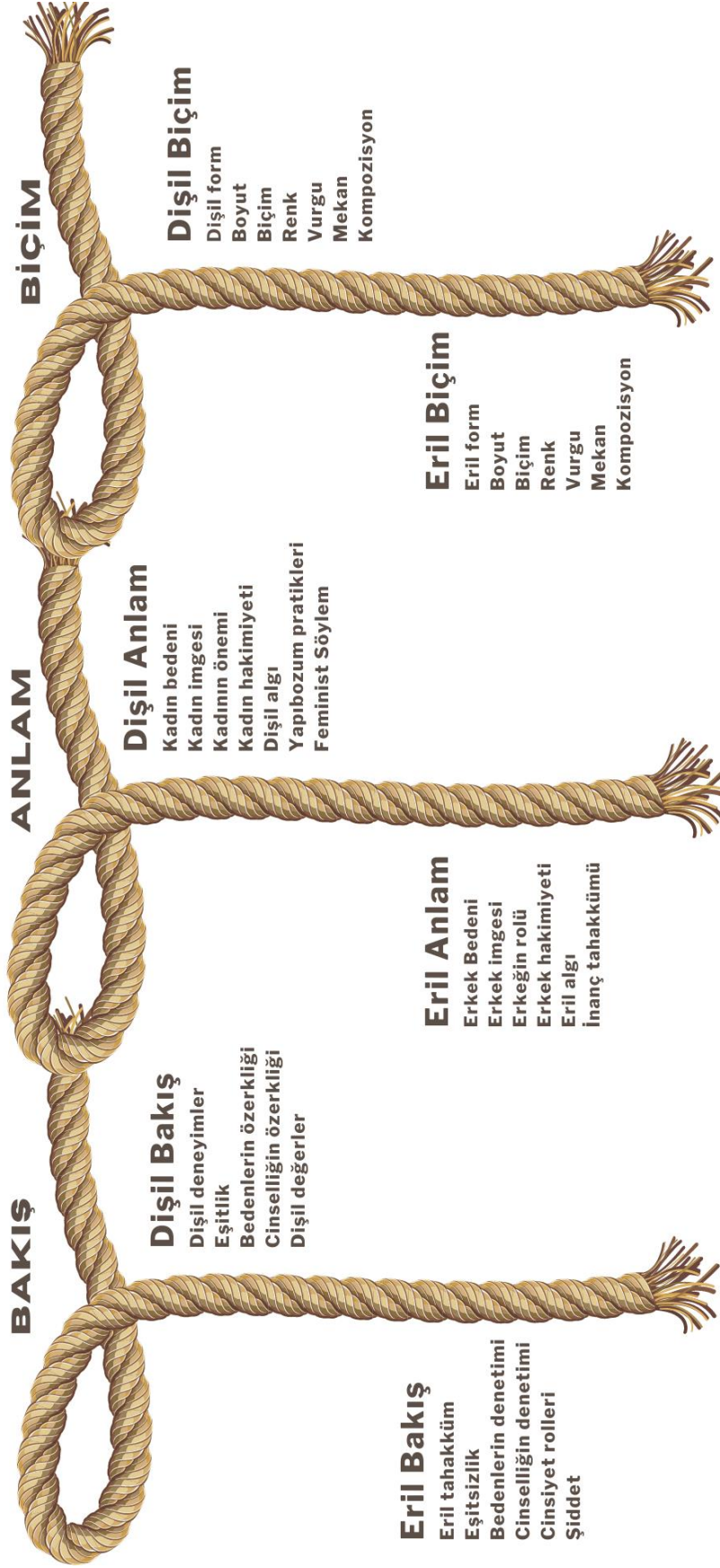
4.4. Araştırmanın uygulama sürecine ilişkin bulguları

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen nitel veriler, araştırma sorusunun alt amaçları temel alınarak sunulmuştur. Bu çalışmada bulguların aktarılması araştırmanın alt amaçları doğrultusunda şekillenen “Bakış”, “Anlam”, “Biçim” olmak üzere üç tema perspektifinde gerçekleştirilmiştir (Bkz. Şekil 4.1). Ayrıca bulgularda metin içerisinde yapılan çeşitli alıntılara, araştırmacının kişisel görüşlerini yansıtan yorumlara ve katılımcıların görüşlerinden doğrudan yapılan alıntılara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında öğrenci uygulamaları ve verilerinden elde edilen bulgulara dayalı olarak temalar görselleştirilirken araştırmacı, uygulama etkinlikleri sürecinde öğretmen adaylarının en çok ip metaforunu kullandıklarını fark etmiştir. Kadın imgesi bağlamında katılımcı öğretmen adaylarının ipi; bağ, evlilik, kadına şiddet, emek gibi konularla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Ayrıca araştırmacı; sarmal, karmaşa, çözülme, bağ, ilişki ve birleşim gibi çağrışımları yansıtmaları sebebiyle araştırma yöntemine uygun olduğunu düşündüğü ip metaforunu öğrencilerin tercihleri ile ilişkilendirmiş bu

tesadüfilikten faydalanmıştır. Dolayısıyla araştırmacı, tabloların görselleştirilmesinde ip imgesini kullanmayı bu imgenin ayrıca a/r/tografinin temel bileşenlerine (açıklık, metafor, yansıma) uygun olduğu düşünmüş ve tablolarda kullanmıştır.

GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KADIN İMGESİNE YÖNELİK A/R/TOGRAFIK BAKIŞI

Şekil 4.1. Bakış-Anlam-Biçim temaları

Araştırmada yer alan üç alt amaç sorusuyla birlikte temalar aşağıdaki şekildedir. (Bkz. Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Araştırmanın alt amaçları ve temaları

4.5. Görsel sanatlar öğretmeni Adaylarının Kadın İmgesine Bakış Açıklarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı olan “Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik süreçlerde kadın imgesine bakış açılarını nasıl keşfetmiş ve açıklamışlardır?” sorusuna yanıt aramak için toplanan veriler bu soru doğrultusunda çözümlenmiştir. Verilerin analizi sonucunda; öğretmen adaylarının beden, toplum ve kültür bağlamında kadın imgesine bakışlarını ortaya koydukları, uygulamaları sırasında yazılı ve görsel ifadelerle öz düşüncelerini yansıttıkları görülmüştür. Özellikle yaşadıkları a/r/tografik sürece ilişkin pedagojik deneyimlerinde; zihin-beden arasında sorgulama, uzlaşma, mecaz, anlamlandırma sonucunda kadın imgesine bakışlarını ortaya koydukları görülmüştür. Bu alt amaca hizmet eden veriler bir araya getirildiğinde “Bakış” temasının ortaya çıktığı görülmektedir.

Bakış temasında yer alan kod ve kategoriler incelendiğinde eril ve dişil bakış temaları kavramsal çerçeve bağlamında ele alınmıştır. Eril bakışta yer alan eril tahakküm, cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini anlamak, erkeklik deneyimleri ile inşa edilen ve doğallaştırılmış bir süreç gibi görülen iktidar ve iktidar inşasının doğasını anlamayı ve keşfetmeyi ifade etmektedir. Erkek egemen toplum kavramı içerisinde toplumsal yaşamın iktidar söylemlerinde erkek egemenliğini anlamak ve sorgulamak, sembolleşmiş, doğallaşmış iktidar ilişkilerinde egemen olan eril iktidarı ve erkeklik tarzlarını yakından anlamayı olanaklı kılan bir kavram olarak kullanılmıştır. Cinsiyet

farkları rejimine dayalı eril tahakküm ilişkileri, kültürel pratikler ve alışkanlıklar sisteminde erkek değerini ön plana çıkaran hegemonik bir erkeklik kavramını nasıl ortaya koyduğu açısından irdelenmiştir. Sancar'ın (2013) da belirttiği üzere "Hegemonik erkeklik kavramı, nasıl olup da küçük bir azınlık erkeğin bütün iktidar ve güç pozisyonlarını ellerinde tuttuğunu; bunu nasıl meşrulaştırıp tahakkümü yeniden var edebildiğini açıklamaya çalışır." Butler'in (2008) kadınları öteki olarak konumlandırmasına yönelik incelemesinde; Beauvoir'in kadınları öteki olarak belirlediği söylemlerine getirdiği eleştiride erkeklerin ve eril olanın cisimleşmiş bir evrensellikmiş gibi kurgulanmış olmasına yer verilmiştir. Bu bağlamda eril tahakküm egemen erkek hâkimiyeti, güç ve iktidarı olarak ele alınmıştır. Bourdieu (2015) eril tahakkümü eril ve dişil olarak sembolik yansımalar çerçevesinde iki alanın iktidar ilişkileri olarak inceler. Eril tahakküm kadın bedenini eril itaate zorlar ki bu da feminist söylemlerin karşı çıktığı bedenlerin ve cinselliğin denetimi sorunsallarını ortaya çıkarır. Eril tahakküm ile hiyerarşik süreklilikte bu itaatin doğal görülmesi için büyük bir çaba harcanır. Aile ve evlilik gibi kurumlarda gelenek ve kültürle pekişen egemen cinsiyet normları doğallaşmış gibi görünen pratikler aracılığıyla sunulur. Habitus ve iktidar ilişkileri bağlamında tartışılan eril ve dişil alanlar cinsiyete dayalı iş bölümleriyle ilişkilendirilir.

Bu bağlamda eril tahakküm, öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizinde ortaya çıkan güç, iktidar, kültür, gelenek, cinsiyet rolleri gibi söylemlerini incelemek amacıyla elverişli bir çerçeve sunmuş bu kategori bağlamında öğretmen adaylarının kadınların eril tahakküme nasıl maruz kaldığını ifade etmeleri öznel görüşleri bağlamında irdelemeyi olanaklı kılmıştır.

Eril ve dişil bedenlerin yaşam deneyimleri ve yaşam pratikleri bu bedenlerin alışkanlık, yatkınlık ve sembolleşmiş toplumsal hayat ifadeleri ile ortaya çıkar. Örneğin eril beden ahlak, namus, güç gibi unsurlar ile ilişkilendirilirken, dişil beden uysallık, sakinlik, edilgen oluşu ile ilişkilendirilmiş gibi. Yaşam pratikleri bu bedenlerin deneyimlerinde tahakküm eden ve edilen arasındaki performatif ilişkiye dayandırılır (Bourdieu, 1996).

Feminist söylemlerde yer alan beden özerliği ile kadınların kendi bedenleri üzerindeki özgür hakları, şiddet ve cinsel saldırıya maruz kalmaya karşı mücadele olarak irdelenmiştir. Eleştirel yaklaşım temelinde bazı feminist kuramlara göre geleneksel cinsiyet rollerinin aşılması kültür ve gelenek tahakkümünün aşılması yönüyle

incelenmiştir. Ayrıca cinsiyetin sosyal ve toplumsal olarak inşa edildiği varsayımıyla dışıl deneyimler sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel hakların savunulması temelinde eşitlik odaklı vurgular ile incelenmiştir. Söylemez (2011)'in de belirttiği üzere; kadın imgesi sanatta, toplumdaki cinsiyet rolünü belirleyen ayrıca kadın olmanın niteliklerini ve rolünü temsil eden bir kavram olarak yansır. Kadın bedeninin temsillerine dayanan bu bakış açıları sayesinde, kadın ve erkek ayrımcılığına karşı, feminist sanat pratikleri doğar. Böylece ironik yaklaşımlar aracılığıyla kavramsal boyutta bir metafor olarak kullanılan kadın imgeleri ortaya çıkarır. Bu imgeler kadına verilen rolün erkekler tarafından verilmesini eleştirmektedir. Feminist sanat tarihi; erkekler tarafından zevk ve seyirlik bir cinsel obje olmanın rahatsızlığını dile getirir. Feminist sanat, çıkış noktası itibarıyla kadın sesini açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Kadın duyarlılığını ön plana koymak ve kadın deneyiminin özgünlüğünü ortaya çıkarmak temel amaçtır. Bunun yanı sıra kadın imgesini siyasi, sosyal ve kültürel açıdan değerlendirmeye çalışmakla beraber; kadına ideolojik bir bakışla yaklaşmıştır.

Bu sosyal ve performatif ilişkilerde namus olgusu kültürel katmanları açığa çıkarmak açısından ele alınabilen bir olgudur ki ayrıca bir iktidar konusu olarak incelenebilir. Namus kavramı analiz edilirken namus ve feodal yapı arasındaki ilişki açığa çıkmaktadır. Namus siyasi ve ahlaki bir düzeneği belirleyebileceği gibi bireylerin davranışlarını kontrol altına alan bir olgudur. Kültürel katmanları açığa çıkaran namus olgusu cinsiyetin toplumsal inşasında önemli rol oynar. Bu bağlamda kadın namusun temsilcisi, namusu yüklenen, ahlak ve değerler dahası namusa ilişkin güçlü sembollerin zorunlu taşıyıcısı gibi atfedilir. Bu yüzden kadın bir yandan da namus bakımından gerçekliğin dışındadır. Kadının namusu taşıması erkeğin yanında var olabilmesinin zorunlu koşulu olabilmektedir (Köysüren, 2016).

Şekil 4.3. “Bakış” temasına ilişkin kategori ve kodlar

4.5.1. Bakış

Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının kadın imgesine bakışlarının verilere yansımaları “Bakış” teması ile açığa çıkmıştır. Bakış; bir konunun tüm yönlerini görmeyi, düşünmeyi sağlayan bir eylem olarak tanımlanabilir. Dikkat ve gözlem de gerektiren bu kavramın bağlamlarına göre çeşitli biçimler alabilir. Öğretmen adaylarının kadın imgesi bağlamındaki görüşleri imgeye bakış biçimlerini ortaya koymaktadır. “Bakış” teması; süreç içerisinde öğretmen adaylarından elde edilen günlük, görüşme ve dokümanlar incelenerek “Eril Bakış”, “Dişil Bakış” olmak üzere iki kategoride irdelenmiştir. (Bkz. Şekil 4.3).

“Eril Bakış”, “Dişil Bakış” kategorileri kadın ve erkek öğretmen adaylarının cinsiyeti gözetmeksizin, sadece bakış açıları bağlamında irdelenmiştir. Öğretmen adayları; toplumun dinamikleri bağlamında erkeğin gücünün ön planda tutulmasını eleştirmiş, kadına güçsüz, ötelenmiş ve savunmasız bakış açısıyla yaklaşıldığını belirtmişlerdir. Sosyal adalet ve eşitlik vurgusu bağlamında öğretmen adayları; erkeğin eril tahakkümüne odaklanmış, baba ve koca rolünde baskın olduklarını, kadının ise fedakâr ve anne oluşu vurgusunun geri planda tutulduğunu belirtmişlerdir. Kadını masumiyetiyle, teslimiyetiyle, şiddet mağduru estetik ve güzel oluşuyla vurgularken,

erkeğe yönelik bakış açılarında kabalık, şiddeti uygulayan taraf olarak vurgulamışlardır. Kadının dişiliğinin doğurganlık vasfından ötürü kutsal sayılması vurgusu yapılmıştır. Ayrıca; erkeğin izleyen, tutkun ve hayran oluşuna, kadının ise izlenen ve seyirlik oluşuna eleştiri söz konusudur. Töre ve namus kavramlarında erilliğin baskın oluşunun eleştirisi ötelenmiş ve ikinci planda tutulan kadının vurgusuyla ters yüz edilmeye çalışılmıştır.

Öğretmen adaylarının uygulamaları sırasında toplanan veriler ışığında kadın imgesine yönelik bakışları irdelenirken; eril ve dişil söylemlerinden yola çıkılmış ve kategoriler bu şekilde oluşturulmuştur. “Erillik-Dişillik boyutları; bir toplumda erkeklere ve kadınlara atfedilen ya da yüklenen rollerin, toplumda ve baskın değerlerin ne oranda erkeğe ve kadına özgü olduğunu ifade eder” (Birsal, İslamoğlu ve Börü, 2008, s.58). Öğretmen adaylarının uygulamaları sırasında elde edilen veriler onların bakış açılarından kategorize edildiğinde toplumun genel yapısından etkilendikleri, yaşam deneyimleri sonucunda görsel ve yazılı söylemlerinde eril ve dişil söylemler kullandıkları söylenebilir. Uygulamaları sırasında öğretmen adaylarının erkek ve kadın ayırmaksızın bir bütün olarak verileri incelendiğinde; erkek ve kadın öğretmen adaylarının iki taraflı hem eril hem de dişil söylemlerde bulduklarını söyleyebiliriz. Bu durumdan erkeklik ve kadınlık algısından çok erillik ve dişilliğin düşünce ile ilgili olduğunu varsaymak yerinde olacaktır. Butler (2008)’in de belirttiği üzere toplumsal cinsiyetin inşa edilmişliğini cinsiyetten tümüyle bağımsız bir şey olarak kuramsallaştırdığımızda toplumsal cinsiyetin kendisi yüzergezer bir yapıntı haline gelir. Böylece erkek ve eril, erkek bedeni imlediği gibi pekâlâ dişil bedeni de imleyebilir, kadın ve dişil de dişil bedeni imlediği gibi kolaylıkla erkek bedeni imleyebilir.

“Cinsiyet sadece derinlemesine işlenmiş çatalı karakteristikler dizisiyle değil, parçalara ayrılmış eşit olmayan alanlardan oluşan tüm dünyayla ilişkili hale gelmiştir. Bu alanlar karakter özelliklerinin ötesinde erillik ve dişillik ile bağlantılı bedensel dünyaya uzanmaktadır” (Chancer ve Watkins, 2013, s.32). Öğretmen adaylarının veri setleri irdelenirken eril ve dişil söylemler ile kategorize edilmesi; erillik ve dişilliklerin sosyal yapılardaki yansımalarını ortaya koymak ve cinsiyet kavramından öte gelenekselleşmiş cinsiyet yapıları üzerinden incelemek sebebiyledir. Erkeklik, erillik; iktidar ilişkileri bağlamında kurulan cinsiyet düzeninin sosyal alandaki iktidarı, erkek rol, görev ve sorumluluklarını ifade eden pratikler ve sosyal bir biçimlendirmedir (Sankır, 2010). Dişillik ise belli bir kültürde ve belli bir zamanda kadınlarla

ilişkilendirilen ve kadınlara atfedilen sosyal olarak kurulmuş, varsayım, beklenti ve davranış biçimleri seti olarak tanımlanmaktadır (Bilton vd, 2009'dan aktaran Deymencioğlu, 2019).

Öğretmen adaylarının bakış geliştirmelerine yönelik süreci; bakmak ve görmek arasındaki detaya odaklandıkları, karşılaştıkları imgelerde mesaj ve çağrışımlara yönelik farkındalık kazandıkları, analitik düşünme yollarını keşfettikleri, imgeleri empatik bir tavırla sorguladıkları ve sonrasında özgün bir bakış geliştirebildikleri, söylemleri ve uygulamalı çalışmalarından örnekler üzerinden incelenmiştir. Araştırma kapsamında öncelikle öğretmen adaylarının yaşam deneyimlerinde, bir imgeye yönelik bakış geliştirme ve farkındalık kazanma yollarını nasıl keşfettikleri üzerine odaklanılmıştır.

Aşağıda “Eril Bakış”, “Dişil Bakış” kategorileri altında yer alan kodlar dikkate alınarak ulaşılan bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

4.5.1.1. Eril bakış

Araştırma sürecinde uzaktan eğitim yöntemiyle paylaşılan kaynak, doküman, öğrenci uygulamaları ve günlükleri değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının verileri irdelendiğinde araştırmanın ilk araştırma sorusu olan “Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik süreçlerde kadın imgesine bakış açılarını nasıl keşfetmiş ve açıklamışlardır?” sorusuyla ortaya çıkan “Bakış” teması altında ortaya çıkan ilk kategori “eril bakış” olmuştur. (Bkz. Şekil 4.4).

Şekil 4.4. “Eril Bakış” kategorisine ilişkin kodlar

Erillik söylemleri ile yerine getirilen ana fonksiyonlardan birisi; erkek gücü ve iktidarına vurgu yapan üstün erillik olgusudur. Ancak erillik ve dişillik, ikizliğini ataerkil bir yapıya oturtmak ve iki olguyu karşıtlık haline getirmek cinsiyet ayrımcılığı oluşturur (Soyşekerci, 2006). İki olguyu karşıtlıklar olarak sunmaktan öte söylemler üzerinden değerlendirmek bu yüzden önemlidir. Kadın ve erkek öğretmen adaylarının kadın imgesini irdelerken eril ve dişil söylemleri cinsiyet gözetmeksizin kategorize edilerek sunulmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan “Eril Bakış” kategorisine yanıt ararken; güç, adaletsiz, eril tahakküm, baba rolü, koca rolü, sahiplenen, aşağılayan, hayran, tutkun, kaba, şiddet, galip, töre kodlarının eril bakış kategorisi altında yer almaktadır.

Öğretmen adaylarının kadın imgesine bakış açıları değerlendirildiğinde; öz eleştiri yaptıkları, bağlamlara odaklanırken kendi kimlik ve kişilik özelliklerinin farkına vardıkları, ilişkiler kurarken kadın imgesi odaklı yorumlarda buldukları söylenebilir. Yaşam deneyimlerdeki; anı, örnek ve gözlemlerinden faydalandıklarını, fikirlerini daha iyi ifade etme olanağı bulduklarını, bir arınma süreci içerisinde; pek çok mesaj ve çağrışımla aydınlanma yaşadıklarını söylenmek mümkündür.

Örneğin Cemal kendi eğitim sürecine ve yaşamındaki anılara odaklandığında çevresinin ve yaşam şeklinin onu nasıl şekillendirdiğine odaklanarak şunları ifade etmiştir:

“Kendimi düşündüm, düşündükçe daha derinlere gittim, Önceki beni gördüm. Ben kötü bir çevrede büyüdüm ve ruhumun git gide bozulduğunu... Ama sanat eğitimi bana çok güzel anlatılamayacak şeyler kattı ve kendimi bulmama yardımcı oldu. Bu tasarımda insanlar benim artık değiştiğimi düşünebilirler diye tasarladım. Burada kendi kendimi tuvale çizerek lisans hayatından sonra oluşan rengârenk hayatımı ele aldım. Burada gözlük dikkat çeken bir detay, insanlar bunu farklı düşünebilir, ama ben o gözlükten eski yaşantıma bakıyorum, elimde elimdeki fırçayla kendimi çiziyorum paletimdeki renkler de hayatımın renkleri...” (ÖYG.27.10.2020).

Görsel 4.2. *Cemal'in tasarımı*

Cemal'in eleştirel ve sanatsal bakış açısıyla kendi kimliğinin farkına vardığı görülmektedir. Toplumun ona yüklemeye çalıştığı roller ve görevlerin onu yordüğünü ve ruhuna ağır geldiğini belirtmiştir. Hayatını ve yaşamındaki rolünü tasarımında da ifade ettiği üzere kendi çizmeye karar vermiştir. Hem eril bakış hem de dişil bakış kategorilerinde genel olarak benlik tanımlarından yola çıkarak öğretmen adaylarının görsel ve yazınsal ifadeleri okunabilir. Bu durumda eril bakış kategorisinde erkeklerin taşımaları gereken toplumsal roller ve sorumluluklar üzerinden Cemal'in tasarımı ve tasarımına ilişkin yorumunu incelediğimizde; toplumsal sorumluluklar ve dinamiklerin öğretmen adaylarının bakışı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu sayede “eril bakış” öğretmen adaylarının eril söylemlere, toplumsal iktidar içinde bu söylemlerin deneyimler ile ortaya koyulmasına imkân vermektedir.

“Eril Bakış” kategorisi altında öğretmen adayları gücün erkek egemen bir toplumda erkeklere atfedildiğini belirtmişlerdir. Örneğin; Funda okuduğu kitaptaki görsellerde kadın ve erkek bedenlerindeki anlamları sorgularken güç dengelerine şu şekilde yer vermiştir:

“Aslında erkekler çoğu resimlerde kendilerini göstermek isterler. Kadınlar göründükleri gibidir erkekler davrandıkları gibidir denir ya gerçekten öyle. Bence erkekler gerçek olanı yansıtamazlar olmak istediklerini yansıtırlar ama kadın öyle değildir. Kadın olduğu gibidir ve nasılsa onu yansıtır. Tabi bazı kadınlar hariç. Bu görseldeki erkekleri kadın olarak hayal ettiğimde şöyle düşünüyorum; bedenleri daha gösterişli ve vücut dilleri daha ön planda, yüzlerinde bir anlamlılık. Resimde kadın olarak devam ettiğimizde kadının bir naifliği bir asil duruşu vardır. Kadın olsaydılar seyirciyi erkek olarak görüp öyle de poz verebilirlerdi. Hani eskilerde yapılan kadın figürleri karşıdaki seyircinin erkek olarak görüp erkekler için poz verip onları etkilemeye çalışılmış. Bu görselde de öyle bir olay örgüsü olabilirdi erkek gücünü göstermek kendini olmadığı gibi göstermek istemiştir ama bu kadın olsaydı olduğu gibi kendisini yansıtır” (ÖYG 27.10.2020).

Funda incelediği kitap içerisinde kadın ve erkek imajlarının yer değişmesiyle değişebilecek anlamları sorgularken aşağıdaki eser görselini (Bkz. Görsel 4.3) seçmiştir;

Görsel 4.3. Funda'nın incelediği kitap görseli

Aynı etkinlikte Gül incelediği eserdeki imajların yer değiştirmesi sonucunda güç dengelerinin değişeceğini belirtmiştir.

“Yerde kollarının üstüne duran adamı kadın olarak düşündüğümde; kadının erkeğe imge olarak baktığını ve onun sadece görselliğini önemseydiğini düşünüyorum. Kadının varlığını, düşüncelerini

değil de sadece sembol olarak onu gördüğünü söyleyebilirim. Böyle bir düşüncede erkeklerin çıplaklığı ön planda olur ve kadınlar sadece onların sembollüğüne önem vermiş olur. Kadın daha güçlü olur ve onunu yücelten kişi bu defa erkekler olur. Kadınlar ve erkeklerin yer değiştirip düşündüğümde erkeğe verilen değer ve önemin kadına verildiğini ve kadının artık bir obje olarak kullanılmadığını görüyorum. Erkek için de tam tersi söz konusu. Böyle resmedilen resimlere ve düşüncelere tamamen ters bir düşünce olmuş olur. Kadın bu kadar değersiz ve sembolik ifade edilmemeli bence” (ÖYG 27.10.2020).

Gül kadın imgesinin sadece sembolik değil bir güç ögesi olarak da temsil edilebileceğini vurgularken aşağıdaki eser görselini (Bkz. Görsel 4.4) seçmiştir;

Görsel 4.4. *Gül'ün incelemiş olduğu kitap görseli*

Araştırma verileri incelendiğinde öğretmen adalarının erkek bedeni imajını bir güç ögesi olarak gördükleri, eril tahakküm unsuru olduğunu belirttikleri söylenebilir. Bu güç göstergelerinin ters yüz edilmesi durumunu öğrencilerin ele alış biçimine araştırmacı günlüğünde “Öğrencilerin kitap bölümünde yer alan görsellerde erkek ve kadını görsel imajlar değiştirerek ele almıştır. Bu açıdan baktıklarında bakış açılarında değişim olduğunu fark ettim. Eleştirel ve özgün düşünebiliyorlar” şeklinde ifade etmiştir (AG 28. 10.2020).

Öğretmen adaylarının karşılaştıkları görsel imajlarda erkeklerin bir lider ve güç unsuru olarak sunulmasını eleştirdikleri söylenebilir. Serkan bu eleştirisini bir dizi filminin afişini inceleyerek şu şekilde belirtmiştir;

“Toplumsal cinsiyet rollerinde kadın hiçbir zaman tek çatı altında birden fazla erkekle yaşaması olanaksız olsa da erkekler için tamamen normal bir durummuş gibi gösterilmeye çalışılıyor. Ağa rolünün oturma pozisyonu şalvar giymesi, elinde tespah ve ayağında uzun çizmelerin olması onun çiftçi ve köy ağası olduğunu betimliyor. Ağa rolünün gücü kuvveti ellerini beline koyması

kendinden emin bir şekilde arkasına üç kadını alması onu daha da heybetliymiş imajı veriliyor. Ağanın her eşten bir çocuğunun olması fantezi ve erotizm mesajı. Her eşi kendi oğlunu ağa yapmak için gelinlerinin üzerinde erkek çocuk yapma baskısı yaratıyor. Buda toplumda kadının sadece doğurganlık üzerine var olduğunu erkek çocuk doğurursa kıymetli olduğunu ve bu sayede yeni ağa olacak eşine gücü kuvveti getirdiğini yani kadın sadece bir araç olarak gösteriliyor” (ÖYG 24.11.2020).

Öğretmen adaylarının inceledikleri görsel imajlarda düz ve yan anlamlara odaklandıkları, gösterilenler içerisinde buldukları anlamları ortaya koydukları görülmüştür. Araştırmacı göstergeler, düz ve yan anlamlara odaklanmaları yönüyle öğrencilerin seçtikleri reklam, film, dizi afişleri incelemesi ardından günlüğünde “Öğrencilerin izledikleri ve görsel kültür öğeleri içinde fark ettikleri düz ve yan anlamlara ilişkin ifadeler oldukça yoğun. Bu etkinlik oldukça verimli oldu sosyal ve dijital mecralarda maruz kaldıkları imajlara yönelik farkındalıkları beni şaşırttı” (AG 25.11.2020) şeklinde ifade etmiştir.

Görsel 4.5. Serkan 'ın seçtiği dizi afişi

Serkan erkek imajının her koşulda üstünlüğünü bir dizi filminin afişini (Bkz. Görsel 4.5) inceleyerek şu şekilde belirtmiştir;

“Bize gösterilen ne gösterilenler ne hemen hemen hepsini görebiliyoruz. Bir kadın ihanete uğraşmışsa intikam almak istemesi ve bir erkeğin yaptığı şeylerin toplum tarafından affedilebilir bir şey olarak görünmesi toplumun bir normu haline gelmiş durumda. Oysa bir kadın ihanet

ettiğinde affedilecek bir tarafı yoktur bu toplumun bir kuralı olmuş. “Erkektir yapar,” haksızlık değil midir oysa kadın ve erkek aynı malzemedir yani topraktan yaratıldılar bedenler üzerinden hareket ederek belirlenmemeli hiçbir şey” (ÖYG 24.11.2020).

Görsel 4.6. *Filiz'in seçtiği dizi afişi*

Öğretmen adaylarını kültür ve toplum yapısının erkekleri ön planda tutmasını eleştirdikleri görülmektedir. Örneğin seçtiği bir dizi afişinde (Bkz. Görsel 4.6) Filiz afişteki gösteren ve gösterilenlere odaklanarak erkeklerin sadakatsizliği ve ihanetinin toplum normlarınca kabul edilebilir bir durum olarak atfedilmesini eleştirmiştir. Seçilen yüzük ve yüzükten akan kanı ihanetin sembolleri olarak görmüş, çaresizlik, ihanet, sadakatsizlik yüzükteki anlama yüklenmiştir. Buradaki gösteren ve gösterilen odaklı çalışmalarda olduğu gibi öğretmen adayları, film analizi etkinliği sonrası yaptıkları yorumlarda da eril tahakkümün, inanç, kültür, sosyal yaşam gibi konularda nasıl hakimiyet ve yön verici unsur olarak var olduklarına odaklanmışlardır. Film analizi etkinliğinde erkek ve kadın bedenine bakış açılarını ortaya koyan öğretmen adaylarından Funda adaletsizliği ve eril tahakkümün üstünlüğünü şöyle belirtmiştir;

“Erkek kadına baktığı için dövülüp ceza yerine götürüldüğü sahne güzeldi iyi oldu yalnız sorunda tam da işte burada. Kadın açılır erkek bakar ve kadın namusuz fahişe olarak görülür erkek masumdur. Kadın koşar ve kalçaları sallanır beli olur, kadın yine suçlu erkek ona bakar, kadının vücuduna baktığı için tahrik edilmiş sayılıyor ve yine masum erkek. Şimdide tam tersini ele alalım. Erkek dar gömlek giydi ve dös denilen göğüs kısmını açar. Kadında bundan tahrik olur. Olabilir. Lakin yine de erkek değil kadın baktığı için iffetsiz sayılıyor. Ama kadın açıldığında erkek baktığı için erkek o tahrik oluyor deniliyor peki kadın neden olmasın?” (ÖYG 17.11.2020).

Kadın veya erkek oluşa yönelik toplum ve kültürün yüklediği anlamları ifade eden ğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet kavramına yönelik farkındalık kazandıkları araştırma bulgularında rastlanmaktadır. Duru bu durumu cinsiyet rollerinin insana toplum tarafından biçildiğini ve erkek üstünlüğünü eleştirdiğini belirterek dile getirmiştir.

“Toplumun yüklediği anlam kadın sadece işte robot gibi kukla gibi işte biz ne desek onu yapsın. İşte otur dediğimizde o otursun, kalk dediğimizde kalksın ama erkek hani zgr olarak algılıyor. Toplum erkeği zgr olarak tanımlıyor. Erkek istediğini yapabilir ama kadın ses çıkartamaz” (G 01.07.2021).

Öğretmen adayları uygulamalı süreçlerde bakış aıllarını ortaya koyarken yaşadıkları toplumu tanımaya çalışmış, toplumun sorunlarına duyarlılık geliştirmişlerdir. Birer ğretmen adayı olarak toplumdaki rollerinin önemini benimsemiş yaptıkları çalışmalar ile kendi bakış aıllarını yansıtarak düşüncelerini, tepkilerini hangi biçimlerle aktarabileceklerine yönelik sorgulamalara gitmişlerdir. Uygulama süreçlerinde posta sanatı çalışmasıyla kadın imgesine yönelik düşüncelerini ortaya koymak için yazdıkları mektuplar ve tasarımlarına ilişkin görüşlerinde ğretmen adaylarının erkek egemen toplumun kadınlara yönelik şiddete vurgu yaptıkları veri setlerinde rastlanan bir durumdur. Araştırmacı posta sanatı etkinliği ardından eline ulaşan mektupları okuyunca günlüğünde “ğrencilerin topluma bir mesaj niteliğinde çıkarımlarda bulunarak mektup yazmaları beni çok mutlu etti. Hemen hemen hepsi ğretmen kimliklerine odaklanmış, mektuplarında toplumsal sorunlara yer vermişler” şeklinde ifadelerde bulunmuştur (AG 26.01.2021). Örneğin ğretmen adaylarından Nur:

“Toplum ve cinsiyet üzerine ders süreci boyunca çok düşündüm. Dersteki bilgiler ve arkadaşlarımla yaptığım paylaşımlar sonucunda tepkimi tasarımlarımla nasıl dile getireceğimi öğrendim. Toplumsal sorunlar ile tek başımıza baş edemeyiz belki ama biz ğretmen olduğumuzda öğrencilerimiz ile konuşan resimler yapabiliriz. Biz konuşan resimler yapan öğrenciler yetiştireceğiz” (DF 10.02.2021).

de miş ve bakış açısını yansıtan posta sanatı alışması (Bkz. Görsel 4.7) ile kadına yönelik şiddete odaklanmıştır.

Görsel 4.7. Nur'un çalışması

“Şiddet sadece fiziksel değildir. Psikolojik şiddet de olabilir. Dışlanma, hor görme, dinin yargılanması, baskı oluşturma, kısıtlama ve daha niceleri... Ben çalışmamada toplumda farklı şekillerde şiddet gören kadınları yansıtmak istedim” (G 08.01.2021).

Öğretmen adaylarının tasarımları yaparken şiddet konusuna odaklandıkları kadınların ikinci planda oluşuna değindikleri, erkeklerin toplumumuzda gücü olan taraf olmasını eleştirdikleri ve şiddetin sonuçlarını çalışmalarında yer verdikleri kadın imgesiyle ortaya koydukları söylenebilir. Bu şekilde bakış geliştiren öğretmen adaylarından Funda duygularını aktarırken çalışmaları oluşturduğu süreci bir terapi gibi görmüş duygularını yansıttığını belirtmiştir. Bir kadın olarak kendi benliğinden yola çıkan Funda kadına yönelik güçsüzlük algısına bir karşı duruş sergilemeye çalışmış, kadını umudu temsil eden bir imge olarak kullanmıştır. Çalışmasına (Bkz. Görsel 4.8) ilişkin şu ifadeler yer vermiştir: “Kadının bedeninde kullandığım kırmızı ve siyah tonları kadın şiddetini ifade ediyor. Her gün onlarca kadı öldürülüyor. Bu durum bir kadın olarak beni çok düşündürüyor” (G 13.01.2021).

Görsel 4.8. *Funda'nın posta sanatı çalışması*

Öğretmen adaylarının eril gücün kadın gücü üzerindeki üstünlüğü odaklandıkları durumların genellikle özgürlüğün kısıtlanması ve şiddet odaklı olduğu görülmektedir. Kadın imgesine yönelik bakış açılarını ortaya koyarken güçsüzlük ve savunmasızlık gibi konulara ilişkin bir kabulleniş söz konusu gibi görünse de öğretmen adaylarının bu duruma bir karşı çıkma, eleştirme, görünür kılma veya direnç göstermeye çalışma durumları çalışmalarına ilişkin ifadelerde yer almaktadır. Örneğin kadın imgesine bakışını bir mesaj yoluyla iletme çabasını yazdığı mektup ve posta sanatı (Bkz. Görsel 4.9) ile ifade etmeye çalışan Gül toplumsal ataerkil değerlere şu ifadelerle yer vermiştir:

“Öncelikle topluma bakış açımın değiştiğini, benliğimi sorguladığımı söyleyebilirim. Toplumdaki cinsiyetlere, özellikle kadınlara olan bakış açım genişledi. Bu posta sanatı tasarımındaki mektubumu geleceğime yazdım. Ataerkil toplum yapısında kadına verilen değer azlığı, kadınlara uygulanan şiddetin normalleşmesi söz konusu gelecekte bu algıların değişmesini umuyorum. Tasarımda kadının özgürlüğünün kısıtlanmasını iç içe geçmiş zincirler ile anlatmaya çalıştım. Kadın figürünü beyaz yaparak masumiyet ve saflığa değinmeye çalıştım. Figürün arka planındaki mor ve mavi renklerle özgürlüğünü ve cesaretini sırtlanan ve topluma direnç gösteren kadını simgelemeye çalıştım. Yan tarafta renklerle oluşan kütleler ise kadınları yargılayan toplumsal baskılar. Darbe ve yaralara rağmen dimdik durmaya çalışan bir kadın imajı yaratmaya çalıştım” (G 17.01.2021).

Görsel 4.9. *Gül'ün posta sanatı çalışması*

Ülkemizde hızla artan kadın cinayetleri olduğunu belirten Keriman da kadına şiddete vurdu yapmış kadın olmanın verdiği zorluğa değinerek şiddet görmüş kadın imajları ile posta sanatını tasarlamıştır (Bkz. Görsel 4.10). Toplumumuzdaki erkeklerin üstünlük çabalarını bir gururu meselesi olarak görmelerini eleştiren Keriman özellikle ayrılık ve boşanma sonrası eski eşleri tarafından şiddet ve cinayete maruz kalan kadınlara değinirken şu ifadelere yer vermiştir:

“Özellikle eşinden ayrılan kadınların eski eşi tarafından fiziksel ve psikolojik saldırılara uğradığını hepimiz görmekteyiz. Bu şiddetin en önemli nedeni ise eğitimsizlik, bilinçsiz çocuk yetiştirme, kötü çevre, aile bireylerini çocuğa kötü model olması vb. gibi nedenleri sayabiliriz. Ülkemizde kadına yönelik şiddet bir an önce son bulmalıdır. Bunun için ağır cezalar verilmelidir. Ne de olsa kısa sürede hapisten çıkarım düşüncesiyle cinayete işleyen caniler kadınları katletmekte ve bunu da erkeklik saymaktadır. Erkeklik bu değildir. İyi bir eş karısına sahip çıkmalı ve değer vermelidir. İnsanlıktan nasibini alan bir erkek kadına el kaldırmamalıdır. Geleceğin anneleri de babaları da çocuklarına iyi model olmalı huzur ve güvenli bir ortam oluşturulmalıdır” (G 16.01.2021).

Görsel 4.10. Keriman'ın posta sanatı çalışması

Erkek üstünlüğüne başka bir çalışmasıyla (Bkz. Görsel 4.11) da yer veren Keriman; kültür ve törenin erkek üstünlüğünü yarattığına değinmiş ve çocuk gelinlere yönelik eleştirisini günlüğünde bir araştırmaya yer vererek şöyle ifade etmiştir: “Dünya üzerinde 15-19 yaş aralığındaki her 5 kızdan 1'inin genç yaşta evlendirildiği, bu evlilikler sırasında başlık parası alındığı ve bu çocukların kocaları tarafından zarar gördüğü tespit edilmiştir” (ÖYG 10.11.2020). Bu töre ve gelenek yapıları sebebiyle erken yaşta evliliklerden duyduğu rahatsızlığı tasarımı ile de ifade etmeye çalışmıştır.

Görsel 4.11. Keriman'ın tasarımı

Evliliklerde yaşanan sorunların, itirazların, geleneğin, kültürün, namusun veya törenin kadın cinayetlerinde etkisi olduğu ve ataerkil toplum düzeninin bunu besliyor olması öğretmen adayları tarafından eleştirilmiştir. Namus cinayetleri kültürel bir biçime sahiptir ve gücünü şekillendiği gelenekten alır. Bunun da Türkiye’deki dar anlamını töre cinayetleri oluşturur. Türkiye’de gelenekle ilişkili olan kadın cinayetleri hem namus hem de töre cinayeti olarak adlandırılmaktadır. Kadına yönelik şiddetin erkeğin namusuyla ilişkilendirilmesi sosyal ve kültürel yapıyla yakından bağlantılıdır. Bu da namus olgusunun kişinin kendisinden çok sosyal çevre ile ilişkili olduğunu ortaya koyar. Bu iki olgu da ataerkillikten bağımsız düşünülemez (Çetin,2014).

Bu bağlamda kültür, gelenek, töre veya namus kavramlarının arkasına sığınarak ataerkil cinayetlerin gerçekleşiyor olması öğretmen adaylarının eril bakış kategorisi altında en çok vurgu yaptıkları konunun şiddet olmasını açıklar niteliktedir.

Öğretmen adaylarından Serkan yaşadığı bir anısından esinlenerek yaptığı posta zarfının (Bkz. Görsel 4.12) hikâyesini ve yazdığı mektubunda bir kadın cinayetine nasıl tanık olduğuna şu ifadeler ile yer vermiştir:

“Yıllar önce kadınlar tarafından düzenlenmiş bir kermese katılmıştım. El sanatlarından oluşan tezgâhlar vardı. Benim dikkatimi tekne de oluşan lale motifleri ile ebru sanatı çekti. Bana yardım eden hanımefendi sayesinde çok zevk alarak bir papatya motifi yaptım. Yakın zamanlarda anneler günü olduğu için biraz daha yapıp anneme hediye edebileceğimi söyledi. Bazılarını saklayıp birini de anneme hediye etmiştim annem çok mutlu olmuştu ve tezgâhtaki kadına teşekkür etmemi söylemişti. Kermes bir hafta sürüyordu nasıl olsa giderim diye düşünmüştüm ve en son gün o kadına teşekkür etmek için kermese gittim. Ancak o kadının iki gün önce öldüğünü duyunca şoka uğramıştım. Kadının neden öldüğünü çok merak ettim. Bulduğumuz ilçe çok küçüktü hemen her şey yaylıyordu. Meğer kadın eşi tarafından defalarca şiddet görmüş ve buna rağmen birlikteliğine devam etmiş. Daha sonra kadının eşi ölmüş ve yalnız yaşamaya başlamış. Kadının yalnız yaşadığını bilen bazı erkekler kadını taciz etmişler. Yaşadıklarına dayanamayan kadın kendini asarak intihar etmiş. O kadının ölümünü ve o günü temsil etmesi amacıyla o zaman sakladığım ebrulardan zarf yaparak çalışmamı oluşturmak istedim. Kadının ötekileştirildiği, itilip kalkıldığı, öldürüldüğü bir toplumda yaşamak bazen bana çok ağır geliyor. Bazen elim kolum bağlı kalıp bu durumları değiştiremem zor geliyor. Ancak bilinçli bir birey olmaya çalışarak bazı şeyleri düzeltebileceğimi umuyorum. Umarım kadınlarımıza yaşam güvencesi verilen ortamlar yaratabiliriz.” (ÖYG 07.01.2021).

Görsel 4.12. *Serkan'ın tasarımı*

4.5.1.2. Dişil bakış

“Bakış” teması altında çözümlenen ikinci kategori “dişil bakış” kategorisi olmuştur.

Dişillik; Butler (2008)in de belirttiği üzere; ikili cinsiyetçiliğin kullanımıyla bir ayrımın sonucu olarak ortaya çıkar. Dilbilimsel bağlamda dişilliği çoğul olarak ele alan Irıgaray; kadın oluşu fazla çoğul, hareketli, akışkan olarak değerlendirirken, erkeğin kontrolünden kaçıp kategorileri aştığını belirtir. Çünkü dişî çoğulluk; kendinde, kendi dışında, kendi kendisine üretir. “Toplumsal cinsiyet algısı anaerkil dönemden ataerkil döneme uzanan süreçte toplumsal değişimlere ve geçirdiği evrelere göre değişime uğramıştır. Bu bağlamda cinsiyetin bireyi rol ve davranışlara bağlı sınıflandırmasından dolayı olduğunu söyleyebiliriz”(Oğuz, 2019, s. 98). Bu bağlamda öğretmen adaylarının dişil söylemleri cinsiyetten bağımsız olarak sınıflandırılmıştır. (Bkz. Şekil 4.5).

Şekil 4.5. “Dişil Bakış” kategorisine ilişkin kodlar

Güçsüzlük, savunmasız, teslimiyet, masumiyet, eşitsizlik, ötelenmiş, kutsal, doğurgan, fedakâr, anne, şiddet mağduru, estetik, güzel, namus kodları “dişil bakış” kategorisi altında irdelenmiştir. Erkek ve kadın öğretmen adaylarının cinsiyetlerinden bağımsız olarak ortaya koydukları dişil bakışlarında; kadın dişil özne olarak vurgulanmıştır. Kutsal bir varlık olarak doğurganlık ve anne rolü üstlenen kadının, fedakâr oluşuna dişil bakış kategorisi ile vurgu yapılmıştır. Ayrıca öğretmen adayları; genel geçer toplum düzeninin bakış açısını ters-yüz etmek için söylem ve uygulamalarında ötelenmişliğe yer vermişlerdir. Ayrıca; eşitsizliğe, şiddet mağduru kadına, masumiyetin dişil bir söylem olduğuna, kadının rollerinin ona biçilen bir kılıf olmaması gerektiğine, doğurganlık, annelik ve fedakârlığın kutsal oluşuna vurgu yaptıkları söylenebilir. Güçsüz ve savunmasız görünen kadının değerinin bilinmesi için dişil söylemlere oldukça yer veren öğretmen adaylarının ayrıca estetik oluş, güzellik kodlarıyla dişil bakış açılarını ifade ettikleri söylenebilir. Dişliliğin öğretmen adayları tarafından daha hassas bir yapıda ele alınması toplum ve bireysel yaşam deneyimleri içerisindeki sorunlarla doğru orantılı olabilir. Fakat öğretmen adaylarının sorunları, dişil söylemlerle görünür kılması ötekileştirmeyi makul kılmaktan öte, kadını görünür kılmak sorunları görünür kılmak ile ilgilidir.

Dişillik ve erilliğin toplumsal süreçlere bağlı olduğu düşüncesinden hareketle; cinsiyet ayrımcılığının daha çok kadına yönelik olduğu söylenebilir. Sosyal, kültürel,

siyasal ve ekonomik anlamda sınırlar kadını erkeğe göre daha zayıf ve ikincil plana düşürmektedir. Kadınlar daha çok kırılgan, duygusal, fiziksel olarak güçsüz, evde yaşamaya uygun, anne, bakıcı gibi özelliklerle kodlandığından kendisinden bu kalıplara uygun davranış sergilemesi ve rol üstlenmesi beklenir. Aksi takdirde toplum tarafından hor görülen konuma düşen kadın her şeye uyum sağlamak zorunda kalan taraf olabilir. Bu demektir ki toplumsal cinsiyet ayrımcılığı hem kadınların hem de erkeklerin yaşamına şekil vermektedir. Özellikle bu durum kadınların aleyhine işleyen bir durumdadır (Oğuz, 2019). Öğretmen adaylarının dışıl söylemleri bu bağlamda ele alındığında toplum yapısında yer alan genel geçer görüşleri ifade ettikleri söylenebilir. Toplumsal sorunları ifade ederken düşüncelerini görünür kılmaya çalıştıkları söylenebilir. Kadının dışıl söylem bağlamında ikinci planda olması ve uyum sağlayan taraf olarak görülmesi gerçeği öğretmen adayları tarafından kabul edilmiş, çaresizlik gibi görünse de aslında düşüncelerini yansıtırken bu kabule bir karşı koyma çabası da olduğu söylenebilir.

Öğretmen adayları kadın imgesine bakış geliştirirken, yansıtıcı günlüklerinde yer verdikleri ifadeler dışında kendi bakış açılarını keşfederken çevrelerindeki tüm durumlarda bağlamları aramış ilişkiler kurarak sorgulamışlardır. Bunu yaparken bazen ironik bazen metaforik çağrışımlarda bulunarak eleştirilerini plastik öğelerden oluşan tasarımları ve yazınsal metinleri ile ortaya koymuşlardır. Bu sayede sorgulamaları aracılığıyla kadın erkek fark etmeksizin insana ve topluma dair problemleri görünür kılmaya çalışmışlardır.

Görsel 4.13. *Gül'ün tasarımı*

Çalışmasında metaforik bir öge olarak kaktüsten faydalanan Gül değersiz görülen, şiddet mağduru, savunmasız kadını tasarımı (Bkz. Görsel 4.13) ile şu şekilde ifade etmiştir:

“Kadınlar değersiz görülüyor ve kıymetleri bilinmiyor. Ben bunu bir kaktüsle ifade etmeye çalıştım. Kadınların içinden çıkan çiçekler güller menekşeler olmalıyken kaktüsler yani dikenli çiçekler çıkıyor çünkü kadın değer görmediği için hep yara aldığı için içinden çıkan çiçeklerde dikenli. Belki bu kendini korumak için belki de kendine verilen değer in ondaki tanımı bu. Dikeli ve acı verici bir çiçek. Kısacası kadınlarımıza verilmeyen değer ve verilen zarar şiddet veya psikolojik şiddet; onlarda dikenli çiçekler açtırıyor. Bu dikenler hem kendi vücudunda kapanmayacak yaralara sebep oluyor hem de onun çevresindekilere zarar veriyor” (ÖYG.17.11.2020).

Toplumda kadının kendini koruması için acılı süreçler geçirdiğini gözlemlediğini belirten Gül kadına bakış açısını savunmasız ve kendini korumak zorunda hisseden bir imge olarak yansıtmıştır. Ayrıca başka bir çalışmasında (Bkz. Görsel 4.14) “Güçsüz sayılan kadınları kimliklerini kanıtlayabilmek amacıyla ele aldım. Yıkılmayan değersizlik duvarlarını yıkmak için kadın kimliklerini kullandım. Eşitsizlik ve değersizliğe tepki göstermeye çalıştım. Örneğin dikenli tellerle kadına verilmeyen değeri belirtmek istedim” (G 24.06.2021) ifadeleri ile Gül eşitsizlik ve değer görmeme durumlarını görünür kılmaya ve yıkmaya çalışmaktadır.

Görsel 4.14. *Gül'ün çalışması*

Öğretmen adayları süreci yaşamadan önce kadın imgesine yönelik bakışlarındaki derinliğin yetersiz olduğunu, ders sürecindeki sunumlar, uygulamalar ve paylaşımlar sonucunda; imgeyi, kadın bedeninin bir imge olarak var oluşunu daha açık ve detaylı irdeleyebildiklerini, özgün bakış geliştirebildiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden Funda kadın imgesine yönelik bakışını;

“Ders sonrası okuduğum kitaptaki resimleri tekrar incelediğimde hemen hemen yazdığım görüşlerle aynı şeyler olduğunu fark ettim. Kadın ve erkek betimlemelerine odaklandım. Farklılıklar görsellerde çok belirgin. Kadına dikkat çekmek için çıplak yapıyor. Seyircinin, daha doğrusu erkeğin dikkatini çekmek, seyirlik bir nesne olarak sunmak için. Doğrusu bu yönden hiç bakmamıştı” (ÖYG 13.10.2020).

şeklinde açıklamıştır.

Funda kadın imgesine bakışını; estetik ve seyirlik bir nesne olarak ifade etmiş, incelediği görsellerde erkeğin seyirci olarak sunulduğunu belirtmiştir. Ayrıca kadın imgelerindeki betimlemelerde kadının bu durumdaki hoşnutsuzluğunu ve savunmasızlığını ifade etmiştir. Kadın imgesine bakışını annelik, doğurganlık üzerine kurgulayan (Bkz. Görsel 4.15) Keriman ise; “Toplum içerisinde kendi benliğimi matruşkaya benzetebilirim. Matruşka aslında dışarıdan tek bir obje gibi gözüküp kadın olmayı temsil ederken içinde aynı şekilde birden fazla objeyi de saklaması ise onun bir

anne ve çocuklarının olabileceğini betimliyor” (ÖYG, 01.12.2020) şeklinde dile getirmiştir.

Görsel 4.15. Keriman 'in fotoğraf çalışması

Keriman için bir kadın olarak kadın imgesine bakış geliştirmedeki ilk önceliğin, empati, duygusallık ve öz benliği ortaya koyma olduğu söylenebilir.

Öğretmen adaylarının ilişkiler kurarken anılarından, gündelik yaşantılarından etkilendikleri ve çevrelerinden ilham alarak kişisel ifadelerine yer verdikleri görülmüştür. Kendi öz benliklerini, kişiliklerini ve karakterlerini keşfederken geliştirdikleri bakışlarda toplum ve çevrenin etkisinin büyük ölçüde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu duruma örnek olarak öğretmen adaylarından Naciye kadının savunmasızlığını ve güçsüzlüğünü;

“Elim birdi, iki oldu. Sanki biraz daha sesimi çıkarabiliyorum. Kendi hayatımın duvarlarını kendim diziyorum. Bir yandan elimdeki izler arıyorum. Sadece zamanı bekliyorum. Elimle kendime siper oluyorum. Ama insan kaderine siper olamıyor. Hayır! İnsan değil! Bir kadın kendine siper olamıyor.” ifadeleriyle belirtmiştir” (ÖYG 20.10.2020).

Kadına yönelik şiddet üzerinde duran ve bu bakış açısıyla şiddeti görünür kılmayı amaçlayan Naciye yaptığı çalışma (Bkz. Görsel 4.16) ile tüm kadınların şiddete maruz kalışını şu şekilde ifade etmiş ve görselleştirmiştir;

“Bindir kadının bir yüzü. Çalışmamada pek çok kadın yüzü bu yüzden var. Gerçeklere saklanan bir beden... Sayısız kadın, sayısız şiddet.... Kadına kalkan bir el hep vardır. Sözel ya da temas

yoluyla.... Ten rengi, dili ve dini farklı olsa da ortak noktamız şiddete maruz kalmamızdır.”(ÖYG 23.11.2020).

Görsel 4.16. *Naciye'nin çalışması*

Öğretmen adaylarından Gül yaptığı bir çalışmada (Bkz. Görsel 4.17); kadın olarak kendi karakterinden yola çıktığını, toplumun onun üzerindeki baskısını, baskı sonucu duygusallığını ortaya koymuştur. Dişil bakış açısıyla, dişil bir imge ile duygusallığı, kadının savunmasızlığını anlatmaya çalışmıştır.

Görsel 4.17. *Gül'ün çalışması*

İlknur ise bir kadın olarak kendi bakış açısını bulmaya çalışırken beyin fırtınası yaptığını, çok fazla soru ve sorunla yüzleştiğini belirtmiştir.

“Duygularımın arasında geçiş yaşadığım ve kendime sürekli bundan sonra ne olacak” sorusunu sorduğum dönemden geçtiğim bir süreçte hissediyorum. Yaşadığım bu duygular içerisinde aklımdaki soru işaretleri bir kadın olarak yaşadığım gelecek kaygısı olabilir” (ÖYG 22.10.2020). şeklinde ifade eden İlknur, bir kadın olarak savunmasızlığını ve kaygısını (Bkz. Görsel 4.18) ifade etmiş ve görselleştirmiştir.

Görsel 4.18. *İlknur'un çalışması*

Kadın imgesine bakışlarında bazı öğretmen adaylarının konuyu bireysellik çerçevesinde yaşam deneyimleri sonucunda içselleştirerek yansıttıklarına veri setlerinde rastlanmıştır. Öğretmen adaylarından Sunay bulunduğu yaşam koşullarında çevre ve kültürün etkisine odaklanmış, dışil bakış açısıyla çevresi tarafından normal görülen kadına yönelik hâkimiyete, karşı çıkmış, sorunları açıklıkla belirtmiş, yaptığı fotoğraf çalışmasıyla şiddet mağduru kadını görünür kılmaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.19).

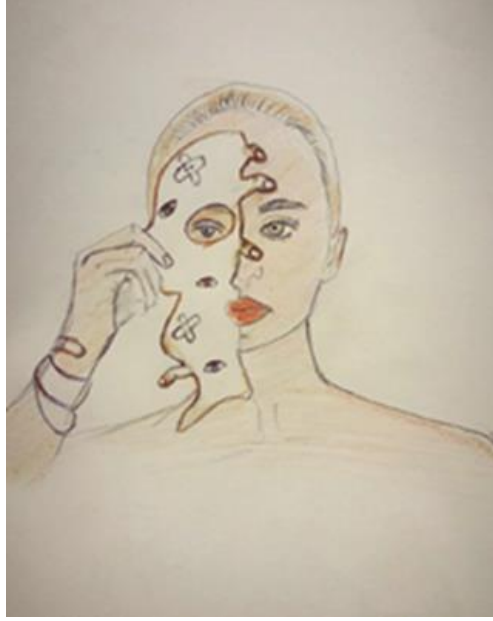
“Kadına şiddet, çocuğa şiddet bu sorunlar her yerde var. Benim çevremde de şu an bunlar var. Yakınımda komşularımda da var. Çevremden esinlenip yansıtmak istedim. Bu çalışmayı yapmak benim öğretmenlik deneyimi sürecini şöyle etkiledi diyebilirim. Ben zaten bu yola hani öğretmen olacağım diye çıkmıştım. Ama inşallah ileride atanırsam ya da gerçek bir öğretmen olursam o

zaman gittiğim yerde öğretmenlikten çok bu gibi sorunlara odaklanacağım. Sadece bir öğretmen olmayacağım. Bundan sonra sorunların çözümüne odaklı davranacağım her daim” (G 27.07.2021).

Görsel 4.19. *Sunay'ın fotoğraf çalışması*

Öğretmen adaylarından Naciye de kadına yönelik şiddeti vurgularken yapmış olduğu uygulamasında (Bkz. Görsel 4.20), şiddet mağduru kadını yaralarını saran ve saklamaya çalışan bir imge olarak ifade etmiştir.

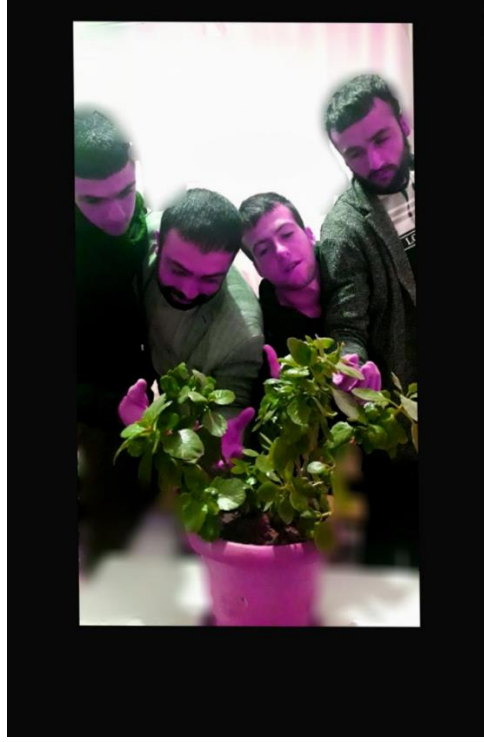

Görsel 4.20. *Naciye'nin çalışması*

“Bedenselleşme ve bedenin algılanmasının toplumsal alışkanlıkların içselleştirilmesiyle oluşturduğu tepkiler neticesinde geliştirdiği beceriler olduğunu söyleyebiliriz” (Bilgin, 2016, s. 220). Öğretmen adaylarının kadın bedenine ilişkin tanımlamalarını ve anlamlandırmalarını toplumsal dinamikler çerçevesinde ele aldıklarını ve sosyo-kültürel bir yapıda değerlendirdiklerini söyleyebiliriz. Araştırmada elde edilen veriler ışığında öğretmen adaylarının kadın bedeninin anlamlandırırken, cinselliğe, dişiliğe, meta oluşa, doğurganlığa, güzellik ve estetik kavramlarına vurgu yaptıkları söylenebilir.

“Geleneksel toplumlarda kadın bedeni geleneksel patriarşi toplum değerlerinin öngördüğü şekilde düzenlenmektedir. Bu durumun sonucu olarak kadın bedenine geleneksel patriarşi anlamlandırmalar çerçevesinde toplumsal roller yüklenerek, beden; cinsiyet rolleriyle donatılmaktadır” (Bilgin, 2016, s. 222). Öğretmen adaylarının kadın bedenine yüklenen anlamlar üzerine sorgulamalar yaptıkları ve bunları yazınsal ve görsel olarak ifade ettikleri görülmektedir.

Kadın bedeni üzerine odaklanan Filiz kadını savunmasız ve hassas bir yapıda ele almış (Bkz. Görsel 4.21) erkek egemen bir bakış altındaki durumunu simgelemeye çalışmıştır. Bu durumu görsel ve yazınsal olarak şu şekilde ifade etmiştir.

Görsel 4.21. *Filiz'in fotoğraf çalışması*

“Çevresindekilere çok şey katıp, fayda sağlarken, kendinden ödün verip her sabah bir ümit, bir heyecan, bir güzellik, bir incelikle koklanmayı ve şefkatli ellerle sulanmayı bekleyen bir çiçektir kadın. Her gece; korkuyla koparılmaktan, kurutulmaktan ve en acısı da unutulmaktan saklanan bir nadide çiçeğin en acı kurtuluşu sadece bir kitap arasında kurutulup zamanı gelince hatırlanmasıdır. Tıpkı bir kadın gibi... Verdiği faydalar, hissettirdiği duygular tarif edilmeyecek kadar güzel ama karşılığını alamayacak kadar kırılmış bir beden” (ÖYG 01.12.2020).

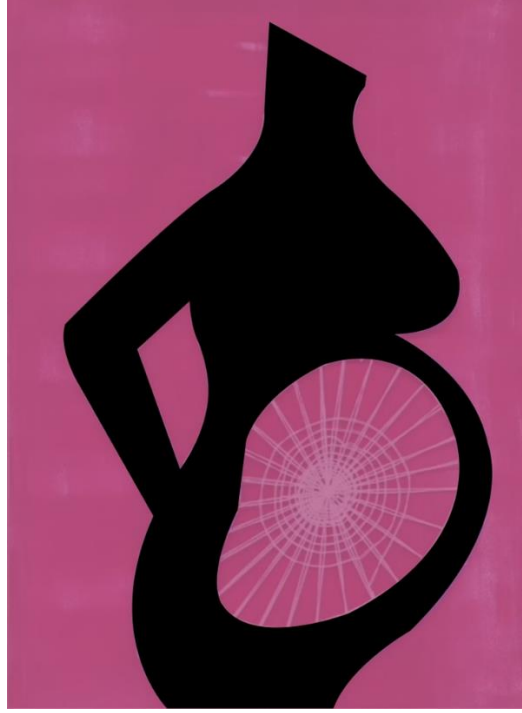
Korunma ve savunmasızlık içgüdüleriyle hareket eden İlknur zihninde şekillenen kadın imajını kaktüse benzeterek olarak anlamlandırdığı çalışmasında toplum ve kadın arasındaki ilişkiye şöyle değinmiştir (Bkz. Görsel 4.22);

“Fotoğrafta bir kaktüs ve etrafına sarılmış olan kırmızı ipler bulunmaktadır. Kaktüsü bir kadın olarak düşündüm. Kırılmaya incinmeye korkan bir kadın ve kendini sürekli dikenleriyle korumaya çalışıyor fakat etrafında bulunan kırmızı ipler kadının kendini korumaya çalışmasına karşı onun üzerinde bulunan baskıyı anlatıyor” (ÖYG 01.12.2020).

Görsel 4.22. *İlknur'un fotoğraf çalışması*

Öğretmen adaylarından bazıları kadını doğurganlığı, kutsal ve üstün olması yönüyle sorgulamalarda bulunmuşlardır. Kadının toplumu var etmesi, üretkenliği, insan soyunu üreten varlık oluşu, yaşamı; doğum ve doğurganlık ile ilişkilendirmişlerdir. Metaforik bir anlatımla hayatı çevreleyen ve yaşamın başlangıcı olarak ana rahmini bir ağ şeklinde tasvir eden (Bkz. Görsel 4.23) Serkan mesajını etkili bir şekilde vermeye çalışmıştır.

Görsel 4.23. *Serkan'ın çalışması*

Kadın bedenini güncelik yaşamındaki pek çok alanda düşünerek ele alan Funda kadının bedeninin doğurganlığı ve dişilikle erkek bedenine nazaran daha estetik olduğunu;

“Sanat dünyasında, toplumda, dergilerde gazetelerde ve birçok yerde kadın ve kadın bedeni hep ön planda kadının estetik bir bedene sahip olması erkek beğenisine sunulması sürekli olarak kadınların toplum dilinde olması hep seyredilen konuşulan olması dünyanın en çok işlenen konuları arasındadır” (ÖYG 27.10.2020).

ifadeleriyle belirtmiş ve kadını yüceltmıştır.

Kadının doğurganlık, üretkenlik rolüne vurgu yapan Naciye pek çok roller üstlenen kadın imajındaki anlamlandırmasını şöyle ifade etmiş ve görselleştirmiştir (Bkz. Görsel 4.24);

Görsel 4.24. *Naciye'nin el işi çalışması*

“Her şeye rağmen yol almaya devam eden kadın. Yolun bazı yerlerinde bırakılması gereken ipliklerini bırakan. Kadın olmak ağaç gibi dal vermek, dallandıkça çiçek açmaktır. Birçok şeye bürünmesi gereken bir kadın... Kadının ruhunda vardır çiçek açmak, koklanmak, sevilme,ilmek ilmek işlenmek ister. Kullanılan siyah kumaş toplum olarak bakalım, renk katan ise kadınlar. Bir kadının hayatının güzelliklerini en iyi yansıttığı siyah bir kumaş örneği... Karanlıkta açan umutlarımız var. Bir yol var ama sonu yok. Bitmemiş bir dikiş var. Yeni açacak dalları var. Yolun bitimine bırakılan insanlar var (iplikler). Azaldıkça tek başına çoğalan bir kadın. Çok mu yücelttik kadınları? Evet, yaptık, âmâ az bile yapıyoruz. Çeşitli, akla gelmeyen işkencelerle öldürülen kadınlar var. Ne acı ki onları da bir kadın doğurmuştu” (ÖYG 01.12.2020).

Kadın bedeninin erkek bedenine göre izlenen, estetik bir obje olarak sunuluşunu belirten Naciye düşüncelerini ayrıca şu şekilde de belirtmiştir; “Zihnimize kadın bedeni öyle bir yerleşmiş ki profil değişse bakış açım değişmiyor. Çıplak bir bedenle resmedilen kadınlar, insanların göz zevkleri için sergileniyor” (ÖYG 27.10.2020).

Tevfik'in kadın güzelliğine ilişkin ifadesi ise şöyledir; “Toplumda güzellik bayanlara, yakışıklılık ise erkekler için kurgulanmıştır. Erkeklerin hayran bakışlarını çeken kadının güzelliğidir” (ÖYG 28.10.2020).

Öğretmen adaylarının kadına yönelik bakış açıları kendi yaşantılarından ve kültürlerinden etkilendikleri söylenebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadın emeğinin aile ile çok boyutlu ve değişken ilişkileri bulunmaktadır. Evdeki üretim rollerinde çocuk bakımı, ev işleri veya emek gücü sosyal varoluş şeklini etkilemektedir. (Dedeoğlu, 2020). Özellikle annelerinin iş ve emek gücünden etkilenen öğretmen

adayları kültürel anlam taşıyan imgeler ile de dışil anlamları sorgulamış, kendi anlamlarını bulmaya çalışmışlardır. Böylece bazı öğretmen adaylarının dışil bakış ile kültürel çözümlemelere yöneldiklerini söyleyebiliriz. Öğretmen adaylarından Gül kadın emeğinin bir ürünü olan halı ve halı dokumayı kadın ve sanatın üretimi bağlamında bir bakış geliştirerek yorumladığı video ve fotoğraf çalışmasında (Bkz. Görsel 4.25) halı dokuyan bir kadına yer vererek düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Görsel 4.25. *Gül'ü el emeğine ilişkin video çalışmasından görsel*

“Sanat ve hakikati sorgularken hemen düşünmeye başladım. Nasıl bir pencereden bakabilirim, ne yapabiliyordum nasıl başlayabiliyordum diye düşündüm. Öncelikle kültürümüze bağlı kalmayı ve kültürümüzden bir nesne kullanmaya karar verdim. Hem kültürümüzü hem de kadınları yansıtmak istiyordum. Biraz düşündükten sonra aklıma annemin arkadaşlarıyla dokuduğu el dokuma halısı geldi. Aslında halının kırmızı renk olması beni hep etkilemiştir ve bana hep kadınları hatırlatmıştır. Halının ve kırmızı rengin kadınları simgelediğini düşünürdüm. Saçaklarının bir kadının saçlarına benzemesi, kadının saçı gibi örgülü olması beni daha da cezbetmişti ve bu halıyla bir metafor oluşturabilirim diye düşündüm. Halının nasıl dokunduğunu ne emekler çekildiğini yani hikâyesini de biliyordum. Ne zorluklarla dokunduğunu çoğu kez annemden dinlemiştim. Sivas'ta babam öğretmen olarak görev yaparken annemde komşularıyla halı dokumaya gittiğini anlatırdı hep. Oradaki kadınların azmini kadınların emeklerini ve bir yünü önce boyayıp sonra yıkayıp nasıl kuruttuklarını nasıl yumak yaptıklarını ve tezgâha nasıl bağladıklarını daha sonra o yünleri tek tek dokuduklarını anlatırdı. İşte bence kadının gücü azmi ve sabrıyla ortaya konulan en güzel eserdir

dokuma halıları ve en büyük sanattır. Kullanılan motifler, kadının elleriyle halıya işlenmesi bence bunların hepsi bir kadının benliği ve gücünü aynı zamanda özgünlüğün ifade ediyor ve kadın sanatın varlığında en büyük unsur” (ÖYG 15.12.2020).

Sanatı ve kadını üretkenliği ile bir tutarak bakış geliştiren Gül’ün kültürel değerler taşıyan bir nesneyi; halıyı, kadın ile dişil bakış açısıyla yorumlaması kültürel mirasın kadınlar ile aktarımı konusundaki ifadesini ortaya koymaktadır. Kültürümüzde, özellikle el emeği ile ortaya koyulan kültürel miras ürünlerinin devamlılığında kadın emeğinin etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Somut olmayan kültürel mirasta yeme, içme, geleneksel el sanatları, oya gibi el işlerini içeren ve kadınlarımızın kuşaktan kuşağa aktardığı önemli değerler mevcuttur (Coşar, 2017).

El emeği ve kadının bu el işleri ile duygularını ifade etmesi kültürel bazı motiflerde kendini göstermektedir. Özellikle oya, halı motiflerinde Türk kadınların sözsüz iletişim aracı olarak motifleri kullandığı bazı çalışmalarda mevcuttur. Anadolu’nu pek çok uygarlığa ev sahipliği yapması zengin bir kültürün oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle toplumun kimliği niteliğinde olan el sanatları ve içerisinde barındırdığı motifler pek çok simgesel anlama dönüşmektedir. Anadolu kadınları birbirinden farklı renk, canlı, cansız semboller ve kendince ürettikleri bazı motifler ile yazmadan ya da konuşmadan söylemek istediklerini bu kültürel ürünlere aktararak ifade etmeye çalışmışlardır. Örneğin çengel motifi Anadolu’da sık kullanılan bir motiftir. Hem kötü gözün etkisini yok etmek için kullanılır hem de dişi ve erkek arasında bir köprü gibi de anlamlandırılmaktadır (Er, Sarıkaya ve Hünerel, 2012).

Görsel 4.26. *Emrah'ın fotoğraf çalışması*

Kültürümüze ait öğelerde, dışil bakış açısı çerçevesinde yorum geliştirmeye çalışan Emrah bir patik fotoğrafı (Bkz. Görsel 4.26) çekmiştir. Motiflerin anlamına, kadınların duygularının ifadesi olması yönüyle bakan Emrah, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasını eleştirmiştir ve şu ifadelere yer vermiştir:

“Bu çekmiş olduğum fotoğrafta örülmüş bir çorap görüyorsunuz ama sadece bir çorap mı? Bu çorabı örerek iken o duygu ve düşünceler nelerdir acaba örülen her bir motif bizlere bir şey mi anlatıyor. Çorabı giyerken ayakların sıcak tutulması mı amaç yoksa ayakların bir kalıba sokulması mı? Kültürümüzde el ile yapılan örgüler önemli bir yere sahiptir. Kadınlar duyduğunu, hissettiğini çeşitli şekiller bularak, dokuyarak, işleyerek, öreerek kendilerini ifade etmişlerdir. Kültürümüzde kadına ifade özgürlüğü verilmediği zaman kendini bu yolla ince ince öreerek farklı desen ve motifler ile duygu ve düşüncelerini yansıtmak istemiştir. Diğer bir anlamda bakarsak toplumun düşünce ve anlayış biçimi kadının etrafını öreerek kadını bir kalıba sokmak istenmiştir” (ÖYG 17.12.2020).

Emrah ile aynı şekilde el emeği ve kadın olgusu üzerine odaklanan İlknur işlenmiş bir mendil fotoğrafı çekmiştir. Ancak İlknur duyguların ifadesinden de farklı olarak kadınların öğrenme arzusuna odaklanmıştır. Kültürel normlar sonucunda bazı kadınların eğitim hakkının kısıtlanmasına rağmen öğrenme çabasını işlenmiş bir mendil ile ortaya koymaya çalışan İlknur şu ifadelere yer vermiştir:

Görsel 4.27. İlknur'un çalışması

“Yıllar önce kadınlara eğitim öğretimin sınırlandırıldığı, kadınların üzerinde baskıların bulunduğu geçmiş zamanlarda kadınların özgürlüklerinin kısıtlandığı ve o zamanın şartlarına göre kadınların üzerinde aile baskılarının bulunduğu o dönemlerde kadınlar çabaları ile kendilerini geliştirmek için çok başka eğitimler alır ve ellerinden geleni yapmaya çalışırlarmış. Kadınları o süreçlerde okutulmaz ve sürekli kısıtlanırlarmış. Fakat bazı kadınlar kendilerini geliştirmek için her türlü yolu dener ve kendilerine el işleri veya dikiş nakış gibi uğraşlar arar farklı eğitimler alıp gelişmek ve öğrenmek isterlermiş ve bunun için sürekli çaba göstermeyi amaçlamışlar. İşte bu örnek de kendisini geliştirmek için çabalayan o güzel kadının eğitimini almış olduğu bez. Çekmiş olduğum bu fotoğraf küçük bir bez parçası gibi görünse de aslında öyle değil. O bez parçasının bize anlatmak istediği çok şey var. O kare şeklinde bulunan bez parçası bir kadının aldığı eğitimin aslında ilk kademeleri. Bezin üzerine yapılan her dikiş ve iğne vuruşu bir çabayı anlatıyor. Bu öğrenme çabası... Bez parçası aslında bir kadının öğrenme isteği, özgürlüğü, yaşama sevinci... Kısacası o kadının umudu...” (ÖYG.15.12.2020).

Kadınsı imajla ilişkilendirilen ilmek ve emek ile kadınları temsil edecek bir alan oluşturmaya çalışan (Bkz. Görsel 4.27) İlknur, dişil bir odaklanma ile kadınsı sorunları ortaya koymak için hayatın bir ilmek işlenişini, kadın emeğini anlatmaya çalışmıştır.

4.6. Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Kadın İmgesini Nasıl

Anlamlandırdıklarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacı olan “Görsel sanatlar öğretmen adayları kadın imgesine bakış açılarını nasıl deneyimlemiş ve derinlemesine sorgulamışlardır?” sorusuna yanıt aramak amacıyla toplanan veriler bu soru doğrultusunda çözümlenmiştir. Bu alt amaca hizmet eden veriler incelendiğinde “Anlam” temasının ortaya çıkmıştır (Bkz. Şekil 4.6).

Araştırma sürecinde öğretmen adaylarının verileri cinsiyet rollerini yaratan beden imajlarına yönelik açık ve gizli anlam arayışları çerçevesinde irdelenmiştir. Öğretmen adaylarının özellikle yaşadıkları a/r/toprafik süreçlerdeki uygulamalar bağlamında; inceledikleri, sözel, yazınsal ve görsel materyalleri anlamaya ilişkin bir motivasyon geliştirdikleri görülmüştür. Süreçte öğretmen adaylarının beden imajlarının anlamlarına, toplumsal cinsiyet ve kültürel konulara ilişkin sorgulamalar yaptıkları görülmüştür (Bkz. Şekil 4.6).

Anlam temasında yer alan kod ve kategoriler kavramsal çerçeve boyutuyla ele alındığında özellikle cinsiyet ayrımı vurgusu dikkat çekmektedir. Firestone (1993) Beauvoir'ın kadın ve erkeği farklı olarak ele aldığına yönelik incelemesinde belirttiği üzere, kadınlar erkeğin ötekisi kategorisine alınmıştır. Bu farklılığın sebebi kadın ve erkeğin farklı yaratılması, eşit olmayışına bağlanmıştır. Bu da bir kesimin ötekiden üstün olmasına yol açmış, sınıflama, ayrılık ve farklılıklar ile üretimdeki ilişkilerin dönüşümüne sebep olmuştur. Cinsler arasındaki doğal doğurganlık; iş bölümü ve sınıflamaya yol açan ilk etmen olmuştur ki bu da biyolojik özelliklerden doğan ayrıma dayandırılmıştır. Bu biyolojik aile kavramı ise tarihte kadının doğurganlığına tapılan anaerkil toplumlarda karşımıza çıkar. Engels de buradan hareketle kadınla erkek arasındaki iş ve emek gücünü ailede çocuk yetiştirme vasıtasıyla doğduğunu belirtmiştir. Erkeğin aile içinde sahip, kadının ise üretim aracı ve çocuğun da emek harcanan iş olduğunu belirtmiştir. Bu bakış açısından yola çıkıldığında tarihsel süreçte kadın ve erkek rollerindeki şekillenmelerin sorunsalı ortaya çıkmaktadır. “Kadın devriminin amacı ilk kadın hakları hareketlerinin tersine yalnızca erkek egemenliğini yok etmek değil bundan öte cinsel ayrımı ortadan kaldırmak olmalıdır” (Firestone, 1993, s.22).

Dışının cinsellik ve doğurganlık simgesiyle bir figürde birleştirilerek hamile kadın betimlemelerinin doğurganlık ve kutsallık olarak yaygın olarak kabul edilmesi ana kültürde ve bu kültürün toplumsal sınıflamalara kadar ilerleyişinde önemli bir unsurdur (Roller, 1999). Tüm bu söylemlerle birlikte kadınların görünürlüğünü ve değerini ortaya koymayı amaçlayan kadın hareketlerindeki en yaygın görüş; kadınların kendilerini patriarkal baskı ve sömürüden kurtarma çabalarıdır. Kadın mücadelesi bir özgürlük ve sınıf mücadelesine dönüşmüştür. Kadınların mücadelesi; eşit işe, eşit ücrete, çocuk bakımında olanaklara, cinsellik ve bedenlerin denetiminden kurtulup özgürlüğe ve özerkliğe kavuşmaya, eğitim ve sosyal olanaklarda değişim ve dönüşüm içeren haklara

ve cins ayrımı gözetmeksizin bu hakların elde edilmesi savaşı olarak ifade dileyebilir (Cliff, 1981).

Cinsel farkı feminizmin bina edileceği bir temel olarak görmekten ziyade sorgulamayı teşvik eden bir soru olarak gören Butler (2020) cinsel fark, toplumsal cinsiyet ve cinsellik terimlerini birbiriyle çatışma içine girmiş terimler olarak ele almıştır. Basit bir olgusalılık olmadığı gibi cinsel fark aynı zamanda hep geliştirilmeye açık toplumsal bir manadır. Ayrıca cinsel farkın ortaya koyduğu sorunlar, biyolojik, psişik, söylemsel ve toplumsal alanda nerede başlayıp nerede bittiğine ilişkin belirgin bir açıklamanın daimî güçlüğüne de değinmek gerekir. Cinsel fark ne tam olarak belirgindir ne de inşa edilmiştir. Her iki durumdan da bir parça taşır. Bir kesişim olarak ele alınırsa cinsel fark; biyolojik ve kültüre olan arasındaki ilişkiye dair bir sorunu ortaya koyar (Butler, 2020). Bazı feminist söylemler bu farklılığı ortadan kaldırmak isteyecek kadar radikal olabilmektedir.

Özel olan politiktir sloganı ile feministler bedeni politikanın alanına dâhil etmektedirler. Çeşitli tahakküm ve denetim mekanizmalarının çok katmanlı yapısı içinde yer edinen kadın bedeni, din, üretim biçimleri gibi çeşitli denetim mekanizmalarına dâhil edilir. Feminist beden politikası yaparken cinselliği ve doğurganlığı birbirine bitişiren normlara bir karşı duruş sergilenir. Cinsel şiddete karşı geliştirilen politikalar, bekâret, namus, doğum kontrolü, kadınların görünüşleri ve estetik konularında söylenenler kadınları özgürleştirici bazı politiklardır. “Erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine karşı çıkabilmek için aile, evlilik, kadın emeği, beden, hukuk, piyasa, devlet, üretime ilişkin somut politikalar geliştirmek gerekir. Kadınları erkekler karşısında bir politik özne olarak kuran politikalar olmak zorunda” (Savran, 2018, s.117).

Kadın bedeni ve cinselliği ve doğurganlığının denetlendiği toplumsal sistemlerde, feminist literatürün karşı çıktığı hukuk ve düzenin adaletsizliği karşımıza çıkar. Bu adaletsizliğin nasıl ortaya çıktığını anlamak için toplumsal cinsiyet ilişkisi ve hukuk düzeninin, iktidarın sorgulanması gerekmektedir. Bu sorgulamayla feminist teoriler adaletsizliğin görünür olmasını sağlamış, mevcut normların özgürlük alanını aşarak kadınlara çizilen çerçeveyi betimlenmiş ve sorunlar açık edilmeye çalışılmıştır (Altun ve Toker, 2017).

“Sanat, düşünceyi kültürün acı noktalarını çerçevelemenin görsel ve yaratıcı yollarına göre şekillendiren deneylerin yürütüldüğü bir laboratuvardır” diyen Alphen

(2005)'in de belirttiği üzere; kültür ve geleneğin süreklilik ve değişken yapısı içerisinde yer alan sanat ile ulus, politika, üretim ve aile yapısı gibi değerlere anlamsal ve biçimsel olarak yer vermek mümkündür.

İnanç tahakkümü noktasında dinlerin törelerin, geleneklerin ortaya çıkardığı namus ve şiddet kavramlarına değinecek olursak bu kavramların ataerkil bağlamlara bağlandığını söyleyebiliriz. “Kadın ve erkek için namusun farklı anlam ifade etmesi toplumsal cinsiyet ilişkilerinde ataerkil doğaya bağlanmaktadır (Ersöz, 2016, s. 30). Feminist bakışa göre ise şiddet unsuru; cinsiyetçi ve güç odaklı sosyolojik bir olgudur. Sosyal, kültürel, dinsel ve psikolojik neden sonuçlar ilişkilerinde var olan bu olgu geleneksel olarak erkek değerleri ile kadına yöneltilen her türlü şiddet türü ile doğrudan ilişki içindedir (Ersöz, 2016).

Kültürel feministlerin evlilik, aile ve din gibi kurumlara karşı seçenekler oluşturma çabalarında görülmektedir ki kadının nitelikleri ön planda tutulur. Kadınlar kendi güçlerini fark edince erkeğin ötekisi olmaktan çıkarılarak yeni bir düzende niteliklerini ortaya koyabilirler. Zira radikal feminizmde kadın ve erkek arasındaki farkların yok edilmeye çalışılması, annelik anlayışının kadın bedeninin denetimi olarak görülüp biyolojik olarak doğurganlığa karşı çıkarak özgürleşme çabası, kadın kültürlü bir toplum inşa etme çabasını göstermektedir. Böylece kadın yüceltilerek patriarkal sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılır (Oğuz, 2019).

Yapısalcı ve postyapısalcı söylemde yer alan yapısöküm; gösterge ve doğrudan anlam ilişkilerini yıkmaya çalışır. Böylece dayatılan göstergelerde farklı anlam ilişkilerinin kapıları aralanır. Bu sayede anlam sonsuzlaşır. Feminist söylemlerin ve sanatçıların özellikle kullandığı yapısöküm pratikleri ile kadınlığa ait kullanılan her türlü simge betimlemenin ötesinde, ironik söylemler yaratarak bir yıkma eylemine odaklanılır. Anlam uzantısı içinde kadının temsil ettiği düşünülen her türlü simge dışılık kavramının da ötesine ulaşmaya çalışır. Yapısökümle kadının cinselliği varoluş sınırlarını zorlar, karşıtlıklar çerçevesinde irdelenir, bilinçdışı kaynaklara ve alanlara dikkat çeker (Söylemez, 2011).

Bu bağlamda anlam temasında yer alan kod ve kategoriler erkeğe ve kadına özgü olan anlamı bulanıklaşan roller bağlamında irdelendiğinde yapıbozum pratikleri ve feminist söylemler çerçevesinde irdelenmiş sosyal etkileşimlerin genel yapısını anlatmak yönüyle bir çerçeve sunmuştur.

Şekil 4.6. “Anlam” temasına ilişkin kategori ve kodlar

4.6.1. Anlam

“İnsanın anlam arayışı, varoluşunu anlamlandırmak ve yaşamını yaşamaya değer bir hale getirmek isteği konusu çok önemlidir. Çünkü insanın anlam arayışı, varoluşsal bir ihtiyaçtır’ (Öztaş, 2019, s. 3). Araştırma verileri incelendiğinde; öğretmen adaylarının kadın imgesine yönelik bakış geliştirirken, farkındalık kazandıkları süreçlerde bu doğal anlam arayışı sürecini yaşadıkları görülmüş ve bu arayışa odaklanılmıştır.

Kadın ve erkek öğretmen adaylarının uygulama süreçlerindeki tüm veri setleri incelendiğinde; kadın imgesine yönelik ürettikleri anlamlar eril ve dişil anlam olmak üzere iki kategoride incelenmiştir.

“Kişi her türlü şart ve ortamda anlam bulabilir ve hayatta kalabilmesi için temel güdü anlam istemidir” (Kula ve Erden, 2019, s. 181). Anlam bulma isteğiyle hareket eden öğretmen adayları kendi ifade güçlerini geliştirecek ve düşüncelerini yansıtacak görsel imajlara odaklanmışlardır.

“Toplumsal cinsiyet rolleri, kolektif yaşantının ürünü olarak, belli bir kültür ortamında elde edilmektedir. Buna göre toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde ve benimsenmesinde kültürün belirleyici bir etkisi bulunmaktadır” (Şahin, 2019, s.34). Öğretmen adayları anlamlar yaratırken ayrıca kendi kültür ortamlarından da

etkilenmişlerdir. Bireyler kimliğini toplumla etkileşimi ile sağlayabilir. İnsan kimliğini ve benliğini bulmaya çalışırken toplumsal normlardan, değerlerden, yargılardan etkilenebilir.

Yapılan analizler sonucunda; öğretmen adaylarının yaşadıkları kültürde, kültürel değerlere, aile kavramına, ailede bireylerin rollerine, kadın-erkek ilişkilerine odaklandıkları ve cinsiyet ayrımına vurgu yaparak anlamlar ürettikleri görülmektedir.

Bu bağlamda; “Anlam” teması; süreç içerisinde öğretmen adaylarından elde edilen günlük, görüşme ve dokümanlar incelenerek; “Eril anlam”, “Dişil anlam”, olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır.

4.6.1.1. Eril anlam

Araştırma sürecinde uzaktan eğitim yöntemiyle paylaşılan kaynak, doküman, öğrenci uygulamaları ve günlükleri değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının verileri irdelendiğinde araştırmanın ikinci araştırma sorusu olan “Görsel sanatlar öğretmen adayları kadın imgesine bakış açılarını nasıl deneyimlemiş ve derinlemesine sorgulamışlardır?” sorusuyla ortaya çıkan “Anlam” teması altında ortaya çıkan ilk kategori “eril anlam” olmuştur (Bkz. Şekil 4.7).

Şekil 4.7. “Eril Anlam” kategorisine ilişkin kodlar

“Eril Anlam”, “Dişil Anlam” kategorileri kadın ve erkek öğretmen adaylarının cinsiyeti gözetmeksizin, uygulamaları sürecinde ürettikleri anlamlar bağlamında

irdelendiğinde; eril anlamları erkeğin bedeninin sergilenişi ve imgesi yönüyle güç göstergesi olarak kullanılması yönüyle eleştirilmiştir. Ayrıca öğretmen adaları eril anlamda; erkeğe dini ideolojilerde, sahiplenen ve hâkim yönüyle vurgu yapılmasına, kültürel kodlarda birinci planda tutulmasına vurgu yapılmışlardır. Ayrıca bir eş ve baba olarak erkeğe atfedilen rollere ilişkin vurgularda bulunmuşlar, eril algının kadını ötekileştirmesine yönelik karşı çıktıkları görüşlere vurgu yapmışlardır.

Bedeni yaşadığı toplum içerisinde belli kalıplara sığdırmak olarak anlamlandıran Tevfik; bedeni toplumun bir simgesi olarak keşfetmiş (Bkz. Görsel 4.28) ve şu ifadelerle yer vermiştir;

“Günümüzde ve çağlar boyunca sürekli topluma ayak uydurmak zorundayız. Toplumu önemsemek gerek, insanlar kendini kendi olarak düşünmeden önce toplumun gözünde değerlendiriyor. Birey kendini sürekli bir başkası gibi göstermeye çalışırsa, önceki kendini eleştirmek zorunda kalır. Bu yüzden ki hiçbir şey dışarıdan görüldüğü gibi değil. Bugün toplum tarafından onaylanmayan, görünmeyen, sadece bir kumaş parçasından yaratılan bireyler, kendini çok daha yüksekte görüp dünyanın kendi etrafından döndüğünü düşünen insanlarla ne yazık ki sürekli karşılaşmaktayız. Farkına varan bireyler ise kendilerine bir daha dönüp uzun uzadıya baktıkları takdirde, kendi içinde yok olmayı izlerler” (ÖYG 30.11.2020).

Görsel 4.28. *Tevfik'in fotoğraf çalışması*

Öğretmen adaylarının ahlaki değer yargılarına yer verdikleri, aile, akraba, sosyal çevredeki yaşantılarından örnekler vererek kültüre yönelik anlam arayamaya çalıştıkları görülmektedir. Araştırmacı bu tespitine günlüğünde şu şekilde yer vermiştir; “Öğrenciler çalışmalarını yaparken derinlemesine sorgulamalarda bulunuyorlar. Özellikle ailedeki kimliklerine çevreden duyduklarına oldukça yer veriyorlar. Genel olarak Doğu Anadolu bölgesinde yaşamış olmalarından kaynaklı sanırım, kültür ve geleneğe atıflarda bulunuyorlar” (AG 25.06.2021). Toplum ile uyum konusunda sorguladıkları, eleştirdikleri, anlamaya çalıştıkları konuların genellikle yaşadıkları coğrafya ve kültür odaklı olduğu söylenebilir. Öğretmen adaylarından Keriman çevresinde yaşanan durumlara ilişkin ifadesini ve kadın imgesini çalışmalarında neden ön planda tutmaya çalıştığını şu şekilde belirtmiştir:

“Doğu'daki bir ilde yaşıyorum hani kadının da zaten ötekileştirildiği bir şehir diyebilirim. Daha öncesinde de mesela ben çok şeye şahit oldum. Çevremde; kadınlara değer verilmediğini, bizzat ölümle sonuçlanan olayları bile biliyorum. Yani kültürümde, yaşadığım memlekette kadına pek değer verilmediğini biliyorum. Çalışmalarında da zaten bu konulara özellikle dikkat çekmek istedim” (G 23.06.2021).

Çevresinde kadına verilen değerın daha az olduğuna dikkat çeken Filiz ise düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Yani kendi ailemde gördüğüm ve yakın çevremde de şahit olduğum durum şu; bir erkek çocuğun mutlaka olması lazım. Mutlaka bir babanın yanına destek olması için erkeğin olması lazım. Kadın bir şey ifade etmiyor. Zaten kız çocuğu denilip geçiliyor. Biz okurken bile söylenen şu; siz okuduğunuz zamanda babanıza bir faydanız yok ki, okuyup gideceksiniz” (G 08.07.2021).

Kültür genel olarak çevre ile etkileşimimize dayanmaktadır. Ayrıca kültürün tarih içerisinde geçirdiği süreç de önemlidir. Nesillerin birbirine aktardığı, değişebilen bir süreç olarak ele alırsak, öğretmen adaylarının bu süreci nasıl anlamlandırdıkları üzerine odaklanılabilir. Öğretmen adaylarının genel olarak kendi kültürleri bağlamındaki anlam arayışlarında; kadın ve erkeğe yüklenen anlamlara odaklanmışlardır. Aile ve din odaklı arayışlarında kadın üzerinde erkeğin egemen olduğu, kadınının kutsallığı, doğurganlığı, anneliği, sorumluluğu, şefkati, bereketi, emeği, ötekileştirilmesi, şiddete maruz kalması üzerine odaklandıkları söylenebilir. Çalışmasında çevresinde yaşanan erken yaşta evliliklere maruz kalan kadınları ele alan Sunay bunu bir şiddet olarak görmüş ve düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Şu an bazı doğu kesimlerinde küçük yerleşimin yerlerinde kadınlarımızı bir cinsel obje olarak görüyorlar. Hatta küçük yaşta daha olgunlaşmamışken evlendirmeye çalışıyorlar. Bedenlere zarar veriyorlar. Daha evliliğin ne demek olduğunu bilmeyen, sokakta oyun oynayan çocukları bir anda

elini kolunu, ağzını bağlayıp hayallerini kapatıp karanlığa hapsedip bir anda bir evlilik olgusunun içine bırakıyorlar. Otuz yaşında olan insanlar bile bu sorumluluğu alamazken on beş, on dört yaşındaki bir çocuğun bu sorumluluğu alıp hayat kurması imkânsız” (G 29.06.2021).

“Kültür; davranışlar, alışkanlıklar veya gelenekler yoluyla içselleştirilen davranışlardır” (Şahin, 2019, s.236). Bu bağlamda yaşadıkları kültürdeki davranışları göz önünde bulunduran öğretmen adaylarının veri setleri incelendiğinde genel olarak; toplumun bakışı yönüyle uyulması veya aşılması gereken kurallara vurgu yaptıkları, kalıplaşmış değer yargılarını çalışmalarlarıyla görünür kılıp yıkma çabasında oldukları söylenebilir. Gelenekler ve alışkanlıklar bağlamında; adaletsizliğe, töre cinayetlerine, genç yaşta evliliklere vurgu yaptıkları söylenebilir. Kalıplaşmış düşüncelere karşı çıkan ve kadın ve erkeğin eşit olması gerektiğini düşünen Tefvik düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Toplumda kadının yapmak istediklerine engel olan erkek midir? Yoksa kadının yapmak isteyip de yapamadıklarını erkeğe yüklemesi midir? Toplumda Kadın erkek eşitliğinde bahsetmek pek mümkün değildir. Çünkü kadın ve erkek eşittir dediğimizde asıl büyük eşitsizlik burada olur. Acaba eşitlik, kadının her şeyi yapabilmesi midir? Kadını inşaat işinde çalıştırmaya zorlamak eşitlik olur mu? Erkek evinin geçimini sağlaması gerek kişi olarak görülürse haksızlık mı söz konusuydu? Bütün bunları iyice düşünmek ve sorgulama gerek” (ÖYG 15.12.2020).

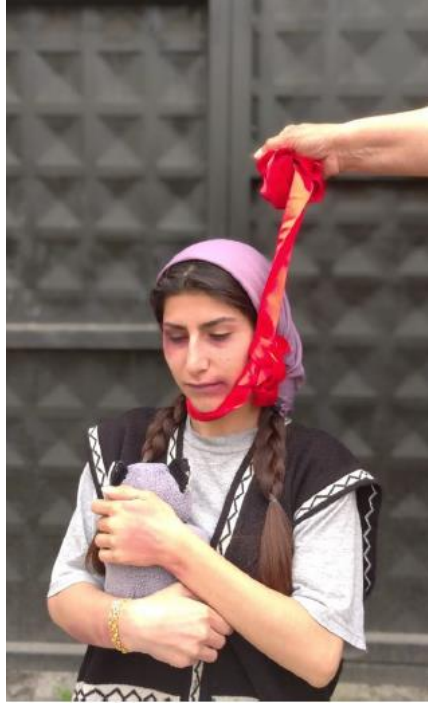
Genç yaşta evliliklere ilişkin sorguladığı geleneksel tabuları ve anlamları ifade etmek için bir kitap kapağındaki görseli kullanan Nur çocuk yaşta evliliklere yönelik eleştirisini ortaya koymuştur (Bkz. Görsel 4.29).

Görsel 4.29. Nur 'un incelediği kitap kapağı

Konuyu bireysellik çerçevesinde yaşam deneyimleri sonucunda içselleştirerek yansıttıklarına veri setlerinde rastlanmıştır. Öğretmen adaylarından Sunay bulunduğu yaşam koşullarında çevre ve kültürün etkisine odaklanmış, çevresi tarafından normal görülen kadına yönelik hâkimiyete karşı çıkmış, sorunları açıklıkla belirtmiş, yaptığı fotoğraf çalışmasıyla sorunu görünür kılmaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.30).

“Kadına şiddet, çocuğa şiddet bu sorunlar her yerde var. Benim çevremde de şu an bunlar var. Yakınımda komşularımda da var. Çevremden esinlenip yansıtmak istedim. Bu çalışmayı yapmak benim öğretmenlik deneyimi sürecini şöyle etkiledi diyebilirim. Ben zaten bu yola hani öğretmen olacağım diye çıkmıştım. Ama inşallah ileride atanırsam ya da gerçek bir öğretmen olursam o zaman gittiğim yerde öğretmenlikten çok bu gibi sorunlara odaklanacağım. Sadece bir öğretmen olmayacağım. Bundan sonra sorunların çözümüne odaklı davranacağım” (G 27.07.2021).

Görsel 4.30. *Sunay'ın fotoğraf çalışması*

Kadınların kültürel normlar aracılığıyla belirli roller biçildiğini eril algının bu durumu normalleştirme çabasını eleştiren, rahatsızlığını belirten Emrah ise düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir; “Kültürümüzde kadına ifade özgürlüğü verilmediği için farklı desen ve motifler işleyerek, duygu ve düşüncelerini yansıtmak istemiştir. Diğer bir anlamda bakarsak toplumun düşünce ve anlayış biçimi kadının etrafını örerek kadını bir kalıba sokmak istenmiştir” (ÖYG 23.12.2020). Yaşadığı

şehirde duyduğu bir anlatıdan etkilenen ve kültürün kadınlara yaşattığı zorluğu eleştiren Keriman (Bkz. Görsel 4.31); yaptığı çalışmada düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Töresel uygulamaların ağırlıklı olarak sosyo-kültürel hayatı yönlendirdiği bu bölgelerde, fiziksel ve psikolojik açıdan evliliğe uygun olmayan çocuklar kendi istekleri dışında aileleri tarafından evlendirilebilmektedir. Daha çocukluğunu yaşayamadan evlenen ve hatta annelik sorumluluğu ile yüzleşen kızları psikolojik olarak yıpranmaktadır. Değişen sosyo-kültürel yapıya rağmen kültürel değerlerin, alışkanlıkların ve kalıplaşmış yarguların ağırlıklı olduğu bazı bölgelerde, töre ve aşiret olguları önemini korumaktadır” (ÖYG 15.12.2020).

Görsel 4.31. Keriman'ın çalışması

Keriman çalışmasına ilişkin öyküyü şu şekilde ifade etmiştir:

“A...’yı ailesi eve zorla kapatmış hatta kapatmakla yetinmemiş zincirle bağladıklarını evden kaçarsa onu ölümle tehdit ettiklerini öğrendim. Ailesinin şiddet uyguladığını onu istemediği birisiyle erken yaşta evlendirmeye zorlamışlardı. Aslı' da evlenmek istemediğinden intihar etmişti. Böyle acı sonla biten bir hikâyeyi bende çalışmama birleştirdim” (ÖYG 15.12.2020).

Şakir kadın ve erkek görüntülerinin yer yer değiştirilmesiyle ürettiği anlam arayışında seçtiği görsel için kadın bedeninin bir obje olarak sunulduğunu, erkek bakışlarına sunulan bir ilgi odağı olarak anlamlandırmıştır. Yine aynı ifadeler yer veren Emrah seçtiği görselde kullanılan kadın bedeninin dikkat çeken, seyirlik bir nesne olarak sunulmasına odaklanmıştır. Şakir şu açıklamalara yer vermiştir:

“İncelediğim görselde kadın diye nitelendirdiğimiz bizim için kutsal fakat sanat için obje olarak seçilmiş bir beden olarak görüyoruz. Dışardan bakıldığında güzel diye nitelendirebileceğimiz bir kadının görüldüğü kadar bir üne sahip biri olduğunu, çevreden büyük bir ilgi odağı olduğunu görüyoruz. Özellikle erkek kitlesi tarafından çok daha fazla ilgi odağı çünkü görsele baktığımızda kadın ulaşılması zor biri olarak görünüyor ve kendini çok beğendiğini görüyoruz bu da ulaşılmasını daha ilgi çekici bir hale getiriyor” (ÖYG 28.10.2020).

Naciye ise erkek şiddetinden duyduğu rahatsızlığı ve erkek akranlarının ortaya koyduğu duyarlılığa vurgu yaparken şu ifadelerle yer vermiştir: “Toplumsal sorunları örneğin kadına şiddeti ele alalım. Sınıf ortamında aynı sıralarda oturmuş olduğum erkek arkadaşlarımda bu sorun karşısında ne kadar rahatsız olduklarını gördüm. Kadına şiddet tasarımlarla yansıtıldığında bir erkek algısıyla da ne kadar rahatsız edici olabiliyor bunun farkına vardık” (ÖDF 16.02.2021).

Devran ise erkek hâkimiyetini; “Çevremde toplumda kültürün aileyi oluşturduğunu ve aile bu kültüre bağlı kalmak için cinsiyetçi rollerin yani erkeklerin daha ağır bastığı bir kültürü yaşıyor” (ÖDF 08.02.2021) sözleriyle belirlemiştir.

Eril tahakkümü zıt kavramlar üzerinden değerlendiren ve çalışmaları aracılığıyla seçtikleri kavramları anlamlandırmaya çalışan öğretmen adayları toplumda karşılaştıkları durumları göz önünde bulundurmıştır. Genel olarak; toplum-birey, güçlü-zayıf, mutlu-üzgün, bağımlı-özgür, aşk-nefret, özgürlük-tutsaklık, sevgi-şiddet, masum-suçlu, cesur-korkak, yaşam-ölüm, güçlü-zayıf gibi kelimelerle anlamlar yaratmaya çalıştıkları veri setlerinde rastlanmaktadır. Örneğin seçtiği zıtlıkları korkak-cesur olarak belirleyen İlknur (Bkz. Görsel 4.32) şu ifadelerle yer vermiştir;

Görsel 4.32. İlknur'un çalışması

“Yaptığım kolaj tasarımında korkak-cesur zıt kavramlarını ele aldım. Ele almış olduğum bu kavramları tasarımında bir tarafta şiddete maruz kalan, korkan, mutsuz olan ve bunca şeye rağmen sessiz kalan kadınları ele aldım. O kadının etrafında şiddet bağımlısı erkekler, sinirli ve gergin olup eşlerine, sevgililerine ya da kız kardeşlerine kurdukları baskıyı anlatmak istedim. Bu baskı sonucunda kadınların zor durumlarına değinmek istedim. Diğer tarafta ise her şeye rağmen dimdik ve güçlü kalan kadınların özgürlüklerini cesaretini yansıtmak istedim” (ÖYG 08.12.2020).

Zıt kelimelerle çalışmasında anlam arayışına giren Eda ise çevresinde yaşanan olayları odağına alarak kadının evlilik öncesi ve sonrası yaşamına değinmiştir. Mutsuz ve koca şiddetine maruz kalan kadınları anlattığı çalışmasında kadının evlenmeden önceki ve sonraki hayatını çalışmasına aktarmıştır. Eda çalışmasına (Bkz. Görsel 4.33) ilişkin detaylara şu şekilde yer vermiştir;

Görsel 4.33. *Eda'nın çalışması*

“Öncesi-Sonrası kelimeleriyle kadına şiddeti anlatmak istedim. Özellikle de bu kavramı ele almamın sebebi kadınların çok güzel hayallerle evliliğe adım atmaları ve evliliklerinin ilk yıllarının mutlu huzurlu olduğu sevgi yağmuruna tutulduktan sonrasında hayatların nasıl kâbusa döndüğünü anlatmak istedim. Çalışmamın sol tarafındaki kısımda bir kadının hayatının yaşamında mutlu, huzurlu ve bir o kadarda memnun olduğunu göstermek adına çiçeklerin kadınların ruhlarına dokunduğuna vurgu yaptım. Diğer kısımda baba evinden çıktıktan bir süre sonra hayatının en mutlu ve güzel yıllarını geçirdiği evinin kendisi için artık bir ceza evinden farksız olmadığını, o renkli hayatının artık kâbusa döndüğünü ve eskisi kadar mutlu olmadığını tutsak hayatı yaşadığını anlatmak istedim. Kadınların ne hayallerle bir yola çıkıp ve nelerle karşılaştıklarını ve nelere maruz kaldıklarını dile getirmek istedim.”(ÖYG 09.12.2020).

Eril hâkimiyetin ve söylemlerin oluşturduğu; evlilik ve aile kurma gibi toplumsal baskılar altında karmaşık duygular yaşadığını belirten Vehbi yaptığı çalışma (Bkz. Görsel 4.34) ile duygularını şu şekilde dışa vurmuştur;

Görsel 4.34. *Vehbi'nin çalışması*

“Çalışmamda yalnızlığın ve karmakarışık duyguların vermiş olduğu bir hal ve bu halin renklerle beraber tuvale yansması diyebilirim. Bu çalışmayı yaparken babamın baskıları sonucunda, gelecekte yetişkin bir birey olarak aile kurma, evlilik gibi kararların içinde boğuştuğumu söyleyebilirim. İki karakterin olması da bunun içindir. Yalnızlıktan kurtulmak isteyen ben ve gerçeğin peşinde huzuru bulmak isteyen ben; karanlığın içinden renkli bir dünyaya göç etmek isteyen bir karakter” (ÖYG 23.12.2020).

4.6.1.2. Dişil anlam

Araştırma sürecinde uzaktan eğitim yöntemiyle paylaşılan kaynak, doküman, öğrenci uygulamaları ve günlükleri değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının verileri irdelendiğinde araştırmanın ikinci araştırma sorusuyla ortaya çıkan “Anlam” teması altında ortaya çıkan ikinci kategori “dişil anlam” olmuştur (Bkz. Şekil 4.8).

Şekil 4.8. “*Dişil Anlam*” kategorisine ilişkin kodlar

Öğretmen adaylarının uygulamalı süreçlerinde ortaya çıkan verilerde; dişil anlamlara, kadın bedeninin güzel ve estetik oluşuna, seyirlik olarak sunulmasına değindiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca, kadın imgesinin çekiciliğine, beden imajı olarak neden ve nasıl kullanıldığına ilişkin sorgulamalarda buldukları söylenebilir. Öğretmen adaylarının; kadının evde ve çocuk bakımıyla kodlanan fedakâr anne rolüne dikkat çektikleri, özgürlüğü kısıtlanan ve öteki taraf olan kadına yönelik eleştirilere yer verdikleri söylenebilir. Toplumsal yapılarında kadının eş ve anne oluşunda dini söylemlerin yer alması, kadının kültürel ve geleneksel yapılardaki konumuna karşı çıktıkları, dişil algının sözlü, yazılı ve görsel ifadelerdeki anlamlarına odaklandıkları ve tüm bu anlamların ortaya koyulması için söylemlerinde sıkça bu ifadelere yer verdiklerini söyleyebiliriz.

Dünyanın bir parçası olan beden, bizi dünyaya bağlar ve sürekli dünya ile diyalog halinde tutar. Varlık insan bedeniyle bağlantılıdır (Nevlyutov, 2018). Öğretmen adaylarının beden ve beden imgesine yönelik aradıkları anlamlarda kadın ve erkek bedeninin temsillerindeki anlamlara odaklandıkları görülmüştür. Bedenin bir varlık ögesi olarak sorgulanması ve anlam derinliğine inme girişimi öğretmen adaylarının bakışlarında bir dönüşüm oluşturmuştur. Yaşam deneyimlerinde karşılaştıkları pek çok toplumsal imaj ve mesajdaki içeriğe odaklanmaları anlamlar üretmelerini sağlamıştır. Uygulamalarına ilişkin sunular, paylaşımlar, okumalar, araştırma, gözleme ve

incelemeler bedenin dünya içerisinde bir diyalog parçası olarak anlamlandırılmasını sağlamıştır.

Araştırma sürecinde konu bağlamında gerçekleştirilen etkinlikler, öğretmen adaylarının yazılı, sözlü ve uygulamalı çalışmalar ile yansıtabilecekleri içeriklere sahip olduğundan, kadın imgesine bakışı keşfettikleri süreçlerde; araştırmacı, öğretmen, öğrenci oluşları ile pekiştirme yapmalarını olanaklı kılmıştır. Pedagojik yaşam deneyimlerinde bağlama ilişkin farkındalık kazanmaları için ders sürecinde farklı kaynaklardan yararlanılmasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda aynı konuda video, sunu, reklam, sanatçı eserleri, makaleler, kitaplar, filmler gibi ders materyalleri çeşitlendirilmiştir. Böylece öğretmen adaylarının ders sürecine etkin katılımları paylaşımları, sorumluluk duyguları, bireysel çalışma ve akranları ile fikir paylaşımında etkileşimde bulunma konularında öğrenmelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Aşağıda öğretmen adaylarının tüm verileri dikkate alınarak ulaşılan kodlara ilişkin bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının pedagojik yaşam deneyimlerinde kadın imgesine yönelik farkındalıklarının nasıl oluştuğu ve hangi anlamlar ürettikleri üzerine odaklanılmıştır. Aşağıda; öğretmen adaylarının kadın imgesine, bedene ve topluma yönelik farkındalığı, gündelik yaşamlarında yer alan konuların (toplumsal cinsiyet, kültür, roller vs.) etkisini fark etmeleri, karşılaştıkları imgeleri derinlemesine inceledikleri, eleştirel bir tavırla sorgulamaları ve sonunda da görsel çevreye karşı daha dikkatli ve eleştirel bakmaya başladıklarına ilişkin söylemlerine doğrudan alıntılarla yer verilmiştir.

Duru:

“Farklı uygulamalardan yola çıkarak gerek toplumsal gerekse de kültür, cinsiyet ve aile vb. konulara ilişkin bakış açım daha genişledi diyebilirim en azından aynı konudan yola çıkarak farklı başlıklar altında anlatarak daha akılda kalıcı ve anlaşılır hale getirmek ilerde karşılaştığımda ifade de sıkıntı olmayacağını düşünüyorum” (ÖDF 19.02.2021).

Keriman:

“Bu uygulama ile her bireyin aslında çok daha değerli olduğunun farkına vardım. Evet, toplum içerisinde herkesin bir konumu elbette var ama önemli olan toplum içerisinde hak edilen değerli görebilmek olduğunu düşünüyorum. Çünkü çevremizde itilip kakılan onca kadın var toplumun bir parçasını oluşturuyorlar ancak hak ettikleri değeri görmüyorlar. Kadınların da en iyi şartlarda yaşamaya hakkı var” (ÖDF 08.02.2021).

Nur:

“Bundan sonraki sanat üretimlerimde toplumdaki konuları ele alacağımı düşünüyorum yani bir algı oluşturmak için. Tabi bunun yanında hep yapmak istediğim bir eseri insanlar ne der algısı ile yapamazken şimdi sadece kendim istediğim için yapacağım. Bu konuda uygulamaların etkisi çok fazla oldu diyebilirim.” (ÖDF 08.02.2021).

Vehbi:

“Farkındalık her insanın benliğinde olması gereken bir şeydir. Bendeki etkisi de o konular hakkında yaratıcı bir şekilde hareketlilik sağlamak oldu. Özellikle toplum kadın ilişkisi, cinsiyet, özgürlük tutsaklık konusunda yaptığım etkinlikler akılda kalıcı etki bıraktı” (ÖDF 08.02.2021).

Funda:

“Uygulamalar bitiminde, daha doğrusu her ödev teslimimde şunu fark ettim. Bizler yani insanlar bu tür aktivitelere ihtiyacımız varmış. Daha çok sanat öğrencileri olarak kendimizi normalde ifade edeme sekte kendi tasarımlarımızda vermek istediğimiz duygu mesajları sanatla çok iyi veriyoruz ama bu uygulamalar farklıydı, her birimizin çok heyecanlı olduğun kendi çalışmalarımızı ifade etmek göstermek kendimizi bireylere anımsatmak iyi gelmişti geliyordu hevesliydik. Buda içimizde çok yoğun bir yerlerde derin duyguların yaşantıların olduğunu gösteriyordu. Hepimizin sorunu aynıydı. Toplum benlik, cinsiyet eşitlik, lakin hepimiz bu sorunlarımızı çok farklı tasarımlarla materyaller ve tekniklerle dile getirmiştik. Konular yaşantılarımızla bağlantılı olması ayrıca dikkat çekici olmasına avantaj sağlamıştı. Hepimiz bir kimlikteyiz ve kendimize ait hayatlarımız var toplum denen yapının bireyleriyiz. Sürekli olarak bir şeyler yaşıyoruz, yaşıyoruz ve hayatımızda çok sorunlar oluyor bunlar üzerine yapılan çalışmalar olunca ilgi odağı oluyor ve oldu da. Benlik kavramı toplumsal cinsiyet bu konular olması bizleri araştırmaya düşünmeye gelişmeye fikirlerimizi sunmaya teşvik etti” (ÖDF 08.02.2021).

Görsel 4.35. *Funda'nın görselleri yer değiştirdiği çalışması*

Bu bulgulara göre öğretmen adaylarının geliştirdikleri bakış açıları ile kadın imgesine yönelik öz farkındalık geliştirdikleri, duyarlılık ve sorumluluk çerçevesinde gözlem ve sorgulama becerileriyle anlamlar bulmaya çalıştıkları söylenebilir. Örneğin

son süreçteki çalışmasını yapmadan önce tasarımlarıyla (Bkz. Görsel 4.36) derinlemesine anlam sorgulama çabasına giren İlnur bilinçli olarak tasarımlarında kadın imajlarına yer vermesini, bakış açısını, ürettiği anlam derinliği ile nasıl ifade etmeye çalıştığını şu şekilde belirtmiştir;

“Hep kadın figürleri ile çalıştım. Kadının özel bir yapıya sahip olduğunu düşünerek, özgürlüğü kadının duruş ve hareketleri ile ifade etmeye çalıştım. Bilinçli olarak kadını ön planda tutan görüntülere yer verdim. Örnek verecek olursam posta sanatı çalışmalarım da bu yöndeydi. Sorgulamalarımı eskizler ve posta sanatı çalışmamla ifade ederken son çalışmamın anlam ve içeriğini de buldum diyebilirim” (G 28.06.2021).

Görsel 4.36. *İlnur'un posta sanatı çalışmaları*

Öğretmen adayları anlamlar ürettikleri süreçte metaforik anlamlara da odaklanmışlardır. Örnek olarak Serkan kadının rolüne, ev hanımı ve el becerisi gerektiren anlam ve ifadelerin kadına kodlanmasına ilişkin eleştirel tasarımında kadın beyininin yorulmasına ilişkin (Bkz. Görsel 4.37) metaforik anlamı aşağıdaki görsel ile yansıtmıştır;

Görsel 4.37. Serkan 'ın grafik çalışması

Öğretmen adaylarından Nur ise öğretmen oluşuna odaklanmış süreçte en çok eğitimci hayatında uygulamalı süreçleri örnek alarak neler yapabileceği konusuna odaklanmıştır. Ayrıca anne ve baba oluşa odaklanmış bir öğretmen adayı olarak incelediği anlamlarda dışil bakış ile üstlendiği sorumluluğu ifade etmeye çalışmıştır. Bu düşüncelerini Nur şu sözler ile ifade etmiştir; (Bkz. Görsel 4.38)

“Benim toplumdaki yerim bir öğretmen olmam veya öyle yetiştirilmem. Mustafa Kemal’in dediği gibi yeni nesil biz öğretmenlerin eseri olacak. Ben de yeni nesile hatta ve hatta genç yaşlı demeden bütün bir topluma ışık tutacağım. Evet, benim toplumdaki yerim görevim bu. Ben onların hayat yolunu aydınlatacak ve sanat ışığı ile güzelleştireceğim. Bana göre değil, bence herkese göre böyle olmalı. Toplumdaki anne ve babadan sonra en büyük role ve göreve sahip olan birey öğretmendir. Hele de bu bir Görsel sanatlar öğretmeni ise. Bütün bireylerin hayatını değiştirerek onlara sihirli değneği ile dokunarak toplumun temelini atarak en iyi şekilde geliştirir. Bu fotoğrafları çekmemin nedeni aslında kendi benliğimi de arıyorum. Hem ışık tutup hem de benliğini aramak. İşte böyle de bir bireyim ben. Her ne kadar toplumda büyük bir yere sahip olamadığımı düşünsem de çok büyük bir etkim varmış” (ÖYG 30.11.2020).

Görsel 4.38. *Nur'un fotoğraf çalışması*

Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının süreçteki uygulamalarında anlamlar ararken kendi benliklerini keşfettikleri, birer öğretmen adayı olarak sorunlara çözüm bulma ve bunu sanatsal bir yol ile ifade etme çabası içerisinde oldukları söylenebilir. Araştırmada öğretmen adaylarının kadın imgesine yönelik ötekileştirilmiş bir bakış açısını fark ettikleri ve bunu bir sorun olarak gördükleri veri setlerinde rastlanan bir durumdur. Öğretmen adaylarının görsel imgelerin gücünü ve içerdiği çağrışımsal anlamları fark ettikleri görülmüştür. Birer öğretmen adayı olarak sorumluluk üstlendikleri ve pozitivist bakış açısıyla toplumu bilinçlendirme misyonu üstlendikleri söylenebilir.

Öğretmen adaylarının sanatsal ve yazınsal ifade güçlerini ortaya çıkarmaya çalıştıkları ve bunu yaparken ifadenin, anlamın, içselleştirmenin, ilginin ve merakın gücünü fark ettikleri söylenebilir. Kadın imgesi üzerine düşünürken araştırmacı rolünün ortaya çıktığını ve ilgisini algı gücü ile birleştirmeye çalışan Gül bu durumu;

“Bu çalışmaların benim araştırmacı rolümü daha çok ortaya çıkardığını düşünüyorum. Çünkü kadınlarla alakalı bu kadar geniş bir bilgiye sahip değildim daha önce. Özellikle toplumsal cinsiyet olarak da bu kadar net bilgilere sahip değildim ve bu araştırmalar sonucunda daha belirgin bilgilere sahip oldum. Pedagojik olarak ben öğretmen hayatımda neleri değiştirebileceğimi anladım özellikle” (G 24.06.2021).

Toplumda kadın olmanın zorluklarına daha derin anlamlar arama yolundaki çabasını belirten Gül gibi Nur da toplumda kadın olmanın parçalanmış yapıları bir araya getirmek ve bir bütün oluşturmak olarak gördüğünü yaptığı kolaj (Bkz. Görsel 4.39) çalışmasıyla ifade etmiştir.

Görsel 4.39. *Nur'un kolaj çalışması*

Toplumda kadının özgürlüğünün sınırlandırılıyor olmasına ve kadını yönelik bu algıyı yıkma derdinde olan Nur tasarımıdaki yerleştirmeler ile umudun yitirilmemesi gerektiğini yerleştirdiği göz ile anlamlandırmaya çalışmıştır. Çalışmasına ilişkin ifadeleri şu şekildedir;

“Kadınlar toplumda sınırlandırılır, şiddete maruz kalır, giyimiyle yargılanır. Hatta tacizler basitleştirilir ve kadın suçlu görülür. Ancak tüm bunlara rağmen kadın asla pes etmez ve umudunu kaybetmez. Umudunu yitirmeyen kadını temsilen arka planda kalan kadın görseli üzerine yerleştirdiğim göz bunu ifade etmek içindir” (G 24.11.2020).

İçinde buldukları toplum normları içerisinde kadına yönelik algı ve anlam arayışları içerisinde olan öğretmen adayları özellikle kolaj çalışmalarındaki anlam yaratma çabalarını bazen sloganlar ile ifade etmeye çalışmışlardır. İlknur “Kadını tutan mı tutulan mı?” diye sorguladığı çalışmasında (Bkz. Görsel 4.40) kendi anlamını bulmaya çalışmıştır. İlknur görüşlerini şöyle dile getirmiştir;

“Kadınları el üstünde tutup değer vermek mi önemli yoksa baskı altında tutup değersiz göstermek mi? Çalışmamda birden fazla kadın görseli mevcut. Bu kadınların hepsi farklı bakış açlarına sahip. Burada sorguladığım tüm bu kadınların baskı altında tutulduğu mu yoksa kendi varlıkları ile el üstünde tutulduğu mu? Bu yüzden elleri yerleştirdim” (G 24.11.2020).

Görsel 4.40. İlkur'un kolaj çalışması

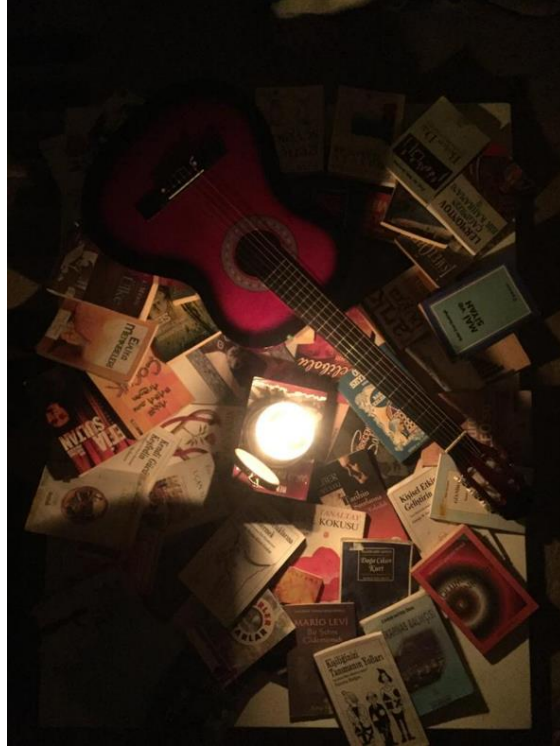
“Bedenin boyutu vardır. Hareket yoluyla dışsal gerçekliği polarize eder ve anlam aracı haline gelir” (Çelimli 2010). Bedenin boyutları üzerine odaklanan öğretmen adayları beden imajlarına hangi anlamların yüklendiğine ve hatta bireysel olarak kendi yaşam deneyimleri sonucunda geliştirdikleri öznel anlamlara odaklandıklarını söyleyebiliriz. Örneğin İlkur yaptığı tasarımda kadın bedeni üzerindeki toplumsal normların baskısını şu şekilde ifade etmiştir; (Bkz. Görsel 4.41)

Görsel 4.41. İlkur'un çalışması

Masum; bedeni keşfinde her bir bireyin toplum içinde farklı kimlik, kişilik ve karakter barındırdığına, varoluşunu oluşturan etmenlerin önemine vurgu yapmıştır. Dışıl söylemlerden anlamlara odaklanan Masum toplumsal kalıpların dışına çıkmak için kendini bulmaya odaklanmıştır (Bkz. Görsel 4.42). Bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu fotoğrafı çekmemin sebebi toplumda etrafımdaki insanların her birinin diğerinden farklı olması ve benim de onlardan farklı olmam. Her insan farklı düşünceler farklı hissiyatlar ve duyguları içindeki ne olduğunu her insanda farklıdır tıpkı bu kitaplar gibi. Hepsi birbirinde farklı birinden bağımsız, bende bunlardan biriyim. Davranışlarım, hareketlerim, tarzım, sevincim, kahkaham ve daha niceleri. Okuduğum kitap türleri ve ortadaki ışık ise insanın yaşam kaynağı olarak ele aldım. Loş bir ortamın olması içinde bulunmasının nedeni melankoliyi vurguluyor. Yani karanlıktadır insan ta ki düşüncelerini aydınlığa çıkartana kadar. Hemen yandaki gitar ise ben kendimle özdeşleştiriyorum her notasında her farklı sesinde kendimin farklı özelliklerimi buluyorum” (ÖYG.01.12.2020).

Görsel 4.42. *Masum'un fotoğraf çalışması*

Duru ise beden imajını sembolleştirerek anlam aramış kendini bir kaktüs olarak görmüştür (Bkz. Görsel 4.43). Bu durumda; Duru'nun beden özelliklerine duruşa ve tavır göre toplumun onu değerlendirdiği düşüncesinde olduğu söylenebilir. Her bireyin

kendi bakışında bir beden imgesi bir imajı olduğu söylenebilir. Duru zihnindeki temsili şu şekilde belirtmiştir (Bkz. Görsel 4.43);

“Kaktüsle kendimi anlatmak istememdi. Aynı türden iki kaktüsü ele aldım biri yetişkin diğeri ise daha yeni yetişmekte olan yavru kaktüs. Çevrem tarafından izlenilen beni ele almak istedim. Çevreme verdiğim izlenim kaktüste de anlaşıldığı gibi dokununca acıtması. İnsanlar bazen elini acıttığı için kaktüsleri sevmezler ön yargılı olurlar. Ama kaktüslerle ilgilenen biri olarak ben öyle düşünmüyorum. Bende de durum bu aslında arkadaşlarım ilk gördükleri zaman benden çekindiklerini benim onlarla konuşmayacağımı düşünürler. Ama tanıdıktan sonra öyle biri olmadığımı anlarlar. Belki de dış görünüşüm öyle bir izlenim veriyordu onlara. Daha sonrasında beni tanıyanlar hep şunları söylediler: Arkadaşın olarak gördüğün birini kendinden ayırt etmiyorsun her konuda yanında olmak istiyorsun. Evet, kendimden ayırt etmem sevdiğim insanları, bildiğim bir şeyi, iyi olanı hep paylaşıyorum onlarla. Belki onlar bilmese de bu benim hayatım boyunca benimle olan koruma duygusuydu. Bir anne içgüdüleriyle davranmamdı. Bunu kaktüsten yola çıkarak anlattım ve büyük olan kaktüs ben ve yanında olan küçük kaktüste arkadaşlarım. Onları küçük seçmemin sebebi ise, o küçük kaktüs büyük olanın bir parçasıydı yani büyük kaktüs anne rolünü üstlenmişti” (ÖYG 16.12.2020).

Görsel 4.43. *Duru'nun çalışması*

Araştırma verileri incelendiğinde, öğretmen adaylarının; toplumsal yapılar aracılığıyla bedenine nasıl anlamlar verdiklerine, toplumsal koşullara uyum sağlamada önceki ve mevcut yaşantılarının izlerine kolaylıkla rastlayabilmekteyiz. Örneğin Vehbi toplumdaki aidiyetini, konumunu ve değerini sorguladığı çalışmasında kendini bir kalem olarak görmüştür. Kişilik ve karakterini bedensel duruş ve ifade ile anlatamasa da

düşünceleriyle ve yaşamdaki amaçları çerçevesinde şekillendirmeye çalıştığını belirtmiş, cinsiyet bağlamında öteki kavramını yok saymıştır (Bkz. Görsel 4.44)

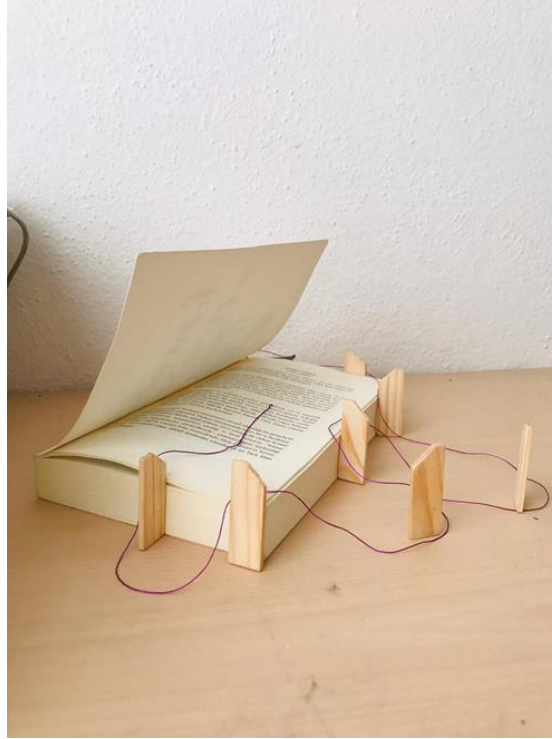
“Derin yaralar adlı çalışmamda kendimi anlatmak istedim. Kendi benliğimden yola çıkarak kendimi bir kaleme benzettim. Kalem insanı simgeler, beyaz kâğıt yaşamı, bant ise toplumu simgeler. İnsan doğduktan sonra onun için bembeyaz bir sayfa açılır. Yaşama sıfırdan atılma gibi insan bazen kendini bir boşluğun içinde hisseder. Oradan oraya atılmak ister. Doğanın güzellikleri ile bütünleşir. Fakat toplum denen yapı yaşamı bazen yaşanılmaz kılan en önemli unsurdur. Evet, ben bir kalemin. İçimde dünyalar gizli çok yetenekli bir benliğim var. Topluma çok yararlı bir birey olabilecek kapasiteye sahibim. Fakat toplum tarafından hep görmezden gelinip yeteneklerim ve benliğim değersiz kılınmış bir durumda. Bu da bende oldukça derin yaralara sebep oluyor. Bazen kendimi ayrı dünyalara atmak istiyorum kimsenin olmadığı sesiz sakin bir yer mesela... İnsanlara karşı çok iyi olup onların geleceği hakkında emin adımlarla savaşmaya çalışan bir ben varım. Fakat çok fazla değerlin önemsiz olduğunu yüzüme vuran bir toplum elim kolum bağlı bir şekilde bir şeyler yapamayan ben varım” (ÖYG 03.12.2020).

Görsel 4.44. *Vehbi'nin çalışması*

Beden sosyolojisi içinde birey oluşu ele alan Emrah'ın toplum içerisindeki etkileşimin, toplumsal bireyler oluşa odaklandığı ve ötekileştirmeyi yok saydığı söylenebilir (Bkz. Görsel 4.45). “Çekmiş olduğum fotoğrafımda anlatmak istediğim çubuklar toplumda bulunan bireyleri simgeliyor ve toplumun arasında bağı ipele

anlatmak istedim. Toplumda bulunan her birey arasında görünmez bir bağ vardır. Kitap ile de toplumda bulunan bağın okumak yani eğitimle kalıcı olacağına dikkat çekmek istedim” (ÖYG 01.12.2020).

Görsel 4.45. *Emrah 'ın çalışması*

Beden inşa edilen bir olgu olarak toplumsal normlar içerisinde var olmaktadır. İnsan zihninde kendine yönelik bir beden imajı hep vardır ve bu da öznelliğini, kendini olumlayıp olumlamadığını ortaya koyabilir. Devran da toplum içerisinde kabul görmenin onu şekillendirebileceği düşüncesiyle, dışlanma ve ötekileştirme ifadelerine şu şekilde yer vermiştir (Bkz. Görsel 4.46);

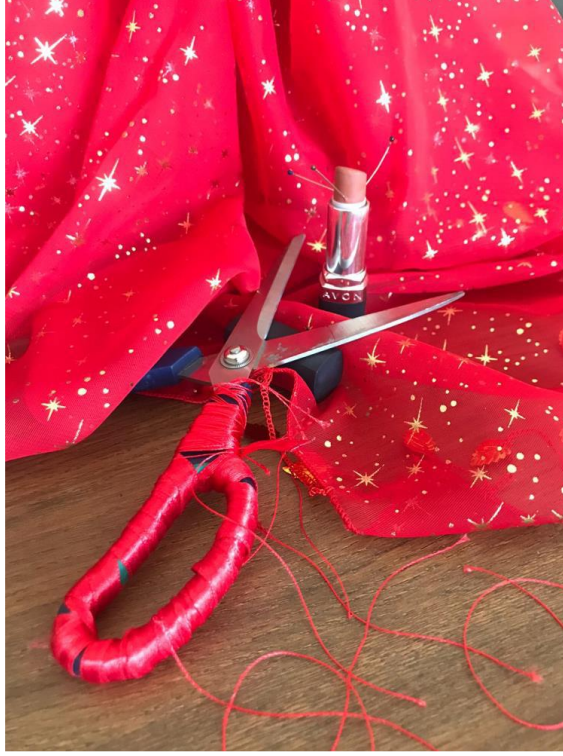
“Kendimi bu başıboş bırakılmış ağlar gibi hissediyorum hayat bir kenara itse bile elbet dikkat çekici bir özelliğimiz ile öne çıkıyoruz. Manzara çok güzel bu fotoğrafı çekerken sanki ben ordaymışım gibi hissettim. Köşede durup sadece manzarayı izleyip toplumdan soyutlanmış ve bundan memnunmuşum gibi... Ama toplumdan ne kadar uzaklaşırsak o kadar daha da dışlanmış oluruz” (ÖYG 14.12.2020).

Görsel 4.46. *Devran 'in çalışması*

Öğretmen adaylarından bazılarının anlam arayışları sırasında toplumsal ve kültürel yaşam şekillerinden etkilenecek anlam arayışları söz konusudur. Gündelik yaşamlarında kadına ilişkin değerleri sorguladıkları, seçtikleri biçim, nesne ve renkler ile dışıl anlama ilişkin veri setlerine rastlanmıştır. Sosyal yaşamlarındaki kadın olgusunu ürettikleri çalışmalar ile ifade ederken anlamlar oluşturmuşlardır. Biçim ve içerik ile dışıl anlamlar oluşturdukları söylenebilir. Örneğin Gül çektiği fotoğraftaki (Bkz. Görsel 4.47) renk seçimini, nesnelere dışıl bağlamda anlamlandırırken şu ifadelerle yer vermiştir;

“Bu fotoğrafta öncelikle kırmızı kullandım. Çünkü bence kırmızı toplumda kadını ve hayatta kalma isteğini simgeliyor ve duyguları uyandıran canlı bir renk. Bu renkle değersiz olan kadının değerini vurgulamak istedim. Kullandığım ruj kadının bedeni kendi benliğini simgeliyor. Kadının toplumdaki gördüğü zararları ise iğne ile açıklamaya çalıştım. Makas ise kadının toplumdaki kısıtlanması ve makasa sarılan kurdele kadının ona uygulanan kısıtlamaya rağmen kendini yaralarını sarıp toparlanma isteği son olarak ta yerdeki kesik ipler ise kadının hayallerinin umutlarının değersizlikten önemsizlikten hep yarım ve kesik kalmasını anlatmaya çalıştım” (ÖYG.12.01.2020).

Görsel 4.47. *Gül'ün fotoğraf çalışması*

Öğretmen adaylarının kadın kimliğini bazı biçim ve renkler ile simgesel olarak ifade ettikleri söylenebilir. Toplumsal ilişkiler içerisinde kadının varlığına odaklanan öğretmen adayları bunu görünür kılmak, eril algıya karşı bir dişil algı oluşturma çabasında oldukları veri setlerinde görülmektedir. Kadın ve erkeklik olgusu öğretmen adaylarının bilinçaltında bazı kodlarla yer alması çalışmalarına ilişkin oluşturdukları anlamlarda ortaya çıkmaktadır. Objelere yüklenen anlamlar ile toplumsal cinsiyet algıları üzerindeki değişimleri incelemek mümkün olabilmektedir. Renklerin çağrışımlarıyla seçilen objeler ve bu objelerin yarattığı çağrışımlarla algılar gözlemlenebilir (Şahin, 2014). Örneğin Gül; kırmızı rengi, kullandığı ruju kadını simgeleyen bir imge olarak çalışmasında kullanırken kırmızı renge ve yerleştirdiği nesnelere yönelik bilinçaltındaki düşüncelerini dışavurumda kadının var oluş sürecinde karşılaştığı zorlukları, yarım kalmışlığı ve umudu anlatmaya çalışmıştır.

Gül gibi kırmızı renge dişil anlamlar yüklemeye çalışan İlkur da kullandığı kırmızı ipe kadını imgelemeye çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.48). Çalışmasına ilişkin düşüncesini şu şekilde yansıtmıştır:

Görsel 4.48. *İlknur'un çalışması*

“Çekmiş olduğum fotoğrafta balkon demirine bağlı ve örülü bir şekilde kırmızı bir ip bulunmaktadır. Bir balkon içerisinde çekmiş olduğum bu ip toplum içerisinde bulunduğumuz özgürlüklerimizin kısıtlandığını belirtmek için bir tarafı flu bir şekilde dışarıyı görmektedir. Bunun başlıca sebebi özgürlüğümüz kısıtlanması ve bunun yanı sıra kadınların görmüş olduğu şiddet o şiddetin sonunda yaşanan ölümleri anlatmak istedim. İpin renginin özellikle kırmızı olması bu cinayetlerin imgesini anlatmak amacıyla yansıtmaya çalıştım” (ÖYG 12.01.2020).

İlknur; kırmızı rengi dişil bir imge olarak yerleştirmenin yanı sıra rengin kadına yönelik şiddeti ve kadın ölümlerini ifade etmeye çalışmıştır. Bu anlamlandırma çabasında özgürlüğü aydınlık bir dış mekân, özgürlüğün kısıtlanmasını demirler ve kırmızı ip ise kadını ve ona uygulanan şiddetin ifadesi olarak seçilmiştir.

Öğretmen adaylarının soyut çalışmalarındaki dışavurumlarında aynı şekilde kadına şiddete, kadının rengine vurgu yaptıkları görülmektedir. Tutku, hayal, aşk, sevinçleri, aydınlık, umut, üzüntü, korku, çaresizlik, kayıplar, ihanet, ayrılık, duygular, kişilik, kurgu, insan, dünyaya bakış açısı, kapsam, renk, ölümler, şiddet, tehlike, günah, dünyanın yok oluşu, dünya sorunları, karamsarlık, nefes, doğa, hüzn, rahatlama, mutluluk, özgürlük, dinginlik, neşe, sakinlik, duygusallık, zarafet, hayat, araf, düzen, dürüstlük, barış, kadın, cesaret, hassasiyet, anne, gibi kavramları renkler ile ifade etmeleri veri setlerinde rastlanan bir durumdur. Kadına yönelik algılarını renk ve biçim

ilişkisiyle anlamlandırmaya çalışan öğretmen adaylarının çalışmaları ve anlamlandırmaları şu şekildedir:

Öğretmen adaylarından Gül'ün genellikle kırmızıyı seçmesi ve bu renge yüklediği anlamlar (Bkz. Görsel 4.49) çalışmasına ilişkin yorumunda şu şekildedir:

“Ben genellikle tasarımlarımdan kırmızı renkleri kullandım. Bu yaptığım soyut çalışmada da kırmızı rengi ağırlıklı kullandım. Çünkü kırmızı rengi kadını en iyi simgeleyen ve temsil eden renk olarak görüyorum. Kırmızı renk insana güç veren cesur ve canlı bir renk. Aynı zamanda zarif ve kırılganlığın da rengi bence. Kırmızı biraz anaç da bir renk gibi. Koruyucu, şefkatli duygular çağırıyor. Annelik duygusu gibi tasarımlarımı yaparken kırmızıyı yoğun kullanmamda bu duyguların payı büyük. Toplumda da güç ve şiddet, cesaretin rengi kırmızı insanda psikolojik olarak uyandırdığı şeyler bunlar. Bu soyut tasarımda da kadının gücünü kırmızıya bağladım önünde duran siyah renk de kadının engelleri ve bu engellerin arkasında kadının özgürlüğü ve umudu olan mavi ve mor renkler var” (ÖYG. 01.01.2020).

Görsel 4.49. *Gül'ün soyut çalışması*

Resimsel anlatıda anlam aracılığıyla duyguların ifadesi söz konusudur. Kırmızı rengi kullanan Gül çalışmasındaki anlamı dışavurumcu bir ifadeyle açıklarken kullandığı renkler ile oluşturduğu anlam; kadının gücü, anaçlığı, aşması gereken engeller şeklindedir. Dışavurumcu çalışmalarda rengin kullanımı bir iletişim şekline dönüşebildiği gibi renk bir form halini almaktadır. Böylece doğal, içten renk kullanımı dışavurum ile rengin manasını önemli kılmaktadır (Karyağdı, 2016). Bu bağlamda Öğretmen adaylarının bazı soyut çalışmalarında kendi algıları çerçevesinde seçtikleri renkler ile dışıl algılarını ve yaratıkları anlamları incelemek mümkündür.

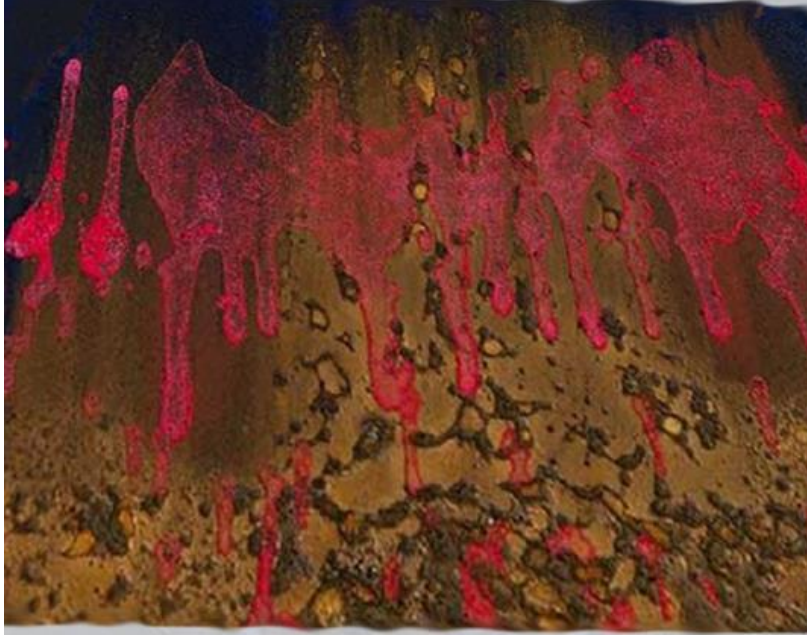
Şimdiye kadarki çalışmalarında hemen hemen bütün çalışmalarında mavi, kırmızı, siyah ve beyaz renklerini kullandığını belirten Keriman bu çalışmada da yine aynı renkler üzerinde durmak istediğini belirtmiştir (Bkz. Görsel 4.50).

Görsel 4.50. *Keriman'ın soyut çalışması*

“Ortada duran mavi renkli figürler kadın figürü. Dans ediyorlar. Mavi özgürlüğün rengi. Kadını ve maviyi bir arada kullandım. Arka planda ise kırmızıyı baskın olarak kullanmamın sebebi dikkat çeken aynı zamanda hareketliliği sağlayan heyecan, şiddet ve tehlikenin rengi olması. Siyah ise yine şiddetin korkunun karanlığın rengi. Mavi kadın figürlerinin bu iki renk arasında kendini bulması kadının özgürlüğünün en çarpıcı şekilde vurgulanmasını istedim. Kadın toplumda ne kadar şiddette maruz kalsa da mutlaka özgürlüğüne kavuşacak istediği her şeyi gönül rahatlığı ile elde edecektir” (ÖYG.29.12.2020).

Keriman'ın da Gül gibi kadınının özgürlüğüne vurgu yaptığı çalışmasındaki renklere yüklediği anlamalarda görülmektedir. Şiddet ve tehlikenin rengi olarak kullanılan kırmızı aynı zamanda heyecan ve hareketlilik olarak da kullanılmıştır. İki öğrencinin de çalışmasında engellere karşı çaba göstermek zorunda kalan ve özgürlük mücadelesi veren kadın imajı görülmektedir.

Görsel 4.51. *Serkan'ın soyut çalışması*

Kullandığı renkler ve renklere yüklediği anlamlar ile Serkan (Bkz. Görsel 4.51); kadına yönelik şiddete sessiz kalmaya değinirken aynı zamanda bir renkle hem şiddete hem de güce, hakimiyete vurgu yaptığı görülmektedir.

“Rengin psikolojik bağlamda iletişim boyutları göz önünde bulundurularak siyah ve kahverenginin sakinleştirici sürekli aynı zamanda şiddet ve tehlikenin rengi olduğunu yansıttım. Arka planda kullanılan siyah ve kahverengi ile kadına gösterilen kötülüklerin, acının ve tehlikenin kadının hayatında istemediği halde yer alması ile ilişkilendirdim. Kahverengiyle daha çok kadının şiddet karşısında sessiz kalmasını bağdaştırdım. Tasarımın tamamına hâkim olan kırmızı renk her ne kadar şiddetin, korkunun ifadesi olarak temsil edilse de aslında burada kadının baskın oluşundan hırslı ve arkasında ne olursa olsun her şeye hükmedebilecek bir güce sahip oluşundan bahsettim” (ÖYG. 30.12.2020).

Görsel 4.52. *Naciye'nin soyut çalışması*

“Kullanmış olduğum renkleri ve kullanmadığım diğer renklerinde çok seviyorum. Renk olarak tercih etmeyeceğim renkler soluk renklerdir. Kırmızı rengi kullanıyor olmama şiddet ya da kadını simgeler gibi değil. Ya da mavinin soğuk, barışçıl anlamı için kullanmadım. Sadece renkleri birer terapi unsuru olarak ele aldım. Bir arada birçok rengi kullanmayı çok seviyorum ve bu beni rahatlatıyor. Bu çalışmada soyut bir kuş ve birkaç kanat var. Yaptıktan sonra rengin beni özgürleştirdiğini hissettim diyebilirim” (ÖYG 29.12. 2020).

Naciye'nin anlam bulmaya yönelik sanatı bir terapi olarak kullandığını ve sanatta özgürleşmek için kendine bir alan yarattığını söyleyebiliriz ayrıca dişil söylemlerde yer alan özgürleşme çabasına değindiğini (Bkz. Görsel 4.52) söyleyebiliriz.

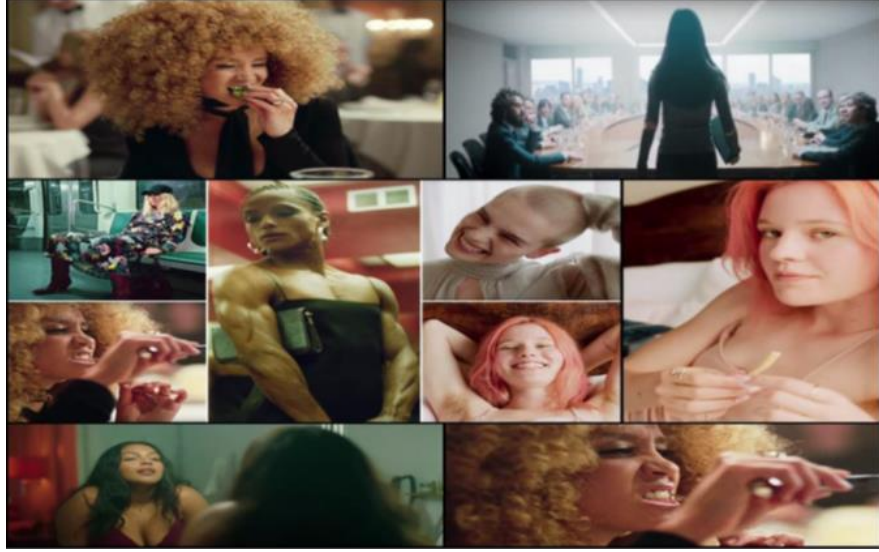
Kadın bedeninin güzelliği ve onun izlenme arzusunu Nur şu şekilde açıklamıştır:

“Kadın kendi başına çıplak değildir. Seyircinin onu gördüğü biçimde çıplaktır.’ Demişti kitabında Berger. Bunu şöyle açıklayabiliriz; erkekler davrandıkları gibi kadınlarda görünmek istedikleri görünür yani kadının içindeki seyirci ya da karşıdaki seyirciye nasıl görüldüğü aslında kadının kendisi ile olan ilişkisini ya da egosunu tatmin eder” (ÖYG 27.10.2020).

İncelediği reklam filminde; kadın bedeninin belirli kalıplara sığmayacağını belirten Keriman düşüncelerini reklam analizinde şu şekilde belirtmiştir (Bkz. Görsel 4.53);

“Reklamda farklı özelliklere sahip, farklı ırklardan, farklı karakterli kadınlar yer almaktadır. Toplumun genelinin ve medyanın benimsediği güzellik anlayışına bir gönderme ve eleştiri yapılmaktadır. Burada, kadınların farklı farklı özelliklere, farklı görünümlere sahip olduğu; tek tiplendirilemeyeceği mesajı verilmektedir. Kadınlar, toplum tarafından kabul gören görünüme sahip olmak zorunda değildir. Kilolu, kısa saçlı, feminen veya maskülen olabilirler. Erkek egemen

söylem altında oluşturulan, “ince, genç, güzel” gibi belirlenmiş kadın tiplerine uymak zorunda değildirlir” (ÖYG 24.11.2020).

Görsel 4.53. *Keriman'ın seçtiği reklam filmi*

Ayrıca Keriman toplum içinde kadının varlığını belirtmek istediği bir çalışmada yine karmaşık bir kompozisyon ortamında siyah ama resmin ana merkezinde yer alan bir kadın figürünü yerleştirerek de anlam arayışına kendi dışavurumcu çalışmada yer vermiştir (Bkz. Görsel 4.54).

Görsel 4.54. *Keriman'ın çalışması*

Duru ise kadın bedeninin fiziksel özelliklerinden dolayı toplum içinde savunmasız olarak görmüş ve bu bağlamdaki anlama odaklandığını belirtmiştir. Düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Uygulamalarımda kadın bedenini mağdur, şiddet görmüş bir beden olarak kullandım. Çünkü kadının toplumdaki rolünü ele aldığımda bedensel özellikleri bakımından savunmasız olarak gördüm ve bu noktada bağ kurarak açıklamaya çalıştım” (G 29.06.2021).

Emrah ise toplumsal cinsiyet rollerinde kadının anne rolüne odaklanmış; “Önceden değersiz olarak görülen kadının aslında evrenin annesi olduğunu, bütün iyiliklerin, pozitif öğelerin kadın cinsiyeti ile bağlantılı gördüğümü söyleyebilirim” (G 29.06.2021).

“Cinsiyet ayrımcılığı her iki cinsiyeti de olumsuz etkileyebilmektedir. Toplumsal yaşamda, kadın ve erkekte beklenen cinsiyet rollerine bakıldığında, oldukça farklılık gösterdiği görülmektedir” (Saraç, 2013, s.28). Öğretmen adaylarının bu farklar ve eşitsizliklere odaklandıkları ve toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin bireysel düşünceleriyle kendi anlamlarını oluşturdukları görülmektedir. Öğretmen adaylarının bu

anlam arayışlarında gündelik yaşamları, kültür, din ve sosyal adalet kavramları üzerinde durdukları söylenebilir. Serkan; toplumsal cinsiyeti anlamlandırmasında kültür ve aileye odaklanmış ve düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir; “Çevremdeki olaylar sanki bu dersin stajı gibiydi her hafta işlediğimiz konular etkinlikler mutlaka bir yerlerden duyduğum ya da tanık olduğum şeylerdi. Kültür aile cinsiyet rolleri çevremde nasıl şekillenmiş ise benim de düşüncelerim o yönde anlamları sorgulamak şeklindeydi” (ÖDF16.02.2021).

Sosyal adalete ve eşitliğe vurgu yapan Funda kadının toplum tarafından biçilen cinsiyetçi rolünü şu sözleriyle ifade etmiştir;

“Eşitlik kavramı demokrasi sürekli olarak gündemde olsa da bunlar sadece realist delilde soyut işlevde kalmış durumda. Ben varım ama uygulamada yokum yasası durumda kalmış. Aileler arsında da aynı şekilde bu durum söz konusu. Kadınlar hep var oluş amacı annelik, ev hanımı pozisyonunda kalınması ve iş hayatının olmaması yönde bir görüş var” (ÖDF 08.02.2021).

Eşitlik vurgusuna değinen Nur toplumsal cinsiyet temellerinin ailede atıldığına değinmiş ve düşüncelerini

“Bu kavramlara ilişkin çok fazla düşüncelerim var ama kısaca söylemek gerekirse bu kavramların hepsi birbirini etkiliyor buna bağlı olarak ailede yani toplumun temel taşında olumsuz tutum sergilendiğinde bütün bu kavramlar olumsuz bir seyir hali alacak. Eğer aile bireyleri kültürlerinin, kendi cinsiyet rollerini gerekli yerde gerektirdiği şekilde kullanabilirlerse ve bunu nesillerine aşılayabilirlerse daha güvenilir ve sağlam bir toplum olacağını düşünüyorum.” (ÖDF 08.02.2021).

şeklinde ifade etmiştir.

Cinsiyet; kadın ve erkeğin biyolojik özellikleriyle betimlenmesini sağlayan, fizyolojik ve genetik özelliklere bağlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyete yönelik anlamlandırmada cinsiyet kavramına; cinsiyet rolleri, cinsiyet farkı, cinsiyet ayrımı, eşitlik, cinsiyet(fırsat) eşitsizliği gibi vurgular ile odaklandıkları görülmüştür.

Kadın cinsiyetinin doğası üzerine odaklanan ve doğurganlığı kutsal olarak gören Filiz kadını biyolojik olgusuyla üstün tutmaya çalışmış ve düşüncelerini “Dünyayı dünya yapan kişidir kadın, bir erkek bir kadından doğar. Yani kadın insan, erkek ise insanoğludur” sözleriyle ifade etmiştir (ÖYG 17.11.2020).

Cinsiyet kavramını eşitlik olarak ele alan İlknur düşüncelerini aşağıdaki görselde olduğu gibi yansıtmış ve şu düşünceleri ifade etmiştir (Bkz. Görsel 4.55);

Görsel 4.55. *İlknur'un çalışması*

“Tasarlamış olduğum metaforunda çizmiş olduğum el ve içinde bulunan kadın ve erkek sembollerini sembollerinin iç içe geçirerek kadın ve erkeğin her zaman eşit olduğuna değinmek. Hiçbir cinsiyet birbirinden üstün değildir. Bunu belirtmek için bir avucun içerisinde ikisinin bulunmasını istedim “(ÖYG 17.11.2020).

Kadın ve erkek cinsiyetini birbirine bağlı bir bütün olarak değerlendiren Emrah düşüncelerini şu şekilde ifade etmiş ve görselleştirmiştir (Bkz. Görsel 4.56);

Görsel 4.56. *Emrah'ın çalışması*

“Bu çalışmamda kadın ve erkek olarak nitelendirdiğimiz olgu varlığın ayrılmaz birer bütün olduğunu açıklamak istedim Renklerdeki farklılığın amacı herkesin bildiği gibi pembe kadınlara mavi erkeklere lense edilmiş fakat benim farklı kullanmamın nedeni birbirlerinin yerlerine geçip birbirlerini anlamalarını sağlamaktır. Toplumda erkeğe verilen değer kadına da verilmesine dikkat çekmek için bu renkleri kendimce kullandım. Birbirleriyle kelepçeyle bağlı çizmemin amacı kadın ve erkek ne kadar birbirine sırtını dönse uzaklaşmaya çalışsalar bile aralarındaki bağ hiç kopmaz” (ÖYG 10.11.2020).

Cinsiyetleri eşit ve birbirini tamamlayan bir bütün olarak gören Naciye çalışmasında aşk düğümü ismini vermiş ve bir anlam ifade etmesi için kadın ve erkeği iki düğümle birleştirerek metaforik bir anlam oluşturmaya çalışmıştır. Birliktelik aşk, sevgi ve saygıyı düğümlediği ip çalışmasıyla (Bkz. Görsel 4.57) şu şekilde ifade etmiştir: “Ara sıra ters düştüğümüzde oluyor. İkimiz de başka taraflara bakıyoruz. Sanki bir taraftan da çoğalıyoruz. Gideceğimiz yolu bir biz biliyoruz. Aşk gibi adımız, düğüm oluyoruz. İkimiz aynı anda, aynı yöne çekiliyoruz” (ÖYG 10.01.2020).

Görsel 4.57. Naciye 'nin ip çalışması

Öğretmen adayları anlam arayışları sırasında ürettikleri kolaj çalışmalarının bazılarında anlamı oluşturdukları biçimlerle ortaya koymaya çalışmışlardır. Farklı biçimsel öğeleri bir araya getirerek var oluşu, yaşamı kadın imgesi kullanarak

anlatmaya çalışan Şakir, anlam arayışında (Bkz. Görsel 4.58) duyu organlarına dikkat çekmeye çalışmış ve yaşamsal gereksinimleri bu yolla ifade etmeye çalışmıştır.

“Var oluştan itibariyle sağlıklı bir insan görme işitme koklama tatma gibi işlevlerini iyi kullanır yaşlılığa giden bir yolda yavaş yavaş bu duylardan eksik ve mahrum kalır olgunluk döneminde ve yaşlılık dönemindeki insanlar arasında çok fark vardır bundan dolayı her şeyin bir gün yok olacağı kesindir” (ÖYG 20.11.2020).

Görsel 4.58. Şakir'in çalışması

Şakir kadın imgesi üzerine yerleştirdiği farklı biçimsel öğeler ile yaşama ilişkin bir anlamsal ilişki kurmuştur.

4.7. Görsel sanatalar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini ürüne nasıl dönüştürdüklerine ilişkin bulgular

Yapılan analizler sonucunda; öğretmen adaylarının sanatsal arayış ve uygulamalı çalışmalarında yararlandıkları fikirlerin karşılaştıkları güncel sorunlar odaklı olduğu görülmüştür. Araştırma verileri incelendiğinde, öğretmen adaylarının sanatsal çalışmalarlarıyla ilgili fikirlerinin oluşumunda ve bu fikirleri somutlaştırma noktasında; kadın ve erkek vurgusuna dikkat ettikleri, kendi yaşantılarından yola çıktıkları, ortaya koydukları imgelerin biçimsel ve içerik olarak anlamlar içerdiği vurgusuna rastlanmıştır.

Bu bağlamda “Biçim” olarak adlandırılan bu tema araştırmanın alt amaçlarından; “Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir? sorusu çerçevesinde çözümlenmiştir. Öğretmen adaylarının yansıtıcı yazıları ve tasarımlarına ilişkin görüşme verileri incelenerek “Eril Biçim”, “Dişil Biçim”, olmak üzere iki alt kategoriye ulaşılmıştır (Bkz. Şekil.4.9).

Biçim temasında yer alan kod ve kategoriler öğretmen adaylarının sanat üretiminde yer verdikleri sanat elemanlarının kendi öznel görüşleri ve seçimleri doğrultusunda yükledikleri anlamlar boyutuyla incelenmiştir.

4.7.1. Biçim

Sanatçılar eserlerinde biçimi sadeleştirme, en iyi temsil gibi öznel yaklaşımlarla seçerek eserlerini üretirler (Song vd. 2013). Araştırma verileri incelendiğinde; öğretmen adaylarının kadın imgesine yönelik anlamları sanat unsurları ile somutlaştırırken ortaya koydukları biçimler çalışmalarının ana temasını açıklayıcı niteliktedir. Özellikle renk seçimleri ve malzemelere yükledikleri anlamlar bağlamında biçim değerini anlamsal derinlik ve çağrışım unsuru olarak kullandıkları görülmektedir.

Sanat üretiminde sanat ürünlerinin anlamını etkileyen yapısal olarak birleştirme şekli biçimi ifade eder. Bir sanat ürününü oluşturan etkinlik ve kavramlar dizisinde yaratıcı süreçlerde belirgin rol üstlenen biçimsel ifade imgeler ya da nesnelerin anlamlarını ortaya koyar (Barret, 2022).

Sanat ürünlerinde içerik ve anlam bütünlüğü ile biçim oluşur. Çünkü biçim içeriğin özünü oluşturur (Öztütüncü ve Özkartal, 2015). Öğretmen adayları anlamı somutlaştırırken seçtikleri biçimler ile çalışmalarının ana temasını ve özünü açıklamaya ve sunmaya çalışmışlardır.

Dışavurum, soyut sanat, minimalizm gibi sanat akımlarında biçim özellikle nesnelerin ve imgelerin yalın ve derin anlamlarıyla sunulur. Böylece biçim ve resimde kullanılan diğer elemanlar arasında yeni bir ilişki yaratılmaya çalışılır (Akgün, 2019). Bu anlam üretme silsilesinde biçim dışında duyguları yansıtan en önemli unsurlardan biri de renktir. Yaratıcı düşünce çerçevesinde kullanıldığında renk bazı mesajlar aktarabilir, tutumları belirleyebilir ve yansıtıcı- anlatımcı içeriği güçlendirebilir. Görsel tasarım öğelerinde önemli olan noktaya dikkat çeker. Ayrıca duyguları etkileme yetisine sahip renk kültürel yan anlamlar ile de yüklüdür (Barret, 2022, s.148). Öğretmen adayları uygulamalı süreçlerde ürettikleri ve son çalışmalarında yer verdikleri

sorgulama süreçlerini bir anlam bütünlüğü oluşturması açısından irdelemiş ve çalışmalarında yer verdikleri biçimsel formlara manifestoları ile anlamlar yüklemişlerdir. Böylece a/r/tografik süreç sonunda döngünün devam edebileceği biçimsel ve anlamsal bir farkındalık kazanmışlardır.

Biçim temasında yer alan kod ve kategoriler (Bkz. Şekil 4.9) öğretmen adaylarının üretimleri irdelenerek kavramsal çerçevede yer alan anlam düzlemiyle doğru orantılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Böylece erkek ve kadın cinsiyeti gözetilmeksizin üretilen çalışmalarda yer alan eleştirel bakış açıları ve görünürlük ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.9. “Biçim” temasına ilişkin kategoriler ve kodlar

Araştırmacı; ders kapsamında bir dönem boyunca öğrencilerden haftalık sorgulama, düşünme ve tasarlama ve yazma becerilerine yönelik deneyimlerini ortaya koymayı amaçladığı etkinlikler gerçekleştirmiştir. Kadın imgesine bakışa yönelik tasarımlar yapmaları istenmiş ve bu tasarımlarda malzeme, teknik, konu bağlamında öğrencileri tamamen özgür bırakmıştır. Buna bağlı olarak 14 hafta boyunca süren sorgulama, düşünme, tasarlama ve yazma deneyimleri sonucunda bir tasarım yapmaları beklenmiştir. Süreç sonunda öğrencilerin ürettikleri tasarımlarda kadın imgesini kullanırken yükledikleri anlamları, eserin içeriği, bağlamı ve biçimi ekseninde düşünme becerilerini geliştirdiği söylenebilir. Araştırmacı bu duruma günlüğünde şu şekilde yer

vermiştir; “Öğrenciler tüm çıkarımları ardından bir çalışma ile süreçler sonundaki düşüncelerini tuallerine aktardılar. Genel olarak renk, seçtikleri malzeme ve anlama odaklanmışlar gibi duruyor. Çoğu haftalar içinde inceleyip odaklandıkları konuya yoğunlaşmış. Yaşadıkları toplumda kadına yönelik vurgulara yer vermişler. Kompozisyonlarında kadın vurgusu ön planda” (AG 28.06.2021). Öğretmen adaylarının sanatsal ifadelerinde; kadın imgesini bir eşitsizlik ortamında, güçlü olmaya çalışan, erkek egemenliğinden kurtarma çabasında oldukları söylenebilir. Ayrıca toplum ve kültür içinde kadını yüceltme ve görünür kılma çabasında oldukları, yaptıkları sanatsal uygulamalar ile sorunları görünür kılmayı hedefledikleri söylenebilir. Öğretmen adaylarının uygulamalarında kullandıkları tasarım özellikleri dikkate alınarak ve kadın bedenini görsel bir imge olarak ele alış biçimleri çalışmalara ilişkin bulgu ve yorumlarda “Eril Biçim” ve “Dişil Biçim” kategorileri ile çözümlenmeye çalışılmıştır (Bkz. Şekil 4.10). Öğretmen adaylarının tasarımlarını yaparken etkilendikleri kendi yaşam deneyimlerine kadın imgesine yönelik kendi algılarını hangi sanatsal formlar ile yansıttıklarına yer verilmiş elde edilen dokümanlar aracılığıyla ürettikleri sanatsal formları nasıl yorumladıkları çözümlenmeye çalışılmıştır. Böylece öğretmen adaylarının süreç sonunda ürettikleri sanatsal çalışmalara etki eden algı, duygu, düşünce ve biçimsel ifadelerin anlamına odaklanılmıştır. Öğretmen adaylarının süreç sonunda ürettikleri çalışlarında beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet ve kültür bağlamında sanatsal uygulamaları ile kendi anlamlarını nasıl yarattıkları (sanatçı- araştırmacı öğretmen rolleriyle) üzerine odaklanılmıştır. Kadın imgesine bakışların biçimsel öğelerle ve eserin içeriğiyle nasıl yorumlandığı irdelenmiştir.

4.7.1.1. Eril biçim

Araştırma sürecinde uzaktan eğitim yöntemiyle paylaşılan kaynak, doküman, öğrenci uygulamaları ve günlükleri değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının verileri irdelendiğinde araştırmanın üçüncü araştırma sorusu olan “Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir?” sorusuyla ortaya çıkan “Biçim” teması altında ortaya çıkan ilk kategori “eril biçim” olmuştur (Bkz. Şekil 4.10).

“Sanatsal yaratımların şekillendiricisi eril ussallığı kendi kolektif sistemlerinde kültürel bağlamını oluşturan görsel sunumların en önemli odak noktalarından biri haline getirmiştir. Bu nedenle sanatsal yaratımların neredeyse büyük bölümü politik bir

angajmandır” (Akalin ve Kurt, 2021, s.995). Öğretmen adayları sanatsal formlar üretirken süreç içerisinde sorguladıkları, bakış geliştirdikleri, sorguladıkları anlamlarda ürettikleri biçimler ile eril tahakkümü eril biçimler ile ortaya koymaya çalışmış, kurdukları bağlantılar sonucu erkek ve kadın öğretmen adayları cinsiyet politikaları üzerinden söylemlerini biçimsel öğeler ile ifade etmeye çalışmışlardır.

“Eril hâkimiyetteki sanat kalıp değiştirmeye, yeniden şekil almaya başlamıştır. Bu değişim kendisini sanat eserlerinde gösterirken, bu durumun kuramsal gelişimi de çağdaş sanatın sorgusu halini almaya başlamıştır. Çağdaş sanatın konuları arasında yer alan cinsiyet, kimlik, beden; feminist sanat paralelinde devam eder” (Koca, 2018). Çağdaş sanat ve feminist söylemlerden etkilenen öğretmen adaylarının tasarımları yorumlanırken eril biçimler eri iktidarı ortaya koymaktan öte görünür kılarak bir yapı söküme uğratma çabasıdır diyebiliriz.

Eril biçim kategorisi altında yer alan eril formlar, erkeğin güç iktidarını ortaya koyarken eleştirilmiş, tasarımlarda yer verilen imgelerin boyutları erkek ve kadın düzleminde ele alınmıştır. Kompozisyonlarında öğretmen adayları eril formları iktidarın aksine ikincil plana atmaya çalışmış, renk ve vurgularda eril hâkimiyetin şiddetini, gücünü hükümünü yıkmaya çalışmıştır.

Şekil 4.10. “Eril Biçim” kategorisine ilişkin kodlar

Bu bölümde araştırmanın alt amaçlarından “Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir?” sorusu

çerçevesinde çözümlenen eril biçim kategorisi ve kodlarının yer aldığı sanatsal çalışmalardan örnekler yer almaktadır.

Görsel 4.59. *Filiz'in çalışması*

Filiz çalışmasında eril gücü ve onun hâkimiyetini yıkmaya çalışmış, kullandığı erkek figürlerinin, yüzlerindeki biçimi bozarak ikinci plandaki vurgunun erkek yerine kadın olduğuna değinmiştir. Mor rengi şiddet unsuru olarak kullanmış, erkek şiddetine maruz kalan kadınların ölümünü ise erkek figürlerin ayağına doladığı kırmızı renkli iple yansıtmaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.59). Çalışmasına ilişkin Filiz şu ifadelere yer vermiştir;

“Yaptığım çalışmada erkeklerin karakalemle yaptım, kadınları öldürerek, onların hayatlarını ellerinden alan kişilerin tuvalde sadece siyah ve siyahın tonlarından başka renk kullanmak istemedim bir kadının hayatını hiçe sayanın kendisinin aslında bir hiç olduğunu vurgulamak istedim. Baş kısmında kullandığım kareleme kadınları vurgulamak istedim, erkeklerin yaptığı her kadın cinayetinde onların hayatı boyunca yüzlerinde birer imza olarak kalacaklarını, vurgulamak amacıyla renk olarak şiddeti hatırlatan mor ve morun tonlarını kullandım. Ayaklarına dolanan dijital sistem ile bir kırmızı ip yaptım bu ip aslında her kadının ölümünün bir erkek tarafından işlendiğini vurgulamak amacıyla erkeklerin, aynı yöntemlere başvurmaları ve aynı zihniyette olduklarını vurguladım” (G 21.08.2021).

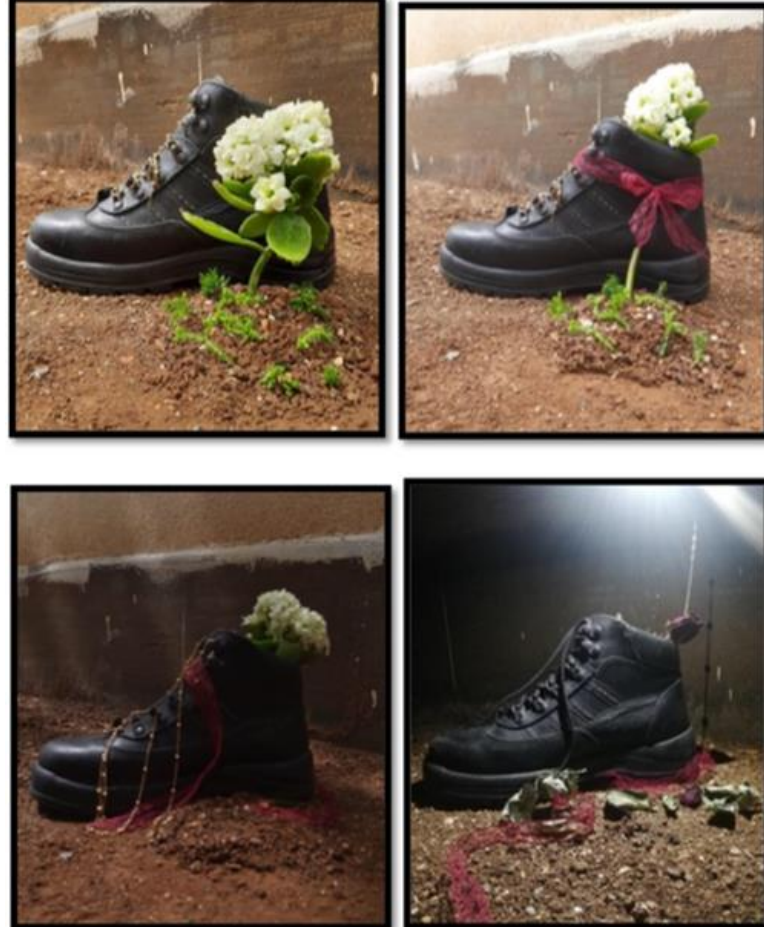
Görsel 4.60. *Naciye'nin çalışması*

Naciye oluşturduğu kompozisyonda adalet temsili tokmağı tam merkeze yerleştirmiş, eril gücün simgesine bir eleştiride bulunmuştur. Cinsiyeti belli olmaya iki çocuk figürü ile eşitlik ve adalete vurgu yapmaya çalışan Naciye, kırmızı renkli ip ile şiddet temasına atıfta bulunmuş, mavi rengi arka planda eril güç ile vermeye çalışırken şiddet ve adaletsizlik kavramlarını ön plana yerleştirdiği tokmak ve kırmızı renkli ipe vermiştir (Bkz. Görsel 4.60). Naciye çalışmasına ilişkin şu ifadelere yer vermiştir;

“Yapmış olduğum çalışma da anlatmak istediğim şiddetin, tacizin ve baskının görselidir. Kadının topludaki yerine şiddet gören bir görselle anlatmak yerine düşündürmesini istedim. Cinsiyeti belli olmaksızın iki çocuk kullandım, Dünya'nın üzerine konmuş ve sus işareti yapıyorlar. Adaletin tokmağını kullandım çünkü asıl en büyük sorun adaletsizliğin yüzünden olduğunu vurgulamak için. Kırmızı ip ise bağlı kalınan şiddet ve baskının simgesidir.” (G 14.08.2021).

Görselleştirdiği fotoğraf çalışmasında erkeğin gücü altında ezilen kadını, şiddeti ve erken yaşta evlilikleri çektiği bir dizi fotoğrafla çalışmasına yansıtmıştır. Erkek figürünü sert mizacıyla baskın bir yapı olarak ele alan Eda çalışmalarının büyük kısmında kadını zarif ve yumuşak formlarda düşünmüş erkeği daha sert ve keskin vücut

hatları ile imgelemeye çalıştığını belirtmiştir. Erkek egemen figürü tasarlayan (Bkz. Görsel 4.61) Eda erkek imajının sertliğini postallar ile şu şekilde ifade etmiştir;

Görsel 4.61. *Eda'nın çalışması*

“Erkeğin baskın olduğu, kadının çok önemsiz, değersiz görüldüğü bir toplum vardır ya ben de o şekilde ele almaya çalıştım çalışmamı. Ama bu kadını önemsiz değersiz gördüğüm anlamında değil tabii ki. Toplumumuzda insanların bildiği bir yapı vardır. Erkeğin üstün olduğu kadının geride olduğu, otoriter bir yapı. Ataerkil yapıda dediğimiz; erkeğin daha baskın, sözünün geçtiği bir yapıyı düşünerek ele aldım ben kimlik konusunu. Ele alırken, erkeğin böyle sert mizaçlı bir yapısı vardır. Ben özellikle de figürler üzerinde erkek figürünü biraz daha keskin hatlarıyla dikkat çekmeye çalıştım. Kadının biraz daha yumuşak narin, esnek bir yapıya sahip olduğunu düşünerekten daha böyle estetik olarak, düşünerek ele aldım.” (G 24.08.2021).

Eril hâkimiyeti eleştirel bir bakış açısıyla ele alan Sunay da kadına yönelik şiddete, çocuk gelinlere, evlilikte zorbalığa vurgu yapmıştır (Bkz. Görsel 4.62). Bordieeu (2014)'nun belirttiği üzere eril değerlerin yüceltilmesi, dışilikle harekete geçirilen korku ve endişede kendine karanlık bir alan yaratır. Erkeklik savaşma veya

şiddet uygulama becerisi gibi de algılanabilmektedir. Çünkü tahakküm, sömürü veya baskıya yönelik istek içinde zayıflığa yer olmayan erkekler dünyasından dışlanmaya dair erkeksi korkuya dayanır. Sunay eril tahakküm altında ezilen, çevresinde gördüğü örneklerle dayanarak yaptığı çalışmasında şu sözlere yer vermiştir: “Çevremde çok fazla şiddete uğrayan kadın var ben hem buna vurgu yapmak istedim hem de çocuk yaşta evlenmeye zorlanan kızları çalışmamda anlatmak istedim. Gelinlik giyen kadın ve elindeki oyuncak temsili bu yüzden” (G. 24.06.2021).

Görsel 4.62. *Sunay'ın çalışmaları*

Emrah yaptığı çalışmada eşitlik vurgusunda, erkek ve kadın figürünü merkeze yerleştirmiş, erkeğin üstünlüğünü kök salmakla özdeşleştirirken erkek figürü önüne yerleştirdiği kadın imgesi ile eşitlik vurgusu yapmıştır. Kompozisyonun merkezinde

duran eril biçim ikinci plana alınırken kırmızı renkli kökler ile yaptığı vurguda toplumun genel geçer görüşünü görünür kılmaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.63).

Görsel 4.63. Emrah'ın çalışması

“Toplumsal cinsiyette erkek kendini kadından üstün tutup ve toplumda kök salmış olarak görüyor. Ben de bu çalışmam da kadının ön planda olduğunu ve erkeğin kadından üstün olmadığını yansıtmak istedim. Toplumsal cinsiyette kadının da erkek gibi eşit olduğu ve toplumda ikisinin de birlikte kök saldiğini düşünüyorum.” (G 06.22.2021).

Cinsiyet rolleri açıkça farklıdır. Erkeklerin iddialı, sert maddi başarıya odaklı olması gerekirken, kadınların, daha mütevazı, hassas ve işlerinin kaliteli olması beklenir. Hostede ve Hostede (2005) ‘in belirttiği feminen ve maskülenlik tanımı ve dayatmalara karşı eleştirisinde yer aldığı gibi Tevfik de kadın ve erkeği ayrıştıran duygu ve görevlere karşı çıkmış, eril hakimiyet altında ezilen kadın kimliğine vurgu yapmıştır.

Duygu ifadelerini figürlerin yüzlerindeki renk ve bakışlar ile vermeye çalışmıştır. (Bkz. Görsel 4.64) Eşitlik vurgusu yapan Tevfik çalışmaları için şu sözlere yer vermiştir:

“Kadın ve erkek denk olur çünkü aynı türün farklı cinsleriyiz. Biz bu eşitliği bedensel olarak algılarız oysaki, sosyal ve hukuki olarak eşitlikten bahsedildiğini birçoğunun bilmediği bir durumdur. Erkeklerin olduğu kadar veya yaşadığı hayat gibi kadınlarında yaşaması haktır bunun gündeme getirilmesini bile çok saçma buluyorum. Bir erkek olarak her zaman şunu derim kendime: benim annem de bir kadın. Annenizin başına gelmesini istemediğiniz hiçbir şeyin başka kadınların da başına gelmesini istemeyin. Kadınlar çalışırken bile haksızlığa uğrayabiliyor özellikle evli olan kadınlar ve bunun yanında da çalışan ya da bu ikisini de birlikte yapan kadınlar en güçlü insandır. Ne yazık ki günümüzde her ne kadar kadının haklarından bahsedilse de her zaman kâğıt üzerinde kalmıştır, bugün basit bir durum karşısında fiziksel güce yönelen erkekleri görmekteyiz bu içler acısı bir durumdur. Yolda yürürken, otobüse binerken, iş yerinde çalışırken... Nereye gidersem gideyim kadınların yüzüne bakarken bazı durumları sezebiliyor insan, özellikle gözler ve ifadeler bunlar bize her şeyi anlatıyor. Bende ifade, göz ve ellerle ilgili çalışmalar yaptım Bu yüzden kimsenin kimseden üstün olmasına gerek yok, fiziksel görünüşümüz bedensel aktivitelerimiz her zaman aynı olamaz bunun içinde ayrı ayrı meslekler ve görevler bulunmakta ve herkes mutlu bir şekilde yaşayabilir.” (ÖYG 22.06.2021).

Görsel 4.64. *Tevfik'in çalışmaları*

4.7.1.2. Dişil biçim

Araştırmanın üçüncü araştırma sorusu olan “Görsel sanatalar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir?” sorusuyla ortaya çıkan “Biçim” teması altında ortaya çıkan ikinci kategori “dişil biçim” olmuştur (Bkz. Şekil 4.11)

Şekil 4.11. “Dişil Biçim” kategorisine ilişkin kodlar

Dişil formlar pek çok sanatçı tarafından özellikle seçilerek kullanılmaktadır. Ötgün (2009)’un çalışmasında Anish Kapoor örneğinde belirttiği üzere; “İnsanlığın kültürel kodları; dolaylı dolaysız çağrışımlarla yüklüdür. Kapoor’un yapıtlarının çoğu yaratıcılığın evrensel simgesi ve erotik zevklerin yatağı kadın bedeniyle ilgilidir. “Öğretmen adayları uygulamalarında kendi çağrışımları doğrultusunda çalışmalar üretirken dişil biçim için kendi seçtikleri renk, nesne ve imgeler ile dişil ifadeler yer vermişlerdir.

Kültür açısından süreç ele alındığında antik dönemde kadın metaforu zaman zaman inanç nesnesi olarak kullanılsa da modern dönemlerde kadın kavramı her iki cinsten sanatçıların çalışmaları ile öz varlığını sorgulamaya ve yerleşik değerlere karşı mevcudiyetini sağlamlaştırmaya çalışmıştır (Yılmaz, 2010)

Kadına dair imgelerin üretiminde ideolojik ve toplumsal yargılardan yola çıkan öğretmen adayları, sınıf meselesi, toplumsal cinsiyet meseleleri, eşitsizlik, şiddet

konularına odaklanırken dişil biçimi ele alırken kadının duygusallığına, savunmasızlığına, masumiyetine, estetik ve güzel imgesi oluşuna, şiddet mağduriyetine, kullandıkları biçimler ile yer vermişlerdir. Renk kullanımındaki vurgu ile şiddet unsuruna dağınmış, figürlerin formları, biçimleri, nesne seçimi ile kadını dişil formlar ile imgelemeye çalışmışlardır.

Bu bölümde araştırmanın alt amaçlarından “Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir?” sorusu çerçevesinde çözümlenen dişil biçim kategorisi ve kodlarının yer aldığı sanatsal çalışmalardan örnekler yer almaktadır. Öğretmen adaylarının çalışmalarına ilişkin yazıları, görüşme verileri irdelenerek elde edilen bulgulardan doğrudan alıntılar yapılarak çalışmalara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Örneğin kadının toplumda varoluşuna odaklanana İlknur, kadın bedenlerini bir form olarak kullandığı çalışmasında kadın haklarını gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Kadın bedenini kendi bütünlüğü içinde ve akışkanlığı ile sunmuştur. Bedenlerin nü oluşu ile dişiliği, şenliğini ve özgürlüğünü, rahatça hareket ve devinim halinde olan kadın imajları ile yansıtmaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.65).

Görsel 4.65. İlknur'un çalışması

İlknur; çalışmaların üzerinde Selçuklu motifleri ve Mola Lise ve İnci Küpeli Kız resimlerinin bulunduğu zarf pullarını kullanmıştır. Bu imgeleri kullanma sebebini “Sanat denildiği zaman aslında akılda ilk canlanan eserler olmasının yanı sıra yapıldıkları döneme ait kadın imgelerini taşıdıklarını düşündüğüm için çalışmama dâhil ettim.” (ÖYG 26.05.2021) şeklinde belirtmiştir. Bunun yanı sıra belirli gazete manşetlerinde bulunan kadın ile ilgili haber başlıklarını kullanmıştır. Çalışmasını sağ tarafında yazmış olduğu yazı da ise kadın hakları ve özgürlükleri ile ilgili bir yazı yazıp, okuduğu makalelerden de alıntılar yapmıştır. Çalışmasında kullandığı metine 1791 Kadın Hakları Bildirgesinin I. Maddesi ile başlamıştır. İlknur çalışmasındaki kadın imgesini ele alış biçimini;

“Çalışmamda bulunan kadın figürlerinin duruşuyla aslında toplum içerisinde bulunan özgürlük kavramından uzak bir şekilde hayat sürdüklerini ve haklarından yoksun bırakıldıklarını anlatmak istedim. Figürlerin duruşlarında aslında kulakları ya da baş kısımlarını kapayış pozisyonlarında durduklarını görmek mümkün. Bunu yansıtmadaki amaç ise kadınların maruz kaldıklarını durumlarda duymak ve görmek istemedikleri fakat yaşamış oldukları zorbalıklara karşı duruş pozisyonlarını anlatmak istedim” (G. 28.06.2021).

şeklinde belirtmiştir. Kadın figürlerini nü olarak çalışmasındaki amaç ise onlara özgürlüklerini vermek onları özgür kılmaktır şeklinde açıklanmıştır.

Serkan, kadının erkek hegemonyasında yaşadığını düşünerek kadınların yaşadığı psikolojik gerilim ortamını yansıtmaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.66). Kadınların duygusallığına gönderme yapan Serkan fotoğraf çalışmasıyla kadının baskı altındaki tükenmişliğine vurgu yapmıştır. Susturulan ve kısıtlanan kadın imgesini gergin bir form ile sunan Serkan dişil gerilimi, susturulmuşluğu yaptığı çalışma ile sesli kılmaya çalışmıştır.

Görsel 4.66. *Serkan'ın çalışması*

Dişil biçimi kadın saçıyla imgeleyen Keriman, kadının tutsaklığını, cam kavanoz içerisine yerleştirdiği saçlarla ortaya koymaya çalışmıştır. Dişil anlatısında Keriman evcileştirme, bastırma, kimlik edinme çabalarını budamak için evi hapisaneyeye dönüştürmeye karşı çıkmış, bunu kadın saçını cam kavanoza yerleştirme ile anlatmaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.67).

Görsel 4.67. Keriman 'ın fotoğraf çalışması

“Ben fotoğraf çalışmam için şöyle düşündüm; hani kadın zaten sadece evde olur, ev işleriyle ilgilenir, onun dışında dışarıda pek bir rolü yoktur ve hep eve bağlıdır diye bir yargı var.ben burada aslında o bağlı olduğ evi aslında cam fanusa benzettim. Özgürlüğünden yoksun, biraz daha tutsaklığını anlatmak için cam kavanoz içinde kadının saçını temsil ettim zaten” (G 23.06.2021).

Ayrıca Keriman özellikle kadına ilişkin görüntülere yer vererek yaptığı çalışmalarında kadın figürlerini kullanarak da bu vurguyu yaptığını belirtmiştir. Örneğin erkek imajını bir elle sembolize ederken sadece kadının özgürlüğünü kısıtlayan tahakküm olarak görmüş ancak ikinci plana yerleştirerek de vurguyu ana tema olarak kadına yaptığını belirtmiştir (Bkz. Görsel 4.68).

Görsel 4.68. Keriman'ın çalışması

Bu duruma ilişkin ifadeleri şu şekildedir; “ Mesela erkeğin eli resimde bariz olarak görünmüyor, her ne kadar var olsa da. Kadını baskılaması yönüyle vurgu yapmaya çalıştım yalnızca. Kadın kendini bunlara rağmen güçlü hissetmeli, erkek her ne kadar hakim olmaya çalışırsa çalışsın bunu vurgulamak istedim” (G 23.06.2021).

Uygulamalarında hep kadın imgelerini kullanan Gül, genel olarak kadının duygusallığı, şiddet mağduru oluşu üzerine odaklanmış, kullandığı renkler ile kadın imgesine verdiği biçimlerde yumusak biçimleri tercih ettiğini belirtmiştir. Ataerkil hakimiyete maruz kalan dişil özneyi hep merkezine alan Gül; kadınları kendi hayatlarının kahramanları olmaları için temsilleri ile özgür kılmaya çalışmış, ezilmişlik pratiklerini gözler önüne sererek direniş çabası ortaya koymaya çalışmıştır (Bkz. Görsel 4.69).

Görsel 4.69. *Gül'ün çalışması*

Gül yaptığı çalışma için şu ifadelere yer vermiştir;

“Renkleri vurguladım. Renk olarak da tasarımımda genellikle sarı rengi ağırlıklı olarak kullandım. Sarı rengi kullanırken, kadınların saflığını, umutlarını, hayallerini vurgulamaya çalıştım. Daha sonra kırmızı kırmızıyı ağırlık olarak kullandım çünkü kırmızı benim için duyguları uyandıran, tek başına hayatta kalma mücadelesi veren kadınları simgeliyordu. Vurgu olarak da odak noktasında hep kadınları tutup onlara vurgu yaptım” (G 24.06.2021).

Dişil bir perspektifle beden temsilini kullanan Nur estetik keşfinde kişisel yansımalarını aktarmış ve bedenini imajla birleştirmiştir. Kalıp yargılarına eleştirmeyi amaçladığı söylenebilir. Çalışmasını yaparken biçimsel olarak kadın bedenine vurgu yapmış, düşüncelerini kendi kişisel yansımaları ile bütünleştirmeye çalışmıştır. Son çalışmalarında kadın bedenini ve kadına yöneltilen kalıp yargıları, düşünceleri yarattığı biçimsel form ve çağrışımlarda bulunduğu imgeler aracılığıyla analiz etmiştir (Bkz. Görsel 4.70). Kadın bedeninin sembolik görüntüsü kadına yöneltilen şiddeti ve kısıtlamayı tartışır gibidir. Bu eleştirel yorumu öznel içeriğin nesnel içerikten daha açık bir şekilde çağrışımlar ile yaratıcı bir şekilde oraya konulmasına olanak sağlamıştır. Kullandığı beden imgesi ile kişisel algılarından sosyal ve manevi değerlere, toplum bilincine yönelik aktarımlarda bulunmaya çalıştığı söylenebilir. Fotoğraf çalışmalarını

şiddet pandemisi (Bkz. Görsel 4.70) olarak adlandıran Nur çalışmaları için şunları söylemiştir;

“Pandemiler, krizlerin psikolojik, ekonomik ve sosyal sonuçlarıyla başa çıkamayan erkeklerde bir şiddet dalgasını tetikledi. Sosyal yapılardaki çöküş, bu çöküşten bağımsız gibi gözüken şiddet dalgalarını açığa çıkardı. Bu şiddetin ilk hedefi ise büyük çoğunlukla kadınlar oldu. Kadınlar virüse karşı “evde kal” uyarılarına uyarken, yeni bir pandemi olan Covid-19 ile eski bir pandemi olan ev içi şiddet arasında seçim yapmak zorunda bırakıldı. Bırakıldı diyorum çünkü hiçbir kadın faili ile aynı ortamda kalmak ve aynı ortamın havasını solumak istemez. Tabi bakıldığında sokak ortasında kafasına vurula vurula vahşi bir şekilde dövülerek ya da boğazından kesilerek veya varilin içinde yakılıp üzerine beton dökülerek öldürülmek Covid-19 kadar korkunç gelmiyor insanlara bu nedenle ev içi şiddet hep üçüncü sayfa haberlerinde yer alacak. Bu nedenle fotoğrafımın adı şiddet pandemisi. Fotoğraftaki siyah tülü kullanmamın amacı; toplumsal cinsiyete göre kadın, ev içi özel alana hapsedilip kamusal alandan sakınılan birey konumunda olduğunu yansıtmak. Maske ise; pandemi ve kadının suskunluğunu temsil ederken aynı zamanda modelin gözleri korku, kuşku ve kaygıyı yansıtırken, gözlerinin rengi ise hiç bitmeyen umut ve yaşama isteğini yansıtıyor” (G 22.06.2021).

Görsel 4.70. *Nur'un çalışması*

“Kolaj çalışmamda ise yine toplumsal cinsiyet üzerinde yoğunlaştım; kullandığım kırmızı tül; kompozisyonu dinamikliğini arttırmasının yanı sıra, şiddeti yansıtmakta. Siyah tül, içinde bulunduğu kötü koşulları, karamsarlığı ve korkuyu yansıtmaktadır. Beyaz tülü kullanmamın amacı ise kadının; saflığını temizliğini ve melek imgesini yansıtmaktır. Siyah boya lekeleri, inanç gereği kadının kara yazgısını simgelerken; beyaz baskılar, kadın rolüne karşı alınan tavırlar ve kadına yönelik işlenen suçların insanlar üzerindeki tepkilerinin duyarsızlaşmasıyla normalleştirilmesini yansıtmaktadır. Gri renkli fotoğrafın üzerinde kullandığım üç renk ile kolajı daha çarpıcı hale getirmeyi amaçladım. Figürün portresinde özellikle iki renk kullanmayı tercih ettim nedeni ise kırmızı rujun kadının cesaretini ve dişiliğini öne çıkarırken gözün yerine yerleştirdiğim başka bir fotoğraf; kırmızı rengi ve ifadesiyle kadının iç ve dış dünyasının buluşma noktasını göstermek. Diğer yandan mavi göz; bu mücadelenin ve kurtulma umudunun asla sönmeyeceğini yansıtmak” (G 22.06.2021).

Görsel 4.71. *Nur'un kolaj çalışması*

Nur'un çalışmalarında görüldüğü üzere dişil bir biçim olarak kadın imgesi renkler, malzemeler, jest ve mimikler ile (Bkz. Görsel. 4.71) ortaya çıkan kimlik sembolik öznelere dönüşmüştür. Çalışmalarındaki biçimlere yüklenen anlamlardaki karakteristik bileşenler, çağrışımları yönüyle önemlidir. Çünkü sosyal konuların gizli ve açık anlamlarını kadın bedeninin biçimsel temsilleri aracılığıyla ifade etmeye çalışmıştır.

Funda ise yaptığı çalışmada dünyada yer alan kaos ortamına vurgu yapmaya çalışmıştır. Hayali ve zamansız bir mekân olarak tasarladığı ortama kadın ve erkek imgelerini yerleştirmiştir. Geride siluet imgeler ve önde belirgin imgeler yer almaktadır. Bu duygusal etkiler dışıl bakışı ve kullandığı merkezdeki kadın imgesi ile örtüşmektedir. Böylece bu duygusal geçişleri ile kaosu şok edici bir etki ve savunmasızlıkla örtüştürmeye çalışmıştır. Dünyadaki karmaşa ortamına dışıl bir bakış açısıyla yaklaşan bu çalışmada insanlığın savunmasızlığı sunulmaya çalışılmıştır. Kadın ve erkek imgelerinin beraber verilmesiyle daha çok duyguya odaklanan Funda ruh hallerini sanatsal bağlam ve biçimde dışı vurmaya çalışmıştır. Sosyal deneyimleri ve toplumun yaşam biçimine karşı rahatsızlık duyduğu konuları bir kaos ortamı olarak görmüş, koyu renkler ile karanlık bir mekâna yerleştirdiği beden imgeleri ile rahatsız edici duyguları çağrıştırmak ister gibidir. Mekânın belirsizliği içinde duygular ön planda tutulmuştur (Bkz. Görsel 4.72). Çalışması için Funda şu ifadelerle yer vermiştir:

“Bu çalışmamı tasarlarken dünyadaki yaşanan olayları ele aldım. Kadın, çocuk, cinayetleri ve istismarlarını, doğal olaylar, virüs, savaşları göz önünde bulundurarak tasarladım. İnsanları çıplak çizmemin nedeni yaradılışın ilk anını resmetmek... Âdem ve havanın tanrıya ihanetiyle biz insanoğullarının dünyaya gelişi ve kaosun başlangıcını ifade etmek için bu şekilde resmettim. Şimdi günümüze bakacak olursak doğal afetler salgın hastalıklar, cinayetler, yoksulluk, ölümler, savaşlar ve daha bir sürü şeyin meydana geldiğini görüyoruz. Ve sürekli neden sorusunu soruyoruz neden, neden bunlar oluyor? Ne yapacağız tanrım? Sen bizi koru gibi birçok cümle kuruyoruz. Ama halen bu tür kargaşalar yaşamaya devam ediyoruz. Kendimizin sonunu getiriyoruz.” (G 24.06.2021).

Görsel 4.72. *Funda'nın çalışması*

Dişil bir imaj kullanarak yaptığı çalışmada Masum kullandığı kafatası sembolleri ile sürekli doğurgan, üretken kadın imajına karşı bir duruş sergilemek istemiştir. Eril baskı altında kalan kadın temsillerini kafatasları kullanarak ölümlerle ilişkilendirmiştir. Arka planda kullandığı ayna ile yapılan baskı ve ölüm çağrışımının eril güç tarafından görülmesi ve kendi şiddetinin yansımaya bakmasını tezahür etmiştir (Bkz. Görsel 4.73). Çalışması için Masum şu sözlere yer vermiştir; “Çalışmamada kadının dişiliğini ve estetikliğini kullanmaya çalıştım. Bedeni ve yerleştirdiğim nesnelere aslında birer sembol. Kafatasları kadın ölümlerine vurgu yaparken arkadaki ayna bunu yapanların kendine dönüp bakması için” (G 28.06.2021).

Görsel 4.73. Masum'un alışması

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu araştırmada sonuçların sunulmasında verilerin bulgulardaki sırası göz önünde bulundurulmuştur. Bu kapsamda araştırma soruları çerçevesinde analiz edilen “Bakış”, “Anlam”, “Biçim” temalarına ilişkin sonuçlar sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

5.1.1. Araştırmanın birinci alt amacına ilişkin sonuçlar

“Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik süreçlerde kadın imgesine bakış açılarını nasıl keşfetmiş ve açıklamışlardır?” sorusuna yönelik bulgulardan çıkarılan sonuçlar şu şekildedir:

A/r/tografi sürecine ilişkin farklı etkinlikler ile düzenlenen ders süreci uzaktan eğitim yöntemiyle yürütülmüştür. Bu süreçlerde öğrencilerden elde edilen veriler incelendiğinde dijital ortamda işlenen ders sürecinde bazı sorunlar görülmüştür. Özellikle ders sürecinde aktif katılımın kısıtlı olması sebebiyle bakış açılarını sözel ifadelerden çok ders sonrası günlüklerde yazılı olarak ortaya koydukları görülmüştür.

Uzaktan eğitim sürecinde öğretmen adayları ile yürütülen farklı etkinlikler sayesinde, bakış açısı geliştirilirken çeşitlilik sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle öğretmen adaylarına süreç sonunda verilen öz değerlendirme raporlarındaki bulgular incelendiğinde, uzaktan eğitimin dezavantajlarına rağmen, öğretmen adaylarının farklı içerik ve konuların düzenli olarak paylaşılması, incelenmesi, düzenli olarak tasarım ve fikir üretme çabasında olmaları konusunda olumlu sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Haftalık farklı etkinlik planları ve sunumları sonrasında öğretmen adaylarının günlüklerinden elde edilen verilere bakıldığında bakış açılarını ortaya koymaya çalıştıkları, bu süreci olasılıklar ile dolu bir süreç olarak değerlendirdikleri ve heyecan ve merak duydukları görülmüştür.

Özellikle kitap incelemesi ve film analizi ve görsel medya incelemesi etkinliklerinde araştırmalar yaparak toplumsal cinsiyet odaklı söylemlerde buldukları ve kadın imgesine yönelik görüş geliştirdikleri söylenebilir.

Öğretmen adaylarının bakış açılarını öznel düşüncelerini yansıttıkları ve bunu uygulama çalışmalarında sundukları yazılı metinlerde ifade ettikleri görülmüştür. Bakış açısı geliştirirken empati kurdukları ve duygusal olarak konuya yaklaştıkları söylenebilir. Bakış açılarını ortaya koymak için öğretmen adaylarının ders sonrası günlükleri ve çalışmalarına ilişkin yazılı metinleri ve görüşmelerde elde edilen

bulgurlulara bakıldığında; süreç içerisinde rol değişimi, çalışmaların isimsizce tahmin edilmesi gibi oyun odaklı yapılmış olması öğretmen adayları tarafından kalıcı ve etkili olarak görülmüştür.

Öğretmen adaylarının kadın imgesi bağlamında araştırma, sorgulama yaptıkları ve konuya ilişkin güncel yaşam deneyimlerine odaklanarak gözlemler yaptıkları, farkındalık geliştirdikleri görülmüştür. Öğretmen adaylarını kadın imgesine yönelik bakışlarını ortaya koyarken yaşadıkları coğrafya ve kültürden etkilendikleri, sıkça yaşadıkları aile ortamı ve sosyal çevreden etkilendikleri görülmüştür.

Bakış açılarını sözlü, yazılı ve tasarım çalışmaları ile ifade eden öğretmen adaylarının kimliklerine, rollerine ve karakterlerine odaklanarak ifadelerde buldukları söylenebilir.

Kadın imgesine yönelik bakış açılarını biçimsel olarak yansıtmakta zorlandıkları gözlemlenmiştir. Öğretmen adaylarının tasarım anlamında ürettikleri uygulamalı çalışmaların biçimsel özelliklerinden çok içerik ve anlama odaklandıkları gözlemlenmiştir. Atölye ortamında gerçekleştirilemeyen uygulamalı çalışmaların teknik ve biçimsel bağlamda zayıf kalması çalışanın olumsuz sonuçları arasındadır.

Öğretmen adaylarının bakış geliştirmelerine yönelik süreci; bakmak ve görmek arasındaki detaya odaklandıkları, karşılaştıkları imgelerde mesaj ve çağrışımlara yönelik farkındalık kazandıkları, analitik düşünme yollarını keşfettikleri, imgeleri empatik bir tavırla sorguladıkları ve sonrasında özgün bir bakış geliştirebildikleri görülmüştür. Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının yaşam deneyimlerinde, bir imgeye yönelik bakış geliştirme ve farkındalık kazanma yollarını keşfettikleri söylenebilir.

“Eril Bakış” kategorisine yanıt ararken; güç, adaletsiz, eril tahakküm, baba rolü, koca rolü, sahiplenen, aşağılayan, hayran, tutkun, kaba, şiddet, galip, töre kodlarının eril bakış kategorisi altında yer alarak incelenmesi öğretmen adaylarının eril gücün hâkimiyetini ön planda tutarak bu konuya yönelik eleştirel bakış açısı geliştirdikleri görülmektedir.

Güçsüzlük, savunmasız, teslimiyet, masumiyet, eşitsizlik, ötelenmiş, kutsal, doğurgan, fedakâr, anne, şiddet mağduru, estetik, güzel, namus kodlarının “dişil bakış” kategorisi altında irdelenmiş olması ile öğretmen adaylarının kadının ikinci planda tutulmasına yönelik bir vurgu yaptıkları görülmüş, bakış açılarını ortaya koyarken kadın imgesinin ön planda tutulmasına yönelik araştırma ve çalışmalar yaptıkları görülmüştür.

Öğretmen adayları; genel geçer toplum düzeninin bakış açısını ters-yüz etmek için söylem ve uygulamalarında ötelenmişliğe yer vermişlerdir. Ayrıca; eşitsizliğe, şiddet mağduru kadına, masumiyetin dışı bir söylem olduğuna, kadının rollerinin ona biçilen bir kılıf olmaması gerektiğine, doğurganlık, annelik ve fedakârlığın kutsal oluşuna vurgu yaptıkları söylenebilir. Güçsüz ve savunmasız görünen kadının değerinin bilinmesi için dışı söylemlere oldukça yer veren öğretmen adaylarının ayrıca estetik oluş, güzellik kodlarıyla dışı bakış açılarını ifade ettikleri söylenebilir.

Dişliliğin öğretmen adayları tarafından daha hassas bir yapıda ele alınması toplum ve bireysel yaşam deneyimleri içerisindeki sorunlarla doğru orantılı olabilir. Fakat öğretmen adaylarının sorunları, dışı söylemlerle görünür kılması ötekileştirmeyi makul kılmaktan öte, kadını görünür kılmak sorunları görünür kılmayı amaçladıkları görülmüştür.

Toplumsal sorunları ifade ederken düşüncelerini görünür kılmaya çalıştıkları söylenebilir. Kadının dışı söylem bağlamında ikinci planda olması ve uyum sağlayan taraf olarak görülmesi gerçeği öğretmen adayları tarafından kabul edilmiş, çaresizlik gibi görünse de aslında düşüncelerini yansıtırken bu kabule bir karşı koyma çabası da olduğu söylenebilir.

5.1.2. Araştırmanın ikinci alt amacına ilişkin sonuçlar

Araştırmanın ikinci alt amacı olan “Görsel sanatlar öğretmen adayları kadın imgesine bakış açılarını nasıl deneyimlemiş ve derinlemesine sorgulamışlardır?” sorusuna yönelik bulgulardan çıkarılan sonuçlar şu şekildedir;

Yapılan analizler sonucunda; öğretmen adaylarının yaşadıkları kültürde, kültürel değerlere, aile kavramına, ailede bireylerin rollerine, kadın-erkek ilişkilerine odaklandıkları ve cinsiyet ayrımına vurgu yaparak anlamlar ürettikleri görülmektedir.

“Eril Anlam”, “Dişil Anlam” kategorileri kadın ve erkek öğretmen adaylarının cinsiyeti gözetmeksizin, uygulamaları sürecinde ürettikleri anlamlar bağlamında irdelendiğinde; eril anlamları erkeğin bedeninin sergilenişi ve imgesi yönüyle güç göstergesi olarak kullanılması yönüyle eleştirdikleri görülmüştür.

Öğretmen adaları eril anlamda; erkeğe dini ideolojilerde, sahiplenen ve hâkim yönüyle vurgu yapılmasına, kültürel kodlarda birinci planda tutulmasına vurgu yapılmışlardır. Kültür ve geleneğin alışlagelmiş vurgusunun dışına çıkarak anlamlar üretmeye çalıştıkları öznel görüşlerini rahatlıkla ifade ettikleri söylenebilir.

Öğretmen adaları eril anlamda; bir eş ve baba olarak erkeğe atfedilen rollere ilişkin vurgularda bulunmuşlar, eril algının kadını ötekileştirmesine yönelik karşı çıktıkları görüşlere vurgu yapmışlardır. Bu sonuç ile öğretmen adaylarının eşitlik vurgusu yaptıkları görülmüştür.

Öğretmen adaylarının uygulamalı süreçlerinde ortaya çıkan verilerde; dişil anlamlara, kadın bedeninin güzel ve estetik oluşuna, seyirlik olarak sunulmasına değindikleri görülmüştür. Kadın imgesinin çekiciliğine, beden imajı olarak neden ve nasıl kullanıldığına ilişkin sorgulamalarda buldukları söylenebilir. Öğretmen adaylarının; kadının evde ve çocuk bakımıyla kodlanan fedakâr anne rolüne dikkat çektikleri, özgürlüğü kısıtlanan ve öteki taraf olan kadına yönelik eleştirilere yer verdikleri söylenebilir.

Toplumsal yapılarında kadının eş ve anne oluşunda dini söylemlerin yer alması, kadının kültürel ve geleneksel yapılardaki konumuna karşı çıktıkları, dişil algının sözlü, yazılı ve görsel ifadelerdeki anlamlarına odaklandıkları ve tüm bu anlamların ortaya koyulması için söylemlerinde sıkça bu ifadelere yer verdikleri araştırma bulguları arasında yer alan sonuçlar arasındadır.

5.1.3. Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin sonuçlar

Görsel sanatlar öğretmen adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir? sorusu yönelik bulgulardan çıkarılan sonuçlar şu şekildedir;

Kadın imgesine bakışa yönelik tasarımlar yapmaları istenmiş ve bu tasarımlarda malzeme, teknik, konu bağlamında öğrencileri tamamen özgür bırakmıştır. Buna bağlı olarak 14 hafta boyunca süren sorgulama, düşünme, tasarlama ve yazma deneyimleri sonucunda bir tasarım yapmaları beklenmiştir. Süreç sonunda öğrencilerin ürettikleri tasarımlarda kadın imgesini kullanırken yükledikleri anlamları, eserin içeriği, bağlamı ve biçimi ekseninde düşünme becerilerini geliştirdiği söylenebilir. Öğretmen adaylarının yazılı, sözlü ve tasarım boyutundaki ifadelerinde özellikle yaşadıkları kültür ve sosyal çevreden etkilendikleri gözlemlenmiştir.

Eril biçim kategorisi altında yer alan eril formlar, erkeğin güç iktidarını ortaya koyarken eleştirildiği görülmüştür. Özellikle görsel medya incelemesine ilişkin çalışmalardan elde edilen veriler ışığında; öğretmen adaylarının uygulama süreçlerinde

inceledikleri görsel biçimlerde erkeğin ön planda tutulmasına karşı çıktıkları görülmüştür.

Öğretmen adaylarının tasarımlarda yer verilen imgelerin boyutları erkek ve kadın düzleminde ele alınmıştır. Kompozisyonlarında öğretmen adayları eril formları iktidarın aksine ikincil plana atmaya çalışmış, renk ve vurgularda eril hâkimiyetin şiddetini, gücünü hükümünü yıkmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Kadına dair imgelerin üretiminde ideolojik ve toplumsal yargılardan yola çıkan öğretmen adayları, sınıf meselesi, toplumsal cinsiyet meseleleri, eşitsizlik, şiddet konularına odaklanırken dişil biçimi ele alırken kadının duygusallığına, savunmasızlığına, masumiyetine, estetik ve güzel imgesi oluşuna, şiddet mağduriyetine, kullandıkları biçimler ile yer verdikleri görülmüştür. Renk kullanımındaki vurgu ile şiddet unsuruna dağınmış, figürlerin formları, biçimleri, nesne seçimi ile kadını dişil formlar ile imgelemeye çalıştıkları söylenebilir.

Öğretmen adaylarının biçimsel formlarda gerçek yaşam deneyimlerine odaklanarak malzeme ile bağ kurdukları görülmüştür. Seçilen bazı materyal, form ve renk unsurlarının anlam düzeyine odaklandıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarının uygulamalı çalışmalarının son sürecinde biçim ve teknikten çok çağrışımsal ve anlamsal boyutlara odaklandıkları gözlemlenmiştir.

Öğretmen adaylarının süreç sonunda kadın imgesine yönelik öznel sorgulamalar da içeren, sanatsal terapi niteliğinde gerek öz eleştiri gerek doğrudan eleştiri yapabildikleri farkındalık geliştirdikleri bir süreç yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Uzaktan eğitim ortamının dezavantajları sebebiyle atölye ortamında yürütülemeyen çalışmaların biçimsel özellikleri zaman zaman zayıf kalsa da öğretmen adaylarının tasarımlarına ilişkin anlam üretebildikleri gözlemlenmiştir.

5.2. Tartışma

Öğretmen adaylarının bakış açılarını ortaya koymaya çalışırken dersin uzaktan eğitimle yürütülmesine ilişkin sonuçlar incelendiğinde düzenli olarak günlük tutma, tasarımları arşivleme, tasarımlar için zaman kazanma, düzenli olarak haftalık konulara ilişkin araştırma ve uygulama yapabilme öğretim elemanı ile toplu etkileşimde kalabilme gibi olumlu görüşler ortaya çıkmıştır. Çalışmadaki bu sonuç Şekerci, Danacı, Elinç (2021).’in uygulamalı derslerde uzaktan eğitimin kullanılabilirliği üzerine yaptıkları araştırmada; uzaktan dezavantajlarının yanında, arşivlemedeki kolaylık,

uzaktan eğitimin sunumlarını tüm öğrencilere eşit şartlarda sunabilme, ders yürütücüsü-öğrenci arasında ikili şekilde gerçekleşen proje kritikleri yerine öğrencilerin dâhil olup kritikleri dinleyip yorum yapabileceği bir halde gelişmesi şeklindeki sonuçlar ile örtüşmektedir.

Ancak tasarımların sınıf ortamında gerçekleştirilememesi, öğretmen adayları tarafından olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Örneğin “Rol değişimi” etkinliğinde duyguların ifade edilmesi açısından jest ve mimiklerin karşılıklı olarak yapılamaması veya bazı öğrencilerin tasarım yapmak yerine sınıfta fikirlerin paylaşılabilmesi performanslar gerçekleştirmek isterken sadece tasarımla bakış açılarını ortaya koymaya çalışmaları konusunda olumsuz sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca fikir alışverişi, tartışma ortamlarının yüz yüze yapılarak daha verimli ve net olabileceği, tasarımların sınıf ortamında dersin yürütücüsü ile yürütülmesinin daha uygun olabileceğini sonuçlarına da ulaşılmıştır. Akçay ve Sürmeli (2022)’nin yaptığı çalışmada ortaya çıkan sonuçlar ile örtüşmektedir. Çalışmada bireysel çalışma gerektiren ancak sanat eğitimi sürecinde uygulama gerektiren bazı derslerin uzaktan eğitimde bazı sorunlar yarattığı ve öğrenciler tarafından bazı durumlarda dezavantajlı görülmesi sonuçları ile örtüşmektedir.

Uzaktan eğitim sürecinde; araştırma bağlamında verilen konuların, teorik anlatımlar yanında, görsel, işitsel, yazılı ve basılı kaynakların paylaşılması ile öğretmen adaylarının bakış geliştirirken algı ve anlamlar üretme konusundaki becerilerini geliştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Kara (2022)’nin uzaktan eğitimin avantajlarının örgün eğitime entegrasyonu üzerine yaptığı çalışmada; tasarım eğitiminin vazgeçilmez unsurlarından biri olan görsel dağarcığın geliştirmesinde uzaktan eğitim yoluyla elde edilen ders materyalinin paylaşılan web tabanlı bir kanaldan yazılı, görsel ve işitsel dokümanlar, linkler ve eğitim ile ilgili diğer aktivite araçlarının paylaşılmasının günümüz yaygın eğitim anlayışına uygun gelişim ortam sağlaması şeklinde elde ettiği sonucu ile örtüşmektedir. Çalışmasında tasarım eğitiminde, tasarım öğrencisinin teorik anlatımın yanında görsel bilgi ile beslenmesi, eğitimin ana omurgalarından birinin oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; yine ders için oluşturulan veri toplama sistemlerinin, toplanacak öğrenci çalışmalarının bir çeşit arşivleme sistemine kolaylıkla dönüştürülebileceği, ilerleyen yıllarda da tasnif edilerek kullanılabilmesi ortaya koymaktadır.

Çevik (2016)' in de belirttiği üzere “sanatta alan ayırt edilmeksizin görsel, plastik ve işitsel sanatların her alanında kadın figürü imge olarak açık ve gizil anlamlarının yanı sıra form ve biçim olarak çokça işlenmiştir” (s.333). Gelişen ve değişen sosyal-toplumsal yapı içerisinde kadın imgesi sanatta oldukça yer almıştır. Dolayısıyla figüratif bir anlatım aracı olan kadın bedeni, çok yönlü düşünme ve görmeyi yapısında barındırması sebebiyle araştırmada konu olarak seçilmiş ve öğretmen adaylarının bu imgeye yönelik çok katmanlı düşüncelerinin açığa çıkarılması hedeflenmiştir.

Biçimsel olarak anlamlandırılan, görsel tasarımlar aracılığıyla öğretmen adaylarının yazılı, sözlü ve tasarım boyutundaki ifadelerinde, özellikle yaşadıkları kültür ve sosyal çevreden etkilendikleri gözlemlenmiştir. Dış etmenler ve içsel duyguların birleşimiyle, tasarımlar yapılırken yaşamdan esinlenmesi söz konusudur. Bu sonuç Syed, Afridi, Dars (2019)'ın cinsiyet ve kimlik üzerine yaptığı araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Cinsiyet-kimlik bozukluğu olarak adlandırılan karmaşık psikiyatrik bozuklukları anlamak için görsel sanatı kullanan çalışmada, 6 katılımcının klinik olarak yorumlanan resimlerindeki anlamlar kültürel bağlamda çözümlenmiştir. Katılımcıların; ebeveyne bağımlı olma, içe kapanıklık, rol yapma, annelik baskısı, cinsiyet değişimi gibi sorunları olan bireylerin dış etkenlerden ve yaşam deneyimlerinden etkilenecek ortaya çıkardığı resimlerin anlamlar incelenmiştir. Görüldüğü üzere; Yazarın farklı katılımcıların merceğinden, karmaşık durumları görselleştirme aracılığıyla anlama girişimi ve yaratıcılığı kullanarak günlük dilin sınırlarının ötesine geçmek mümkün olabilmektedir.

Dişil biçim çalışmalarında öğretmen adaylıklarının kullandıkları anneliğe vurgu yapan biçimler Yılmaz (2010)'un çalışmasında belirttiği üzere annelik imgesinin insan tarihindeki kültürel var oluşunda kadim bir anlayış ve biçim olarak ele alınması sonucu ile örtüşmektedir. Tarih öncesi dönemlerde insanın sözsöz formlar dışında kendini soyut işaretler, resimler, rölyefler ve heykeller olarak gösteren bir biçim dilini seçmesi, soyutlama yeteneğiyle doğada gördüğü şekilleri isimlendirmesi, onların biçimlerini simgesel biçimlere de dönüştürmesi hem ifade gücünün gelişmesine hem de doğanın dışında bir dünya yaratmaya başlamasına olanak sağlamıştır. Böylece arkaik insanın biçimlendirdiği ve anlamlandırdığı anne imgesi mirası kendinden sonraki kuşaklara aktaracak sanat formları olarak günümüze kadar gelmiştir (Yılmaz,2010).

Eril anlam bağlamında öğretmen adaylarının eril tahakküm ve iktidarını eleştirel bir dille ortaya koyması, eril şiddetin tersine bunu bozmaya çalıştıkları sonucu Sancar

(2013)'ün; erkek şiddetine karşı eleştirel olmayı becerebilen erkek deneyimlerinin sosyal, siyasal ve kültürel bağlamda görünür olmadığını belirtmesi ile örtüşmektedir. Sancar (2013) erkek egemenliğine karşı erkeklerden bahsederken; eril şiddete direnen ve dışlamaya çalışan erkeklerin Türkiye'deki sessiz varlığına değinmiş, özellikle bu azınlığın da kendi yaşam deneyimlerinde eril şiddete maruz kalmasından bahsetmiştir. Özellikle etnik kimlikleri nedeniyle aşağılanan, biyolojik erkeklik tercihleri değişim gösteren erkekler, vicdani retçiler, feminist kadınlar ile yaşarken eğitilmiş erkekler gibi erkeklere vurgu yapmıştır. Ayrıca ailede eril iktidar içermeyen unsurlarda büyüyen kendi yolunu çizmiş, babasız bir gruptan da bahsetmektedir. Böylece cinsiyet eşitsizliğine karşı sadece kadınlara bırakılmış bir alandan öte geleneksel erkek egemenliğin ötesinde yaşam deneyimlerine sahip erkeklerin varlığından bahsedilmiştir. Bu durumda cinsler arası eşitlikte özellikle erkelerin yer alması yeni politik bir gelişim alanı olarak açıklanmaktadır. Bu durum öğretmen adayları arasında özellikle yetiştikleri kültür odaklı yorum yapan ve erkek egemenliğine direnirken anlamlar üretmeye çalışan adayların söylemlerindeki geleneksel anlayışı bozmaya çalışma girişimi ile örtüşmektedir.

Dişil imajlara odaklanan öğretmen adaylarının dişil bakış geliştirirken, kadının ikinci planda tutulmasına karşı koymaya çalıştıkları sonucu, çağdaş sanatta kadın imgesinin eril bakış açısıyla nesneleştirilmesi gerçeği üzerinden kadın imgesini irdeleyen İlden ve Kadakçı (2022)'nin çalışmalarıyla örtüşmektedir. Kadın bedeni özelinde bedenin metalaştırılması bazı çağdaş sanatçılar tarafından protesto edilmektedir. “Vücut sanatı ve özellikle onun feminist versiyonları, yerleşik kadın algılarına, kadının yöresel ideoloji içindeki konumuna karşı bir direniştir. Bu direniş, kadının bir tutku ve zevk nesnesi olmasına ve kadının metalaştırılmasına bir başkaldırıyı da içermektedir” (İlden ve Kadakçı, 2022, s.400). Öğretmen adaylarının özellikle; reklam afişi incelemeleri ve güzellik algısında kadının konumu üzerine bakış geliştirirken ortaya koydukları kadın bedeninin bir meta olarak kullanılmasına ilişkin eleştirel yaklaşımlarına ilişkin sonuçlar tasarımlarda kadını ön planda tutma çabasıyla sonuçlanmış ve dişil bir bakış geliştirerek bir başkaldırı niteliğinde sonuçlar ortaya koymuştur.

Yazgın (2019), kadın ressamların farklı resim tekniğini uygularken, materyal ve malzemeyi kullanırken kadın imgesini sıklıkla kullanımına odaklanmıştır. Kadının karşı cins ile eşitliğinin kabul edilmesine vurgu yapan, felsefi bir anlayışla kadın imgelerini

resimlerine yansıtan, kadını dışa dönük yaşam tarzı içinde görmek isteyen sanat eserlerinden örnekler sunmuştur. Böylece, kadının bir meta ve popüler kültür ürünü olarak görülmesinden rahatsızlık duyulması ve kadın imgelerini ötekileştirmekten uzak bir anlayışla tüm kesimlerden kadını temsil eden imgelemlerle yansıtılmasına değinilmiştir. Buradan elde edilen bilgiler ışığında görülmektedir ki öğretmen adaylarının sergiledikleri eleştirel ve karşı duruş ifadeleriyle kadın imgesinin bir meta olarak sunumuna ilişkin karşı duruşlar sanatsal bazı ifadeler ile örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının dişil anlam arayışlarında, afiş incelemeleri, kitap incelemesi ve uygulama çalışmalarında; kadının güzelliğine ve seyirlik olarak kullanmasına vurgu yaptıkları görülmektedir. Erkek bedenini güç göstergesi olarak anlamlandırılırken kadın bedeni seyirlik oluşuyla ele alınmış ve öğretmen adayları tarafından eleştirilmiştir. Araştırmadaki bu sonuç İlden ve Kadakçı (2022)'nin “eril düşünce ile kadınlar hem seyredilen hem de teşhir edilendir. Kadının seyredilmekten zevk aldığı algısı oluşturulmaktadır” (s.403) görüşleri ile örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının film analizi etkinliğinde özellikle kadının eril bakışa, kültür ve dinin getirdiği sosyal baskıya yönelik getirdikleri eleştiriler Altun (2022)'nin bir film analizine yer verdiği ve filmde yer alan göstergelere odaklanan çalışmasındaki sonuçlar ile örtüşmektedir. Altun (2022) bakan ve bakılan arasındaki ilişkiyi irdelemiş, cinsiyetin keşfi ve toplumsal normların dışına çıkan karakterler üzerinden yaptığı incelemede feminist perspektife yer vermiştir. Böylece eril bakışın hâkimiyetindeki kadın cinselliğini vurgulayan sembollere gönderme yaparak geleneği eleştiren söyleme yer vermiştir.

Öğretmen adaylarının kadının el emeğini ve emeğin sanat ile ilişkisini uygulamalarındaki çalışmalar ile görünür kılma çabalarına ilişkin sonuçlar, Balcı (2022)'nin feminist hareket içinde kadın sanatçıların oluşturdukları direniş biçimlerine kadına ait el işlerinin sanat ortamlarında yüceltilmesi sonucu ile örtüşmektedir. Balcı (2022), emeği sömürülen ve kimliği yok edilmeye çalışılan, eril merkezli hiyerarşi ve eril sanat tarihinde görünür olmaya çalışan kadın sanatçıların malzemeyi, nesneyi emek ve kadına yüklenen kültürel kodlar çerçevesinde irdelemiştir. Özellikle ikinci kuşak feminist sanatçıların sınıf, ırk, ayırım, şiddet ve tecavüz, taciz ve baskı gibi konulardaki çok katmanlı eleştirel yaklaşımlarına yer vermiş, böylece eserlerdeki malzeme ve yöntemin anlam derinliklerini açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda öğretmen

adaylarının kadın emeğini sanat ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaları eleştirel bakış açıları geliştirebildikleri sonucu ile benzerlikler göstermektedir.

Anlamli ifadeler oluşturma arzusu sanatçıyı imgelemde yeni anlamlar araştırmaya iter ki bu da biçim verme sürecini derin anlamlara, evrenin tümündeki biricikliğe ulaştırır. Sanatını somut bir öge ile ortaya koymaya çalışan sanatçı biçim oluştururken yeni anlamlar araştırma sürecine girer. Böylece sanat üretiminde yorumcunun alıcıya sunduğu derin anlamlar içeren, yüklenen anlamları keşfetmeye iten biçimler dolaylı bir biçime bürünür (Okan, 2020). Buradan hareketle öğretmen adaylarının anlamlar üretmeye ve bu anlamları biçimsel olarak ifade etme çabaları sanat eğitimi süreçlerinde zihinlerinde oluşturdukları kadın imgelerinin bir sunumu olması sonucu ile örtüşmektedir. Yine bu noktada (Okan, 2020, s.42)'nin belirttiği üzere; “imgeler gerçek olayların bir yansıması olabileceği gibi, insanın iç yaşamındaki olayların da bir anlatımı olabilir. Ancak sanat, bu yansıyıları aynen göstermek yerine, yeniden üretir ve yorumlar”.

Öğretmen adaylarının özellikle görsel metafor, slogan, afiş incelemeleri ve fotoğraf çalışmalarında çağrışımlardan faydalanmış olmaları sonucu, Başar, Işır ve İnce (2019)'nin görsel sanatlar öğretimi öğretmen adaylarından oluşan katılımcı öğrencilerin, kendilerine ilişkin algılarını sanatsal ifade araçlarıyla ortaya koymayı amaçladıkları çalışmada, öğrencilerin sanatsal bir çalışma yaparken metaforlardan yararlanma, kavramları olduğunun dışında ikincil, üçüncül anlamlarıyla kullanma, okuma ve araştırma yaparak kişilik ve düşünme yapısı ile bağlantılı olarak yan anlam kurmada gelişim sağlanabileceği sonuçları ile örtüşmektedir. Ayrıca Görgülü (2017)'nin çalışmasında belirttiği üzere; fotoğrafların özellikle kadın imgesine yönelik toplumsal gerçekleri yansıtabilen bir araç olarak sanatçılar tarafından kullanıldığı sonucu öğretmen adaylarının kendilerini fotoğraflarla iyi ifade edebildiği sonucu ile örtüşmektedir.

Dumanlı (2011)'nin toplumun kültürüne ait imajları, egemen söylemi ve değerleri kullanması yönüyle reklamları ele alan çalışmasında reklamların; hâkim toplumsal kalıplar içerisinde kadını sunuşu ve bazı tutumları manipüle etme gücüne sahip olması sonucu öğretmen adaylarının reklam ve film afişlerindeki görüşleri ile örtüşmektedir.

Kendi anlam arayışlarında kadın imgesine yönelik benzetmeler yapan, anlam yükleyen, yüklenen anlamları çözümlenmeye çalışan öğretmen adayları; toplumsal ve kültürel yaşam deneyimlerinden de etkilenerek kişisel görüşleri doğrultusunda kadın

imgesini tasarımlarında somutlaştırmışlardır. Araştırmadaki bu sonuç dışının en temelinde imge olarak biçim buluşunu Ana tanrıça imgesi olarak sunan; (Okan, 2020) 'nin “Dışının arketipini, dişil karakter taşıyan nesnelere, hayvanlar ve bitkilerde de görürüz: gece, deniz, su, dünya, dağ, orman, vadi, mağara, örümcek, cadı, peri, kutsal bakire, kutu, kedi, gül... v.b, birer arketipsel imgedir” sonucu ile de örtüşmektedir.

A/r/tografiyle kadın imgesini sorgulayan öğretmen adayları yaşam deneyimlerine ve gözlemlere odaklanmış olması sonucu Güler (2021)'in Resim Öğretmenliği öğrencilerinin çevreleri hakkında sorgulama yapmalarını ve bazı görselleri a/r/tografik uygulamalarla eleştirel bir şekilde yorumlamalarını amaçladığı çalışmasında beş farklı seyahat planı sonunda öğrencilerin yaşadıkları çevre ile ilgili eleştirel sorgulamalar yapabilme, günlük yaşamda edinilen işitsel veya görsel deneyimler sayesinde sosyal konularda farkındalık kazanma ve bu bilinci sanatsal çalışmalara yansıtabilme sonuçları ile örtüşmektedir.

Biçimde öğretmen adaylarının renk seçiminde eril ve dişil renk boyutlarını tasarımlarında kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle geleneksel anlam düzlemi dışında kendi anlam üretme çabalarında kullandıkları renklere anlamlar yükledikleri de görülmüştür. Örneğin soyut tasarımlar üretme etkinliğinde özellikle renklerin evrensel ve toplumsal anlamlarına odaklanarak renklere tasarımlarına yer vermişlerdir. Öğretmen adaylarının renk tercihinde dişil ve eril formlara vurgu yapmaya çalışmaları Per (2010)'in Resim iş öğretmeni adaylarının renk tercihleri ile kişilikleri arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında elde ettiği; Öğrencilerin resimlerinde tercih ettikleri renkler ile resim atölye dersini aldıkları ders arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve ana sanat dalı resim olan öğrencilerin resimlerindeki renk tercihlerinin daha bilinçli olduğu sonucu ile örtüşmektedir. Buradan hareketle çalışılan kadın imgesi bağlamında bilinçli olarak renk seçimi yapan öğrencilerin kendi çalışmaları bağlamında renklere anlamlar yüklemesi sonucu oldukça açıktır. Yine öğretmen adaylarının kendi çalışmaları bağlamında seçtikleri renklere ilişkin yorumları; (Haşlakoğlu, 2007)'nin rengin ruhsal etkisi ve resimsel ifade üzerine yaptığı araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Rengin resim sanatındaki yerini açıklamış, sonuç bölümünde kendi resimleri bağlamında kullandığı renkleri açıklarken rengin resimden önce ressamın ruhunda yankı bulan bir ruhsal durum oluşunu ifade etmiştir. Ona göre; “eğer renk tuvalden önce ruhta titreşirse ortaya çıkan resimde de ruh olur. Bu ruh; resmin bir çeşit atmosferidir aslında.

İçinde ruh barındıran bir resim tıpkı bir insan gibidir; tek başına vardır/varlıktır ve biriciktir” (Haşlakoğlu, 2007, s.42).

Öğretmen adaylarının özellikle soyut tasarımlar yaparken rengin çağrışımlarından faydalandıkları belirtmeleri sonucu Özenç (2017)’nin çalışmasında belirttiği renk ve çağrışımın ortak etkiye sahip oluşu, rengin tek başına anlamlı bir etkisinin mevcudiyeti, renk ve yaratıcılık arasında esneklik oluşu sonucu ile örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının biçim temasında özellikle kullandıkları renklerin anlamlarına yönelik dışıl renk seçimleri Ibrahim, (2021).’in dışıl sanatçı Malay’ın renk psikolojisi üzerine yaptığı çalışması ile örtüşmektedir. Ibrahim’e göre dünyadaki her küçük şey için renklerle çevriliyiz ve tasarımda renk kullanımından daha öznel, hatta daha önemli olan çok az şey vardır. Doğru renk seçimini uygulamak kişide bir tepki uyandırabilir, karşıt bir tepki uyandırabilir. Renk, kişinin kendisinden veya gözlemciler tarafından büyük mesaj ve kişilik getirir. Renk, çok eski zamanlardan beri dekoratif öğeler için kullanılmaktadır. Araştırmada Malay’ın eserlerine yönelik kadınsı duygu tasvirlerini tartışmayı amaçlanmıştır. Bir anne ve kızı arasındaki bağa dayalı araştırma teması özetle, sanatçının üç renk tonunda oynama eğiliminde olduğunu buldu; bunlar canlı tonlar, duygusal tonlar ve kasvetli tonlardır. Araştırmacının bir sanatçının eserleri üzerine yaptığı incelemede de görüldüğü üzere renklerin seçimi psikolojinin açıkça ifade edilmesine olanak sağlayabilmektedir. Renk, insan düşüncesini, insan algılarını ve insan duygularını etkileyebilir. Renklerin; bir kişiliğin ruh halini yansıtabilme ve insani duyguları yakalayabilen kendi nitelikleri vardır. Belirli bir renk tonunun insanların zihnini nasıl etkilediği, gözlemcinin cinsiyetine, yaşına, kültürüne ve duygularına göre değişebilir. Öğretmen adaylarının aynı renkleri bazen aynı anlamda kullanmış olmaları, örneğin kırmızının şiddeti anımsatması veya beyazın masumiyeti temsil etmesi gibi örnekler yaşadıkları kültür ve ortamın etkisinden kaynaklı olabilir.

Stamou (2022) ressamların, sanat tarihi çalışmalarının da kanıtladığı gibi, çalışmalarında iki baskın unsuru olarak rengi ve formu vurguladıklarını belirtmiştir. Özellikle renk, çeşitli sanatsal hareketlerde merkezi bir unsur olmuştur ve aslında çoğu zaman bir resmin sanatsal dönemini ve çoğu zaman da ressamı belirlemek için yeterlidir. Renk ve bireysel kartografik öğelere uygulanması, yalnızca sembol oluşumunun öğelerinden biri olduğu için değil, aynı zamanda uyum, denge, kontrast, görsel hiyerarşi ve görüntü-arka plan organizasyonu oluşturduğu için kritik bir

faktördür. Bu bağlamda öğretmen adaylarının eril ve dişil ifadelerde seçtikleri renk ve formların birer ifade olarak kullanılmış olması sonucu ile örtüşmektedir.

Judd (1994)'ün de belirttiği üzere; malzeme, mekân ve renk görselliğin ana unsurlarıdır. Öğretmen adaylarının kadın imgesine yönelik üretimlerindeki malzeme, mekân ve renk seçimlerinde kadını ön planda tutma çabalarındaki görünme çabası bu elemanları ana unsurlar olarak kullanmalarını açıklar niteliktedir. Yaratıcı ifadeye renk kullanımı, iki nedenden dolayı geleneksel sanat terapisine değerli bir boyut katabilir. İlk olarak, rengin zihin ve beden üzerinde derin bir etkisi olduğu, ikincisi, temsili sanatın bıraktığı terapötik boşlukların bazılarını doldurabilen temsili bir araç oluşudur. Yüzyıllar boyunca, çeşitli disiplinlerde ve ortamlarda insanlar rengin iyileştirici özelliklerini denemişlerdir. Eski Yunan ve Mısır doktorlarından simyacılar, günümüzün şirket yöneticilerine ve psikiyatristlerine kadar pek çok iş kolunda insan, rengin insanlar üzerindeki etkilerini fark etmiş ve araştırmıştır. Farklı kişilik tipleri de farklı renk tercihleri sergiliyor gibi görünmektedir (Withrow, 2004). Bu bağlamda a/r/tografik süreçlerde kimlik, kişilik, anı, yaşam deneyimi, gözlem ve izlenimlere odaklanan öğretmen adaylarının uygulamalarında rengi sanatsal bir terapi niteliğinde duyguların ifadesi olarak sunmaları sonucu ile örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının bakış geliştirirken; kadın imgesi bağlamında araştırma, sorgulama yaptıkları ve konuya ilişkin farkındalık geliştirdikleri sonucu Lai (2009)'un feminist pedagoji çerçevesinde yaptığı görsel kültür çalışması sonuçları ile örtüşmektedir. Çalışmada, birkaç öğrencinin görsel kültür ve pedagojik çerçevede kadın temsillerini incelemiştir. Öğrencilerin kolaj çalışmalarını oluştururken kadına ve benlik kavramlarına yönelik kurdukları ilişkiler, görsel kültür içerisinde cinsiyetçi yaklaşımları eleştiren bir bakış açısıyla irdelemiştir. Yeni anlamlar oluşturma görsel kültür önemli bir öğreti olması ilkesiyle çalışmasını yapan Lai (2009) bu alanda cinsiyet, ırk ve sınıfın bir problematik olduğunu ifade etmiştir. Araştırma sonunda kadın imajları kullanarak kolajlarını yapan öğrencilerin; görselleri anlamaya ve ifade etmeye başladıkça siyasetin gücünü ve sorunları fark ettikleri, görsel kültür ile yeniden şekillendirme ve anlamlandırma sürecine girdikleri görülmüştür. Ayrıca uygulamalar ve içerik ile kadın imgesine yönelik farkındalık gelişmesi sonucu; İşler (2019)'un da belirttiği üzere; sanat eğitiminde sanatın içeriğinin beyaz, batılı, erkek bakış açısıyla hazırlanmış olması nedeniyle cinsiyet eşitliğine uygun içerik ve uygulamaların geliştirilmesi gerektiği, sanat eğitiminde içerik ve uygulamada cinsiyet yanlılığı veya eşitliği üzerine ölçümler

yapılarak, çalışmaların artırılması sanat eğitimi açısından yararlı olacaktır sonucu ile de örtüşmektedir. Ağatekin (2016)'in özellikle 80'lerden sonra Türkiye'deki kadın sanatçıların seramik sanatında kadın olma sorunsalına kadın sanatçıların gözüyle yer verdiği çalışmasında; erkek egemenliği ve baskısına karşı kadın sanatçıların kendi olma çabaları, eserleri ile isyanları dikkat çekmektedir. Sanatçıların eserleri üzerinden yapılan incelemeler sonucunda; kadına yönelik ev işçisi, anne ve cinsellik olgusuna vurgu yapan erkek egemen dayatmalara karşı çıkma ve düzeni kırma çabalarının eserler ile ifade edilişi öğretmen adaylarının kendi uygulamaları ile keşfettikleri erkek egemen kültüre karşı oluşturdukları eleştirel bakış açısı ile örtüşmektedir.

Öğretmen adayları özellikle görsel medya incelemesi sırasında inceledikleri reklam ve film afişlerimde anlamlar bulma yolunda görsel medyanın sunduğu eril ve dişil anlamlara odaklanmış, sunulan görselleri kendi öznel görüşleri ve bazı dayatmaları eleştirerek yorumlamışlardır. Araştırmadaki bu sonuç Lai (2009)'un görsel kültür üzerine yaptığı çalışmada belirttiği üzere; "İnternette ve televizyonda, marketlerde, çocuk bakım merkezlerinde, alışveriş merkezlerinde, kitapçılar ve sanat galerilerinde, kadınlar egemen ideolojileri satmayı amaçlayan görüntülerle ve onların kimlik belirteçleriyle normalleştirilmeye (örneğin, anne, kariyer kadınlar, heteroseksüel, eş, orta sınıf, beyaz, orta yaş) çalışılıyor" (Lai, 2009, s.14) şeklindeki araştırma sonucu ile örtüşmektedir. Bu bağlamda bir bireyin benlik kavramı, görsel kültür tarafından önemli ölçüde, şekillendirilebilir. Yine reklamlarda bir meta olarak ele alınan ve kadının cinselliğine vurgu yaparak dikkat çekme çabasında olan reklamlara ilişkin ulaştığı sonuçlarda; Candemir, Candemir ve Öz (2017)'ün belirttikleri üzere reklamların, tüketim odaklı mesajları kodlayarak kadını meta olarak tanıtımda etkin olmasına yönelik ulaştığı sonuçlar, öğretmen adaylarının göstergelere ve reklamlara yönelik eleştirileri ve farkındalıkları ile örtüşmektedir.

Freedman (2003)'un belirttiği üzere; birey görsel temsilin özelliklerine uygun olarak temsilleri kendisinin bir tanımı olarak benimser. Bu açıdan bakıldığında, insanlar genellikle kendi bireysel doğalarına ters düşen imgelerle manipüle edilebilir. Bu sonuç, araştırmada elde edilen kadın imgesine bakışın ikinci planda tutulmasına yönelik öğretmen adaylarının eleştirilerini doğrular niteliktedir.

Popüler kadın dergilerindeki resimlerle ilgili tartışmalar yapan, tasarımlarında kullanan öğrencilerin; kadın bedeni hakkındaki algıları ve bununla mücadeleleri sonuçlar arasında açıkça görülmektedir. Chadwick (2002)'nin de belirttiği üzere;

“zayıf” tasvirlerinin veya “seksi” kadın vücut tipi, bir kadının zekâsını ve statüsünü vurgulamada yardımcı olmaz. Araştırmada öğrencilerin kalıp yargılara karşı çıkması bu sonuç ile örtüşmektedir.

Meskimmon (2003)’ün erkek merkezli bireyciliğin kadının tetikte oluşuna alan açması, nesnelleşen kadın imajına karşı duruş sergilenmesi söz konusudur. Bunun gerçekte çok fazla baskı ve yabancılaşma yarattığını, çünkü dışıyı içine hapsettiğini savunmuştur. Kadınların kendilerini aile, arkadaş veya iş arkadaşları ile çevrelenmiş olarak ve hayatlarının anne, kız evlat, eş veya profesyonel gibi çeşitli roller içerdiğini görürler (Meskimmon 2003). Burada yola çıkarak öğrencilerin kendi bakış açıları ve seçtikleri biçimleri anlamlandırma yolunda rolleri oldukça sorguladıkları görülmüştür.

Garber (2003) çalışmasında sanat öğrencilerinin cinsiyet kavramına bakışını incelerken öğrencilerin yaşam deneyimlerinden etkilenecek yaşamları ve görsel sanatlar arasında aktif olarak eleştirel ve anlamlı bağlantılar kurduğunu ve feminist pedagojiyi öğrencileri bilginin merkezine yerleştirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Çağdaş estetikteki bu feminist bakış açılarının, sanat eğitimciler ve sanat öğretimi için uygulanabilir stratejiler içerdiğini savunmuştur. Sanatsal geleneklerde çalışan çeşitli sanatçılar tarafından yapılan sanat eserlerini göz önünde bulundurma, öğrencilerin bu sanat eserlerini kendi kültürel bağlamları içinde ve hatta geleneklerin aksine anlamaları için yönlendirmeye ve insan deneyimlerde bireysel farklılıklarımıza göre sanatın rolünü vurgulama bu stratejiler arasındadır. Buradan elde edilen sonuç göstermektedir ki a/r/tografik süreçlerde algı ve deneyimleriyle çevresindeki tüm görsel imajları değerlendiren öğretmen adayları bakış, anlam ve biçim çabalarında bu stratejilerden faydalanmışlardır.

Çalışma sonuçlarında uygulamalı çalışmalar yaparken biçimi üreten bakış açısı ve anlam derinliğinin önemini fark eden öğretmen adayları bir öğretmen olarak toplumun sorunlarına odaklanarak sanat üretmenin önemini farkına vardıklarını belirtmişlerdir. Araştırmadaki bu sonuç geleneksel sanat eğitiminden öte, düşünme ve sorgulamaya dayalı öğretim temelli, deneyimlere odaklanan, deneyim yazma konusunda fırsatlar sunan, öğrencilerin konuları anlamada, fikir üretmede ve yazmada açıklık sunan a/r/tografik atölye deneyiminin önemini ortaya koymuştur. Bu sonuç; Güneş, Aksoy, Özsoy (2020).’un a/r/tografik atölye deneyimi ile katılımcı öğrencilerin ve dersi veren öğretim üyelerinin bu yönetime ilişkin görüşlerini derledikleri çalışmada elde ettikleri; kişisel yaşam deneyimlerinin a/r/tografik uygulamalarda kullanmanın özgün ve yaratıcı

eserler yaratmada yardımcı olması, atölye deneyimleri sırasında, yazma, fikir üretme ve anlam üretmede zorlanılsa da, yaşamı bireyin kendi deneyimlerinin farkındalığıyla ilişkilendirmesi konusunda önemli ölçüde geliştirmesi sonucu ile örtüşmektedir.

Lauter (1990)'a göre feminist teorilerin paylaştığı görüşler; sanat, nesnelerin ve canlandırmaların bir sürekliliğidir, izleyicinin rolü, sanatı bağlam içinde anlamaktır ve sanatçının rolü, bir ortak yaratıcıdır. Bu adımlar ile Lauter (1990) feminist öğrenme teorilerini ifade etmeye çalışmıştır. Öğrencilerin süreç içerisindeki sorgulamaları ve ilişkiler kurarak kadın imgesini bağlamları içerisinde incelemeleri feminist teorilerin görüşleri ile örtüşmektedir.

Pittwood, (2017) Çin sanatında seçilmiş nesnelerin kadınları nasıl temsil ettiğine odaklanmıştır. Bu çalışmada kadın kategorisi, sosyal olarak inşa edilmiş bir rol, pratik ve nitelik olarak anlaşılmaktadır. Araştırma sonuçlarında kadın ve erkek sanatçıların eserleri karşılaştırılmış, ideal, tüketilmiş, boyun eğdirilmiş, dişileştirilmiş bir bedenle sürekli müzakere halinde olan kadının karmaşık ve parçalı temsiline yer verilmiştir. Bununla birlikte kadını tanımlayan sanatçıların kadın temsilleri aracılığıyla toplumsal cinsiyete dayalı deneyimlerde gerçekliğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Süreç içerisinde öğretmen adaylarının haftalık değerlendirmeleri, tartışmaları, görsel ve yazınsal ifadeleri, çalışmalarına ilişkin manifestoları ve sürece ilişkin olumlu bakış açıları, kadın imgesine yönelik farklı bakış açıları ve farkındalıklar yarattığı görülmektedir. Sanat eğitimcisi olma yolunda olan öğretmen adaylarının algı ve deneyimlerini sunan bu çalışma sonuçları incelendiğinde uygulanan yöntem ve süreçteki etkinliklerin öğrencilerin sanat üretimlerinde farklı pratiklere açık olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç; Güneş (2018) çalışmasında; bir atölye dersinde a/r/tografik uygulamalarla öğrencilerin kendi fikirlerini bulmada özgür olmaları, detayları keşfetmeyi öğrenmeleri, uygulama içerisinde kendilerini sanatçı/araştırmacı/öğretmen-öğrenen olarak görmeleri, a/r/tografik sorgulama sürecinin araştırma gerektirdiğinden ders dışında da öğrenmeler sağlamaları, öğrencilerin kendi deneyimlerine odaklanması ve yazma uygulaması yapması gibi üst düzey düşünsel becerilerin sağlanması, ayrıca konuyu anlamada, fikir bulmada ve yazmada güçlük çekilmesinin azaltılmasına katkı olarak a/r/tografi uygulamalarının etkili olması sonucu ile örtüşmektedir.

A/r/tografinin sunduğu rizomatik bağlantılar aracılığıyla öğretmen adaylarının çoğunluğunun kendilerini araştırmacı ve öğretmen/öğrenen kimlikleri üzerinde durdukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının sürece ilişkin görüş ve

değerlendirmeleri doğrultusunda; a/r/tografinin derin anlamlar kurma, kesişen bağlantılar kurma, sürece odaklanma, sınırların ötesinde düşünme, pedagojik süreçler içermesi yönüyle uygun ortamlar oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç; Güneş (2018)'in öğrenci deneyimleriyle kazanılan farkındalığın yaşamla bağ kurmada etkili oluşu, Mavioglu (2019)'nun çalışmasında rizomatik ilişkilerin bilinçaltı etkileri, Özcan, (2019)'in öznel sorgulamalarının çalışmasında otobiyografik alanlar açması ve bu sorgulamanın tasarıma dönüşmesi, araştırmacı/sanatçı kimliğini a/r/tografi ile yeniden düşünen, içsel bir yolculukla metin ve görsel arasındaki güçlü bağa odaklanan Özbahar (2022)'in ulaştıkları sonuçlar ile örtüşmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmayla görsel sanatlar öğretmen adaylarının kadın imgesine yönelik bakışları ortaya koyulmaya çalışılırken disiplinler arası bir konu bağlamı ve çerçevesi çizilmeye çalışılmış a/r/tografik deneyimler sonucunda olumlu sonuçlar elde edilmiştir.

5.3. Öneriler

- Bu çalışmada a/r/tografi uygulamaları temelinde 18 öğrenci ile çalışılmıştır. Uygulamalarda sayının fazla olması farklılıkları ortaya koyabilmektedir. Öğrenci sayısının fazla oluşu uygulamada farklı bakış açılarının ortaya koyulmasına olanak sağlamıştır. Ancak a/r/tografi uygulamalarında daha derinlemesine incelemeler yapabilmek adına birebir görüşme, fikir alışverişi ve veri kaynaklarını kolaylıkla inceleyebilmek adına daha az öğrenci sayısı ile çalışılabilir.
- Tasarlama sürecinde tasarımını yansıtıcı günlükler ile yazıya döken öğrencilerin bakış açılarını geliştirdiği ve özgün tasarımlar ortaya koymaya çalışırken manifestoların önemi dikkat çekmektedir. Yansıtıcı günlükler ile uygulamalı derslerdeki çalışmalara ilişkin veri yoğunluğu sağlanabilir.
- Araştırma verilerinin uzaktan eğitim sürecinde toplanmış olması yönüyle değerlendirildiğinde veri kaynaklarını kayıt altına alma ve depolanması yönüyle uygulamalı süreçlerin takibinde dijital veri depolama kaynakları önerilebilir.
- Sanat eğitiminde uzaktan eğitim yöntemiyle de dersler planlanabilir. Yaşam deneyimlerine dayalı a/r/tografi ile atölye dışı öğrenmeler, araştırmalar sağlanabilir.

- Atölyede uygulama çalışmalarının öğrenciler gözüyle geleneksel yöntemlerden kaynaklı bazı dezavantajlara sahip olması açısından a/r/tografik uygulamalar önerilebilir. Etkinlik süreçlerine bağlı uygulamalar içermesi yönüyle a/r/tografi atölye ortamında bir ders disiplini olarak yürütülebilir. Böylece yaşam deneyimlerinin aktif ve etkileşim içerisinde sürdürülmesi sağlanabilir ve atölye uygulamaları yaşayan sorgulama ile bütünleştirilebilir.
- Uzaktan eğitimin yaygınlaşmaya başladığı süreçlerde a/r/tografik bir uzaktan eğitimle de uygulanabileceği bu araştırmada uygulamalı olarak görülmüştür. Böylece karşılıklı etkileşim ve motivasyonun sağlanabildiği uzaktan eğitim ortamlarında da a/r/tografik bir ders yürütülebilir.
- Öğretmen adaylarının cinsiyetleri gözetilmeksizin yapılan bu çalışma sonuçları incelendiğinde bakış açılarındaki farkların incelenmesi ve araştırılabilmesi yönüyle erkek ve kadın öğretmen adayları gözünden karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Ayrıca farklı üniversitelerin öğrencilerinin algı ve deneyimlerinin incelenebilmesi yönüyle kadın imgesi temelinde karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.
- A/r/tografi kişinin kendi yaşam deneyimleriyle ilgili olması sebebiyle araştırmacılar katılımcılar ve kendilerinin de dâhil olduğu bütünleşik araştırmalar yapabilir.
- Yurt içinde yapılan kadın imgesine yönelik ilgili araştırmalar incelendiğinde plastik sanatlar ve reklam göstergeleri bağlamında pek çok çalışmanın varlığı dikkat çekmektedir ancak pedagojik süreçler bağlamında kadın imgesinin öğrenciler tarafından deneyimlendiği çalışmalara rastlanmamıştır. Plastik sanatlar alanında bireysel çalışmaların ve sanatçıların eserleri üzerinden feminizm temelli okumalar yapıldığı görülmüştür. Kadın imgesinin toplum ve kültür temelinde öğrenciler tarafından ele alınışına yönelik başka çalışmaların da yapılması önerilmektedir.
- Göstergeler, çağrışımlar yönüyle süreç içerisinde görsel kültür ve toplumsal konulara eğilen öğrencilerin kadın imgesi özelinde farkındalık kazandıkları görülmüştür. Buradan yola çıkarak eğitim fakültelerinin bilinçli, adaletli ve eşitlik temelinde bireyler yetiştirdiği düşünülürse benzer çalışmaların Resim-İş eğitimi alanı dışındaki alanlarda da çalışılması önerilmektedir.

- A/r/tografinin anlamı sorgulaması yönüyle ele alınması ve sanat temelli çalışmalara uygun koşullar sağlanması yönüyle pedagojik süreçlerde öğretmen adaylarına farklı konu bağlamlarında pedagojik ve toplumsal sorunlar odaklı çalışmalar yaptırılabilir.
- Öğrencilerin sürekli bir süreç içeren çalışmalarına bakıldığında a/r/tografinin tasarım eğitiminde disiplinler arası olanaklar sunması yönüyle olumlu sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Sanatçı, araştırmacı ve öğretmen kimlikliklerin sorgulandığı, toplumsal problemler odaklı disiplinler arası çalışmalar yürütülebilir.
- Çalışmanın konu alanının disiplinler arası bir konu olması sebebiyle farklı alan uzmanları bir araya gelerek konunun çok yönlü bakış açısıyla çalışması yapılabilir.
- Feminist söylemlerin ortaya çıktığı çalışmada öğrencilerin kadın imgesine bakışı feminist kuramlar ve yöntemler ile daha derinlemesine incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, C., J. (2019). *Etin cinsel politikası*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ağatekin, E. (2016). Türkiye’de Kadın Gözüyle Kadın Olmak Sorunsalı ve Çağdaş Türk Seramik Sanatından İzlenimler. *Yedi*, (15), 77-90.
- Ahmed, s. (2017). *Feminist bir yaşam sürmek*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Akçay, Ş. Ö., ve Sürmeli, Ö. (2022). Güzel sanatlar lisesi müzik öğretmenlerinin covid-19 pandemisi sürecindeki uzaktan eğitim hakkında görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 648-668.
- Akfirat, F. (2017). Okulöncesi eğitimde çocuğu olan kadınların kadın imgelerinin sanat terapi ve yaratıcı drama teknikleri ile incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(1), 274-298.
- Akgün, S. (2019). Minimal sanat bağlamında Donald Judd’un eserlerinde biçim ve anlam ilişkisi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(1), 21-29.
- Alp, K. (2015). Feminist sanatta beden ve yabancılaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi ART-E*, (7), 14, 338-365.
- Altınbaş, D. (2006). Feminist tartışmalarda liberal feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 9, 21-52.
- Altıntaş, B. (2016). *Sanatta kadın, doğa ve doğurganlık ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Altun, D. ve Toker, H. (2017). *Toplumsal cinsiyet farklı disiplinlerden yaklaşımlar*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Altun, G. C. (2022). Kurmaca ile sanat tarihi arasında: alev almış bir genç kızın portresi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (31), 1-55.
- Altuncu, A. P. (2020). Çağdaş sanatta kadın temsiline imgesi: saç. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(44), 104-116.
- Altuner, H. (2020). Sürreal resimde kadın imgesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (82), 151-172.
- Ament, E. A. (1998) Using feminist perspectives in art education. *Art Education*, 51:5, 56-61
- Antmen, A. (2013). *Kimlikli bedenler*. (3. Basım). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Arslanoğlu, E. (2021). *Kavramsal sanatta kadın imgesinin nesnelleşmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Aslan, M. (2014). *Hayat (1960-1961) ve Aktüel (2010-2011) dergilerinin reklamlarında kullanılan kadın imgesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aşcı, D. (2012). *Kadın imgesinin göstergebilimsel analizi: Günümüz İstanbul'u açık hava reklamlarında bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atalay, M. C. ve Gürses, B. (2016). Yükseköğretim sanat eğitiminde posta sanatı uygulamaları, *Cumhuriyetin Işığında Yükseköğretimde Sanat Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Gazi Üniversitesi, 623-637.
- Atan, M. (2015). Radikal feminizm: "kişisel olan politiktir" söyleminde aile. *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1 (2), 1-21.
- Aydın, K. ve Karakelle, A. (2019). Modern sanat sürecinde kadın imgesinin resimsel ve toplumsal açıdan incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 12(66).
- Aydınalp, E. B. (2019). Ötekinin tek dilliliği ve homo-hegemonyanın (ana)dildeki izleri: Jacques Derrida'da bir dilden fazlası olarak yazı. *Düşünbil*, 75, 30-32.
- Aydoğan, S. M., (2006). *Kadın bedeni kurguları ve temsiliyet: 1970 sonrası batı sanatında bedenlerini kullanan kadın sanatçılar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayyıldız, M. K. (2015). *Kadın dergilerinde sunulan kadın imgesinin feminist yaklaşım kavramlarıyla değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bagherifam, P. (2019). *Postfeminist yaklaşımla çağdaş sanatta kadın imgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Bağrıaçık, F.A. (2020). *Görsel tasarımda kadın imgesinin kullanımı ve zaman içindeki değişimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Baker, J. S., Bjork, F., Bley, E., Eckhoff, E., Hubing, E. (2019). A/R/T-candidates explore intersectional identities through art. *Multicultural Perspectives*, 21(3), 159-166.
- Baki, L. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve feminizm bağlamında "femvertising": Kadın imgesi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, H. (2022). Feminist sanatta kadın el emeğinin gündeme gelişi ve direniş biçimi olarak kullanımı. *Yedi*, (28) , 39-52 .
- Barbel, A. (2013). *Kadın ve sosyalizm*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Barret, T. (2022). *Sanat üretimi form ve anlam*. İstanbul: Hayal Perest Yayınları.

- Başar, Ç. T., Işır, Ö. İnce, M. (2019). Benlik algısının sanatsal ifadeye etkisi üzerine a/r/tografik bir araştırma. *Journal of Arts*, (2), 4, 209-222.
- Batı, U (2010). Reklamcılıkta Retorik Bir Unsur Olarak Kadın Bedeni. Çelik, N.B. (Editör). *Kültür ve İletişim içinde* (s. 103-134). Ankara: Yerel Süreli Yayın kültür ve iletişim Ankara Üniversitesi iletişim Fakültesi
- Bayhan, V. (2013). Beden sosyolojisi ve toplumsal cinsiyet. *Doğubatu Düşünce Dergisi*, (63), 147-164.
- Bekdaş, D.H. ve Yıldız, S. (2018). Tasarım ve sanat arakesitinde kavramsal düşünme: enformel eğitim çalışmaları (2009–2015). *Megaron Dergisi*, (2),13, 324-333
- Berger, J. (2012). *Görme biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2019). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın*. (7. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bertling, J. G. (2020). Expanding and sustaining arts-based educational research as practitioner inquiry. *Educational Action Research*, 28(4), 626–645
- Best, S. ve Kellner, D. (2016). *Postmodern teori* (3. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beyazıt, S. (2021). *Çağdaş sanat sürecinde eril iktidarın sanat yaratımında kadın imgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bickel, (2011). From artist to A/r/tographer: an autoethnographic ritual inquiry into writing on the body. *Journal of Curriculum and Pedagogy*, (2)2, 8-17.
- Bickel, B. A. (2020). *Art, ritual, and trance inquiry*. London: Palgrave Macmillan
- Bingöl, O. (2017). Bedenin sosyolojisi: nasıl? niçin?. *Mavi Atlas*, 5 (1), 86-96.
- Bircan, U. (2019). Feminist sanatın kadın algısı üzerine etkisi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 109-117.
- Blaikie, F. (2020). Worlding Danny: Being, becoming, and belonging. *Studies in Art Education*, 61(4), 330–348.
- Bora, A. (2018). *Kadınların sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1996). Masculine domination revisited. *Berkeley Journal of Sociology*, 41, 189-203.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm* (çev. B. Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Boyacı, Ö. (2020). *Ashlı Tohumcu'nun yapıtlarındaki kadın imgesinin 6. sınıf öğrencilerinin kadına yönelik bakışına olası etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Boyacı, S. (2018). *Sanatta kadının temsiliyeti ve göstergeler üzerinden yeni ifade olanaklarının araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Boyraz, B. (2019). Türkiye'de kültürel etkileşim platformları olarak posta sanatı etkinlikleri. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 170-189.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası*. (5. Baskı). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Butler, J. (2014). *Bela bedenler*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Butler, J. (2020). *Çözülen cinsiyet*. İstanbul: Monokl Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Candemir, T., Candemir, T., ve Öz, B. (2017). Sanat ve reklamlarda kadın imajı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52).
- Chadwick, W. (2002). *Women, art, and society* (3rd ed.). New York: Thames & Hudson.
- Cliff, T. (1981). *Kadınların özgürlüğü ve sınıf mücadelesi*. İstanbul: Atalol Yayıncılık.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). New York: Routledge.
- Coleman, K.S. (2017). *An a/r/tist in wonderland: Exploring identity, creativity and digital portfolios as a/r/tographer*. Ph.D. dissertation, Melbourne: Melbourne Graduate School of Education, University of Melbourne.
- Costes-Onishi, P., Baidon, M., & Aghazadeh, S. (2020). Moving inquiry-based learning forward: A meta-synthesis on inquiry-based classroom practices for pedagogical innovation and school improvement in the humanities and arts. *Asia Pacific Journal of Education*, 40(4), 552-575.
- Coşmuş, S. (2008). *Feminist söylem açısından televizyon reklamlarında sunulan kadın imgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. A. Budak ve İ. Budak). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Creswell, J. W. ve Poth, C.N. (2013). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*. California: SAGE Publications.
- Çak, E., Ş. (2010). Toplumsal cinsiyet ve feminizm teorileri bağlamında Türkiye'deki reklam filmleri ve popüler müzik videoları. *Yedi-Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, (4), 101-110.

- Çeken, B. Ve Arslan, A. A. (2016). İmgelerin göstergebilimsel çözümlenmesi “film afişi örneği”. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11),2, 507-517.
- Çekinmez, B. K. (2022). Käthe Kollwitz baskı resimlerinde kadın imgesi üzerine bir inceleme. *Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal*, (özel sayı), 70-85
- Çevik, N. (2016). Sanat felsefesinde kültürel bir metafor olarak kadın imgesinin çağdaş seramik sanatına yansımaları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(13), 333-342.
- Dadou, F. (2021). *Reklamda kadın imgesinin kullanımı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve postmodern feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Dilek, G. (2012). *Tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet: 6. sınıf öğrencilerinin perspektifinden tarihsel süreçte kadın hakları ve kadın imgesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Duman, D. (2006). *Türk kadın dergilerinde kadın imgesinin söylemsel oluşumu: Eleştirel söylem çözümlemesine toplumsal ve tarihsel bir yaklaşım*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dumanli, D. (2011). Reklamlarda toplumsal cinsiyet kavramı ve kadın imgesinin kullanımı; bir içerik analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2).
- Ecevit, M. (2011). Epistemoloji. Ecevit ve N. Karkıner (Editörler), *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* içinde (s. 32-61). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. Y. Ecevit ve N. Karkıner (Editörler), *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* içinde (s. 2-29). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ergun, E., Kripper, D., Meï, S., Russell, S. J., Rutkowski, S., Shread, C., Solberg, I. H. (2020). *Women (re) writing authority: A roundtable discussion on feminist translation*. In *The Routledge Handbook of Translation, Feminism and Gender*. London: Routledge.
- Ergün, G. (2018). *1950'den günümüze basın reklamlarında kadın imgesinin göstergebilim açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erişti, S.D.B. (2021). A/r/tografik araştırma nedir?. S. D. Bedir Erişti ve R. Irwin (Editörler), *A/r/tografi uygulama tabanlı araştırma yöntemi* içinde (s. 6-43). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Ersen, N. (2010). Feminist sanatın kadın sanatçılara etkisi: Miriam Schapiro, Tracey Emin ve Andrea Dezsö örnekleri üzerinden kadın zanaatı/sanatı. *Yedi,Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi* (4), 73-78.
- Ersoy, A. ve Avcı, E. (2017).Görseli Toplama ve Belgeleme. S. D. Bedir Erişti (Editör), *Görsel araştırma yöntemleri içinde* (s. 109-146). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ersoy, F. (2017). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Editörler), *Eğitimde nitel araştırma desenleri içinde* (s. 81- 138). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersöz, A. G. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Esenyel, Z. (2016). *Fenomenolojide beden problemi: Husserl, Sartre ve Merleau-Ponty*. Yayımlanmamış doktora tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fast, A. (2020). *Creative wandering: Writing, reading, painting as knowing through a/r/tography* . Unpublished master's thesis. Vancouver: University of British Columbia.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin diyalektiği*. İstanbul: Payel Yayınları
- Fidan, H. (2007). Sanat ve dinin kadın varlığında buluşması Türk – İslâm sanatında kadın imgesi. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 27-142.
- Foucault, M. (2018). *Cinselliğin tarihi*. (9.Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freedman, K. (2003). *Teaching visual culture: Curriculum, aesthetics, and the social life of art*. New York: Teachers College Press
- Garber, E. (2003). Teaching about gender issues in the art education classroom: Myra Sadker Day. *Studies in Art Education*, 45(1), 56-72.
- Garcia, S. (2018). *Türk çağdaş resim sanatı ve özgün baskı eserlerinde kadın imgesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gillard, T. (2014). *Trust through art and its practice : A/r/tography study*. Unpublished master's thesis, Vancouver: The University of British Columbia.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı yayıncılık.
- Goodchild, P. (2005). *Deleuze&Guattari: Arzu politikasına giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Görgülü, E. (2017) Fotoğraf sanatında cinsiyet olgusunun kadın imgesi üzerinden değerlendirmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7, 78-88.
- Grant, N. (1997). Some problems of identity and education: A comparative examination of multicultural education. *Comparative education*, 33(1), 9-28.

- Gugutzer, R. (2020). Beyond Husserl and Schütz. Hermann schmitz and neophenomenological sociology. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 50(2), 184-202.
- Gücer, S. (2020). *Dişil imge olarak kadın*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Güldü, Ö., ve Kart, M. E. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(03), 97-116.
- Güler, E. (2021). A/r/tographic inquiry for the transformation of pre-service art teachers' concept of social justice. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 8(1), 27-53.
- Gülmez, M. (2021). *Cumhuriyet dönemi Türk heykel sanatında kadın imgesinin kültürel yansımaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Batman: Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Güneş, İ. (2009). *Medyada yer alan kadın bedeni imgeleri ve kadınlarda beden imgesi hoşnutsuzluğu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Güneş, N. (2018). *Sanat Eğitimcisi Yetiştirmede Alternatif Bir Yöntem: Resim Atölye Dersinde A/R/Tografi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güneş, N., Aksoy, Ş., & Özsoy, V. (2020). The role of the a/r/tography method in art teacher training. *Universal Journal of Educational Research*, 8(10), 4909–4919.
- Gürses, E.(2019). *Tarih, estetik ve toplumsal cinsiyet: Zeugma mozaiklerinde kadın imgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güvenç, B. (2013). *Erkek egemen dünyada kadın sorunları sözlüğü*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Hamzaoğlu, M. (2019). *Namus kadına şiddetin ideolojisi*. İstanbul: Siyah Kitap.
- Hannigan, S. (2012). A/r/tography and place ontology. *Visual Arts Research*, 38, (2), 85-96.
- Hapşen, Ö. (2010). *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim'de kadın bedeni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haşlakoğlu, P. (2007). *Rengin ruhsal etkisi ve resimsel ifade*. Sanatta Yeterlik Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haug, F. (2018). Feminizmdeki Marx. S. Mojab (Ed.), *Marsizm ve feminizm içinde* (s. 100-131). İstanbul: Yordam Kitap.

- Hepşen, Ö. (2010) *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim’de kadın bedeni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. London: Sage.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., and Minkov, M. (2005). *Cultures and organizations: Software of the mind* (Vol. 2). New York: Mcgraw-hill.
- Hogan, S. (1997). Feminist approaches to art therapy. Hogan, S. (Editör). *Problems of identity: deconstructing gender in art therapy* in (p. 21-48). Oxfordshire: Routledge.
- Huberman, A. M. ve Miles, M. B. (2015). *Nitel veri analizi*. (Çev. S. Akbaba Altun ve A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.
- Ibrahim, N. I., Abdul Wahab, S., Shafie, N., Md Noor, Z. and Ya Shak, M. S. (2021). Colour psychology in a Malay feminine artist installation: her emotion towards colour shades. *Art and Expression*, 35-40.
- İrigaray, L. (2014). *Başlangıçta kadın vardı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Irwin, R.L. (2015). Becoming a/r/tography. *Studies in art education a journal of issues and research. Journal of Issues and Research*, 54(3), 198-215.
- Irwin, R.L., Barney, T. ve Golparian, S. (2017). A/r/tografi görsel araştırmalar için bir yöntem. S. D. Bedir Erişti (Editör), *Görsel araştırma yöntemleri içinde* (s. 191-316). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Irwin, R.L., Beer, R., Springgay, S., Grauer K., Xiong, G., Bickel, B. (2006). The Rhizomatic relations of a/r/tography. *Studies in Art Education*, 48 (1). 70-88.
- Işıkören, N. D. (2015). Kadın imgesi ve tarih boyu değişimi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (16), 115-131.
- İlden, S. ve Kadakçı, S. (2022). Çağdaş sanat süreci sanat yaratımında kadın imgesi, *Journal of Humanitas and Tourism Research*, 12(2), 381-404.
- İlhan, M. E., (2018). *Kültürel bellek*. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- İnceoğlu, Y., Kar, A. (2016). *Kadın ve bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İşler, Ç. (2019). *Feminist Sanat Hareketleri ve Sanat Eğitime Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Judd, D. (1994). Some aspects of color in general and red and black in particular. *Artforum*, 32(10), 70.

- Kara, C. (2022). Uzaktan eğitim avantajlarının pandemi sonrası uygulamalı grafik tasarım derslerine entegrasyonu. *The Journal of Open Learning and Distance Education*, 1(1), 18-34.
- Karacan, N. (2016). Toplumsal cinsiyet kavramı, yeniden inşası ve sanata yansımaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(24), 1079-1093.
- Kardeş, B. (2017). *Türk-Alman filmlerinde kadın imgesi. Sinema göstergebilimsel analiz*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaylı D. (2009). *Feminist eleştirel yaklaşımlarda özgürleşme ve kadın bedeni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaylı, D.S. (2010). *Kadın bedeni ve özgürleşme*. İzmir: İlya Yayınevi.
- Keser, N. ve Narin, H. (2017). Sanat temelli bir soruşturma yöntemi: A/R/Tografi. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10), 109-203.
- Kıran, M. D. (2017). *Grev ve direnişlerde kadın deneyimleri- Tekel direnişi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızıldağ, E. (2020). *Çağdaş sanatta kültürel bir olgu olarak medyanın kadın imgesine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koşar, D.C. ve Yılmaz, M. (2020). Bir yalan olarak sanat: gerçeklik, hakikat ve yalan. *Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, (5),10, 37-56.
- Köysüren, A.Ç. (2016). *Kültürel ve dini algıda toplumsal cinsiyet*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Lai, A. (2009) Images of women in visual culture, *Art Education*, 62(1),14-19.
- Lauter, E. (1990). Reinfranchising art: Feminist interventions in the theory of art. *Hypatia*, 5(2), 91-106
- Leavy, P. (2012). Introduction to visual arts research special issue on a/r/tography. *Visual Arts Research*, 38(2), 6-10.
- Marin-Viadel, R., Arias-Camison, A., and Varea, A. (2019). A participatory social a/r/tography: Bodies and houses metamorphosing from schools in *tegucigalpa to a Liverpool tate exchange event*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jade.12239> (Erişim tarihi: 20.05.2020)

- Mavioğlu, G. (2019). *Bilinçaltına yönelik manipülatif unsurların indirgenmesine dayalı görsel kültür çalışmaları: bir a/r/tografi araştırması örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- May, S. D. (2015). *1980 sonrası, kadın imgesinin yazılı medyada kullanım yöntemlerinin Türk plastik sanatına etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Doğuş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meskimmon, M. (2003). *Women making art: history, subjectivity, aesthetics*. London: Psychology Press.
- Miles, M.B. and Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded source book*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mojab, S. (2018). Marsizm ve feminizm. S. Mojab (Ed.), *Marsizm ve feminizm içinde* (s. 11-47). İstanbul: Yordam Kitap.
- Molo, Ü. (2015). *Yeşilçam sinemasında değişen kadın imgesi: Köylü kadının kentli kadına dönüşümü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Negri, A. (2013). *Sanat ve çokluk*. İstanbul: Monokl Yayınları.
- Oakley, A. (2005). *The Ann Oakley reader: Gender, women and social science*. Bristol: Policy Press.
- Oğuz, A. (2019). *Feminizm, postkolonyal feminizm ve toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Okan, B. (2020). Sanatta ana tanrıça imgesi ve günümüzdeki dönüşümü: bir imgenin evrimi. *Sanat-Tasarım Dergisi*, (11), 41-51.
- Civelek Oruç, M. (2018). Türkiye tanıtım afişlerinin göstergebilimsel bir analizi: home of Turkey afişleri örneği. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8 (2), 312-328 .
- Osler, T. (2019). An a/r/tographic métissage: Storying the self as pedagogic practice. *Journal of Writing in Creative Practice*, 12(1-2), 109-129.
- Öğütte, S. V. (2013). Bir sosyal mekanizma olarak toplumsal cinsiyet: H. Harman'a eleştirel realist bir yorum. *Doğubatu Düşünce Dergisi*. (63), 45-71.
- Öz, B. B. (2014). *Türkiye'de toplumsal cinsiyet bağlamında kadın sanatçılar ve kadın kimliklerinin güncel sanatta yansımaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

- Öz, B.B. (2014). *Türkiye'de toplumsal cinsiyet bağlamında kadın sanatçılar ve kadın kimliklerinin güncel sanatta yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Özbahar. S. (2022). *A/r/tografi üzerine bir inceleme: araştırmacı olarak sanatçı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, M. (2019). *Tez yazım sürecindeki erteleme kavramı: A/r/tografik bir sorgulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, D. (2016). Feminist eleştiri bağlamında kadın sanatçıların eserlerinde “beden imgesi”. *Sanat Dergisi*, (29), 45-56.
- Özdemir, T. (2005). Tasarımda renk seçimini etkileyen kriterler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 2, 391-402.
- Özenç, E.G. (2017). *Çağrışım ve renk türünün beyin fırtınasında slogan üretimine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, D. (2012). Toplumsal düzenin oluşmasında renk ve iletişim. *Ordu Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (3), 6, 269-281.
- Öztürk, N. (2012). *Bir beden sosyolojisi problemi olarak namus kavramı ve kadın bedeni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztütüncü, S. ve Özkartal, M. (2015). Soyut resimde yapısal bütünlük ve biçim verme. *Akdeniz Sanat*, 8(15), 92-103.
- Per, M. (2010). *Resim-iş öğretmenliği öğrencilerinin resimlerinde tercih ettikleri renkler ile kişilik yapıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pittwood, L. J. (2017). Visualizing biopower, discipline and the female body in mid-twentieth century China. *Journal of Contemporary Chinese Art*, 4(2-3), 203-220.
- Platon (2002). *Devlet*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Rodriguez Naranjo, G. E. (2012). *Personal a/r/tographic narratives of cultural displacement: In Latino American immigrants living in Canada*. Unpublished master's thesis, Vancouver: The University of British Columbia.
- Roller, L.E. (1999). *Ana tanrıçanın izinde Anadolu Kybele kültürü*. İstanbul: Homer Kitabevi.

- Sadevi, N. (2019). *Havva'nın saklı yüzü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: imkânsız iktidar: ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.
- Sankır, H. (2010). *Sembolik etkileşimci yaklaşım çerçevesinde plâstik sanatlarda kadın sanatçı kimliği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıoğlu, E. B. (2020). Yalan haber, "post-truth" kavramı ve medya üçlemesi: geçmişten günümüze gündem belirleyen örnekler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 377-397.
- Savran, G.A. (2018). *Feminizm yazıları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Schilling, H. (2004). *Kultur als Beruf: Erfahrungen kulturanthropologischer Praxis*. Freiburg: Inst. für Kulturanthropologie und Europ. Ethnologie.
- Seçkin, M. (2019). *20. yüzyıl fotoğraf sanatında feminizm bağlamında kadın imgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Selvi, Y. (2014). Feminist teori ve sanat üzerinde Derrida etkisi: yapıbozum. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 3(11), 79-98.
- Sever, M. ve Ödemir, S. (2020). Koronavirüs (Covid-19) sürecinde öğrenci olma deneyimi: bir fotoses çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (31), 4, 1653 – 1679.
- Shikhaliyeva, G. (2019). *Plastik sanatlarda kadın imgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Siegesmund, R. (2012). Dewey through a/r/tography. *Visual Arts Research*, 38, (2), 99-109.
- Song, Y. Z., Pickup, D., Li, C., Rosin, P., and Hall, P. (2013). Abstract art by shape classification. *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics*, 19(8), 1252-1263.
- Söylemez, M. (2011). Feminist sanat ve yapıbozum kadın imgeleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 1-10.
- Spencer-Oatey, H., and Franklin, P. (2012). What is culture. A compilation of quotations. *GlobalPAD Core Concepts*, 1(22), 1-22.
- Stamou, L. (2022). Cartography and art: a comparative study based on color. *Geographies*, 2(1), 87-110.
- Syed, I. A., Afridi, M. I., & Dars, J. A. (2019). An artistic inquiry into gender identity disorder/gender dysphoria: A silent distress. *Asian Journal of Psychiatry*, 44, 86-89.

- Şekerci, Y., Danacı, H. M., ve Elinç, Z. K. (2021). Uzaktan eğitimin uygulamalı derslerde sürdürülebilirliği: mimarlık bölümleri örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 54-68.
- Şendal, B. (2021). *Reklamlarda kadın imgesi: Son on yılda basın ilanlarında kadınlara yönelik reklamların göstergebilimsel analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şenkal, Y. (2016). Feminist kuramlar bağlamında reklamda kadın imgesine bakış. *ABMYO Dergisi*, 42, (91-114).
- Şenyuvalı, G. (2010). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları bağlamında günümüz sanatında değişen kadın ve beden imgesi*. Sanatta Yeterlik Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Tamošauskas, P. (2008). The phenomenon of body in the culture. *Coactivity: Philology, Educology/Santalka: Filologija, Edukologija*, 16(2), 116-123.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Topcuoğlu, Ü. İ. (2018). Resim sanatında toplumsal cinsiyet bağlamında geleneksel rolleriyle erkek imgesi. *Journal Of International Social Research*, 11(58), 392-398.
- Topcuoğlu, Ü. İ. Ö. Kavramsal sanatın öncüsü Marcel Duchamp'ın çalışmalarında kadın imgesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(42 Kadın Çalışmaları Özel Sayısı), 135-148.
- Türk, F. (2017). *1980'lerden günümüze sanatta kadın imajı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türker, D. (2009). *Basın ilanlarında kadın imgesi ve cinsellik*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- User, İ. (2016). Biyoteknolojiler ve kadın bedeni. Y. İnceoğlu ve A. Kar (Editörler). *Dişillik, güzellik ve şiddet sarmalında kadın ve bedeni içinde* (148-186). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uzunoğlu, M. (2018). Batı resminde doğu imgesinin oluşmasına aracılık eden kadın temsilleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (21), 223-242.
- Ümer, E. (2018). Lacancı bakış kavramı ve imgenin bakışı. *Yıldız Journal Of Art And Design*. 2 (5), 47-66.
- Van Alphen, E. (2005). *Art in mind: How contemporary images shape thought*. Chicago: University of Chicago Press.

- Vukočić, J. (2013). Radical feminism as a discourse in the theory of conflict. *Sociološki diskurs*, 3(5), 33-49.
- Wiley, K. A. (2018). *Rendering, writing, and living curriculum: Experiences of the master builder at work*. Ann Arbor, Michigan: ProQuest Dissertations Publishing.
- Withrow, R. L. (2004). The use of color in art therapy. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 43(1), 33-40.
- Yaprak, H. (2016). *Güncel sanatta kadın sorunsalının kültürel yansımaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Yayan, G. ve Çay, R. (2020). Performans sanatı üzerinden kadın figürünün toplumdaki konumuna bir bakış. *Social Sciences Studies Journal*, 6(61), 1758-1771
- Yazgın, Y. (2019). Kuzey Kıbrıs'ta kadın ressamların resimlerinde kadın imgesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 185-200.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, G. (2019). *Güncelden geleneğe kadın imgesine bakmak: Türkiye sanatından seçilmiş örneklerle bir değerlendirme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldızeli, İ. E. (2021). *Yaratılış öyküsünün görsel kurgusu üzerinden kadın imgesinin günümüze ikonografik evrimi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, O. (2010). Sanatın arketipi olarak anne imgesi. *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık, 34(2), 47-59.
- http-1: <https://onedio.com/haber/gercegi-algilama-biciminizi-gorselmetaforlarla-yikan-15-surreal-fotograf-506501> (Erişim tarihi: 10.11.2020)
- http-2: <https://biacaip.com/gorsel-paradoks-ve-metaforlar-kullanarakinsani-dusunmeye-iten-20-cizim/> (Erişim tarihi: 10.11.2020)
- http-3: <https://zeynepvarligurer.files.wordpress.com/2018/03/gc3b6stergibilim-ders-notu.pdf> (Erişim tarihi: 24.11.2020)
- http-4: <https://www.youtube.com/watch?v=6fJu-PJ7M2c> (Erişim tarihi: 15.12.2020)
- http-5: <https://www.bilgiustam.com/fovizm-sanat-akimi-temsalcileri/> (Erişim tarihi: 29.12.2020)

EKLER

EK-1. Görüşme Soruları

EK-2. Öz Değerlendirme Formu

EK-3. Etik Kurulu Araştırma İzni

EK-4. Tez Çalışması İzni Onayı

EK-5. Öğrenci Gönüllü Katılım Formu

EK-6. A/r/tografik Araştırma Sürecinin İkonografik Gösterimi

EK-1. Görüşme Soruları

Tarih:

Saat:

1. Uygulamalarınızda kadınlık ve erkeklik durumlarını kimlik boyutuyla nasıl kurguladınız?
2. Uygulamalarınız sonucunda kişisel beden algınız ile nasıl bir bağ kurdunuz? Açıklar mısınız?
3. Uygulamalarınızda beden olgusunu nasıl inşa ettiğinizi açıkla mısınız?
4. Uygulamalarınızda kişisel görüşleriniz beden algınıza nasıl yansıdı?
5. Uygulamalarınızda kadın ve erkek bedenini nasıl kullandınız? Bunu yaparken toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl kurguladınız?
6. Uygulamalarınızda toplumsal ve kültürel geçmiş ve deneyimleriniz beden algınıza nasıl yansıdı?
7. Uygulamalarınızda kadınlık ve erkeklik durumlarına toplum ve kültürümüzün yüklediği anlamları nasıl ele aldınız?
8. Uygulamalarınızda belirlediğiniz temalar açısından kültürün toplumsal cinsiyetin inşasındaki rolü nedir?
9. Uygulamalarınızda yer alan konu ve kavramlar sanat eylemi döngünüzde hangi yön/yönlerinizi koydunuz (sanatçı/araştırmacı/öğretmen/öğrenen)? Açıklar mısınız?
10. Uygulamalarınızda yer alan konu ve kavramlar pedagojik deneyiminizi nasıl etkiledi? Açıklar mısınız?
11. Uygulamalarınızda hangi biçimsel öğelerle (plastik ilkeler ile) anlamlandırmaları oluşturduunuz?
12. Araştırma süreci başında sizde var olan kadın ve erkek imajı ile araştırma süreci sonrasında sizde oluşan kadın erkek imajı arasında değişim/dönüşüm yaşadınız mı? Açıklar mısınız?

EK-2. Öz Değerlendirme Formu

1. Uygulamalar sonucunda nasıl bir bakış açısı geliştirdim?

.....

2. Bu uygulamaları yaparken ne gibi fikirler geliştirdim, neleri keşfettim?

.....

3. Uygulamalar sonucunda şu konularda farkındalığım oldu:

.....

4. Uygulamalar sonrasında benliğimi uygulamalarıma şu şekilde yansıttığımı düşünüyorum:

.....

5. Uygulamalarda ele alınan konu ve kavramlar hakkında ne düşünüyorum?

.....

6. Uygulamalarda ele alınan konu ve kavramlar fikirlerimde ne gibi değişiklikler yaptı?

.....

7. Uygulamalarda en çok şu konu ilgimi çekti:

.....

8. Uygulamalarda en çok şu konuyu eleştirdim:

.....

9. Uygulamalar sırasında ödevlerimin uzaktan eğitimle işlenmesi beni şöyle etkiledi:

.....

10. Uygulamalar sınıf ortamında yapılsaydı şöyle yapardım:

.....

11. Uygulamalar sırasında yeni kavramlar öğrenmem nasıl ve ne kadar etkili oldu?

.....

12. Uygulamalar ile en çok şu yönümü keşfettim:

.....

13. Uygulamalar ile çevremdeki toplum, kültür, aile, cinsiyet rollerine ilişkin şunları düşünüyorum:

.....

14. Uygulamalar sanatsal üretim süreçlerime şöyle etki etti:

.....

15. Bu uygulamaların şu derslerde yapılmasını önerebilirim:

.....

16. Başka görüş ve önerileriniz varsa lütfen belirtiniz.

EK-3. Etik Kurulu Araştırma İzni

Evrak Kayıt Tarihi: 11.03.2020	Protokol No: 22710	Tarih: 03.06.2020
		
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARAR BELGESİ		
ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Doktora Tez Çalışması	
KONU:	Eğitim Bilimleri	
BAŞLIK:	Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Anasanat Atölye Dersinde Kadın İmgesine Yönelik Bakışı (Artografik ve Fenomenolojik Bir Çalışma)	
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Ayşe Dilek KIRATLI	
TEZ YAZARI:	Güneş DEMİR	
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-	
KARAR:	Olumlu	
<div style="border: 1px solid black; width: 150px; height: 40px; margin: 0 auto;"></div>		
<div style="border: 1px solid black; width: 150px; height: 40px;"></div>	<div style="border: 1px solid black; width: 150px; height: 40px;"></div>	
<div style="border: 1px solid black; width: 150px; height: 40px;"></div>	<div style="border: 1px solid black; width: 200px; height: 40px;"></div>	
<div style="border: 1px solid black; width: 150px; height: 40px;"></div>	<div style="border: 1px solid black; width: 150px; height: 40px;"></div>	

EK-4. Tez Çalışması İzni Onayı

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

Sayı : 31609083-804.01-E.35760
Konu : Doktora Tez Çalışması İzni
(Arş. Gör. Güneş DEMİR)

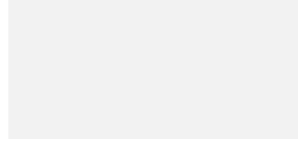
06/10/2020

GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞINA

İlgi: 29.09.2020 tarih ve 31609083-804.01-34776 sayılı yazımız.

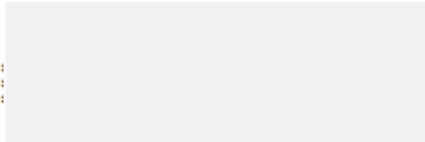
Bölümümüz öğretim elemanlarından Arş. Gör. Güneş DEMİR'in, "Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Ana Sanat Atölye Dersinde Kadın İmgesine Yönelik Bakışı (Artografik ve Fenomenolojik Bir Çalışma)" isimli doktora tez çalışmasının uygulamasını 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında Bölümünüz Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı 4. sınıf öğrencileri ile yürütme isteği Dekanlığımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

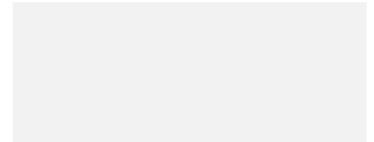

Dekan

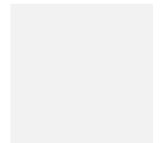
Adres :
Telefon :
E-mail :

Web :
Faks :
KEP :

Bu belge 5070 sayılı e-İmza Kanununa göre Mucahit KAGAN tarafından 06.10.2020 tarihinde e-imzalanmıştır. Evrakınızı <http://evrakdogrulama.erkincan.edu.tr> linkinden BF0766F5X3 kodu ile doğrulayabilirsiniz.

EK-5. Öğrenci Gönüllü Katılım Formu

ÖĞRENCİ GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu araştırma, “Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarının Ana sanat Atölye Dersinde Kadın İmgesine Yönelik Bakışı (Artografik Ve Fenomenolojik Bir Çalışma)” başlıklı bir doktora tez çalışmasıdır. Araştırma; “Seçmeli Sanat Atölyesi V” dersi kapsamında kamusal alan, sosyal yaşam, psikoloji, psikanaliz, tarihsel, sanatsal, kuramsal ve pek çok alanda tartışılan, kadın tanımlamalarını erkek ve kadın görsel sanatlar öğretmeni adaylarının bakış açılarından ifade edilmiş biçimleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma 2020-2021 öğretim yılı güz döneminden oluşmaktadır. İlk süreç 2020 Eylül ayında uygulanıp veriler toplanacaktır. Yaklaşık 14 haftalık uygulama sürecinde derslerde gözlemler yapılacak, ardından sizlerle görüşme yapılacaktır. Araştırma verilerinin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak, görüşme sırasında olası veri kayıplarını önleyebilmek amacıyla bu görüşmelerin ses kaydı alınacaktır. Görüşmenin ses kayıtları ile sınıf uygulamalarında yapılan gözlemler, yalnızca bilimsel veri olarak kullanılacak ve gizli kalacaktır. Uygulama sürecinde sizlerden bilimsel veri olarak toplanacak her türlü doküman, ses kaydı ve gözlemlerin çözümleri yapılacaktır. Elde edilen veriler bilimsel yayınlarda ve toplantılarda kullanılabilir. Toplanan verileri istediğiniz takdirde inceleme hakkınız bulunmaktadır. Toplanan veriler gizlilik yöntemi ile korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.

Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır. Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı [.....](#) mail adresine yöneltebilirsiniz veya doğrudan bana iletebilirsiniz.

Araştırmacı adı-soyadı: Güneş DEMİR

Ev Adresi:

Cep tel:

İş Adresi:

İş Tel:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra araştırmacıya teslim ediniz.)

Öğrencinin Adı-Soyadı:

Sınıfı:

İmza:

Tarih:

EK-6. A/r/tografik Araştırma Sürecinin İkonografik Gösterimi

KURAMSAL ÇERÇEVE

Beden Sosyolojisi

Toplumsal Cinsiyet

Kültür

GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KADIN İMGESİNE YÖNELİK A/R/TOGRAFIK BAKIŞI

Güneş DEMİR

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

- Görüşme; yarı yapılandırılmış görüşme
- Doküman inceleme; öz değerlendirme yazıları, öğrenci günlükleri, araştırmacı günlükleri, kişisel hikâyeler
- Sesi, görsel ve basılı materyaller; kitaplar, fotoğraflar, resimler, müzikler, filmler, telefon mesajları, eğitsel gelişim dosyası – portfolyo, öğrenci çalışmalarları.

AMAÇ:

Bu araştırmanın ana amacı; beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, kültür ve a/r/tografik deneyim bağlamında; kadın imgesine bakışı, erkek ve kadın görsel sanatlar öğretmeni adaylarının bakış açılarından ifade ediliş biçimleriyle incelemektir. Bu bağlamda araştırma kapsamında a/r/tografik uygulamalar işe koşulmuştur.

ALT AMAÇLAR:

- 1) Görsel sanatlar öğretmeni adayları a/r/tografik süreçlerde kadın imgesine bakış açılarını nasıl keşfetmiş ve açıklamışlardır?
- 2) Görsel sanatlar öğretmeni adayları kadın imgesine bakış açılarını nasıl deneyimlemiş ve derinlemesine sorgulamışlardır?
- 3) Görsel sanatlar öğretmeni adayları a/r/tografik uygulamalarında kadın imgesini nasıl ürüne dönüştürmüşlerdir?

Araştırma Ortamı :

Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi Seçmeli Sanat Atölye V Dersi (Uzaktan Eğitim)

Çalışma Grubu:

18 Öğrenci

A/R/TOGRAFIK UYGULAMA SÜRECİ

2020-2021 EĞİTİM ÖĞRETİM YILI

- 1.Hafta: A/r/tografikle tanışma
- 2-3.Hafta: Kendimi tanıyorum etkinliği
- 4.Hafta: Eser analizi etkinliği
- 5-6.Hafta: Görsel metafor etkinliği
7. Hafta: Göstergebilim ve film analizi etkinliği
- 8-9.Hafta: Fotoğraf çekme etkinliği
- 10-11.Hafta: Post-Truth etkinliği
- 12.Hafta: Renklerin anlamları etkinliği
- 13-14.Hafta: Posta sanatı etkinliği